

**ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ**

ДАНИЈЕЛА М. БЈЕЉА

**САВРЕМЕНА РЕТОРИКА У
ДИПЛОМАТИЈИ
(ЈЕЗИК, СТИЛ И ОБЛИЦИ
ИЗРАЖАВАЊА)**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2016.

**FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
UNIVERSITY OF BELGRADE**

DANIJELA M. BJELJA

**CONTEMPORARY RHETORIC IN
DIPLOMACY
(LANGUAGE, STYLE AND FORMS OF
EXPRESSION)**

DOCTORAL DISSERTATION

BELGRADE, 2016

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

Проф. др Добривоје Станојевић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Чланови комисије:

Проф. др Радомир Животић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Проф. др Иво Висковић, Универзитету Београду, Факултет политичких наука

Проф. др Зоран Јевтовић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Датум одбране: _____

САВРЕМЕНА РЕТОРИКА У ДИПЛОМАТИЈИ (ЈЕЗИК, СТИЛ И ОБЛИЦИ ИЗРАЖАВАЊА)

РЕЗИМЕ

Предмет докторске дисертације огледа се у феномену развоја и промена савремене реторике у дипломатији услед значајних глобалних промена, кретања и збивања на пољу међународних односа. Реторика у дипломатији, односно језик, стил и облици дипломатског изражавања је била релативно занемарена у савременом академском истраживању последњих деценија, те се реторички аспект посматрао као корисна алатка у дипломатији. Међутим, вредност реторике као науке, уметности и вештине у савремено доба добија потпуно нову димензију и њен значај расте. Глобална кретања у свету, а посебно глобализам као идеологија која се отелотворује кроз масовне медије засноване на софистицираним информационим технологијама, доприносе да значај савремене реторике и јавног наступа премаши и доба антике када је ова вештина била једино оруђе слободних људи. Континуирано проучавање дипломатских активности, као основне карактеристике међународних односа, је непоходно за разумевање глобалних интеракција између широког спектра актера и бољег разумевања међународног система односа. Осим тога, у овом глобалном добу повећане међузависности држава где постоје и домаће и међународне блокаде, савремена реторика у дипломатији постаје још важнија како се посао савремених међународних односа данас тиче свакога.

Ова докторска дисертација представља први покушај код нас да се на једном месту интегрално представи реторичка пракса у дипломатији, историја реторичке педагогије на српском језику у служби дипломатије, специфичности језика, стила и облика изражавања, језиком савремене реторике у дипломатији. Ауторка настоји да истражи хипотезу да је улога савремене реторике у дипломатији одређена: савременим економским, политичким, културним и укупним друштвеним процесима и односима на глобалном, националном и регионалном нивоу. Поред овог, у раду се разматрају и следеће хипотезе: савремени дипломатски процеси детерминисани су процесима глобализације; језик у дипломатији одређен је националним и културним

идентитетом; облици дипломатског општења детерминишу присуство, квантитет и квалитет трансмисије, комуникација и информација; особености дипломатског стила произлазе из суштине националне културе и задатог дипломатског протоколарног општења; савремена дипломатска комуникација детерминисана је брзином, током и распрострањеношћу друштвених мрежа у свету као и других интернет комуникационих канала.

У раду је ауторка указала на појам и природу реторике у дипломатији; на однос дипломатске комуникације и преговарања као есенцијалне вештине дипломатске делатности; на однос дипломатске комуникације и односа са јавношћу као и тесну везу са информационим тековинама новог доба. Посебно је наглашена и реторика новог доба дигиталног друштва. Овакав вид комуникације постао је мултидимензионалан те се поред размене информација често користи као сегмент личног маркетинга како сваког појединца, па тако и високих државника, званичника и дипломата. Поред вишеструких предности информационих технологија у дипломатској комуникацији, ауторка упозорава и на технолошке недостатке као и видове заштите и безбедности информација од јавног значаја. У раду се указује и на дубоке промене у међународним односима последњих деценија, које су често резултат брзине и интензитета промена насталих управо из процеса глобализације. У сфери дипломатије ове промене подразумевају и све веће укључивање и учешће шефова држава, а такође и појаве мноштва истовремених али и различитих форума и самита у међународној арени. Закључујемо да су ове промене допринеле и језичкој глобализацији која подразумева да се основни појмови употребом префикса појачавају до неумерености. У раду истражујемо тумачење и анализу језичких елемената у дипломатским преговорима и интеракцијама, имајући у виду и културолошке аспекте.

Појам језика у дипломатији у раду сагледавамо вишеструко. С једна стране се односи на језике који доминирају у дипломатској пракси, с друге се односи на читав низ техничких фраза које су постале делом професионалног дипломатског вокабулара, а треће је везано за дипломатско изражавање – често се може прочитати да употребљен језик није био нимало дипломатски, другим речима био је сувише директан, арогантан или непријатан, што одудара од рафинираног дипломатског

језика. Ауторка наглашава да већина језика у дипломатским односима поседује заједнички елемент, а то је форма – односно начин којим државе учеснице изјављују своју вољу и заснивају дипломатски однос. Форма чини дипломатски језик јасним и прецизним и тако предупредује могуће спорове и сумње. Услед вишедеценијске примене, као званичног дипломатског језика, обележја француског су извршила дубоки утицај на језик у дипломатији који се примећује у концептуалном апарату дипломатије. Он садржи речи и изразе који означавају концепте, идеје и принципе с којима дипломатија једнако ординише и као наука али и вештина или уметност спровођења међународних односа. У формирању и изградњи дипломатског језика, али и стила изражавања полазимо од претпоставке да је савремена реторика у дипломатији аргументовани дискурс у којем се објективна истина гради и изражава по одређеним законима и правилима. Дипломатски језик се одликује употребом условне али и попустљиве лексике. Карактеристична је и реченична структура са slabим модалитетом обавезности, употребом флексибилних лексема које испуњавају услове дипломатског бонтона и љубазности. На основу анализе корпуса документа закључујемо да језик званичних дипломатских исказа, садржи у највећој мери: именице и именичке фразе, дугачке речи и пасивне облике, одређене врсте зависних реченица, док глаголима којима се изражава лични став овде нема места.

Дипломатски стил прописује избегавање просторно ограничених лексема, временски ограничених лексема, жаргонизама, фразема, умањеница, увећаница, хипокористика, вулгаризама, језичко неправилнијих и стилски обележених синонима. Оваква ограничења указују на тврду лексичку структуру, односно сужене могућности за употребу речи различитих стилских слојева.

Ауторка закључује да вишегодишње школовање, приправнички стаж, пажљиво менторство, континуирано учење и ширење знања су једина права стаза којим савремени дипломата обликује своју каријеру и индивидуални дипломатски језик и стил изражавања. Јединственост и посебност дипломатске професије се између осталог огледа и у очувању традиционалних метода и неговању старих начина међудржавничке комуникације, насупрот вртлогу иновација које концепту комуницирања дају другу димензију. Информационо-комуникационе технологије су наметнуле своја правила и опсеге у комуницирању, али мана или недостатак због

сажетости исказа може бити вешто претворена у предност, уколико се савремени дипломата језички „избруси“ и прилагоди светском аудиторијуму и то на начин: да мало пише, а много каже (садржајно).

Неспорна је чињеница да је савремена дипломатска реторика као начин опхођења и понашања у глобалистичком политичком животу, својеврстан репрезент односа међу субјектима дипломатских односа. Она се огледа у култури јавног, али и тајног, појавног и скривеног дијалога између дипломатских представника. Међутим, према налазима ауторке, савремена реторика у дипломатији је и нешто више; она умногоме зависи од свесне воље, жеље и хтења да се између држава учесница нешто постиже, ствара, мења унапређује и усавршава. Таква реторика постаје средство за постизање политичких циљева спољне политике, где борба за утицај често бива лишена свих моралних и културних образаца. Разумљиво је да у билатералним дипломатским односима већи успех постижу они који поседују већу моћ (политичку, економску, војну, технолошко – информационо – комуниколошку...) и који умеју на најбољи начин да користе већ лако доступна глобална средства комуникације.

Кључне речи: Савремена реторика у дипломатији, глобализација, језик дипломатске комуникације, стил дипломатског изражаја, информационе технологије, друштвене мреже, међународни односи.

Научна област: Комуникологија

Ужа научна област: Стилистика и реторика

УДК број: 341.76

CONTEMPORARY RHETORIC IN DIPLOMACY

(LANGUAGE, STYLE, AND FORMS OF EXPRESSION)

SUMMARY

The topic of the doctoral thesis reflects in the development and change in the rhetoric of contemporary diplomacy as a result of significant global changes, trends, and developments in the field of international relations. The rhetoric in diplomacy, or the language, style, and forms of diplomatic expression, has been relatively neglected in contemporary academic research in recent decades, and the rhetorical aspect has been regarded as a merely useful tool in diplomacy. However, the value of rhetoric as a science, art, and skill in modern times gives a whole new dimension of growing importance. Global trends in the world, especially globalism as an ideology that embodies mass media based on sophisticated information technology, contribute to the character of modern rhetoric, and public performance exceeds the ancient times when this art was the tool of free people. Continuous study of diplomatic activities, as well as basic characteristics of international relations, will be necessary to understand the global interaction between a wide range of actors and a better understanding of the system of international relations. Furthermore, in the era of increasing global interdependence of the countries and national and international blockades, contemporary rhetoric in diplomacy becomes even more important as contemporary international relations today affects everyone.

This doctoral thesis is the first attempt in our academia to present rhetorical practice in diplomacy, the history of Serbian rhetorical pedagogy in the service of diplomacy, the specifics of the language, style, and form of expression in the rhetoric of contemporary diplomacy. The author seeks to explore the hypothesis that the role of rhetoric in contemporary diplomacy is determined by contemporary economic, political, cultural and overall social processes and relations at the global, national and regional level. In addition to this, the paper discusses the following hypotheses: the modern diplomatic processes are determined by the processes of globalization; language of diplomacy is defined by national and cultural identity; forms of diplomatic intercourse

determine the presence, quantity and quality of transmission, communication and information; characteristics of diplomatic style are derived from the spirit of national culture and prescribed diplomatic protocols of communication; modern diplomatic communications is influenced by speed, flow, and distribution of social networks in the world and other Internet communication channels.

In the thesis, the author points out to the concept and nature of rhetoric in diplomacy; the relationship between diplomatic communication and negotiation skills as essential diplomatic activities; the relationship between diplomatic communications and public relations as well as the close correlation with the achievements of the new informational era. The rhetoric of the new age of digital society is especially emphasized. Such forms of communication have become multi-dimensional and, apart from sharing information they are often used as a segment of personal marketing of certain individuals, including senior statesmen, officials, and diplomats. In addition to the multiple benefits of information technology in diplomatic communication, the author warns about the technological deficiencies and forms of protection and security of information of public importance. The thesis also points to the profound changes in international relations in recent decades, which are often the result of the speed and intensity of the changes coming out of the process of globalization. In the sphere of diplomacy, these changes include the increasing involvement and participation of heads of state, as well as the appearance of a multitude of simultaneous but different forums and summits in the international arena. We conclude that these changes have contributed to globalization in the use of language, by which we indicate that the basic notions and meanings are turned to excess form with the prolific use of prefixes. In this work we investigate the interpretation and analysis of linguistic elements in diplomatic negotiations and interactions, taking into account the cultural aspects.

We observe the concept of language in diplomacy through multiple facets. On the one hand it refers to the languages that dominate the diplomatic practice, on the other it refers to a number of technical phrases that have become part of a professional diplomatic vocabulary, and the third is related to the diplomatic expression - we can often read that the language used was not at all diplomatic, in other words, the person was too direct, arrogant or unpleasant, which conflicts with the refined diplomatic

language. The author points out that most of the language in diplomatic relations possesses a common element, which is the form - i.e., the way in which the participating states declare their will and establish diplomatic relations. Form makes the diplomatic language clear and precise, and thus prevents possible disputes and doubts. Due to decades of the application as the official diplomatic language, the characteristics of the French have profoundly influenced the language of diplomacy and are noted in the conceptual apparatus of diplomacy. It contains words and phrases that denote concepts, ideas, and principles with which diplomacy functions as a science and as an art and skill of implementing the international relations. In the formation and building of the diplomatic language, but also the style of expression, we assume that the contemporary rhetoric in diplomacy is argumentative discourse in which the objective truth are built and expressed by certain norms and regulations. Diplomatic language is characterized by the use of conditional and/or lax lexicon. Sentence structure with the weak modality of obligation is characteristic as well, using flexible lexemes that meet the requirements of the diplomatic etiquette and courtesy. Based on the analysis of the corpus of the document, we conclude that the language of official diplomatic statements, contains to the fullest extent: nouns and noun phrases, long words and passive forms, certain types of subordinate clauses, while the verbs that express a personal opinion are largely excluded.

Diplomatic style prescribes avoidance of space-constrained lexemes, time-limited lexemes, slang, idioms, diminutives, augmentatives, hypocoristics, profanities, linguistic irregular and stylish labeled synonyms. Such restrictions indicate hard lexical structure and narrow the possibilities for the use of different styles.

The author concludes that years of schooling, apprenticeships, mentoring careful, continuous learning and dissemination of knowledge are the only right path by which contemporary diplomats shape their careers and individual diplomatic languages and styles of expression. The uniqueness of the diplomatic profession is among other things reflected in the preservation of traditional methods and old ways of fostering intergovernmental communications, which is opposite to the modern innovations that add new dimensions to the concept of communication. Information and communication technologies have imposed their rules and bands in communication, but the lack of

freedom in form or the imposed brevity of the statement can be deftly turned into an advantage, if the modern diplomat rhetorically "polishes" and adapts to the global audience in a way that says a lot with very little.

It is an undeniable fact that modern diplomatic rhetoric as a way of communication and demeanor in the globalized political life is representative of the relationship between the subjects of diplomatic relations. It is reflected in the culture of the public, the secret, the apparent and the hidden dialogue between diplomatic representatives. However, according to the author, the contemporary rhetoric of diplomacy is something more; it largely depends on the will of the participating countries to achieve, create, and promote change and development. Such rhetoric becomes a means to achieve political goals of foreign policy, where the struggle for influence is often devoid of all moral and cultural patterns. It is understandable that in bilateral diplomatic relations more success is achieved by those who have more power (political, economic, military, technological - informational - communicational ...) and who are the most skillful in using easily accessible global means of communication.

Keywords: Modern rhetoric of diplomacy, globalization, the language of diplomatic communication, diplomatic style of expression, information technology, social networks, international relations.

Science Field: Communication

Special topics: Stylistics and rhetoric

UDC number : 341.76

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
Глава прва	
Теоријско методолошка полазишта.....	5
1.1. Теоријска заснованост.....	5
1.2. Хипотетички оквир.....	7
1.3. Методе, поступци и технике.....	8
1.4. Циљеви.....	10
Глава друга	
Особености дипломатске комуникације.....	13
2.1. Појам и природа реторике у дипломатији.....	18
2.1.1. Креирање поруке у савременој реторици у дипломатији..	29
2.2. Дипломатска комуникација и односи с јавношћу.....	33
2.3. Дипломатска комуникација и преговарање.....	46
2.4. Дипломатска комуникација у ери информационог друштва.....	55
2.4.1. Друштвене мреже и дипломатија.....	64
2.5. Дипломатске комуникације у светлу глобалних промена.....	74
Глава трећа	
Језик у дипломатији.....	85
3.1. Дипломатија и комуникација.....	88
3.2. Вербална и невербална комуникација у дипломатији.....	92
3.2.1. Комуникацијско слушање у дипломатији.....	101
3.3. Историјат дипломатских језика.....	106
3.4. Дипломатски језик и стил изражавања.....	118
3.5. Српски језик и дипломатија.....	125

3.5.1. Српски писци у дипломатији.....	129
3.5.1.1. Иво Андрић у дипломатској служби.....	131
3.5.1.2. Јован Дучић у дипломатској служби.....	139

Глава четврта

Особености дипломатског стила.....	145
4.1. Технике јавног излагања	158
4.2. Прецизна употреба језика.....	163
4.3. Дипломатско протоколарно општење.....	168
4.4. Култура и дипломатија.....	171
4.5. Етика у дипломатском преговарању.....	176

Глава пета

Облици дипломатског изражавања.....	181
5.1. Форме интерне дипломатске преписке.....	185
5.1.1. Карактеристике депеше.....	190
5.1.2. Особенности записника и забелешке о разговору.....	196
5.1.3. Белешка и информација као облик интерне преписке.....	198
5.1.4. Интерни билтен и инструкција.....	201
5.1.5. Поверљиви допис, извештај и монографија у дипломатској служби.....	204
5.2. Форме екстерне дипломатске преписке.....	207
5.2.1. Вербална нота и њени облици.....	208
5.2.2. Лично и службено писмо.....	222
5.2.3. Порука, меморандум и промеморија.....	225
5.2.4. Експозе и бела књига.....	227
5.3. Усмени жанрови у дипломатији.....	233
5.3.1. Поздравни говор.....	236
5.3.2. Особенности саопштења за јавност.....	238

Закључна разматрања.....242

Списак селективне литературе.....254

Прилози

Прилог 1:

Говор првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на седници Савета безбедности Уједињених нација посвећеној раду УНМИК-а, која је одржана 19. новембра 2015. у Њујорку.....269

Прилог 2:

Уводно обраћање председавајућег ОЕБС-у, првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на отварању 22. Министарског савета ОЕБС-у 3. децембра 2015. у Београду.....277

Прилог 3:

Захтеви аутора за увид у дипломатску преписку у сврху научноистраживачког рада.....283

Прилог 4:

Одговор Министарства иностраних послова аутору дисертације.....287

Индекс стручних и научних појмова.....288

Биографија кандидата.....289

УВОД

Савремена српска научна литература последњих неколико деценија није се много бавила проблематиком дипломатије, а поготову је остало неистражено подручје употребе реторике у дипломатији. О наведеном речито говоре садржаји уџбеника о савременој дипломатији, спољној политици, међународним односима, дипломатском праву, међународном јавном праву, о питањима билатералних и мултилатералних дипломатских односа, дипломатско-конзуларног права, док сама дипломатија као теорија и пракса бива обрађена у скромнијем обиму. Међутим, у последњих неколико година долази до промене с појављивањем неколицине значајних уџбеника¹ на факултетима где се ове области на различитом нивоу изучавају (Факултет политичких наука; Правни факултет Универзитета у Београду; Дипломатска Академија Министарства иностраних послова, Факултет за дипломатију и безбедност итд.). Такође су драгоцене искуства дипломатских представника који су били толико ажурни да своја практична искуства у различитим државама домаћинима пренесу верно на папир. Не можемо занемарити ни одговорност која се ствара при овим записима, јер писани траг о тако деликатној професији је изузетно значајан извор учења за све будуће дипломатске службенике.

Изучавање реторике датира од антике. Некада се реторика сматрала специјализованом науком резервисаном за филозофе, филологе, правнике, политичаре и друге, док је њен пут до савременог доба био прилично трновит. Постојала су многа затишја у изучавању ове научне дисциплине као и периоди када се сматрала лошом, неморалном, манипулативном. Међутим, вредност ове

¹ Навешћемо неколико значајних уџбеника доступних на српском језику: Geoff R. Berridge, *Дипломатија теорија и пракса*, „Филип Вишњић“, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2009.

Симо Бозало, *Дипломатија и дипломатски протокол*, Свет књиге, Београд, 2009.

Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Београд, 2004.

Бранимир М. Јанковић, *Дипломатија – савремени систем*, Научна књига, Београд, 1988.

Славољуб Ђера Петровић, *Дипломатски практикум*, Д.Т.А. ТРАДЕ, Београд, 2004

Henry A. Kissinger, *Дипломатија*, Verzal press, Београд, 1999.

Јелица Стефановић Штамбук, *Дипломатија у међународним односима*, Чигоја штампа, Београд, 2008.

науке, уметности и вештине није нестала, већ напротив у савремено доба добија потпуно нову димензију и њен значај расте. Глобална кретања у свету, а посебно глобализам као идеологија која се отелотворује кроз масовне медије засноване на софистицираним информационим технологијима, доприносе да значај савремене реторике и јавног наступа премаши и доба антике када је ова вештина била једино оруђе слободних људи.

Из релевантних научних истраживања произилази да је током свог вишевековног трајања реторика знала бити добра службеница лошим господарима, и лоша службеница добрим господарима. Њоме су се служили политичари, владари, свештеници, војсковође, представници влада, дипломате и сви они који су желели да логичан, мудар и делотворан говор начини промене и утичу на схватања и деловања других људи. Ова, дуго времена представљена као варљива функција реторике је пронашла своје упориште у савременом добу, а на међународној сцени данас постаје незамењива. Услед нових потреба и развоја нових технологија у 20. веку предмет истраживања реторике постаје мултидисциплинаран – њиме су почели да се баве лингвисти, семиотичари, теоретичари медија и маркетинга, правници, економисти, ствараоци нових информационих технологија, теоретичари политичких наука...² Постојала су и посебна изучавања ове дисциплине, па су духовници писали омилитике за свештенство, правници изучавали судска беседништва, на факултетима се реторика окретала потребама наставно-научног програма, па се на Факултету

² Теорије ових дисциплина са додирним тачкама реторике је немогуће у потпуности навести у овом обиму, те ћемо само приложити неколицину, попут: Теорија примењене лингвистике која пре свега упућује на коришћење лингвистичких истраживања у учењу језика. Сматра се да је примењена лингвистика као наука настала 1948, када је изашао први број часописа *Language Learning: A Journal of Applied Linguistics*.

Видети више: eprints.ugd.edu.mk/4724/1/Primenjena%20lingvistika.pdf; енциклопедија *Atlas jezika : podrijetlo i razvitak jezika u svijetu* – Bernard Comrie, Stephen Matthews i Maria Polinsky, predgovor Jean Airchison, prevela Olga Škarić, Stanek, Varaždin, 2004, [www.academia.edu/.../in/Primenjena Lingvistika nastava Stranih Jezik](http://www.academia.edu/.../in/Primenjena_Lingvistika_nastava_Stranih_Jezik); теорије медија од теоретских дефинисања и проучавања масовних медија почетком 20. века до теорија насталих као последица директног проучавања медија и њихових улога у друштву, све до постмодернизма. Видети више: Радивоје Жугић, *Језик медија : огледи о језику и телевизији*, Радио-телевизија Србије, Истраживања РТС, Београд, 2007; политиколошке теорије: Robert A. Najneman, *Увод у политичке науке*, ЦИД, Подгорица, 2004; Славомир Милосављевић, Иван Радосављевић, *Основе методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2008; Драгољуб Мићуновић, *Историја друштвених теорија*, 1, Завод за уџбенике, Београд, 2010; *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.

политичких наука изучава реторика прилагођена новинарском смеру³ итд. Реторика се тако може схватити као општа својина, а опет ниједној граничној научној дисциплини се не приклања у целости. Нека реторичка знања и општа правила важе за све дисциплине које имају потребу за овом вештином. Ова докторска дисертација представља први покушај код нас да се на једном месту интегрално представи реторичка пракса у дипломатији, историја реторичке педагогије на српском језику у служби дипломатије, и специфичности језика, стила и облика изражавања, језиком савремене реторике у дипломатији.

У српској научној мисли, посебно у реторичким приручницима који датирају већ од 19. века пионири реторика на српском језику:⁴ Мразовић Аврам, Јован Стерија Поповић и Малетић Ђорђе су се махом бавили реторичком теоријом, али и праксом и педагогијом док је историја реторичких идеја обрађивана у оквиру посебних поглавља па су ту могле и да се пронађу и мање аналогije беседништва. Интересовање за реторичку дијакронију касније испољава и наш велики писац Бранислав Нушић (1938) у својој *Реторици*.

Неспорна чињеница наше савремености јесте да је савремена дипломатска реторика као начин опхођења и понашања у глобалистичком политичком животу, својеврстан репрезент односа међу субјектима дипломатских односа. Она се огледа у култури јавног, али и тајног, појавног и скривеног дијалога између дипломатских представника. Међутим, према нашим налазима и не само нашим, савремена реторика у дипломатији је и нешто више; она умногоме зависи од свесне воље, жеље и хтења да се између држава учесница нешто постиже, ствара,

³ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013.

Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарииа „Стојадиновић“, Петровац на Млави, 2001. Добривоје Станојевић, *Медијска еристика и јавни дискурс*, Сербика, Београд, 2009.

⁴ Видети више: Ђорђе Малетић, „Риторика“, 1855, Београд, у: *Правителственој Књигопечатњи Княж*, Србскогъ, 1855; Аврам Мразовић, *Руководство к славенском красноречју*, приредио Јелић Војислав, Матица српска – Учитељски факултет, Нови Сад – Сомбор, 2002; Аврам Мразовић *Руководство к° славенскомú правочтению и правописанию : во Употребление Славено-Сербских° Народних° Училишт; В° Бѣдинѣ градѣ : Писменѣ Кралев. Всеѣчилишта Венгерскагѣ*, 1806. Јован Стерија Поповић, *Реторика*, Српска академија наука и уметности – САНУ, Београд, 1974.

мења унапређује и усавршава.⁵ Таква реторика постаје средство за постизање политичких циљева спољне политике, где борба за утицај често бива лишена свих моралних и културних образаца.⁶ Разумљиво је да у билатералним дипломатским односима већи успех постижу они који поседују већу моћ (политичку, економску, војну, технолошко – информационо – комуниколошку...) на међународни утицај и којима су на располагању далекосежнија средства масовног комуницирања.

Битно питање које очекује научни одговор гласи: којим језиком, стилем и обликом изражавања савремена дипломатија комуницира – када се међусобно у међународном пољу све мање разумемо, или нећемо да се разумемо, или не желе да нас разумеју нити саслушају? Да ли се усред такве (не)комуникације, полукомуникације, дезинформације⁷ крећемо крупним корацима напред или назад? Да ли се дипломатија наше државе мирољубивом или оштром по потреби реториком бори против „ветрењача“? Јесу ли најбитније битке изгубљене унапред, или још увек има простора за јавну реч као незамењиви инструмент моћи или свемоћно оружје у рукама оних који знају да је користе?

⁵ Оваква намера иначе почива у основи сваке културе, јер се дипломатска реторика пре свега преплиће с елементима културног дијалога.

⁶ Са двоструким стандардима у међународном јавном праву наша спољна политика се више пута сусретала, а најрепрезентивнији је пример међународно признање Косова, као и сарадња са Хашким трибуналом, где су важили аршини који нису важили за остале учеснице ратних сукоба деведесетих година.

⁷ „Дезинформација је манипулисање јавног мњења, у политичке сврхе, путем информације обрађене заобилазним средствима“, Владимир Волков; *Дезинформација – од тројанског коња до интернета*, Наш дом, Београд, 2001, стр. 29.

ГЛАВА ПРВА

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ПОЛАЗИШТА

1.1. Теоријска заснованост

Предмет истраживања јесте савремена реторика у дипломатији (језик, стил и облици изражавања). Процеси и односи у савременој дипломатији а посебно реторике су према теоријским сугестијама и емпиријским верификацијама, битно питање како националне спољне политике, тако и у вођењу и руковођењу глобалне и регионалне политике. Оно је истовремено и значајно питање политике економског, културног и укупног друштвеног, економског, правног тумачења и политичких промена и развоја једне државе. Лексички, а тиме и најједноставнији одговор на питање актуелности ове теме, могао би се пронаћи у значају саме дипломатије данас. Данас се дипломатија сматра изузетно важном, јер је савремени свет толико међузависан да се спорови више не могу решавати војном силом, како је историја често бележила. Силом се не може утицати на свест других, омогућити развој сиромашних земаља, унапредити економски развој и сарадња међу државама. Према томе, битна претпоставка рационалног решавања актуелних проблема јесте примена садржаја савремене реторике у дипломатији и њене имплементације у међународном преговарању. Политика силе (полит, војно економске) нуди краткорочна решења (која често имају бумеранг ефекат), док мирољубива реторика у дипломатији уноси људски начин превазилажења великих криза. Отуда научно анализирање, објашњавање и разумевање савремене реторике у дипломатији јесте нужност. Из научне лектуре произилази да појам дипломатије јесте слојевит те означава **способност, знање, вештину, ораторство, методу комуницирања, одржавања међународних односа, преговарања, решавања конфликтних ситуација**. То су карактеристике које треба да поседује савремени дипломата, односно особа чија је професија, каријера представљање сопствене

државе на највештији начин на међународној сцени и у оквиру међународних односа. Потреба за вишеслојном научном анализом јесте једно од главних захтева у савременој дипломатији. Наиме, резултати научних анализа треба да укажу на могућа алтернативна решења међународних процеса и односа.

Дипломатски језици који су познати историји као што су латински, француски и енглески језик данас су само мутиралаи и попримили хибридне облике. Међутим, материја и предметност дипломатске комуникације обогашена је тако невероватним обртима, да и зарез или израз лица може представљати преокрет. Из предмета истраживања произлази потреба промишљања дипломатије у прошлости како бисмо спознали садашњост (њене језичке и стилске одлике изражене у различитим облицима изражавања карактеристичним за дипломатску службу и актере унутар ње) и најавили су будућност реторичког изражаја у свим својим модулацијама и променама у складу са глобализирајућим светом. Овакав вид компарације садашњости, прошлости и будућности пружа научно валидан увид у мутирање овог посебног вида комуницирања. У том полазимо од доприноса теорија комуникација, теорија међународних односа.⁸

Према томе у концепт анализе уводимо облике, процесе и технике вербалног и невербалног комуницирања у дипломатији. То захтева интердисциплинарно промишљање садржајне стране информације, јасности комуникације и представе о саговорнику (односно говорнику), односима између саговорника и њиховим дугорочним учинцима, прикривању намере и парадоксалним порукама, као и решавању проблема кроз грешке и покушаје. Резултати истраживања треба да укажу на све или скоро све елементе пожељних начина комуникације.

Дипломатију у савременом свету треба да прати и способност споразумевања, усмеравања и употреба адекватне реторике у међународном комуницирању, јер се само на тај начин оплемењује и уистину користи оно што нам модерно доба, наука

⁸ Комуникациона теорија се заснива на мерењу посматраних појава и тежи новим концепцијама у социологији, психологији, политикологији и другим наукама. Међутим, тек у садејству са теоријама које процесе у међународним односима посматрају у историјском и политичком контексту, она се може појавити као значајна допуна вредносних анализа и допуна нашем научном истраживању. Видети више: Љубивоје Аћимовић, *Наука о међународним односима. Теорија и истраживачки правац*, Научна књига, Београд, 1987, стр. 271–276.

и техника пружају (али и избегавају опасне ивице информационо-комуникационих могућности).

Основни референтни оквир одакле полазимо у овој дисертацији, јесте теорија система. Лингвистичке теорије, теорије политичких система, хуманистичке теорије о друштву и комуникационе теорије налазе своју примену у дисертацији кроз тумачења интересних сфера држава, начина општења и социјалних интеракција. Мишљења смо да се нарочита вредност а уједно и циљ ове дисертације налази у њеној примењивости у дипломатским утакмицама на међународном терену. Вештина комуницирања, а посебно примена савремене реторике у дипломатском изражају, није одређена рођењем, породичном генезом нити друштвеним и социјалним условима одрастања у датој држави, већ је предмет стрпљивог изучавања и учења.

1.2. Хипотетички оквир

У овом раду смо се определили да изведемо истраживање понуђеног предметног одређења по свим уобичајеним стандардима научне организације. Отуда и понуђене хипотезе имају за циљ да обухвате основна својства, појавне облике функционисања и међусобне везе језика, облика и стила реторике у дипломатији.

У процес анализирања, промишљања, разумевања и објашњења предмета истраживања кренуло се од следеће генералне хипотетичке тврдње (X1): *Улога савремене реторике у дипломатији одређена је савременим економским, политичким, културним и укупним друштвеним процесима и односима на глобалном, националном и регионалном нивоу.*

Генералну хипотезу операционализујемо, теоријски и радно, посредством следећих посебних научних хипотеза:

1. *Савремени дипломатски процеси детерминисани су процесима глобализације;*

2. *Језик у дипломатији одређен је националним и културним идентитетом;*
3. *Облици дипломатског општења детерминишу присуство, квантитет и квалитет трансмисије, комуникација и информација;*
4. *Особености дипломатског стила произлазе из суштине националне културе и задатог дипломатског протоколарног општења;*
5. *Између облика дипломатског изражавања и глобалних промена те информатичко-технолошког напретка постоји изузетна повезаност;*
6. *Савремена дипломатска комуникација детерминисана је брзином, током и распрострањеношћу друштвених мрежа у свету као и других интернет комуникационих канала;*
7. *Постоји каузални однос између глобализације и интерних, екстерних и интерно-екстерних савремених дипломатских процеса, тј. процеса доношења одлука, извршавања донетих одлука и контроле над одлучивањем и извршавањем донетих дипломатских одлука, али и процеса дипломатске реторике.*

1.3. Методе, поступци и технике

Интердисциплинарност предмета истраживања, систем хипотеза и циљеви упућују на дијалектички приступ као и примену: основних аналитичких и синтетичких метода (метод анализе, метод апстракције, метод специјализације и метод дедукције, синтезу, конкретизацију, генерализацију и индукцију), од општенаучних: хипотетичко-дедуктивну, аналитичко-дедуктивну и компаративну.

У прикупљању података примењујемо методу анализе садржаја докумената. Анализу вршимо на следећим нивоима:

а) на нивоу изворних докумената и података,⁹
б) на нивоу адекватне литературе и анализе резултата претходних истраживања и

в) на нивоу доступних снимака самита, конференција за новинаре, интервјуа, предавања и слично, понуђених како на званичним дипломатским порталима амбасада и дипломатских мисија, тако и на другим интернет изворима.

Према томе, комплексност предмета истраживања определила нас је да анализу остваримо на два нивоа:

- *теоријско-методолошком* и
- *конкретно-историјском*.

Ово због тога што објективност, општост, поузданост и систематичност као битни научни постулати, захтевају да се сучели опште са посебним, универзално са парцијалним, глобално са регионалним. Обим истраживања дисертације обухвата анализу дипломатских говора, преписци, твитова, и других објављених дипломатских ставова преко друштвених мрежа последње две деценије, са посебним акцентом на анализу садржаја претходних пет година. Ради свеобухватности анализе компаративно смо предочили и конкретно-историјске облике дипломатског изражавања. Узорак истраживања базира се на одабиру јединица из целовитог дипломатског опуса доступног јавности, на основу ког доносимо закључке полазећи од посебног ка општем. Одабране јединице због прецизности језичке анализе су претежно на српском језику, али због значаја садржаја и комплексности појединих изјава уврстили смо и поједине јединице на енглеском, службеном језику дипломатског општења.

⁹ Током нашег истраживања упутили смо два захтева (2014. и 2015) Савезном министарству Иностранних послова да нам пружи увид у интерну и екстерну дипломатску преписку, са могућношћу анонимизације одређених делова у преписци за које Министарство сматра да не сме да уђе ни у научну анализу. На први захтев из јуна 2014. добили смо негативан одговор телефонским путем (наведени разлози су специфичност закона који се није мењао деценијама и који даје могућност увида само у преписку старију од тридесет година која нама, с обзиром на тему рада, не помаже много), док смо у другом захтеву из септембра 2015. захтевали писмени одговор за потребе докторске дисертације. Након три месеца, новембра 2015, добили смо кратко писмено објашњење и одбијање захтева. Због свеобухватности ове анализе скениране документе ових захтева и одговора ћемо приложити на крају рада.

1.4. Циљеви истраживања

Научно утемељен интердисциплинарни приступ предмету истраживања, најављене методе и технике овог теоријско-емпиријског истраживања указују на то да се може очекивати адекватан допринос политиколошким наукама, а посебно дипломатској пракси. У том смислу научни циљ јесте научна дескрипција са елементима класификације свих или скоро свих елемената улоге савремене реторике у дипломатији, као и покушај научног објашњења односа између језика, стила и облика изражавања у савременој реторици у дипломатији. У теоријском смислу очекивани резултат истраживања је у утврђивању научне истине о релацијама између идеја – норми – организација и конкретних дипломатских акција, процеса и односа на националном, регионалном и глобалном нивоу.

Практични значај резултата овог истраживања треба да се исказе у указивању на актуелност и правовременост савремене реторике у дипломатији. Значај резултата истраживања је и у научном утврђивању стилских, језичких и општих својстава и облика дипломатске реторике, а посебно савремене дипломатије и њених тематских, мотивских, структурних и стилских карактеристика.

Савремена дипломатска пракса, а посебно дипломатска стварност глобализма изнедрила је потребу за критичким пропитивањем улоге савремене реторике у дипломатији. Ово и овакво пропитивање захтева интердисциплинарна научна теоријско-емпиријска истраживања и критичка промишљања. Отуда предложено истраживање има теоријски и оперативни смисао.

Резултати истраживања треба да покушају да одговоре на следећа питања:

- а) Каква су језичка и стилска својства примене реторике у дипломатији;
- б) Које су специфичности облика дипломатског општења;
- в) Формуле и реторички обрасци у дипломатским мисијама;
 - г) Дистрибуција језичких елемената;
 - д) Промене у дипломатској реторици у светлу глобалних промена;

ђ) Везе између дипломатског комуницирања и развоја информационог друштва;

е) Значај невербалне комуникације у дипломатским облицима изражавања;

ж) Релације дипломатије и односа с јавношћу;

з) Значај културног идентитета у дипломатској реторици;

и) Етика дипломатског изражавања;

ј) Еристике у дипломатским исказима.

У облику синтезе резултати истраживања треба да буду у функцији утврђивања правила и закона када су језик и стил дипломатске реторике у питању, као и објашњења чињенице да непрецизни, погрешно усмерени и употребљени искази и преписка унутар и изван дипломатске мисије могу трајно да наруше односе међу конкретним земљама. У том смислу очекивани резултати јесу у функцији буђења свести о стратешкој важности знања реторике, информација и организационе културе у дипломатији, као и унапређења свести да је сваки, ма и најмањи дипломатски процес детерминисан суштином и формом реторичких садржаја и односима глобализације.

Конкретан научни допринос резултата истраживања је и у интердисциплинарном утврђивању стилских, језичких и општих одлика и облика дипломатске реторике, а посебно савремене дипломатије и њених тематских, мотивских, структурних и стилских карактеристика. Према томе, ово истраживање усмерено је на утврђивање чврстих оквира и законитости дипломатског језичког исказа отелотвореног различитим стилевима и облицима изражавања. С обзиром на непобитну чињеницу да се помоћу језика ствара реалност и одређује људско понашање и деловање, научни допринос у овом раду јесте уобличавање и одређивање спецификаума дипломатског језика у практичној употреби.

Истраживање дипломатске реторике у Србији из непосредне прошлости, уз сагледавање историјског контекста и спровођење свих наведених анализа, допринеће разумевању значајних реторичких проблема, али и отварању нових питања из граничних научних области. Исто тако треба да се добије јаснија слика

о жанровском и реторичко-стилистичком профилу нове дипломатске реторичке беседе и природи њеног еристичког дискурса. У том смислу, резултати истраживања треба да докажу или оповргну изражене тезе о различитости реторичких модалитета у политичком и јавном дискурсу у Србији у ово време.

Истраживањем начина како се јавно изговорена реч у области политике одражава на друштвене промене, и делује на успостављање јавног мњења, отворила би се и питања која се односе на медијски утицај, на теорију и праксу политичког беседништва. Будући да поједини медији масовног комуницирања (телевизија, радио), посредујући у преношењу елемената дипломатске реторике, успостављају нов однос према публици, у правцу „омасовљења“ јавно изговорене речи, могло би се говорити и о различитим утицајима који ће се, такође, истраживати.

У истраживању ће се свеобухватније посматрати утицај мас-медија деловањем на свест говорника и сазнање да ће говор бити прослеђен и „креативно реинтерпретиран“ масовној публици. Такође се намеће питање говорникове потребе да садржај и форму својих беседа прилагоде захтевима новог времена које, *volens nolens*, подразумева новинарски и уреднички филтер. То ће рећи, да савремени медији масовног комуницирања могу различитим развијеним техникама манипулативног завођења допринети вредносном изокретању (прећуткивању) и реинтерпретацији изговорених речи, у зависности од доминантних идеолошких критеријума, интервенције новинара, уредника и циљева власника медијског капитала.

Посебан значај истраживања је у функцији развоја, промена и моделизације савремене дипломатске реторике у Републици Србији.

ГЛАВА ДРУГА

ОСОБЕНОСТИ ДИПЛОМАТСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

Diplomacy is the art of telling people to go to hell
in such a way that they ask for directions.

Winston Churchill¹⁰

Однос између језика и говора јесте истовремено и однос друштвеног и појединачног у људском комуницирању. „Симболичка активност људи, субјеката међусобних интеракција се јавља на целокупном распону манифестација кроз које се друштвени односи испољавају, као примарни вид људског понашања, тако да би без те компоненте сви облици људске праксе остали ван домена социјалне егзистенције човека.“¹¹ Овај однос друштвеног с индивидуалним умећем комуницирања најбоље се огледа у осетљивости дипломатске професије. Иако смо неколико пута до сада помињали однос дипломатије и комуникације назначићемо и једну од најважнијих функција дипломатске комуникације која је истовремено и специфичност. Референцијална функција (когнитивна, денотативна) односи се управо на предмет поруке која се у комуникацијском процесу одашила. Ова функција представља однос између референта и поруке. Иако је она најчешћа функција сваке поруке, у дипломатској комуникацији је примарна улога преношења објективне и тачне информације односно поруке, као и тоналитет у којем се она преноси. Особености дипломатске комуникације огледају се у одсуству емоционално-експресивних елемената, употреба неутралних језичких средстава, ограниченост морфолошке и синтаксичке лексике, објективност у

¹⁰ „Дипломатија је уметност којом можете рећи људима да иду у пакао на такав начин да вас они питају за правац“, Винстон Черчил. <http://www.goodreads.com/quotes/tag/diplomacy>, преузето 26. марта 2013. у 10.20.

¹¹ Тома Ђорђевић, *Теорија масовних комуникација*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр.47.

изношењу, а често и безличне и пасивне конструкције. Специфичност дипломатског општења се често и примећује при доминацији форме трећег лица.

Међутим, ако знамо да је уметност комуникације делом производ природног талента, али и учења, неговања и слично, онда уметност дипломатског комуницирања захтева и више. Читав низ готових фраза, чије значење савремене дипломате разумеју, олакшава ненападно преношење порука, па и најнепријатнијих што свакако спада у особености дипломатског комуницирања. Међутим, суптилност дипломатског изражавања, флексибилност, елеганција и шарм нису сами себи циљ. Садржина је битна и зато је непродуктиван ларпурлартизам у дипломатској конверзацији – њено свођење на лежерно ћаскање без стварне садржине, недопустив. Пожељно је да све буде пријатно и лагодно, јер је савремени дипломата увек на послу, без обзира на то да ли се налази на неформалном коктелу и изложби или у службеном разговору. Задатак дипломате је вишеслојан, односно он увек треба да настоји да нешто купи и нешто прода: поруку, информацију, упозорење, контакт, ново знање. Треба притом имати у виду да се не може рачунати само на једнострану корист – мора се нешто и продати да би се могло куповати. Следствено томе комуникација је двосмеран процес, а у дипломатији тај принцип међусобне размене информација представља основни постулат успешне дипломатске комуникације. Комуникација је сталан процес који подразумева одашиљање и пријем информација, вербалну и невербалну компоненту (о којима ће бити више речи у даљем тексту) са циљем размене порука и превазилажење баријера и сметњи, посебно на нивоу међународног споразумевања.¹²

Особености дипломатске комуникације су вишедимензионалне и на основу сазнања из стручне литературе о дипломатији издвојићемо издвојићемо начела основних принципа, који се током овог истраживања сами намећу :

- савремени дипломата ће се ангажовати у комуникацији која је не само легална, него и етична и осетљива на културне вредности и

¹² Видети: Марина Марковић, *Пословна комуникација*, Слио, Београд, 2003, стр.13.

веровања народа којем припада уважавајући исте вредности народа својих саговорника;

- савремени дипломата ће се ангажовати само у истинитој комуникацији, односно тачној и фер комуникацији која омогућава поштовање и обострано разумевање;
- професионалне дипломате одржавају кредибилитет и достојанство своје професије пружајући искрену, отворену и правовремену комуникацију и јачањем слободног протока основних информација у складу с јавним интересом државе коју представљају;
- професионалне дипломате пружају тачне информације и сместа исправљају сваку комуникацију која са собом носи грешке, за које могу бити одговорни и која може да наруши дипломатске односе две или више држава;
- професионалне дипломате поштују законе и јавне прописе који утичу на обављање њихових професионалних активности и, унаточ дипломатском имунитету који уживају, осетљиви су на дух свих закона и регулатива;
- савремене дипломате ангажују се у фер и балансираним комуникационим активностима које јачају и охрабрују обострано разумевање међу државама;
- професионалне дипломате штите поверљиве информације; истовремено, усаглашени су са свим дипломатским захтевима за исказивање информација које могу да утичу на добробит других;
- професионалне дипломате не користе поверљиве информације, добијене као резултат својих професионалних активности за личну добробит; такође, не представљају конфликтне или конкурентске интересе без дозволе и усаглашавања са министарством спољних послова матичне државе;
- професионалне дипломате не прихватају тајне поклоне или новчана средства нити комуницирају у том духу;

- и на крају, али не и најмање важно већ можда и најважнији принцип у комуникацији савремених дипломата јесте то да професионалне дипломате **никад** не гарантују резултате који су изван њихове моћи.

Дипломатска комуникација може да се окарактерише и као миротворна комуникација¹³ која учествује у изградњи мира, одржавању мира и промоцији мира у међународним заједницама. Савремене дипломате свих нивоа морају да познају психологију комуницирања, њене основне теоретске основе, практичну усмереност и да критички анализирају појаве са позиције дипломатије. Познавање психологије комуницирања је ефикасно средство за остваривање циљева комуницирања попут формирања и одржавања доброг имица државе, њених институција, њене привреде, компанија и друго, или репозиционирање неповољног имица (што је не ретко био и задатак дипломатије наше државе) услед савремених глобалних токова.

По карактеру и учесницима, као и свако друго пословно комуницирање,¹⁴ и комуницирање у савременој дипломатији се пре свега може поделити у следеће основне категорије:

1. Интраперсонално (сопствене идеје, размишљања, планови, процес концептуализације будућих преговора дипломатских разговора итд.);
2. Интерперсонално (појединачне консултације са другом/им особом/ама из свог тима или министарства спољних послова, самит дипломатија или дипломатија на врху - шефова држава, директна конверзација с колегама дипломатама формалног или неформалног типа, преписка са дипломатским актерима других држава итд);

¹³ Данас наилазимо на честе радионице и курсеве из миротворне – мирољубиве комуникације и на просторима бивше Југославије. У свету оне постоје и успешно се продају знатно дуже. Видети више: <http://drumtidam.info/duh-i-tijelo/zanimljivosti/6643-miroljubiva-komunikacija>
https://www.fer.unizg.hr/.../VJESTINE_KOMUNIKACIJE
https://www.google.rs/search?q=miroljubiva+komunikacija&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=zjbHVqSqAqy6ASLpZp4
<http://ludruga.hr/radionice-miroljubive-komunikacije/>
<http://www.kursevi.com/poslovni-seminari/otvoreni-treninzi/Asertivni-trening-Trening-vestina-komunikacije-i-samopouzdanja/5956>

¹⁴ Видети више: Гордана Добријевић, *Пословно комуницирање и преговарање*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2011, стр. 14.

3. Групно (више од две особе/састанци, тематске међународне конференције, билатерални и мултилатерални преговори, самит дипломатије, циљани дипломатски скупови на једном месту, итд.);
4. Мас-медијско / масовно комуницирање (све што је наменски одштампано, емитовано преко медија масовне комуникације, односно посредовано интернетом, конференције за новинаре, саопштења за јавност, отворена писма и слично).
5. Руморно (гласине, друштвено непотврђене поруке. С обзиром на то да се најчешће не може потврдити истинитост овог типа комуницирања који тежи дисторзији па чак и драматизовању пожељно га је избегавати у дипломатском комуницирању. Непотврђена информација у дипломатији не може се сматрати чињеницом. Савремени дипломата угрожава свој интегритет иницирањем руморног комуницирања или учешћем у њему.)

У прве две категорије реч је о *интерном/затвореном комуницирању*, док је у трећем реч о *јавном*¹⁵, што може бити и база мас-медијског преноса информација (медијска екстерна комуникација) коју ћемо додатно обрађивати у наредним поглављима ове дисертације. Јавно или масовно комуницирање се у савремености најчешће испољава као политичко комуницирање. Руморно комуницирање је ретко и може да укаже само на слабости карактера дипломате.

Особености дипломатске комуникације огледају се и у специфичној комуникационој стратегији као и усмереношћу информација која се шаљу. Наиме, оваква комуникација може бити адресирана према масовној публици и према посебно циљаној публици. Усмереност дипломатске комуникације може бити концентрисана на уже одвојене групације, поготову на оне личности које по основу своје стручности, угледа или улоге лидера врше утицај на одлуке и мишљења других. Ставови неких лидера у страним друштвима могу да буду ефикасан партнер односно од велике користи савременом дипломати при остварењу дипломатских циљева. Стога се дипломатска комуникација у

¹⁵ Видети више: Љубомир Тадић, *Јавност и реторика*, Службени гласник, Београд, 2007.

зависности од намене прилагођава одређеним групама, користећи притом адекватне и ефикасне медијске канале доступне дипломатији.

„Комуникација је дипломатији, као крв у људском телу. Када се деси да комуникација престане, тело међународне политике, односно процес дипломатије умире, а резултат је насилни сукоб или атрофија.“¹⁶

2.1. Појам и природа реторике у дипломатији

Веза између реторике и дипломатије се на први поглед чини логичном и једноставном, али природа њиховог односа много је комплекснија од тога. Услед бројних дефиниција које су се вековима низале о реторици, а у савремено доба и о дипломатији, једна дефиниција се издваја, јер се у таквом одређењу појављује у дефинисању обе научне дисциплине и то : „Реторика је наука, уметности и вештина“.¹⁷

Реч *реторика* (лат. *rhetorica*) у ужем смислу носи значење: беседничка вештина, речитост, вештина доброг говора (по уобичајеном схватању реторика се често интерпретирала као красноречје, празан говор или украшен стил); али „пошто ниједно значење у потпуности не представља адекватан превод термина *реторика*, у српском језику је још на снази изворни израз за ову дисциплину, којим се и ми данас служимо“¹⁸ Ово уобичајено схватање указује на супротност значења реторике као дисциплине, дипломатији која пропагира објективна и истинита знања и чињенице. Тај снажни стереотип о реторици потиче још од Платона, који је из своје идеалне државе заједно са песницима прогнао и реторе. Платон је разликовао две врсте реторике: „лошу“, манипулативну реторику која

¹⁶ „Communication is to diplomacy as blood is to the human body. Whenever communication ceases, the body of international politics, the process of diplomacy, is dead, and the result is violent conflict or atrophy.“

Tran Van Dinh, *Communication and Diplomacy in a Changing World*, Norwood, NJ: Ablex, 1987, стр. 8.

¹⁷ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр.13.

¹⁸ З. М. Милинковић, *Реторика*, Учитељски факултет у Ужицу, Ужице, 2004, стр. 7.

засењује, искривљује, улепшава истину (у свом делу *Горгија*)¹⁹, и „добру“, дијалектичку реторику која помаже истини (дијалог *Федар*)²⁰. Реторика је у дијалогу *Горгија* заводљиви говор који се бави привидом, а филозофија представља истинско знање. Отац реторике као научне дисциплине – Аристотел – имао је према реторици у целини позитиван, а у појединим деловима амбивалентан однос. Он тврди да је реторика с једне стране облик свеобухватне комуникационе праксе и свеобухватног логичког знања – учење о уверљивој аргументацији а, с друге стране, као софистика, реторика је умеће завођења које може слабији говор учинити јачим.

Чувени римски говорник Цицерон доводи у везу реторику и филозофију у својој инспиративној говорничкој пракси и теоријским списима, у којим је заступао становиште које је и данас блиско дипломатској пракси. Наиме, Цицерон је истицао јединство садржаја (*res*) и форме (*verba*), а посебно је наглашавао значај реторике у друштву као и ширину говорничког образовања и снагу његовог изражавања.²¹ Цицероново говорништво је у значајној мери определила Аристотелова школа али и реалност чињенице која указује да је управо примењено говорништво утирало пут његовој политичкој каријери. Цицерон вештину говорења види као најтежу уметност, и да би се њоме правилно руководило подразумева: природну надареност, свакодневно вежбање, правила, учитеље, али изнад свега знање о материји о којој се говори.²²

У средњем веку реторика задржава важну улогу у образовном систему у склопу граматике, реторике и дијалектике, док се њена обнова јавља у доба хуманизма и ренесансе када верски ратови и реформа враћају реторику поново у окриље цркве и акценат бива на тумачењу Божије речи. Међутим, реторика је тада ипак била предодређена за привремено повлачење и одлазак у историју. Наиме, у доба Француске револуције реторика се повезала с тврдим формама револуционарних и ратних видова изражавања па је изложена критици и

¹⁹ Видети више: Платон, *Протагора, Горгија/Платон*; превод Мирјана Драшковић, Албин Вилхар, предговор, Михајло Ђурић, Кулгура, Београд, 1968.

²⁰ Видети више: Платон, *Федар или О лепоти*, превод Милош Н. Ђурић, Народна књига – Алфа, Београд, 1996.

²¹ Видети више: Драгана Ж. Димитријевић, *Језик мира у Цицероновом беседништву*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд, 2011.

²² Видети више: Радоњић Радован Радоњић, *Говорништво*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 29.

замењена филологијом. Међутим, пре него што је направила застој у развоју реторике, Француска револуција је „неговала беседничку уметност, и дала најзнаменитије беседнике“²³ попут : гроф Мирабо, Дантон, Верњо, Мори, Барнав и Робеспјејер.²⁴

Реторика је свој први процват доживела у доба античких софиста, када западна култура настаје на размеђу мита и логоса. До другог процвата реторике долази у доба хуманизма и ренесансе, када се западна култура опрашта од средњег века уочи утемељења модерне културе и науке. Напокон, на крају 20. века долази до трећег процвата реторике и то у доба опраштања од модерне културе и модерне науке, те настанка првих корака виртуелне културе која се утемељује у дијалошкој, критичкој рационалности.²⁵

Реторика крајем 20. века бива заснована на критичком мишљењу, потом се начелно шири на сва подручја људске комуникације, а у дипломатским процесима и односима постаје значајна алатка. Као и у древно софистичко доба, реторика ослобађа људске енергије и доноси свет нових слобода мишљења и изражавања, од парламента и јавних скупова до међународних конференција Савета безбедности и друго. Оно што је дуално и што сама реторика у свако доба свог процвата и заласка увек изнова мора доказивати и аргументовати јесте стари однос између људског говора и онога **о чему** се говори, **ко** се обраћа, **шта** говори, **коме** се обраћа и **зашто** говори. Ова се питања данас постављају чешће и с већом тежином него раније поготово у сфери дипломатије, јер су дискусије с циљем решавања проблема сада изложене различитим пољима моћи, али и будном оку јавности у реалном времену.²⁶ Реторика у дипломатији нема одређени предмет говора већ се примењује у свим могућим ситуацијама и служи се различитим комбинацијама сва три модела аргументације: **логосом, етосом и патосом**.

²³ Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр.177.

²⁴ Оноре Габријел Рикети (1749-1791), гроф Мирабо - Жорж Жак Дантон (1759-1793), Пијер Викторин Верњо (1758-1793), Опат ЖанЦифрен Мори (1746-1817), Барнав (1761-1793), Робеспјејер (1759-1794). Видети више: Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр.176-180.

²⁵ Видети више: Дубравка Ораић Толић, *Академско писмо*, Накнада левак, Загреб, 2011, стр. 80.

²⁶ Најважнији мултилатерални скупови данашњице, и седнице скупштине Савета Безбедности, данас се преносе уживо у већини држава. Могућност њихове накнадне анализе, и прегледа, постоји у отвореном интернет приступу - тековини глобализацијског утицаја.

Логос подразумева да се говорник, односно у нашем случају дипломата, првенствено обраћа разуму слушалаца. Користи се аргументација рационалног закључивања и доказа пронађених у самоме предмету говора. Логос јесте управо оно **о чему се говори**, а у дипломатској реторици постаје још значајнији и видљивији. Још је и Аристотел разликовао две логике и то формалну и неформалну и у складу с тим увео термине силогизам и ентимем. Формална логика је заснована на силогизмима (мисаоне схеме у којој се из две или више премиса изводи закључак), а неформална логика се заснива на ентимемима (скраћени силогизам у којем се нека од премиса претпоставља као позната, па се до закључка долази краћим путем) и није својствена дипломатској реторици. Наиме, иако су ентимеми најчешћи облици логичког аргумента у реторици, дипломатска реторика никада не треба да буде вођена ентимемима, односно неформалном логиком јер се у дипломатији никада ништа не подразумева. Логос аргументација мора бити јасно поткрепљена силогизмима који су склони и проверавању.

Етос или **ко се обраћа**, представља аргументацију која почива на карактеру говорника. Већ смо у претходним поглављима помињали осетљивост дипломатске професије и самог дипломате као личности и појединца када су у питању лажи или нетачне и искривљене информације. Једном пољуљано поверење у дипломатским круговима се тешко или готово никад не враћа и такве особе се обично маргинализују. Данас често и у светској литератури можемо пронаћи цитирану примедбу Хенрија Вотона²⁷ – чувеног британског дипломате 17. века и то – „Амбасадор је поштен човек послат у иностранство да лаже за своју земљу.“ Његова идеја је често тумачена да дипломата као званични представник владе, може да каже само оно што влада жели да он или она каже, чак и ако то није истина. Дипломата на много начина својим кредибилитетом може да заступа

²⁷ Sir Henry Wotton (1568. – 1639): „An ambassador is an honest gentleman sent to lie abroad for the good of his country“, рекао је Вотон током свог боравка у мисији у Аугсбургу на северозападу Немачке 1604. године. Видети више: http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Wotton

интересе свога народа и државе, као што и влада води политику једне државе у датом тренутку.

По Аристотелу, у самом говору се мора видети да особу која износи говор красе разборитост (*phronesis*), врлина (*arete*) и доброћудност (*eunoia*). У касној антици етос се углавном сводио на стил. У савременој реторици у дипломатији етос је од изузетног значаја и подразумева како лични стил, тако и врлине говорника, односно дипломате.

Термин патос или **шта се говори**, у класичној реторици представља хеуристично средство које је уз логос и етос трећи модус уверавања. Наиме, историја је показала да логички и етички аргументи често нису довољни да би се постигла пуна уверљивост, па су емоције значајан елемент који заокружује причу. Да би се одређене тврдње прихватиле као такве, потребно је у публици или саговорнику пробудити емоције, односно у природи је човека без обзира на културу да лакше прихвати нешто што му је срцу блиско. Стога у реторичком смислу патос је аргументација с позивом на осећаје публике (изазивање љутње, страха, саосећања итд. да би се утицало на расположење аудиторијума и прихватање или одбијање одређених тврдњи). „Ови циљеви су остварљиви ако говорник поседује знање (образованост), ако износи само истину (етичност) и ако, примењујући принципе беседничке технике, улаже све своје умне и емотивне способности искрено верујући у оно што се говори (таленат)“.²⁸

У дипломатској реторици патос је веома значајан и често примењен како у историји, тако и данас. Можемо навести и новије примере када су представници наше земље (министар иностраних послова и шеф државе) износили своје говоре у оквиру седнице Савета безбедности о противправном проглашењу независности Косова.²⁹ У оквиру својих излагања оба представника наше земље су поред логоса,

²⁸ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр.14.

²⁹ Председник Србије, Борис Тадић, на ванредној седници СБ УН одржаној у Њујорку 18. фебруара 2008, коју је сазвала Русија, рекао је да је Декларација о независности Косова противзаконски акт косовског парламента и да представља отворено кршење УН Резолуције 1244/1999, којом се гарантују суверенитет и територијални интегритет Републике Србије, укључујући Косово и Метохију. Министар Јеремић је такође позвао Стални савет ОЕБС-а да осуди једнострану одлуку косовског парламента и да не дозволи прикључење Косова овој организацији, као ни УН. Председник Србије, Борис Тадић, на ванредној седници СБ УН позвао је Генералног секретара УН

укључивали и патос, позивајући се на непоштовање односно кршење *Резолуције Савета безбедности Организације уједињених народа 1244* која је усвојена 10. јуна 1999. године. Имајући у виду да је Савет безбедности Организације уједињених народа (СБ ОУН) најважније тело Организације уједињених народа, задужено за одржавање мира и безбедности у свету, уз велику улогу патоса, председник Републике Борис Тадић и министар иностраних послова Вук Јерemiћ су у неколико сегмената истицали важност поштовања правно обавезујуће природе Резолуције СБ ОУН-а као међународну гаранцију да се слични случајеви неће десити и у оквиру држава чланица које донесе овакве одлуке. Емоционална аргументација представника наше државе била је опипљива и у синтези са милионским аудиторијумом свог народа који је ову седницу СБ ОУН-а пратио уживо у касним ноћним сатима.

Савремена реторика у дипломатији намеће и питање односа између дипломатске реторике и објективне истине, као и дипломатског дискурса и грубих чињеница. Већина савремених теоретичара дипломатије слажу се у томе да „објективна истина“ у традиционалном смислу не постоји. Стога можемо закључити да су дипломатски конструкти објективне истине као и грубих чињеница, производи дипломатског дискурса у најширем смислу. Ако поставимо ствари тако да се упитамо о вези између дискурзивне представе света и самог света доћи ћемо до питања из којих савремена реторика у дипломатији црпи провокативне одговоре и носи епистемолошке изазове.

Појам и природа реторике у дипломатији се увиђа и у примени реторике у јавној дипломатији. У питању је стратешка комуникација која увек настоји да подржи основне вредности нације коју представља као и националне безбедносне

да упуту инструкције свом представнику на Косову за поништење ове одлуке косовског парламента и да распусти скупштину Косова због непоштовања Резолуције УН 1244, којом су загарантовани државни суверенитет и територијални интегритет Републике Србије.

Видети више:

<http://www.politika.rs/sr/clanak/141324/Politika/Uskratiti-podrsku-destabilizujucim-potezima-Pristine>
http://sh.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unardna_reakcija_na_proglasa%5A1enje_nezavisnosti_Kosova
http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%9D_%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0_1244/1999

http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%91_%D0%A3%D0%9D приступљено, 12. Јануар 2014. У 8,40.

циљеве. Заједнички именитељ у реторици савремене јавне дипломатије (public diplomacy) биле би следеће поруке:

- наглашавање посвећености, људским правима и достојанству као и једнакости сваког људског бића,
- допирање и удруживање са свим нацијама које деле ове идеале,
- подршка онима који се боре за слободу и демократију, и
- супротстављање онима који заступају идеологију мржње и угњетавања.

Реторика у дипломатији супротстављена је пренаглашеној реторици какву често сусрећемо у политици у складу са глобалним кретањима. Управо је ублажавање или уздржаност израза једна од одлика савремене реторике у дипломатији. Наравно, у пракси то није увек случај, и када год се у свету објави изјава неког светског вође или дипломатског представника који превазилази оквире дипломатске реторике, углавном бива осуђена, коментарисана, оспоравана или слављена.³⁰

За разлику од нормалне конверзације и комуникације када се догађаји и појаве обично називају онаквим какве јесу или поздравних говора, здравица, представљања гостију, промоција или пак полемике када се све подигне за неки степен у позитивном или негативном правцу, реторика дипломате је мање директна, неарогантна, умивена и ублажена у квалификацијама и наравно увек пристојна.

Када говоримо о природи реторике у дипломатији, морамо да наведемо још неколико реторичких појмова који су се развили још у античкој Грчкој. Наиме, ради се о појмовима каирос, стасис и топос (*kairos, stasis, topos*), који су и данас веома блиски савременој реторици у дипломатији. У простом одређењу термина

³⁰ У првој половини 1997. председник САД Бил Клинтон је дао изјаву која је у светској политици изазвала различите коментаре. Наиме, председник Клинтон је упоредио судбину кинеске економске ситуације са падом Берлинског зида. Извор: HISTORICAL RHETORIC AND DIPLOMACY – AN UNEASY COHABITATION, Дражен Пехар.
<http://www.diplomacy.edu/resources/general/historical-rhetoric-and-diplomacy-uneasy-cohabitation>

*каирос*³¹, полазимо од античке ознаке за време, односно најповољнији тренутак за предузимање неке радње или говора – квалитативно време заустављено у простору. Термин каирос има у себи неколико слојева значења тако да у ширем смислу као општи појам представља најповољнији тренутак³² да би се обавила нека активност а постигао најбољи учинак. У ужем и за наше истраживање значајнијем смислу, реторички појам каирос представља најповољнији тренутак и простор за успешно уочавање и решавање проблема.

У савременој реторици у дипломатији искористити каиротични тренутак представља једну од важнијих вештина којом дипломатски представник мора да овлада. Наиме, искористити каиротични тренутак у дипломатским односима и процесима значи препознати дате околности и развити доказе и аргументе у најпогоднијем часу на најпогоднији начин. С обзиром на то да су дипломатски процеси и односи веома променљиве природе, као и утицај глобализације на њих те на савремену реторику у оквиру ових односа, наглашавамо значај и изузетну важност каирота те препознавања потенцијалног проблема и предузимања реторичких акција у најпогоднијем тренутку.

Термин *стасис* има више значења, а у свом етимолошком пореклу из грчке изведенице носи значење стајање, застој, свађа..., а латински термин *status* значи положај или место стајања. У реторици статис представља застој у аргументацији, где се супротстављене стране слажу да постоје спорна питања, али расправа је наишла на слепу улицу. Овакве ситуације су честе у дипломатској пракси и можемо слободно да кажемо да статис у дипломатској реторици представља редовну појаву.

Застој или стасис у дипломатији представља веома важно питање. Стога је неопходно идентификовање стагнације у дипломатској реторици да би се обе или

³¹ У грчкој митологији, Каирос је најмлађе дете Зевса, бог срећног тренутка. Према Диогену, филозоф Протагора је био први који је открио значај правог тренутка [каирос] у класичној реторици. Интересантно је да је оштећени рељеф грчког бога Каирота из IV. века пре н. е. као један од најлепших примерака грчке уметности пронађен управо на подручју Балкана (сматра се да је донешен из Грчке).. Данас га можемо видети у уметничкој збирци „Каирот“, самостана Свети Николе у Трогиру.

³² Отуда и старе изреке: „Све у своје време“, „У прави час на правом месту“... Препознавање правог тренутка се одувек сматрало корисном вештином.

више страна дипломатског дијалога фокусираше на кључни моменат статиса, самим тим немајући обавезу да одговоре на сваку другу врсту питања која су у посредној или непосредној вези са спорним статисом. Наше дипломате су имале прилику да се током последње деценије више пута нађу у статису када су у питању разговори о самопрокламованој држави Косово.

Оцем теорије стасис сматра се Хермагора из Темна који је формулисао четири питања³³ у судској расправи којима се одређује предмет расправе, док је Аристотел у *Реторици* статис питања навео као кључне аспекте у политичком, судском и свечаном говору. У радовима Цицерона и Квинтилијана, искристалисала су се четири *staseis* или главна питања која низом других питања могу помоћи у расправи предмета те су се и у дипломатском дискурсу показала веома корисним.³⁴

- НАГАЋАЊЕ (*stasis stochasmos*) – питања о чињеницама попут: Да ли се то догодило? Је ли то истина? Шта је узрок томе? Које је порекло тога?
- ДЕФИНИЦИЈА (*stasis horos*) – питања шта је то или дефинисања предмета: Којој то групацији припада? Како су ови догађаји повезани? Који су елементи овог предмета разговора?
- КВАЛИТЕТ (*stasis poiotes*) – питања о својствима: Да ли је то исправно или неисправно? Какви су заправо дело, ствар или појава? Је ли то добра или лоша појава?

³³ Питање главних чињеница, питање централних појмова, питање главних вредности и принципа акције и питање акције односно решавања. Видети више :

<http://grammar.about.com/od/rs/g/stasisterm.htm>

³⁴ Извори: *Исто*, стр. 131.

<http://paralepsis.blogspot.com/2007/04/rhetoric-of-now-part-1-stasis.html>, приступљено 23. јула 2012. у 12.00.

In his *Institutes of Oratory* (Book 3), Quintilian writes: These are the four stases, the four „modes of proceeding“.

1. Conjecture (*stasis stochasmos*). Call this the question, „does the thing at issue exist“?
2. Definition (*stasis horos*). Call this the question, „what is the thing at issue anyway“?
3. Quality or value (*stasis poiotes*). Call this the question, „is the thing at issue good or bad“?
4. Policy or procedure (*stasis metalepsis*). Call this the question, „what is the proper format for dealing with the thing at issue“?

- ДЕЛОВАЊЕ (*stasis metalepsis*) – питања о деловању или процедурална питања: Шта треба учинити? Које су активности пожељне а које не? Које су могуће а које не?

Термин *топос*³⁵ се често одређује као књижевни или реторички појам. У оквиру књижевног одређења топос је општа тема или мотив, чак и идеалан крајолик и слично. „У класичној реторици, топоси су формуле (као што је игра речима, изреке, узроци и последице, као и упоређивање) које се користе за производњу реторичких аргумената.“³⁶ У реторици топос представља средишњу технику класичне реторике јер се једнако користи у различитим фазама и проналажењу аргументације, дефинисању теме (инвенција) и процесу писања, распоређивању аргумената, развијању или доказивању тезе (диспозиција).

О топосима је и Аристотел развио теорију и то у своја два важна списа, *Реторици* и *Топици*³⁷, која су накнадно добили име „Органон“³⁸. Овај термин је преведен као оруђе јер је Аристотел сматрао логику најјачим оруђем за филозофске студије. Аристотел проналази да су топоси мисаона места, обрасци, стратегије а да топике представљају управо систем топоса. И Аристотел разликује опште (*koinoi topoí*) и посебне (*idioi topoí*) топосе. Општи топоси се односе на сваки дискурс правни, политички па и дипломатски. То су универзалне методе, стратегије и обрасци који се употребљавају у сваком уверљивом дискурсу па се и у савременој реторици у дипломатији често проналазе. Када је дипломатска пракса у питању, ту су чести топоси обраћања, адреса и уједначена форма са понављањима. Међутим, посебни топоси су важнији у дипломатском дискурсу. Наиме, посебни топоси су обрасци, стратегије и методе који омогућавају и наводе аргументацију у дипломатском дискурсу.

³⁵ Видети више у Ернст Роберт Курцијус, *Европска књижевност и латинско средњовековље* (с немачког језика превео Стјепан Маркуш), Матица хрватска, Загреб, 1971.

³⁶ <http://grammar.about.com/od/tz/g/topoiterm.htm>

<http://www.thefreedictionary.com/topos>, приступљено 2. септембра 2012. у 11.15.

In classical rhetoric, the stock formulas (such as puns, proverbs, cause and effect, and comparison) used by rhetors to produce arguments.

³⁷ Део *Топика* спада у Аристотелова дела логичких списа, док део *Реторика* као филозофија беседништва спада у део естетских списа.

³⁸ Аристотел; *Органон* са старогрчког превела Ксенија Атанасијевић, предговор написао Богдан Шеших), Култура, Београд – Дело, Љубљана, 1970.

Посебни топоси су карактеристични за политичке и говоре у скупштини. Такве примере имамо и на домаћој политичкој сцени: „Жалост за изгубљеним дипломатским биткама данас као да постају нова врста политичког идентитета говорника. Уместо непосредног сагледавања стварности, обично се користи утешни топос: Никада нећемо признати Косово.“³⁹

Дипломатску интеракцију и реторику у оквиру ње карактерише рад који је усмерен на сарадњу споразума, где перцепција стварности, интересовања, склоности и жељеног понашања подлеже заједничком процесу тумачења. Узајамно разумевање је формирано кроз интеракцију дипломатске реторике, односно на основу разговора, прикупљања информација и жеља за координисану акцију у циљу смањења међудржавног трвења.

Сложеност језика када је реторика у дипломатији у питању можемо схватити као производ низа законитости које нам омогућавају свођење појединачних реченичних конструкција на заједничке моделе о којима ће бити више речи накнадно.

³⁹ Видети више: Добривоје Станојевић, *Реторички топоси и говор у скупштини*, стр. 389–395. *Годишњак 2009*, децембар 2009. године, број 3. Факултет политичких наука, Београд, <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2010/05/24-Prof.-dr-Dobrivoje-Stanojevi%20%87-Retori%20%8Dki-toposi-i-govor-u-skup%20%8A1tini.pdf>

2.1.1. Креирање поруке у савременој реторици у дипломатији

Be polite. Write diplomatically.

*Even in a declaration of war one observes
the rules of politeness.⁴⁰*

Otto von Bismarck-Schoenhausen

Као што смо већ неколико пута поменули, смисао комуникације се умногоме састоји у простој размени порука. Оно што морамо знати да би се као пошиљалац, креатор комуникационих порука и прималац активно укључили у процес дипломатске комуникације, јесте да је поред разумевања текућих информација неопходно анализирати пређашње и предвидети будуће догађаје. С обзиром на то да је порука унутар процеса комуникације у дипломатији најчешће комплексне природе, њено значење најчешће зависи од контекста или начина на који се саопштава.

Уопштено гледано, порука представља скуп знакова, симбола, речи, слика и звукова којима се мисли пошиљаоца преносе путем симболичких и вербалних знакова у когницију примаоца. Порука може бити вербалне и невербалне природе, а структура и симболичка функција су зависни од медија који поруку преноси.

Када су у питању поруке у савременој реторици у дипломатији ту морамо имати на уму начин преношења поруке као и носиоца исте. Уколико се порука преноси усменим путем њена садржина ће свакако бити различита и по садржају и по структури од писаних порука у стандардизованој форми. „У писменој комуникацији порука треба да је сажета и усмерена на предмет комуницирања. Утицај језика, писмености, степена образовања и опште културе циљаног аудиторijума на креирање садржаја поруке од стране економског дипломате или

⁴⁰ „Будите љубазни. Пишите дипломатски. Чак и у објавама рата поштују се правила учтивости.“ Otto von Bismarck-Schoenhausen (1872), цитиран у: Lewis D. Eigen and Jonathan P. Siegel, editors, *The MacMillan Dictionary of Political Quotations*, NY: MacMillan, 1993, стр. 117.

институција економске дипломатије је веома велики, јер се обавља преко посредника, не зна се колико ће и ко ће од циљног аудиторијума бити погођен поруком и како ће је разумети.⁴¹ Усмено преношење порука често укључује и невербални део и акцентовање смисла поруке као и тон говора, осмеси, говор тела, гримасе, мрштење, набирање обрва и сл. Подизање тона, претња прстом или на други начин, непристојни гестови, као и прегласно или цинично смејање, неприхватљиви су за типове порука које шаљу дипломате или високи државници. (Вероватно најпознатији и најбизарнији од тих гестова јесте када је Никита Хрушчов скинуо ципелу и почео да лупа по столу током дебате у Уједињеним нацијама.)⁴²

Прелажење преко питања неодговарањем или преласком на другу тему је често речит одговор. Исто тако ћутање без коментара на неприхватљиву тираду саговорника и уљудно опраштање од њега без реакције такође довољно говори. Све се то учи, посебно кад млади дипломата присуствује, без много уплитања, конверзацији искусних колега. Међутим, неко једноставно по свом карактеру није за тај посао. У дипломатској колонији радо су примљени и виђени пријатни, духовити и уљудни саговорници, а од препотентних, наметљивих и досадних сви беже.

У савременој реторици у дипломатији креатори порука морају да обраћају пажњу не само на значења која се преносе различитим облицима комуникације већ како ће порука бити структурирана и који ће се апели користити у преношењу и наглашавању предвиђених значења. Стога при креирању поруке у дипломатској комуникацији пре свега треба обратити пажњу на :

- структуру поруке,
- коришћење вербалних и/или визуелних елемената поруке,

⁴¹ Зоран С. Голубовић, *Комуницирање у економској дипломатији*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 79.

⁴² Никита Хрушчов је 1960. протестно лупао ципелом по делегатској клупи у оквиру заседања Генералне скупштине Уједињених нација. На оваква недипломатски чин га је навело незадовољство изазвано говором филипинског представника Лоренца Сумулонга, који је у свом говору изнео оптужбе против Совјетског Савеза да грађане Источне Европе лишава људских и политичких слобода.

Доступан снимак и анализа овог догађаја на порталу youtube:

https://www.youtube.com/watch?v=Mm0yQg1hS_w, приступљено 12. маја 2013. у 15.55.

- избор апела и акцента у поруци,
- избор кода поруке.

Структура поруке пре свега обухвата организацију садржаја поруке, извођење поруке и извођење закључка. У складу са овим елементима значајан је редослед информација које се дају у поруци, циљ поруке или порука садржана у њој. Овде морамо да разграничимо појмове информације и поруке, који нипошто не могу да се сматрају синонимима. „Информација је људско сазнање које се формулише поруком. Она је ван поруке апстрактни и недоказиви садржај свести, а порука без информације не постоји, тачније престаје то да буде. Порука је симболички циљно и вредносно организована информација или информације. Симболички, јер се информација као садржај свести не може изразити изван неког од симболских система.“⁴³ Битан део структуре поруке у дипломатији је временска димензија, односно распон временског трајања увода, суштине и закључка. Такође у извођењу поруке неопходно је обратити пажњу на најважније аргументе поруке као и правременост истицања истих. Препорука већине аутора комуникологије своди се на истицање важнијих аргумента у првим тренуцима поруке. Уколико је писана порука у питању, препоруке су да се поред формалних делова увода, главни аргументи буду стављени на почетак текста. Овако формулисана писана порука подстиче даљу заинтересованост циљаног аудиторijума за проучавање поруке. У усменом комуницирању ефикасно се показало понављање основне поруке, као и појединих помоћних упућених одређеним циљним групама, да би се порука лакше прихватила. Овде ћемо споменути и естетску димензију поруке која је од изузетног значаја јер прожима и одређује укупни доживљај појединца или групе којој је порука усмерена. Међутим, намеће се питање у чему се заправо, огледа естетизујућа и нормативна моћ порука, поготово пласираних масовним медијумима? С порастом информационо-комуникационих технологија и широке и свеопште употребе интернета као средства за ширење поруке, питање естетички обликоване поруке добија нову димензију. Стога Т. Ђорђевић у свом делу истиче да „Ваља пре свега рећи да у сфери естетичке праксе, поруке те врсте настају као

⁴³ Зорица Томић, *Комуникологија*, Чигоја штампа, Београд, 2003, стр. 28.

дело процедура преко којих се овладава стварношћу засићеном тензијама које навиру 'одоздо', и то на социјално прихватљив начин – сублимативно. Цела једна продуктивна сфера, сфера симболичке, креативне праксе је окренута тој сврси – естетизацији тривијалне стварности.⁴⁴

Поред облика дипломатске поруке који директно зависи од облика и средстава комуницирања, поменућемо још и извор поруке. Извор или одашиљалац поруке може бити дипломата или државник као појединац, амбасада или министарство као институција или дипломатска мисија као група. Дипломатских мисија и њихових функција има много тако да свака функција понаособ на одређен начин дефинише типове и поруке у дипломатској размери. Наиме, према члану 3 Конвенције функције дипломатске мисије се нарочито састоје у:⁴⁵

- а) представљању државе која акредитује код државе код које се акредитује;
- б) заштити у држави код које се акредитује интереса државе која акредитује и њених држављана, у границама које допуштају међународно право;
- в) преговарање с владом државе код које се акредитује;
- г) обавештавању свим дозвољеним средствима о условима и развоју догађаја у држави код које се акредитује и подношењу извештаја о томе влади државе која акредитује;
- д) унапређењу пријатељских односа и развијању привредних, културних и научних односа између државе која акредитује и државе код које се акредитује.

Различити стандарди за креирање порука из истог домена, као што је случај у овим дипломатским функцијама, у суштини, за исту намену, често носе исте

⁴⁴ Тома Ђорђевић, *Естетика – комуниколошки аспект*, Институт за политичке студије, Београд, 2006. стр. 137.

⁴⁵ Петар Вајовић, „Обавештавање као дипломатска функција (према преводу текста Конвенције објављеном у *Југословенској ревији за међународно право*, бр. 1/61)“, у: зборник радова *Дипломатија*, приређивач Ђорђе Н. Лопчић, Ваша књига, Београд, 2006.

Бечка конвенција о дипломатским односима из 1961. доступна је у електронској верзији на порталима:

<http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/milboj/Konvencija%20o%20diplomatskim%20odnosima.pdf>.

<http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>.

скупове информација. Структуру креирања порука одређују операције које је потребно обавити у оквиру дипломатских мисија. Писане поруке у свом систему имају резервисану позицију за формализован део адреса пошиљаоца и адресе примаоца, јединственог идентификатора поруке, типа поруке, приоритета поруке као и евентуалном времену креирања поруке.

Реализација поруке у дипломатији је веома сложена па треба имати на уму следеће:

- концентрација – пажња унутар поруке треба бити сразмерна величини појединачно највећег елемента у поруци, а не целе поруке;
- кохезија – јединственост и компактност поруке;
- прихватљивост – порука мора бити презентована у складу са дипломатским протоколом, језиком и стилем изражавања;
- контраст – порука се мора разликовати у односу на друге поруке и бити уочљива да би реализација била успешна;
- уверљивост – изазивање осећаја поверења код дипломатских представника.

Сви модерни информациони системи за размену порука у савременој дипломатији морају поседовати механизам којем је сврха обезбеђење поруке. Наиме, у свакој пословној преписци а у дипломатији поготову, изузетно је важно да приликом преноса са једне локације на другу, порука не буде измењена и непочитана од неке треће неауторизоване стране.

2.2. Дипломатска комуникација и односи с јавношћу

На даскама светске дипломатске сцене поред доброг државног концепта бар је подједнако важно да се у јавности спретно прикажу циљеви, одлуке, политичка деловања па и личности које представљају своју државу. Дигитализација је наметнула потребу интензивирања свих облика комуникације међу људима. Управо у убрзаном дигитализованом медијском свету све важнији

постаје сегмент односа с јавношћу. С обзиром на то да је природа односа с јавношћу као јасног усмеравања порука с прецизним циљевима веома блиска дипломатској делатности уопште, не треба да нас изненађује растући значај ове области у дипломатији. Како је проучавање ове области постало важно у многим сегментима друштва, све се више намеће потреба систематског проучавања ове проблематике на мултидисциплинаран начин. Захтеви времена су много већи него што струка и наука могу одговорити у садашњем тренутку. С обзиром на то да односи с јавношћу представљају планиране и континуиране активности успостављања и одржавања добрих односа између институције, државе, компаније или појединца и јавности, јасно је да стручњаци за односе с јавношћу у дипломатији имају изузетно комплексан задатак.

Односи с јавношћу у дипломатији не представљају само помоћно средство, већ важан елемент дипломатског деловања.

Савремена дипломатија има задатак и обавезу јавног иступања а то се често и остварује кроз сегмент јавне дипломатије. Постоји преплитање и повремена замена значења термина односа с јавношћу са пропагандом, публицитетом, оглашавањем, маркетингом, посредовањем у односима са медијима, лобирањем, организацијом коктела, вечера и слично, али кад је у питању савремена дипломатија, термин јавне дипломатије има највише додирних тачка. Повезивање односа с јавношћу у дипломатији и јавне дипломатије је чест приступ у научној литератури те ћемо се и ми у нашој дисертацији држати ове тесне везе. Спрега између јавне дипломатије и односа с јавношћу представља подручје тзв. интернационалних (транснационалних а данас све више одговара термин глобалистичких) односа с јавношћу, који означавају напоре и потребу побољшања репутације једне земље у другим земљама уз помоћ ширења афирмативних, брижљиво припремљених информација. Дашић сматра да се под појмом јавне дипломатије најчешће подразумева културна односно културно-информативна дипломатија која у свом организационом и функционалном смислу доживљава успон широм света, како у билатералним, тако и у мултилатералним односима. Она има захвалну улогу представљања а користи се и „да би се објаснила размена

идеја, информација, уметности, начина живота, вредносних система, традиција, веровања и других аспеката културе међу 'заједницама' ради подстицања узајамног разумевања.⁴⁶

Термин јавне дипломатије је настао релативно недавно у односу на ону делатност коју је ова грана дипломатије обављала дужи временски период. Наиме, у оквиру јавне дипломатије спада политика информисања, културна дипломатија и размена, као и креирање имица једне државе. Термин јавна дипломатија се приписује америчком амбасадору Едмунду Гилиону (Edmund Gullion)⁴⁷ а њена улога повећаног механизма јавне комуникације је све присутнија данас у међународној спољној политици. У ери глобалне – инстант комуникације јавна дипломатија представља незаобилазну полуку за остваривање спољнополитичких интереса земље. Уколико постоји губитак интересовања од стране међународне заједнице ка одређеној држави, а манифестује се у некомуникацији и неадекватној културолошкој и образовној размени, можемо слободно рећи да је јавна дипломатија те државе подбацила. С друге стране, моћ и улога коју носе мас-медији у ери глобализације је све већа и омогућава да се креира представа (слика) о некој држави, њеном народу, односу према другим државама, догађајима у њој и међу њима. Прилично је наивно мислити да су усмеравани догађаји који резултирају одређеном представом о некој држави, било да је позитивна или негативна (што је чешћи случај, јер уколико је држава у незавидном положају у односу на међународну заједницу – њом се лакше управља или јој се лакше диктира) спонтани и пасивни, односно неконтролисани. Чешћи је случај да су тако пласиране информације и догађаји у служби провокације, односно врло контролисани и усмеравани. Управо односи с јавношћу дипломатских мисија

⁴⁶ Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Београд, 2008. стр. 256, а према Milton C. Cummings Jr., *Cultural Diplomacy*, Institute for Cultural Diplomacy, www.culturaldiplomacy.org

⁴⁷ Edmund A. Gullion, амерички дипломата који је градећи каријеру размишљао о реакцијама јавности на америчке политичке и војне акције у Вијетнаму и Конгу, 1965. па је употребио израз „јавна дипломатија“. Интересантно је и да је и зачетник односа с јавношћу Едвард Бернес, нећак славног психоаналитичара Сигмунда Фројда, увидео значај и могућност управљања јавним мњењем управо у ратним условима, образлажући ратне потезе америчког председника Вудроа Вилсона.

једне државе имају задатак да предупреду успостављање контроле над перцепцијом о датој држави и да преузму кормило у своје руке. Као и у сваком послу, уколико јавна дипломатија једне државе закаже, јавна дипломатија друге стране са супротним интересима сигурно неће спавати нити пропустити понуђену шансу. У репертоару традиционалне дипломатије и уз префикс савремености у случају потребе рачуна се и на употребу војне силе или, како се често у литератури назива, „тврде силе“ (hard power)⁴⁸, док се моћ културно-информативне дипломатије често назива „мека моћ“ (soft power). Аутор овог појма Joseph S. Nye Jr.⁴⁹, уједно и оснивач теорије неолиберализма, писао је о доминацији САД у свету који се не може свести на војни и економски утицај већ и на нову димензију коју је насловио „мека моћ“. Овај професор на престижном Харвардском универзитету је тим појмом прекинуо вишедеценијски утицај Макијавелијевог записа :„Сигурније је да вас се људи боје него да вас воле“. С обзиром на то да је дипломатија у доба Макијавелија била осетно другачија, данашњим дипломатама овај савет више није од користи. Историја дипломатских односа је забележила многе случајеве у којима је тврда моћ била неопходна, тј. само присила владе могла постићи тражене циљеве (не улазимо у исправност таквих одлука), док су други циљеви тражили софистицираније методе, а то је мека моћ. Ове методе, пре свега врше културни, духовни и интелектуални утицај. Дашић у својој књизи *Савремена дипломатија* недвосмислено тврди да је „јавна дипломатија постала најефикаснији инструмент помоћу којег једна држава у другим државама и у свету обликује имиџ о себи и то на начин који највише одговара и најбоље доприноси остваривању њених спољнополитичких циљева, националним интересима и намерама. Свака држава тежи да себе, своју политику и своја достигнућа

⁴⁸ Роберт Кејган (Robert Kagan), истакнути амерички историчар и стручњак за спољну политику, дао је пример употребе тврде моћи у претходној деценији управо кроз притиске на Слободана Милошевића и Моамера Гадафија. Он је ове примере назвао типичним примерима употребе САД тврде моћи чиме је оркестрирано одвајање Косова од Србије и његова предаја у руке ОВК, а такође је од суштинског значаја употреба тврде моћи у помагању побуне против Гадафија, што је резултирало његовим збацивањем с власти, а потом и смрћу. Видети више: http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Kagan; <http://www.theamericanconservative.com/larison/hard-power-and-democratization/>; <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203646004577213262856669448.html> (Article: why the world need America).

⁴⁹ Видети више о овом аутору: <http://www.hks.harvard.edu/about/faculty-staff-directory/joseph-nye>; http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Nye

представи иностранству на најбољи начин, да информише јавности и/или да утиче на јавно мишљење у другим земљама. То је главна функција јавне дипломатије сваке државе у савременом свету.⁵⁰ С обзиром на то да је јасно да савремени дипломата мора да буде упознат односно стручан пре свега из познавања историје своје земље, цивилизацијским развојем, политичким и привредним достигнућима и развојем, он представља својеврсног тумача карактеристика односно предности своје државе. Од њега се свакако очекује да у свакој прилици може мериторно говорити и по потреби јавно наступати о својој земљи, њеном развоју, политичким и економским правцима и сл., јер уколико дипломата није спреман на овакве наступе, то се може тумачити као његова лична несигурност у сопствено знање, што је у дипломатској пракси недопустиво. Уколико је реч о државама које траже посебна допуштења министарства спољних послова за такве наступе (што је редак случај), то најчешће не представља проблем јер су и министарства свесна да је то најбоља промоција која може помоћи само стварању реалније слике о држави. Ово је још један од важних разлога зашто савремени дипломата мора да буде професионалац највишег ранга. Да би успешно деловао у односима с јавношћу, (осим познавања важних елемента историје и савремених тековина своје земље), савремени дипломата треба да поседује знања из економије, менаџмента, међународне трговине, влада вештинама преговарања, вештинама уверавања, решавања конфликта и напредним реторичким способностима, више него етикецијом и елиптичним говором, да се говорећи не каже ни превише ни премало, како је то било у дипломатским салонима минулих времена. Тој сврси на скроман начин служи и наше истраживање у овој докторској дисертацији.

Данас све амбасаде у својој организационој структури имају и канцеларију за односе с јавношћу.⁵¹ Задужења ове канцеларије јесу управо послови јавне дипломатије који се остварују кроз медијску сарадњу. Основна делатност оваквих канцеларија јесте информисање, промовисање програма културе и образовања и

⁵⁰ Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Београд, 2008, стр. 257.

⁵¹ Пример: званични сајт Америчке амбасаде у Србији – страна за односе с јавношћу и њене делатности: <http://serbian.serbia.usembassy.gov/sr/kancelarija-za-odnose-sa-javnoscu.html>

размена образовног типа. У оквиру званичних интернет сајтова министарства иностраних послова како у нашој земљи, тако и у другим државама постоји обавезан онлајн сервис са неколико различитих платформи. Осим дневних вести и саопштења о активностима актуелног министра иностраних послова, шефа држава или појединих амбасадора, архива ових активности је изузетно богата, прецизна и најчешће сеже неколико година уназад. У оквиру овог портала налазе се галерије слика домаћих државника у дипломатским активностима с различитим иностраним представницима. Овакав вид транспарентности дипломатских активности је од изузетног значаја за државу и њене грађане због информисања јавности и увиђања значаја матичне државе на светској међународној сцени.

Осим наведеног главни инструменти којима се користи јавна дипломатија јесу медији – телевизија и радио, а у данашње време најзначајнију позицију заузима интернет (о којем ћемо посебно писати), филмови, књиге, брошуре, магацини, културна, научна и образовна размена, али и дијалог с одређеним циљним групацијама. Наравно, већ смо напоменули чињеницу да је информативна функција односа с јавношћу у дипломатији само секундарна јер она не обезбеђује изношење неутралних информација, већ је фундаментално дефинисана својом намером да убеди.

Поред информисања домаће јавности као једног од главних аспеката и намене односа с јавношћу у дипломатији, њена предност свакако је и усмереност на информисање међународне јавности о напретку који држава остварује у усвајању европских и (или) светских вредности и стандарда у циљу унапређења укупног међународног имиџа земље.⁵² Ово уједно представља и један од најважнијих циљева односа с јавношћу у дипломатији. Као што већ и само име казује, односи с јавношћу у дипломатији баве се начином на који се ставови, намере и циљеви влада међусобно преплићу, те њиховом димензијом прихватљиве дистрибуције. Стога суштина односа с јавношћу како у дипломатској комуникацији, тако и у пословном или комерцијалном пољу у основи остаје иста. Међутим, оно у чему ћемо направити јасну разлику јесте степен осетљивости

⁵² Сведоци смо вишегодишњих напора нашег државног врха с Европском унијом за добијање датума преговора за улазак у ЕУ, а и честих штурних повратних реакција високих званичника ЕУ који нешу земљу на лествици међународног угледа само срозавају.

јавног мњења који је сразмеран степену одговорности спроводилаца односа с јавношћу у дипломатији. Један од најједноставнијих начина да се окарактерише сложена улога односа с јавношћу јесте хексагонални модел. Овакав геометријски приступ разлаже неколико суштинских чинилаца који утичу на обим и улогу односа с јавношћу.

Извор: Сем Блек, *Односи с јавношћу*⁵³

Овај геометријски приказ на синтетични начин осликава бројне активности дипломатије (који су подударни са другим видовима односа с јавношћу), које потичу из истог центра (тачке), а усмерене су на остваривање жељеног (циљаног) утицаја на мишљења и ставове како међународне јавности тако и домаће. Током своје историје, концепт односа с јавношћу се мењао и развијао заједно са мењањем улога које су односи с јавношћу заузимали у друштву и привреди. У свом почетном облику, односи с јавношћу су имали карактер једносмерног, убеђивачког комуницирања с појединим групама у окружењу с циљем да се оствари утицај на њихова мишљења. Након тога уследио је период двосмерног комуницирања (нарочито у периоду после Другог светског рата) усмерен на успостављање и одржавање међусобног разумевања, а данас представља облик

⁵³ Сем Блек, *Односи с јавношћу*, Клио, Београд, 2003, стр. 9.

сложенијих дипломатских активности које утичу на креирање, унапређење и неговање добрих односа са окружењем. У дипломатским односима и процесима окружење може бити интерно и екстерно, те самим тим су и односи с јавношћу двојаког карактера у дипломатији и то усмерени на интерну или екстерну јавност. Ако кренемо од схватања јавне политичке комуникације, која је у директној спреси са дипломатском комуникацијом, онда је важно напоменути три функције ове комуникације које је описао Фридхелм Неидхарт:⁵⁴

1. *Функција транспарентности.* Сваки грађанин мора имати прилику да види и разуме шта се догађа у политици и битним процесима његовог друштва који се на њу односе, и то опсежно, тачно и поуздано.
2. *Функцију вредновања.* Сучељавање релевантних различитих мишљења, тема и информација мора заинтересованом грађанину омогућити вредновање сопствене позиције у светлу других.
3. *Функцију оријентације.* У сусрету информација и аргумената у јавном простору мора се моћи изградити јавно мњење које је грађанину разумљиво и према којем се он може оријентисати на сопствени начин.

У складу с овим функцијама јасно је да данас широка јавност, бар у демократским државама, има све више у могућности да се упозна са спољном политиком своје владе и да је надзире. Историјски гледано, аспект јавности је био одувек значајан те су некада чланови Друштва народа⁵⁵ били обавезни да све своје уговоре јавно региструју код Секретаријата Друштва Народа јер у складу са чланом 18. Пакта Друштва народа, ниједан међународни уговор ни протокол неће важити док се не заведе у протокол.

⁵⁴ Thomas Meyer, *Медиокрација. Медијска колонизација политике*, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу, Загреб, 2003, стр. 10–11.

⁵⁵ „Друштво народа или Лига народа је била међународна организација основана за време Париске мировне конференције 1919. Циљеви Друштва народа су били разоружање; спречавање рата преко колективне безбедности; **решавањем размирица између земаља путем преговарачке дипломатије**; и побољшање глобалног благостања... Почетком Другог светског рата је постало јасно да је Друштво омануло у својој основној сврси – спречавање будућих светских ратова. Уједињене нације је замењују по завршетку Другог светског рата и наслеђују неколико агенција и организација које је основало Друштво народа.“

Видети више: http://sh.wikipedia.org/wiki/Liga_naroda

С обзиром на неколико различитих аспеката и функција дипломатије неопходно је да поменемо и значај односа с јавношћу у економској дипломатији. Наиме, у овом дипломатском сектору односи с јавношћу представљају савремени инструмент комуницирања који обухвата све комуникацијске активности према јавности. Уколико је интерна јавност у питању, тежиште и усмерење се налазе на развијању добрих међуљудских односа у оквиру институције економске дипломатије, ради јачања мотивисаности запослених и осећаја припадности институцији, што треба да се рефлектује на јачање идентитета институције. Односи с екстерном јавношћу, с друге стране, усмерени су на стварање добрих односа с актерима и институцијама у екстерном окружењу. Циљ ових односа јесте стварање институционалног имица по жељи институције економске дипломатије, имица њене земље, наклоности јавног мњења свему што потиче из земље коју представља.⁵⁶

Ако посматрамо активности ове врсте коју спроводе државе кроз канале економске дипломатије онда је јасно да говоримо о планираним и организованим напорима једне институције или власти да успостави међусобно корисне односе с јавностима других земаља или нација. Имајући у виду глобална кретања знамо да се активности институционалних односа с јавношћу ефикасније реализују постојањем глобалних медија и комуникација. У складу с интересовањем глобалних медија и законитости медијске реалности многе дипломате данас различитим техникама и вештинама односа с јавношћу покушавају побољшати јавни имиц државе креирајући догађаје позитивних конотација који привлаче медијску пажњу. У оквиру креираних догађаја ови спољнополитички актери проналазе простор за формулацију и имплементацију својих спољних политика и дипломатске реторике у складу са жељеним имицом.

Међутим, поред упућивања савремених дипломата, за институционално јавно (дипломатско) деловање, потребно је оспособити све државне функционере па чак мање и функционере других политичко-правних и економских субјеката, чија је делатност усмерена према иностраним подручјима или институцијама. Осим

⁵⁶ Видети више: Зоран С. Голубовић, *Комуницирање у економској дипломатији*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 144.

дипломатског талента и образованости, те нужних разноврсних комуникационих способности, сваки представник државе и њених структуралних елемената мора познавати значење имица државе (State Image)⁵⁷. Слика државе, или перцепција концентрисана је око атрибута појединих активности и атракција тренутних догађаја и одлука у оквиру једне државе. Свака промена слике о држави треба да наступа полако, контролисано и јасно усмеравано ка жељеној перцепцији. Оглашавање, медијски налози, дипломатски разговори формалног и неформалног тона, присутност и подршка одређеним појавама и дешавањима у свету могу да буду агенси промена слике државе. Јавно мњење је промењива категорија и дипломате треба да се прилагоде постојећим стањима с намером да та стања преокрену на позитиван биланс. Постоји читав низ дефиниција које ближе дефинишу појам јавног мњења иако се ми у нашем истраживању нећемо посебно бавити овом тематиком. Према Јунгу, „Јавно мњење је друштвена оцена проблема од општег интереса постављених на јавну дискусију од стране неке заједнице.“⁵⁸ Према Дависону, „Јавно мњење означава мишљење великог броја индивидуа које се лично не познају, али које реагују на изванредан догађај чекајући да одређене категорије људи реагују на исти догађај сличним понашањем.“⁵⁹ Међутим, није нужно јавно мњење повезивати с медијима, мада је више него очигледно да медији доприносе бржем ширењу информација и самим тим и утицају на широке народне масе. Дакле, јавност потпомаже бољем реализовању опште воље, а односи с јавношћу у дипломатији функционишу у складу с тим. Поред јавног мњења морамо поменути и појам јавног мишљења. Постоји јасна разлика између појма јавног мишљења и појма јавног мњења, иако се ова два појма често изједначавају. Наиме, јавно мишљење одражава поуздан и објективан став неког субјекта или групе појединаца о неком питању, док је термин јавно мњење повезан с нечим непоузданим и неодређеним.⁶⁰ На формирање јавног мишљења веома је важна

⁵⁷ Видети више: Gyorgy Szondi, *Public diplomacz and nation branding: Conceptual similarities and differences*, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', ISSN 1569-2981, October, 2008.

⁵⁸ Е. Влајки, *Увод у комуницирање постмодернизма*, Београд, 2007, стр. 162.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Љубомир Тадић, *Политиколошки лексикон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 87.

личност која је одабрана да представља, иступа и говори у име државе јер се често лични однос и професионални квалитети савременог дипломате који се бави односима с јавношћу, квалитативно сагледавају у целини слике.

Да би савремени дипломата могао градити позитиван имиџ државе чије „боје брани“, он мора најпре преиспитати себе, проверити своје реторичке способности, савладати језик, стил и облике дипломатског изражавања и изградити свој професионални и људски имиџ. Стручњаци за односе с јавношћу (данас све популарније и важније професије), између осталог се баве и наглашавају изградњу и неговање личног имиџа (лични ПР) који се такође базира на проналажењу, разумевању и промовисању јединствености личности у односу на конкуренцију. Да би портпарол у дипломатској служби постао кредибилна особа неопходан је константан рад на изградњи сопственог имена и професионалног имиџа. Успешни односи с јавношћу су незамисливи без новинара који поверење поклањају људима од имена и значаја. Стога, кад неко наступа у име дипломатског представништва, подразумева се да мора доћи пажљиво припремљен на конференцију за новинаре, јер је импровизација у оваквим ситуацијама недопустива. Код брижљиво осмишљеног наступа као неопходности јавног наступа пред јавним мњењем, реторика мора бити у складу са ситуацијом о којој се говори, а мисли и осећања говорника вешто прикривени. Сваки медиј (штампа, радио, телевизија и данас најзаступљенији интернет) има своје специфичности које савремени дипломата мора познавати да би се прилагодио овим законитостима. Односи с јавношћу у дипломатији подразумевају управо то комуницирање с јавношћу, саопштавање јавности кроз интервјуе, припремање и смиривање јавности за неке одлуке које ће да уследе и вођење кризних ситуација.

Значај јавне дипломатије схватиле су готово све развијене западне земље, али и источни блок на челу са Русијом и Кином последњих деценија је отпочео с великим улагањима у овај нови вид дипломатије. Комуницирање суверених држава с јавним мњењем у циљу информисања и утицаја на друге државе добија напоскон заслужену пажњу и бива проучавано на свим важнијим универзитетима у

свету из области друштвених наука. Могућност државе да на софистициран начин промовише национални интерес и унапређује циљеве спољне политике постаје кључно средство савремене реторике у дипломатији. Од завршетка Хладног рата до данас схватање да је јавна дипломатија искључиво посао владе је напуштена, а свест о значају јавне дипломатије су прихватиле многе невладине организације, мултинационалне компаније, приватни интернационални медији и поједини актери из невладиног сектора. Учешће ових организација и појединаца у јавној дипломатији једне државе често може имати већи значај у међународној јавности од учешћа саме државе и политике коју она спроводи.

Ова област се највише проучава и примењује у Сједињеним Америчким Државама. Пословима јавне дипломатије и службама које се баве односима с јавношћу и брину о јачању угледа САД, у Стејт департменту (State Department) непосредно руководи подсекретар за јавну дипломатију и односе с јавношћу. Односи с иностраном јавношћу и углед Сједињених Америчких Држава, поред ангажовања официјелне дипломатије, деценијама се унапређују и јачају и посредством посебних фондова и програма, као што су Фулбрајт (Fulbright)⁶¹ програм, Хуберт Хемфри (Hubert Humphrey)⁶² програм и ЈФДП⁶³ програм. Фулбрајт програм је један од најпознатијих и најпрестижнијих форми јавне дипломатије у САД и у свету. Овим програмима Сједињене Америчке Државе на најпопуларнији начин учвршћују већ постојеће или успостављају нове мостове сарадње у области комуникација са другим земљама.⁶⁴ Сједињене Америчке Државе су развијале своју машинерију за јавну дипломатију студиозно и дугорочно, односно од прве половине 20. века па до данас, па је самим тим и стекла највећу предност у овој

⁶¹ Фулбрајт институт за међународну едукацију и образовање основао је чувену **Фулбрајтову стипендију** која представља стипендију владе САД. Установио ју је 1946. председник Труман који је прихватио предлог сенатора Фулбрајта и назвао програм његовим именом. Додељује се професорима, истраживачима и студентима за учешће у образовним програмима у иностранству. Све о овим програмима и званична интернет презентација: <http://www.iie.org/fulbright>; <http://us.fulbrightonline.org/>; <http://foreign.fulbrightonline.org/>;

⁶² Програм назван по 38. потпредседнику САД и политичару Хуберту Хамфију који је подстицао размену знања и међусобног разумевања широм света. <https://www.humphreyfellowship.org/>; <http://www.bu.edu/hhh/>.

⁶³ <http://www.jfdp.org/>; <http://www.ac-see.org/programs/teachersrecruitment.htm>

⁶⁴ Видети више: <http://www.pobjeda.me/arhiva/?datum=2008-10-06&id=150443>, приступљено 12. октобра 2012. у 9.20.

области. Поред посебних образовних фондова и програма које смо наводили САД предњачи и са филмском индустријом, мултинационалним компанијама и највећим медијским кућама светског значаја и утицаја као и великим бројем невладиних организација које потичу управо из Америке и доследно спроводе јавну дипломатију своје државе.

Јавна дипломатија се посматра као саставни део међудржавних односа. Међутим, растући значај ове дисциплине спорије се остварује на нашим просторима. Земље Западног Балкана имају слабо развијену или уопште немају јавну дипломатију. Различите активности из сектора јавне дипломатије, као на пример, поменути едукативни програми размењивања, разне посете страним државама и обуке језика, културне манифестације, радио-телевизијске програме, и слично, нису још наишле на плодно тле када су у питању ослабљене државе са горућим економским и територијалним питањима. Мишљења смо да једна проактивна, добро координисана, иновативна, чињенична и информативна јавна дипломатија може бити од суштинског значаја у унапређењу нарушеног имица и спољне политике наше државе. У ту сврху је основан и Српски институт за јавну дипломатију са седиштем у Бриселу, којег су основали група српских стручњака и интелектуалаца из дијаспоре. Задатак и циљ овог института је јачање идентитета и унапређење пољуљаног имица Србије у земљама ЕУ.⁶⁵ Осим побољшања имица ова група људи ради на сталном представљању економских могућности и интереса српских компанија у ЕУ. Инвестиционо расположење многих компанија може да буде промењено захваљујући управо раду ових делатника. Један од важнијих задатака овог института јесте и промоција културне и туристичке понуде Србије у ЕУ.

⁶⁵ О успесима овог института видети више на порталу: Инетрнет Новине сербске: <http://www.srpskadijaspora.info/vest.asp?id=9068> приступљено 19. новембра 2012. у 12.30.

3.3. Дипломатска комуникација и преговарање

Преговарање као комуникациони процес се сматра једном од најстаријих људских активности која се и данас користи у свакодневној приватној или пословној интеракцији с другима. Ова вештина представља и једно од основних средстава дипломатије јер најчешће представља покушај мирног решавања сукоба и криза. Први историјски и материјални докази о преговарању у домену дипломатије налазе се на Далеком истоку, у државама са теократским системом управљања, где су постојале снажне монархије. Најзначајнија је свакако Кина. У то давно доба преговарање као и дипломатски односи били су директно зависни од личности владара, односно од његовог схватања трговине и рата до његовог карактера и зацртаних интереса. „Кинески закони ’Ману’, о одржавању мирног или ратног стања су, иако у рукама владара, највише зависили од владаревих посланика и изасланика, јер се владар није оглушивао о њихове савете. Још у то доба постојала је пракса да владареви посланици преговарају и склапају споразуме, на пример, о узајамној помоћи двају краљевства у случају побуна, опасности за престо и сл. У том периоду, као и у каснијим историјским епохама, постигнуто или договорено усменим путем је било у равни закона. Реч је имала своју преговарачку и правно-обичајну тежину.“⁶⁶ Током историје преговарачке и дипломатске способности су се заједно испољавале али и развијале захваљујући мноштву ратних похода. Међутим, савремено доба је донело нову врсту утицаја на прогресију преговарачких техника у оквиру дипломатске комуникације и то кроз убрзан развој технологије, али и унапређењу трговине и грађевинске индустрије. Дипломатска комуникација у преговарачком процесу представља изузетно важну компоненту, јер поред бољег разумевања она савременом дипломатском реториком отвара просторе за размену мишљења и постизање нових, креативних решења. У оквиру савремене реторике у дипломатији међу преговарачким техникама најважнија места заузимају правилна интерпретација онога што је изречено, али и активно слушање и праћење невербалних сигнала које ћемо накнадно посебно анализирати. С обзиром на то да су циљеви и намере у

⁶⁶ Блажо М. Радовић, *Моћ и немоћ преговарања*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2010, стр. 32–33.

дипломатији између више држава различити и често их је тешко ускладити, савремена реторика у дипломатском преговарању у функцији је усклађивања различитости и постизања договора и избегавања несугласица које могу имати далекосежне последице по односе држава.

Овај наизглед једноставан процес у комуникацији данас постаје есенцијалан за све који због остварења сопствених циљева ступају у интеракцију с другим људима. Међутим, његово изучавање у академским сферама започело је релативно касно. Први значајнији радови из ове области појављују се тек касних шездесетих година прошлог века. Од тада па све до данас преговарање је у средишту пажње разних теоретичара и праваца, а проучавање добија мултидисциплинарни карактер. Наиме, с порастом интересовања јавила се и потреба за проучавање вишеструких аспеката преговарања и то: социолошки, дипломатски, бихевиористички, комуникациони, етички, реторички, правни, културни, економски и др. Сагледати преговарачке процесе из угла једне научне дисциплине је немогуће јер су граничне области у тесној вези. Данас се преговарање сматра „универзалним процесом и као такво примењиво је у мноштву различитих животних стања и ситуација.“⁶⁷ Ипак, искуство је показало да људи, а историјски посматрано неретко и државе, не посежу за преговарањем као првом опцијом, те се намеће потреба за систематским проучавањем ове области поготово у оквиру савремене реторике у дипломатији.

Преговарање у функцији дипломатије је изузетно важан елемент спољно-политичког деловања, којем се у уџбеницима дипломатије с разлогом придаје много пажње. Поједностављено гледано, преговарање је заправо она честа, односно свакодневна појава у комуникацији за коју нисмо ни свесни да је обављамо. У послу и личним или породичним односима преговарамо с већим или мањим циљевима и интересима, неконвенционалним методама, који имају своје место и у научној литератури. Међутим, преговарање као комуникациони процес у

⁶⁷ Предраг Трајковић, Станка Ђурић, „Стратегије и тактике преговарања“, *International Journal Scientific and applicative papers*, V-4 – KNOWLEDGE, Институт за менаџмент знања Скопље, 2014, стр. 165.

Овом зборнику у електронској форми је могуће приступити помоћу линка eprints.ugd.edu.mk/11589/1/Zbornik%20Bansko-Scientific_1.pdf

дипломатији представља саставни део комплексних друштвених односа, и једну од кључних метода вођења спољне политике једне државе. Лоша преговарачка тактика је чест разлог пропасти многих друштвених уређења заснованих на насиљу и присили, јер у савременој реторици у дипломатији тачка присиле се сматра изузетно непожељном.

Познавање стратегија дипломатског преговарања представља кључне тачке у процесу међународног позиционирања државе, као и за њен однос са другим државама и међународним организацијама. С обзиром на то да је дипломатија по дефиницији кодификована форма споразумевања међу државама, преговарање у оквиру савремене реторике у дипломатији представља основне алатке за успешно извршавање ових сложених послова. Дипломатска комуникација у процесу преговарања као инструмент дипломатије постаје важнија него икад, нарочито у ери глобализације и нових друштвених поредака. Потенцијална глобална ратовања су од стране већина држава мање прихваћена као начин решавања конфликта. Савремени дипломата треба да познаје, односно да се руководи основним принципима и вештинама преговарања (о којим ћемо и у непосредној форми много говорити у овом раду), с обзиром на то да се оне у највећем проценту могу успешно савладати док само један проценат одлази на таленат. Сам појам преговарања одавно је прешао семантичке оквире основне дефиниције па се и у колоквијалном говору често сусрећемо са одређењем да је свака особа вешта у преговарању у ствари својеврстан дипломата. У том смислу у литератури је могуће наићи на мноштво дефиниција преговарања, од оних које захватају много шире или универзалније размере, до дефиниција с наглашеним посебним аспектима преговарања, тј. засебних карактеристика.

Једно од тумачења каже да је „преговарање размјена постигнута добровољним договором између људи који желе нешто један од другог или да је преговарање контролисани комуникациони процес с циљем рјешавања сукоба интереса двије или више разумних преговарачких страна (кад свака страна може блокирати постизање циљева друге стране). Уколико једна страна не може блокирати

постизање циљева друге стране, тада није ријеч о преговарању.⁶⁸ Сегетлија даје и оцену преговарања као облик саживота у различитости.

Са аспекта кризног менаџмента на међународној сцени преговарање представља једну од стратегија којом се конфликтне ситуације решавају вођене интересима појединачних страна. Ове стратегије подразумевају „процедуре које желе да помире, уравнотеже или хармонизују потребе“⁶⁹ и захтеве укључених страна и називају се Алтернативно (систему заснованом на праву) разрешавање сукоба (Alternative Dispute Resolution – ADR).⁷⁰

Преговарање се може дефинисати и као двосмерна комуникација усмерена на постизање споразума између страна које имају тачку заједничког интереса или чији су интереси међусобно супротстављени, или као заједнички процес доношења одлука, у коме стране које су у почетку имале супротстављене позиције и најчешће супротне интересе настоје да дођу до међусобно корисног и задовољавајућег споразума.⁷¹

Анализирајући више дефиниција долазимо до закључка да је дипломатско преговарање високо сложен, софистициран облик комуникације којим сукобљене стране превазилазе своје разлике и конфликте. Дипломатска професија не може се

⁶⁸ Зденко Сегетлија, *Пословно преговарање*, ЕФОС, Осиек, 2009, стр. 9.

⁶⁹ Ксенија Келеменис, Зоран Обрадовић, Катарина Живковић, Марија Радовић, *Преговарање у војним операцијама и утицај преговарања на цену операција*, Војно дело, 2014, стр. 167. Документ доступан на адреси: http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2014-zima/66-2014-4-20-Kelemenis.pdf.

⁷⁰ Извор: Conflict Management and Human Rights, seminar, Nansen Dialogue Centre, November 2000. – Cit, „What is negotiation?“, Partners Foundation for Local Development, sponsored by UNDP Romania, Pg. 4.

ADR или APC је скраћеница која се обично користи за термин „алтернативно решавање спорова“. APC обухвата широк спектар вансудског управљања сукобима и процеса алтернативног решавања спорова, који обухвата како непосредне преговоре између страна, тако и посредовање и арбитражу. Посредовање и арбитража уведе неутралну трећу страну у процес решавања спора. Пример Алтернативног решавања спорова на нашим просторима имамо на Косову – како посредовање тако и арбитража. На Косову је доступно више организација на више места. USAID-ов SEAD програм је тесно сарађивао с Комисијом за посредовање при Министарству правде, с Привредном комором Косова и с Америчком привредном комором (AmCham) на Косову, око израде прописа, пословника и обучавања посредника и арбитра. С друге стране, редакција часописа *Hereticus* организовао је, у форми округлог стола, расправу на тему „Алтернативна решења статуса Косова и Метохије“. Питање статуса Косова и Метохије је једно од најсложенијих, најконтроверзнијих и најтежих проблема не само Србије и региона већ и Европске уније и Уједињених нација.

Видети више на веб порталима: <http://www.kontrata.info/?cid=3,50>;

<http://www.hereticus.org/arhiva/2007-3-4/alternativna-resenja-statusa-kosova-i-metohije.html>

⁷¹ Живорад Ковачевић, *Међународно преговарање*, „Филип Вишњић“, Београд, 2004, стр. 25–26.

замислити без вештине преговарања. Синтеза класичне дипломатске формуле своди се на три кључне функције и то:

- информисање,
- представљање и
- преговарање.

Вештина преговарања је у узрочно-последичној вези са савременом реториком у дипломатији. Способност преговарања можемо да схватимо и као изванредан дар или таленат. То је способност да свој интерес представимо на тај начин да он саговорнику изгледа и као његов, или барем обостран, те да се постигне споразум који представља решење прихватљиво за све. Умеће преговарања је веома стара вештина и као таква препозната је од стране старих народа. Одувек је била цењена, премда је током времена мењала сам предмет, базичну супстанцију бављења. Од крутог заступања државних, политичко-идеолошких интереса, савремена реторика у дипломатском преговарању постепено се трансформисала у заступника економских ресурса своје земље.

Дипломатске преговоре можемо одредити и као процес у коме су дивергентне вредности комбиноване у оквиру постављених договорених одлука, а заснива се на идеји да постоје одговарајуће фазе, секвенце, понашања, и тактике које се могу идентификовати и користити за побољшање вођења преговора и боље шансе за успех.

С обзиром на то да овај можда и најважнији аспект дипломатије често одређује судбину или правац развијања одређене државе, сасвим је разумљива потреба подробног изучавања истог. Али велика вештина дипломатског преговарања долази из искуства и то представља најтежи део за савладавање. Одговорност савременог дипломате у овим процесима је велика, јер се појављује у улози репрезентанта, овлашћене особе да износи одређене ставове, мисли, предлоге, понуде и мишљења у име државе, с циљем да убеди или увери другу преговарачку страну. Пре отпочињања преговора дипломатски представник мора да буде сигуран у сопствени план и пожељан исход разговора, као и потенцијални план за владу или међународне организације с којима се налази у преговорима.

Без адекватног, брижљивог плана, претходно установљеног и утаношеног с владом државе пошилаоца, преговарање може да нанесе штету репутацији државе, поготову када дипломатија није у могућности да постигне обећања и циљеве које је направила. Сваки искусни преговарач у дипломатији мора познавати и своје могућности и границе државних овлашћења да би могао одредити своја очекивања у складу са постављеним циљевима. Осетљивост дипломатске професије налаже да процес преговарања не сме да буде једностран по наметање сопствених, односно државних интереса, већ тактика преговарања мора да има позитиван тон, па се самим тим наговор искључује. Позитивна дипломатска реторика у складу с тактиком треба да усмерава ка заједничком договору јер само сарадња и компромис могу довести до прихватљивог решења и сарадње више међународних субјеката. Наведене чињенице указују на то да савремену реторику у дипломатији можемо схватити и као уметност прилагођавања па самим тим се намеће и важност развијања ове специфичне дисциплине комуницирања у циљу успешног вођења преговора.

У дипломатској комуникацији, односно примени савремене дипломатске реторике у преговарању треба имати и остале чиниоце на уму као што је чињеница да се мирна решавања одвијају са различитим степеном моћи учесника, тј. преговарача. Исто тако треба разликовати вредносне и интересне позиције дипломата преговарача или треће стране као посредника. Дипломатска историја је пуна примера где су дипломатски преговори различитог интензитета вођени на линији јачи–слабији, у мери елемената државне моћи што је директно утицало на реторику у оквиру ових дипломатских процеса. Само у нашој земљи у последње три деценије имали смо примере преговора на врху у различитим условима и са најчешће лошије преговарачке позиције.⁷² Такозване студије случаја много боље осликавају ове историјске ситуације него сувопарни преглед и опис појединих

⁷² Дејтонски преговори – шатл дипломатија, преговори у Рамбујеу – алиби дипломатија, преговори о Превлаци између СР Југославије и Хрватске, преговори о датуму почетка преговора о чланству у Европску унију, преговори у оквиру Међународног монетарног фонда и Светске банке, преговори о косовском питању (у већем броју такозваних рунди)... У већини ових преговарачких процеса положај наше државе је био у „драматично тешкој позицији“, како су често и сами актери ових преговора наглашавали у медијима. И ова реторичка конструкција указује на чињенично стање да је наша земља у својој скорој историји имала често избор између више лоших опција, а у преговарачком процесу тешко заковану преговарачку ситуацију.

тактика коришћених у преговорима. Примери с нашег подручја (које нећемо подробно истраживати, а написано је више десетина студија и монографија базираних управо на тим примерима), указују и да су дипломатски представници наше државе често били доведени у ћорсокак и то с позиције силе управо оним методама наметања и условљавања које су препоручљиве за избегавање у међународним односима. Из наведеног произилази да у појединим ситуацијама интересне сфере моћнијих страна, а често управо посредника или треће стране, анулирају позитивну реторику у дипломатији па се у тим ситуацијама у циљу превазилажења кризе прибегава методама под називом *BATNA* или *Затвореничка дилема*⁷³. *BATNA* (Best Alternative to a Negotiated Agreement) представља најбољу алтернативу споразуму око којег су вођени преговори, те је у међународним односима честа појава.⁷⁴ Овај метод је стандард којему се прибегава у ситуацијама када треба пронаћи неке друга решења да би се избегла ситуација у којој непостигнут споразум може имати веће штетне последице. Заговорници овог метода сматрају: „што је боља ваша *BATNA*, већа је преговарачка моћ“.⁷⁵ Међутим, уколико споразум – носилац алтернативног решења буде прихватљивији по једну страну, та страна у преговорима има више разлога за тврдокорније ставове. За дипломате преговараче је стога изузетно важно да пре самог почетка преговора имају јасну представу о својим опцијама, односно добре и лоше стране

⁷³ „**Затвореникова дилема** представља један од мисаоних проблема у грани математике, теорији игара. Овај експеримент служи за проучавање стратегија понашања две стране (појединац или група) које се налазе у ситуацији када између њих нема комуникације (то јест не постоји могућност договора), и свака страна мора да начини избор, да ли да се понаша кооперативно, или да се окрене против друге стране... У политичким наукама, нарочито на пољу међународних односа, сценариј затвореникове дилеме се често користи за илустрацију проблема две нације које су увучене у трку наоружања. Обе нације ће прихватити да имају две опције: или повисити трошење новца на наоружање, или постићи договор са другом страном о смањењу наоружања. Ни једна ни друга не могу бити сигурне да ће се друга страна држати договора, те према томе, и једна и друга нација ће се одлучити на увећање своје борбене готовости. Парадокс, у овом случају је, да привидно обе нације изгледа као да се понашају рационално, али је резултат скроз ирационалан.“

Извор: Википедија, слободна интернет енциклопедија,
http://sr.wikipedia.org/wiki/Затвореникова_дилема

Видети више: Миомир Јакшић, *Парадокси и загонетке у економији*, Економски факултет у Београду, 1998, стр. 17.

⁷⁴Видети више: Живорад Ковачевић, *Међународно преговарање*, „Филип Вишњић“, Београд, 2004, стр. 140–141 и Fred Fisher *et al.*, *Building Bridges between the citizens and local governments to work more effectively together through Managing Conflict and Differences*, Part I Concepts and Strategies, 2000.

⁷⁵ *Исто*, стр. 140.

сваке од њих, а препоручљиво је размотрити која је ВАТНА друге стране. Стога, дипломата преговарач своју реторику прилагођава јасно дефинисаној визији, са свешћу која је жељена, реална и напослетку резервна и коначна преговарачка позиција.

Имајући у виду да савремена реторика у дипломатским преговорима може бити један од индикатора у превенцији сукоба, потребно је узети у разматрање и под којим условима ће две или више страна отпочети преговоре; да ли ће уопште употребити преговоре као средство комуникације и проналажење потенцијалних решења? Стога сагледавајући преговарање као целину можемо издвојити неколико категорија које утичу на употребу реторике у дипломатском преговарању.⁷⁶

- **према времену отпочињања**, може бити: превентивно (у сусрет појави), у раној фази ескалације (избијања) појаве, након завршетка (престанка) појаве и у току постпојавних периода (одржавање мира и безбедности, спровођење договореног или споразума и слично),
- **према начину**: непосредно, посредно, јавно и тајно,
- **према броју учесника**: билатерално, мултилатерално, уз учешће треће стране,
- **према тематским целинама**, може бити: у сфери политике (дипломатски), економије (трговински, финансијски), права (уговорни, гранични), одбране (безбедносни, војни и оперативни), културе (организациони), науке (стручни, организациони), екологије (стручни, мировни), вере (есхатолошки, догматски, уједињења) и
- **посебне врсте, сајбер преговарање** (изведеница сајбер из енглеског језика „cyber“, cybernetics – кибернетика) уз коришћење савремене технологије, преговарање о граничним питањима, о контроли наоружања и разоружању, о животној средини, трговински, финансијски и дуговни преговори, преговори о сукцесији или интеграцији, преговарање са терористима, екстремистима или

⁷⁶ Класификација преузета од: Блажо М. Радовић, *Моћ и немоћ преговарања*, Задужбина „Андрејевић“, Београд, 2010, стр. 42.

побуњеницима, с киднаперима, са неурачуњивим лицима и групама и др.

У преговарачким процесима у дипломатији изузетно је важан утицај поверења између преговарачких страна. С обзиром на то да је преговарање само по себи софистицирана форма комуникације претпоставља се да је аспект поверења неопходан да би исход преговора био повољан за све стране. Уколико ово није случај, савремена реторика у дипломатском преговарању препустиће место манипулацији и сумњи што може довести до озбиљнијих поремећаја у међународним односима. Стога је важно настојати да се ствари разјасне, а не додатно замагле, а самим тим је и потребан проактиван а нипошто реактиван став.

С обзиром на то да су током последње деценије дипломатска комуникација и преговарање постали значајно подручје од великог академског и професионалног интереса, разумљива је и појава нових књига и уџбеника који поред теоријског приказа дипломатског преговарања дају драгоцене анализе појединих значајних међудржавних преговора. Овакве студије случаја поткрепљене реалним чињеница у знатној мери могу допринети уопштавању искустава и стварању фондова теоретских и практичних знања драгоцених за развој дипломатског преговарања у савременом добу.⁷⁷ Успешно преговарачко понашање и поступање све више зависи од познавања одговарајућих комуникационих и реторичких теорија и најбоље праксе преговарања. Међутим, тек стварна изложеност различитим међудржавним ситуацијама, интензивним преговарањем чини савремене дипломате сигурнијима и значајно доприноси акумулирању драгоценог дипломатског искуства које се накнадно преноси новим генерацијама.

⁷⁷ Живорад Ковачевић, *Међународно преговарање*, „Филип Вишњић“, Београд, 2004; Jeffrey Z., Rubin, *The Actors in Negotiation in International Negotiation*, Jossy-Bass Publishers, San Francisco, 1991; Cohen Raymond, *Negotiating Across Cultures: international communication in an interdependent world*, United States Institute of Peace Press, Washington, 1997; Peter J. Carnevale and Dong-Won Choi, „Culture in the Mediation of International Disputes“, *International Journal of Psychology*, 35(2), 2000, стр. 105–110; П. Петровић, *Пословна дипломатија*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008; G. Kennedy, „The new negotiating edge“, *The behavioral Approach for Results and Relationships*, Nicholas Brealey Publishing, London, 2003.

2.4. Дипломатска комуникација у ери информационог друштва

When the first telegram arrived on the desk of British foreign minister Lord Palmerston in the 1840s, he is said to have exclaimed

My God, this is the end of diplomacy.

Henry E. Catto Jr., 2003.⁷⁸

Комуникациони системи између државних уређења, политика и влада у савременом добу у дипломатији бивају изложени утицају развоја свих расположивих средстава преноса и трансмисије комуникационих сигнала. Убрзани развој информационо-комуникационих технологија (ИСТ), довео је до значајних промена у социјалним, економским и политичким односима на међународној сцени. Живимо у свету убрзаног темпа и коренитих промена како у међуљудским односима, тако и односима на међудржавном плану неретко изазваних континуираном променом и развојем технологије. Стога, не требамо да се изненадимо чињеницом да је данас када смо достигли нови степен емитовања, преноса, сакупљања, селектовања и апсорпције података и информација – брзина дипломатске комуникације у великој мери досегнула свој врхунац, иако је прилично варијала током времена.

Као што смо већ истакли историја дипломатије указује на варирајућу брзину дипломатске комуникације па је продор нових технологија неминовно

⁷⁸ Када је први телеграм стигао на сто британског министра спољних послова лорда Палмерстона, он је узвикнуо: „О, мој боже, ово је крај за дипломатију!“

Извор:

http://www.kadirgamarinstitute.lk/research/Paper%20ICT%20for%20Diplomacy_April%202012.pdf
VIRTUAL DIPLOMACY DIPLOMACY OF THE DIGITAL AGE – Olesya M Grech Contemporary Diplomacy – A dissertation presented to the Faculty of Arts in the University of Malta for the degree of Master of Arts in Contemporary Diplomacy. August, 2006.

<http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Grech.pdf>, приступљено 22. новембра 2012. у 9.40.

утицао на развој и интензитет дипломатских односа. У древном Блиском истоку, дипломатске мисије могле су трајати годинама до свог завршетка. У писмима из Амарне⁷⁹ постоји упућивање на гласника да се затвори, а тиме и билатерална комуникација бива прекинута за шест година. У 16. веку је било потребно четири месеца да представници Хабзбуршке дипломатије допутују у Москву, а у 17. веку једанаест дана да се пошаље курир од Париза до Мадрида. Познати израз који каже да „Наполеон не путује брже од Цезара“ иако није ништа више од фигуративног говора, осликава реалност да су чак у 18. веку древни римски путеви представљали најбоље комуникационе канале у земљи, а транспорт је зависио од физичке способности животиња и људи да носе терет.⁸⁰ Тек у 19. и 20. веку технолошка револуција мења правац дипломатске комуникације. Деветнаести век бива обележен доласком пароброда и железнице, а самим тим се и значајно повећала мобилност дипломата, а у исто време је проналазак телеграфа омогућио брзу и директну комуникацију између владе, као и између министарстава иностраних послова и самих амбасада.

Нове технолошке могућности нам дају наговештај и отварају нова питања где би се читава међународна комуникациона активност, укључујући ту и службене институције и начин коришћења и одашиљања информација, могле радикално изменити. Употреба информатичких и комуникационих технологија (компјутера, таблета, паметних телефона уз посредство интернета), не само да мења досадашњи начин дипломатског комуницирања, одлучивања и извршења одлука, већ нуди грађанима нове начине учествовањима у процесима одлучивања. На тај начин, процес дипломатске комуникације добија нову димензију двосмерности, што представља једну од основних премиса која детерминише степен успешности неког комуникацијског чина.

⁷⁹ Писмима из Амарне (често и Архива из Амарне) назива се богати налаз глинених плочица, писаних вавилонским клинастим писмом, које су биле архив фараона Ехнатона у његовој резиденцији у Амарни у Египту. Плочице су научници у почетку сматрали лошом кривотворином, да би се касније утврдило да су то дипломатска писма разних краљева Ехнатону. Видети више: http://en.wikipedia.org/wiki/Amarna_letters

⁸⁰ Извор: Christer Jönsson, Martin Hall, *Essence of Diplomacy*, PALGRAVE MACMILLAN, New York, 2005, стр. 90–92.

Информациони системи чине саставни део доношења одлука како у националним политикама, тако и у вођењу спољних и међудржавних политика и односа. Захваљујући општењу посредованом рачунарима и адекватним опште прихваћеним друштвеним мрежама сваки појединац, без обзира на земљу порекла и степен образовања, може да заузме место у дипломатији и отисне свој суд о одређеном догађају. У прилог овој хипотези иде и сам развој компјутера и осталих уређаја који у савременом добу представљају и дефинишу начин живљења. Наиме технологија одговара на све захтеве савременог човека и постала је доступна сваком. Гигантски централни компјутер, такозвани мејнфрејм⁸¹ скоро је потпуно замењен персоналним рачунарима који су са протоком времена добијали све савременије облике па су се селили из огромних у мале просторије, потом у собице док се данас смештају у цевове.⁸² Јелица Сретеновић Штамбук у свом раду „Да ли је дипломатија данас одржива?“⁸³ недвосмислено истиче да је дипломатија у ствари најстарија друштвена мрежа којој је накнадно допуштено дипломатско предузетништво под заједнички прихваћеним условима и само са одговарајућим, узајамно прихваћеним актерима. Професорка Штамбук истиче да је дипломатија била само државна тек у 19. веку јер је тек у том добу заокружила и забрала могућност општења међу собом и то једино у свом друштву, односно у међународном друштву држава. С друге стране „одвијање пресврставања вредности, тежњи, образаца, облика и пракси човечанства – подупирано је, омогућено и оснажено информационим технологијама и њиховим врхунским дометом *Интернетом*, *Мрежом* као „политичком алатком која олакшава нове политичке односе“.⁸⁴ Следствено овоме, функција дипломате као „уста и ушију“ Министарства спољних послова је знатно умањена. Овакав преокрет у улози и

⁸¹ **Mainframe computer** – **Мејнфрејм рачунари** (колоквијално се назива „великим гвожђем“) јесу моћни рачунари који се првенствено користе у индустријским и државним организацијама за критичне апликације, обраду података великих размера као што су попис становништва, индустријске и потрошачке статистике, планирање ресурса предузећа и обрада трансакција.

⁸² Nikolas Negront, *Бити дигиталан*, Библиотека Мултимедиа, Београд, 1998.

⁸³ Јелица Стефановић Штамбук, *Да ли је дипломатија данас одржива? Међународни проблеми*, Vol. LXII, бр. 4, новембар, 2010, стр. 641–677. Електронско издање:
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2010/0025-85551004641S.pdf>

⁸⁴ Јелица Стефановић Штамбук, *Да ли је дипломатија данас одржива? Међународни проблеми*, Vol. LXII, бр. 4, новембар, 2010, стр. 643.

моћној динамици између медија и дипломатског кора представљао је велику промену у области дипломатије у 21. веку.

Могућност приступа информацијама које обезбеђује интернет, као и могућност контролисања истих резултирало је развојем и превагом утицаја меке моћи (soft power) о којој смо говорили у претходном поглављу, а непосредно ће бити речи о томе и током целе дисертације. Наиме информационо-комуникационе технологије (ICT) допринеле су увођењу недржавних актера у ревију међународних односа, односно, отворила су се врата свим заинтересираним појединцима за учешће у дипломатским пословима државе којој припадају. Савремене дипломатске службе, поред тога што су суочене са значајним променама, проширеним улогама и захтевима али и одговорности услед глобалних кретања и изазова економске природе, приморане су да смањују своје ресурсе. Оваква ситуација не погодује чињеници да је ново доба информационих достигнућа донело и нове мултидисциплинарне изазове међу многобројним учесницима у међународној арени.

Међутим, пажљиво планирање и коришћење информационо-комуникационих технологија може помоћи у борби с новим изазовима и оснажити дипломатску службу, поготову малих и земаља у развоју у међународној економској, политичкој, културној и социјалној утакмици. Утицај информативних технологија у дипломатији се највише запажа управо у дипломатској комуникацији која је унапређена за један нови стадијум. Наиме, кроз доступну технологију многи послови и догађаји који су некад захтевали физичко присуство сада постају могући у виртуелном моду. Дипломатија није изузетак па су и овде традиционалне методе комуницирања, преговарања и процеса одлучивања замењене новим методама чије упориште проналазимо у интернету. Иако је историја дипломатије показала да у областима спољних послова и дипломатије постоји одређена доза отпора када је потребно прихватити новину у аспектима комуникација и ширења информација пре свега због осетљиве природе комуникација и садржаја, предности ових новина су биле веће и од ризика.

С обзиром на чињеницу да су информације и знање два темељна фактора успешног дипломатског пословања, за доношење квалитетних одлука потребно је познавати различите врсте информација, притом не било каквих информација, већ потпуне и квалитетне информације које су уједно и *доступне на време* јер ни исправна одлука која касни неће имати жељене учинке. „За квалитетно и брзо прикупљање и похрањивање информација, и њихово делотворно претраживање и употребу у методама и моделима, који омогућују доношење одлука нужна је информацијска технологија.“⁸⁵ Технолошки медији који омогућавају посредовану комуникацију су данас веома бројни, а навешћемо неколико који су значајни за дипломатско комуницирање: пословна писма, телефакс, телефон, видео-конференција, електронска пошта, електронске огласне табле, форуми на интернету и незаобилазне друштвене мреже попут фејсбука и твитера. У савременој дипломатској комуникацији доминирају електронски медији, пре свега због могућности брзог и лаког успостављања везе са физички удаљеним особама (мобилни телефони) и релативно ниских трошкова слања података (електронска пошта). Мрежна сарадња путем различитих алатки као што је могућност поделе документа, календари, базе података или групно састављање платформе омогућили су потпуно функционалну сарадњу глобално раштрканих појединаца, дипломатских мисија, амбасада и влада. Настанак имејл адреса датира од пре три деценије а после телеграма, телефона и радија, електронска пошта се сматра једним од револуционарних проналазака који је направио *комуникациони продор глобалног друштва*.

Један од очигледних ефеката информационо технолошке револуције јесте чињеница да је дипломатија изгубила своју позицију као главни модератор за контакте и комуникацију преко државних граница. Други ефекат би био лакоћа преношења (прослеђивања) инструкција што је имало за последицу ограничавање акција дипломата. Осим тога, директни контакти између политичких лидера су постали све чешћи. Самит дипломатија, односно међународни скупови на

⁸⁵ В. Чергић, М. Варга, *Информацијска технологија у пословању*, Елемент, Загреб, 2004. Видети више: Влатко Ћерић, *Информацијска технологија и пословање*, стр. 2. Доступно на порталу: <https://element.hr/artikli/file/1377>

највишим нивоима власти који укључује директну комуникацију међу политичким лидерима, после Другог светског рата постали су основна компонента међудржавних односа.⁸⁶ Сам рат, пропраћен тајним консултацијама савезничких лидера, изнедрио је колевку модерног самита. Употреба речи „самит“ за овакву врсту скупа датира од Винстона Черчила 1950. године.⁸⁷

Поред лишавања савремених дипломата своје привилеговане и јединствене улоге у међудржавној комуникацији, односно омогућавање директне комуникације међу политичким лидерима, драматична повећања у брзини комуникације утичу на савремену дипломатију и реторику у дипломатији и на друге начине. Брзина кретања информација често присиљава доносиоце одлука да одмах реагују на међународним догађајима, заобилазећи традиционалне дипломатске канале. У доба изобилја и инстант информација у комбинацији са абразивним медијима, умерени темпо традиционалне дипломатске комуникације, који је омогућавао пажљиво разматрање и сигнализирање дипломатских стратегија и интерпретација, неповратно је изгубљен.⁸⁸ Јасан пример у прилог овој тврдњи имамо у изјавама, односно брзини реаговања председника на поједине догађаје у различитим временским периодима. Председник Кенеди је 1961. могао да чека осам дана пре саопштења званичне изјаве о подизању Берлинског зида, док је председник Буш био приморан да дâ изјаву у року од сата од демонтаже зида у октобру 1989. године. Самим тим реторика председника Кенедија је била умеренија и пажљиво припремљена и извежбана, док брзина није ишла у прилог председнику Бушу те је његова реторика била више реактивна и под дозом свежих емоција што је у складу и са данашњим временом. Последице брзоплетих одлука и изјава не морају одмах бити очигледне али често имају значајан утицај на односе

⁸⁶ DISCUSSION PAPERS IN DIPLOMACY, *Summit Diplomacy Coming of Age*, Jan Melissen Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael' ISSN 1569-2981, University of Nottingham, стр. 93–94.

⁸⁷ Реч „самит“ није имала никакво политичко нити дипломатско значење док је Винстон Черчил није уврстио у своје међународне говоре. Било је то 1950, четири године након што је увео данас бесмртну метафору „гвоздена завеса“ која се односи на границе између капитализма и комунизма у Европи, те је бивши британски ратни херој почео сазивање састанака између лидера великих сила под називом „самит састанци“.

Извор: DISCUSSION PAPERS IN DIPLOMACY, *Summit Diplomacy Coming of Age*, Jan Melissen Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael' ISSN 1569-2981, University of Nottingham.

⁸⁸ Извор: Christer Jönsson, Martin Hall, *Essence of Diplomacy*, PALGRAVE MACMILLAN, New York, 2005, стр. 95.

на међународној сцени. Саветовање са владама пријатељских земаља и тражење њиховог мишљења, да би се сазнали њихови ставови о датим догађајима уобичајен је поступак пре него што се донесе одлука о реаговању на неки догађај који се десио у свету, али информационо-комуникационе технологије су и овај део посла учиниле бржим, готово тренутним.

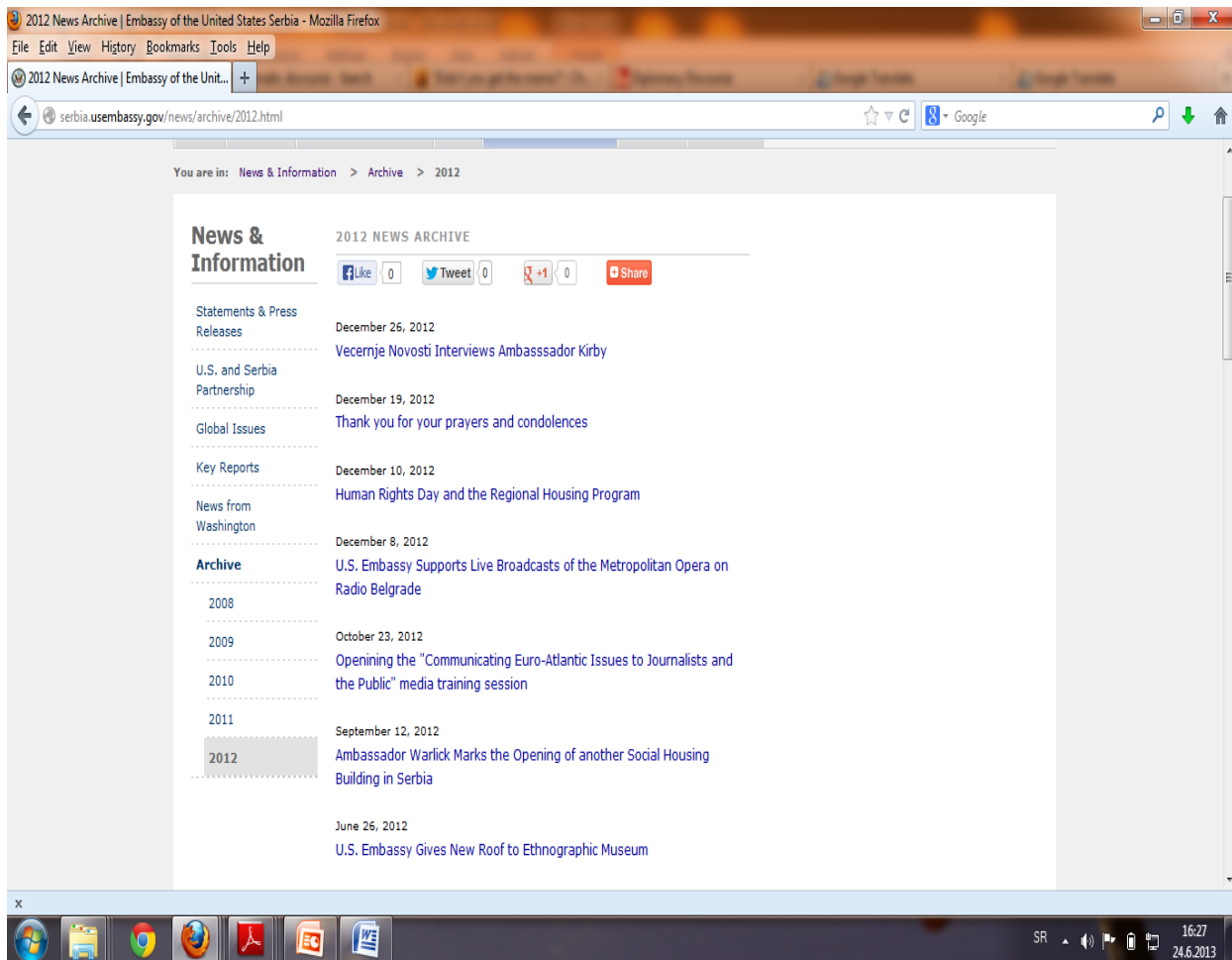
У савремено доба председници морају да рачунају и на будно око камере које бележи сваку њихову невербалну реакцију и пре самог званичног саопштења о значајним догађајима. Тако је слика шокираног председника Буша када су му сарадници саопштили новост о рушењу кула близнакиња Светског трговинског центра у Њујорку претекла саме његове речи.⁸⁹ С друге стране иста фотографија накнадно је постала предмет анализа и објашњавања стручњака за невербалну комуникацију с питањем, колико је председник Буш заиста био изненађен или се радило о информацији коју је очекивао.

С повећаном брзином комуникације широм света јавност постаје свесна глобалних догађаја много раније него што је то пре био случај, лишавајући министарства спољних послова критичног времена неопходног да се формулише разуман одговор на кризу и испуне популарна очекивања званичним изјавама. Другим речима, информационе технологије су потиснуле јаз између времена и растојања једне земље са било којом тачком и догађајем у свету.

Како смо се и у претходном поглављу бавили преговарањем као једном од есенцијалних комуникационих вештина, и нагласили значај искуства савременог дипломате у овим процесима, не можемо заобићи чињеницу да припрема увек остаје кључан елемент за успешан исход преговора. Разумевање уговорне стране и њихових интереса су од виталног значаја за припрему стратегије преговарања. Да би савремени дипломата могао да анализира снаге, слабости, потенцијалне аргументе и преговарачки стил супротне стране неопходно је прикупљање огромне количине информација политичке, економске, културне и сваке друге релевантне позадине, као и статистички подаци, спољни односи са другим

⁸⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=Rg5NvKpJfKE> President bush when he found out about 9 11; приступљено 24. новембра 2012. у 11.00.

државама и унутрашња структура. Информације о кључним преговарачима, односно лични подаци истих и радно искуство су такође веома корисни. Овакву врсту информација је могуће добити претраживањем интерне базе података министарства спољних послова уколико имају дигитализовану и добро организовану базу са кључним речима и ознакама које могу брзо предочити историју билатералних односа као и мултилатералне активности у прошлости.

Пример доступног архива на в Извор:Архив Америчке амбасаде у Београду⁹⁰. Извор:
<http://serbia.usembassy.gov/news/archive/2012.html>

Док је информација у претходним вековима била тешко доступна, савремено доба карактерише управо супротно, односно хиперпродукција информација у електронском формату. Међутим, доступност у техничком смислу

⁹⁰ Извор:Архив Америчке амбасаде у Београду , <http://serbia.usembassy.gov/news/archive/2012.html>, приступљено 24. новембра 2012. у 13.10.

великог броја информација широкој јавности створио је проблем утврђивања њихове веродостојности, поузданости и квалитета, а на ове елементе савремени дипломата мора посебно да обрати пажњу. Без обзира на информациону револуцију, влада једне државе не може да се ослони само на званичне изворе информација које амбасаде или министарства имају у понуди, већ је неопходно пратити све информације које се појављују посредно и непосредно у медијима као и кроз разне интернет изворе. Савремене дипломате су сада приморане да развију и процењују богатији динамичнији информациони корпус. У циљу доношења правих одлука за своју државу потребно је да одређене идеје буду финализиране на такав начин где су сви потенцијални извори информација узети у обзир. Дипломатске одлуке имају велики утицај на будућност земље, а последице таквих одлука су сувише велике да би се доносиле олако и по цену брзине. У неким случајевима владе других земаља морају бити консултоване за мишљење – што се опет може претворити у дуготрајан процес.

Амерички институт за мир (United States Institute of Peace)⁹¹ са седиштем у Вашингтону почео је још 1995. да прати ефекте информационо-комуникационих технологија на природу и токове међународних односа. У оквиру ове анализе биле су укључене шире димензије људских односа као и претње безбедности, хуманитарне кризе и оружани сукоби. Две године касније покренута је *Иницијатива виртуелне дипломатије*, која је имала задатак да анализира улогу информационих и комуникационих технологија у кретању међународних конфликта и дипломатије. Овај термин виртуелна дипломатија је настао од чињенице да се односи на дипломатију која је спроведена у виртуелни мод кроз употребу технологије и интернета. Иницијатива виртуелне дипломатије дефинише појам виртуелне дипломатије на следећи начин: „У ширем смислу термин 'виртуелна дипломатија' означава измењену дипломатију у вези с појавом умреженог света. У свом ужем смислу, термин обухвата факторе одлучивања,

⁹¹ Званични веб портал: <http://www.usip.org/>

координације, комуникације и праксе међународних односа, јер се спроводе уз помоћ информационах и комуникационих технологија.⁹²

Сада је потпуно јасно да се савремена дипломатија суочава с великим променама које представљају резултат дигиталног доба. Виртуелна дипломатија придоноси побољшању традиционалних дипломатских функција представљања, преговарања, извештавања и олакшаној координацији. Она спаја стране и домаће јавности и омогућава дипломатији да се појављује и оглашава преко глобалних медија и информационах технологија. Упркос многим предностима мала је вероватноћа да ће виртуелна дипломатија постепено заменити или учинити сувишном традиционалну дипломатију.

Када говоримо о виртуелној дипломатији немогуће је не споменути и уреду за Е-дипломатију и виртуалне амбасаде које је савремено доба донело у сферу дипломатије. Овакви уреди и амбасаде знатно олакшавају могућности приступа и комуницирања грађана приликом тражења дозвола, издавања пасоша и виза. Као и у осталим сферама Министарство спољних послова Сједињених Америчких Држава у коришћењу ових сервиса предњачи међу осталим службама света. Прво одељење за Е-дипломатију при Стејт департменту је основао управо амерички амбасадор Џејмс Холмс (James P. Holmes) још 2002. године. Реорганизација овог одељења је обављена 2003. када је промењен и назив у *Служба за е-дипломатију*.

2.4.1. Друштвене мреже и дипломатија

У ери информационог друштва морамо нагласити и растући значај друштвених мрежа за дипломатију. Наиме, општи тренд савременог друштва у последњој деценији примећује се у инвазији друштвених мрежа. Овакав вид комуникације постао је мултидимензионалан те се поред размене информација често користи као сегмент личног маркетинга како сваког појединца, па тако и високих државника, званичника и дипломата. Данас често можемо видети да

⁹² Keynote Addresses from the Virtual Diplomacy Conference, Peaceworks No. 18, By Richard H. Solomon, Walter Wriston and George Shultz, <http://www.usip.org/sites/default/files/pwks18.pdf> приступљено 12. децембра 2012.

након међународних тематских посета, преговарања или потписивања споразума информација о току и „атмосфери“ ових дипломатских сусрета буде пре објављена на личном профилу званичника него што осване у медијима. Није редак случај да се и домаћи и инострани медији управо позивају на изјаве на друштвеним мрежама⁹³ као извор информисања и накнадног коментарисања.

Један од репрезентативних примера је управо твит Џона Керија⁹⁴ (John Kerry)

Извор: <http://www.dw.com/hr/diplomacija-u-140-znakova/a-18539182>

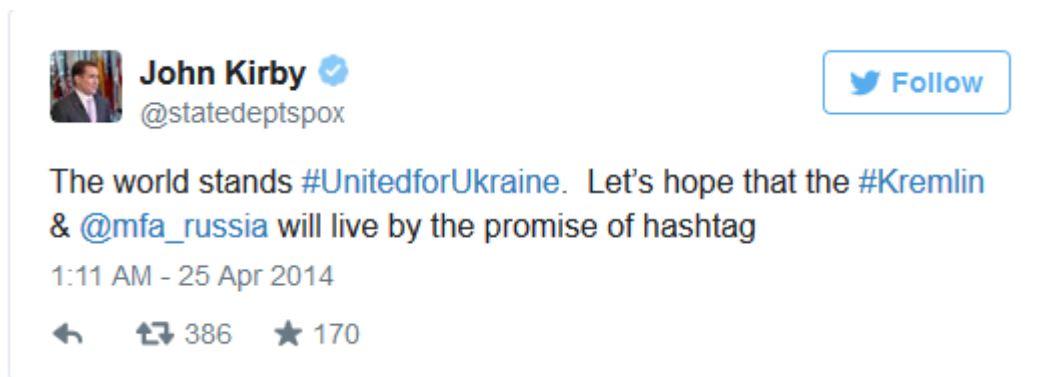
којим је показао задовољство помаком у преговорима након дугогодишњих реторичких окршаја. Наиме, у јутарњим часовима овим твитом је целом свету постало јасно да су разговори о Ирану прерасли напоскон у договор. Овим поступком још једном је доказано да је савремена реторика у дипломатији

⁹³ Напомена: Сви статистички и квантитативни подаци из ове дисертације односе се на период од јуна 2011. до септембра 2015. године када је завршена онлајн обрада и отпочета обрада података у офлајн моду. Будући да су твитер и друге друштвене мреже и сервиси живи медији склони променама, неки подаци су порасли, а неки статуси и профили су у међувремену избрисани.

⁹⁴ Извор интернет портал: <http://www.dw.com/hr/diplomacija-u-140-znakova/a-18539182>, приступљено 24. јуна 2015. у 15.32.

прерасла у посебан облик спољне политике путем твитера и других сервиса друштвених мрежа и оформила нови облик дигиталне дипломатије. Помоћу хаштагова с ознаком #IranTalks (Иран разговори), а касније и #IranDeal (Иран договор), свет је обавештен да је постигнут помак у разговорима између Ирана, сталних чланица Савета безбедности УН и Немачке око спорног иранског атомског погона. Важан пример за нашу земљу је и твит Хермана Ван Ромпеја, бившег председника Европског савета, који је први изнео информацију да је Србија добила статус кандидата и то управо путем личног профила на овој друштвеној мрежи.

За многе дипломате твитер је постао моћан канал за дигиталну дипломатију и приказ технолошке писмености 21. века. Међутим, нису сви твит постови дипломатски иако их пишу високи званичници. Наиме, у реалном свету статуси који испољавају јасне разлике или несугласице се често могу претворити у хаштаг ратове између амбасада и министарства спољних послова. Један од примера је твит из априла 2014 године⁹⁵

Извор: <http://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/04/russia-the-us-and-hashtag-diplomacy/>

од стране портпарола Стејт департмента Џен Псакија (Jen Psaki) као одговор на мутирани облик хаштаг дипломатије руског Министарства иностраних послова. Наиме, он је реаговао на употребу хаштага кампање коју спроводи Стејт департмент #UnitedforUkraine (#Уједињени за Украјину) у постављању руске

⁹⁵ <http://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/04/russia-the-us-and-hashtag-diplomacy/>, приступљено 23. јуна 2015. у 14.40.

верзије догађаја коришћењем управо овог хаштага што се види на доле наведеном твиту.⁹⁶ #UnitedforUkraine није једини хаштаг који је министарство иностраних послова Русије користило у овом контексту, већ је у овом периоду везаном за руске интервенције и ставове о Криму проследило кроз низ својих амбасада по свету подругљиву кампању са хаштагом #russiaisolated (#ИзолованаРусија).

Извор: <http://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/04/russia-the-us-and-hashtag-diplomacy/>

Компанија Burson-Marsteller већ неколико година спроводи истраживања на тему твитер корисника када су у питању светски лидери, министри и многобројне дипломате. Највећа глобална студија под називом „Twiplomacy“⁹⁷ је

⁹⁶ Исто, приступљено 23. јуна 2015. у 14.45.

⁹⁷ „Twiplomacy“ – студија „Твиломатија“ из 2015. је утврдила да велика већина (85 одсто) од 193 земље чланице УН има присуство на твитеру. Више од две трећине (70 одсто) свих шефова држава и влада имају личне налоге на друштвеној мрежи. Међутим, твитер поама се не шири равномерно по свету. Све европске земље, осим Сан Марина, и све јужноамеричке земље, осим Суринама, имају званично твитер присуство. Само три земље у Северној Америци не прихватају твитер комуникацију, и то: Барбадос, Никарагва и Свети Винсент и Гренадини. У Азији, Африци и Океанији, 81, 78 и 69 одсто њихових влада користи услугу микроблоговање. Без званичног твитер

идентификовала 669 твитер профила председника држава, влада, министра иностраних послова и њихових институција у 166 држава широм света међу којима је и наша држава. Ова студија анализира твитер профиле сваког лидера те води евиденцију њихове историје писања, као и међусобне везе једних са другима. Последња студија износи податке који су прикупљени до 24. марта 2015. коришћењем сервиса „Twitonomy“.⁹⁸

Српска влада је искористила дигиталну дипломатију у току разорних поплава у мају 2014, чак и за постављање службеног Пејпал (PayPal) рачуна за прикупљање средстава за жртве поплава. Председник Србије, премијер и влада су активни корисници твитера. Међутим, у поређењу са другим увезаним високим званичницима, они још нису направили много заједничких веза са другим страним лидерима. Мишљења смо да већина наших званичника није још увек увидела значај овог сервиса те му не посвећује довољно времена и пажње или надлежне се службе које ажурирају ове профиле нису показале као адекватне.

Међутим, како је наше истраживање вршено и ревидирано четири пуне године, приметили смо да су се током овог релативно малог тока времена прилике на друштвеним мрежама знатно промениле у нашој држави. Пораст објава у дигиталном смислу је приметан код већине кључних личности које представљају нашу земљу.⁹⁹

присуства (32 земље) углавном су земље у Африци, Азији и на централном Пацифику. Извор: <http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2015/>

⁹⁸ Комплетна анализа „Twitonomy“ може се преузети на њиховом порталу <http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2015/>

⁹⁹ <https://twitter.com/SerbianPM?t=1&cn=cmVjb3NfbmV0d29ya19kaWdlc3RfdHJpZ2dlcmVk&sig=5b9f87f33eefe64d8f8bd6fda702b3bb6aaf81a9&al=1&refsrc=email&iid=538bd50f3abd41d1bfd19e0e7451af9&autoactions=1436455277&uid=999870782&nid=244+126>, приступљено 9. јуна 2015. у 14.46.

Извор: <https://twitter.com/SerbianPM>

Званични портал Владе Србије¹⁰⁰ изнео је саопштење 15. фебруара 2015. – Кабинет председника Владе Републике Србије Александра Вучића – да сви заинтересовани од данас могу пратити премијера на новоотвореној твитер страници Александар Vucic@SerbianPM.

Извор: <https://twitter.com/SerbianPM>

¹⁰⁰ <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=231192>

Колико је овакав вид комуницирања узео маха можемо видети и кроз нови савремени електронски алат који је успоставила једна од најпознатијих новинских агенција Франс прес.¹⁰¹

АФП је објавила овај портал за електронску дипломатију који систематизује и мапира изјаве шефова држава, влада, званичника, дипломата и активиста – популарно назване као твитови.¹⁰² Апликација на овом порталу приказује ко највише користи хаштагове¹⁰³ и које специфичне теме су у захтевима, мери индивидуалне утицаје и мапира односе и комуникацију између важних личности из области дипломатије. Овај специфични портал за електронску дипломатију¹⁰⁴ представља ефикасан начин приказивања актуелних питања у дипломатији, као и у којим временским размацама и с којим интензитетом се ови дијалози одржавају. Сајт такође има део који приказује твитер коришћење милитантних група попут талибана у Авганистану и Хамаса и Хезболаха у Израелу, као и хакерактивиста групе Анонимус.

Овај алат се показао изузетно корисним када су у питању информације које утицајне личности желе да поделе с јавношћу, али то не даје јасну слику о њиховим дипломатским односима јер се већина преговора у међународним односима и даље дешава иза затворених врата. Апликација Е-дипломатије је тренутно отворена за јавност, али директор АФП Емануел Хог (Emmanuel Hoog) најавио да ће се портал ускоро комерцијализовати за професионална или медијска коришћења. Овде ћемо изложити пример дипломатске комуникације Руске Федерације са другим амбасадама са топ хаштагом – Сирија.¹⁰⁵

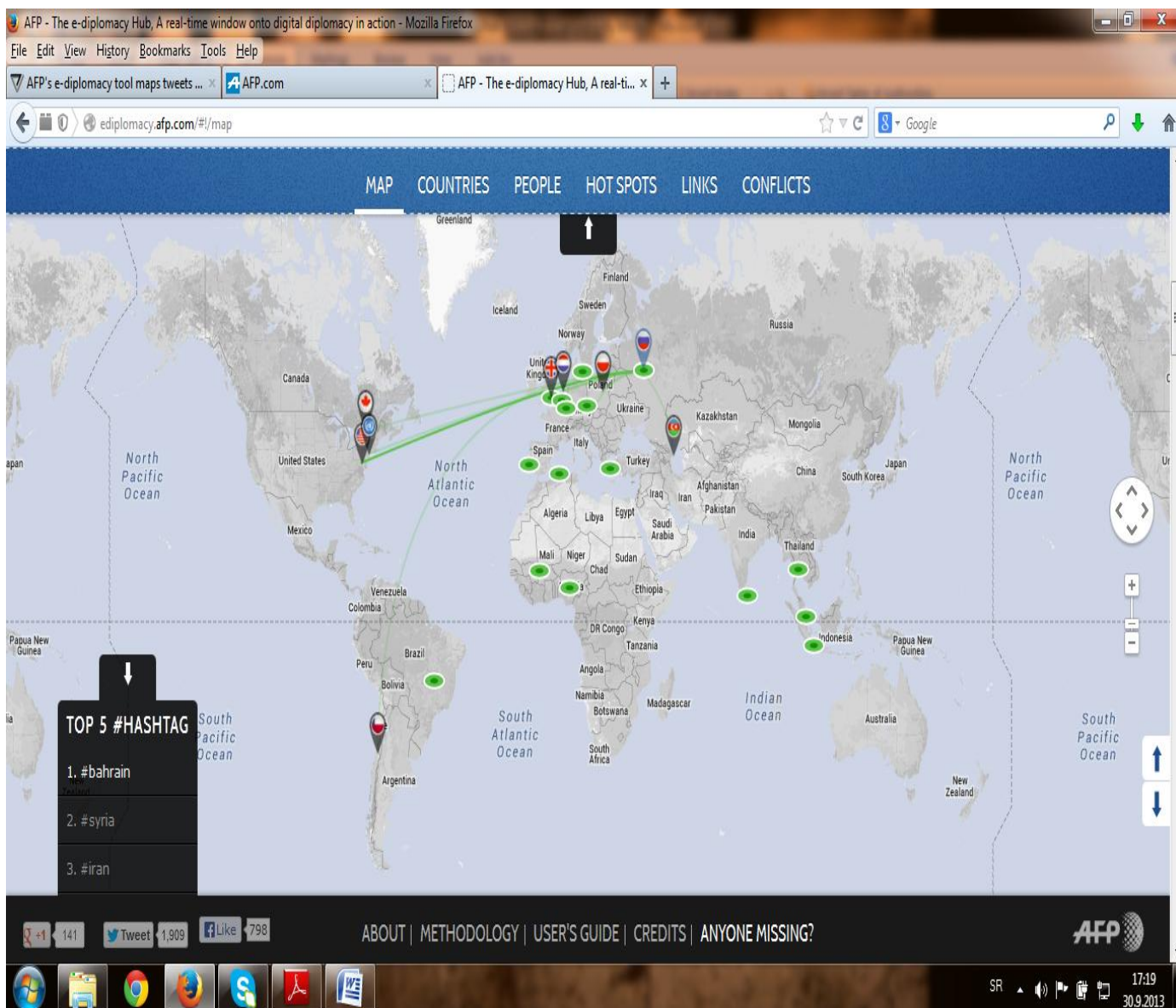
¹⁰¹ Веб портал ове агенције: www.afp.com/en/home/

¹⁰² „Твитови су текстуални уноси не дужи од 140 карактера. Уноси се објављују на корисниковом профилу и испоручују другим корисницима који су се пријавили да их добијају. Они који шаљу твитове могу да ограниче испоруку само на оне из свог круга пријатеља, док је услуга у старту подешена тако да шаље уносе свима који се на њих пријаве. Корисници могу слати твитове преко твитеровог сајта, SMS-а, РСС-а (само примање твитова), или помоћу бројних других апликација које слободно развијају корисници, програмери, као што су Tweetie, Twitterrific, Twitterfon, TweetDeck i Feedalizr“ – објашњење преузето од <http://miroslavgligorik.wordpress.com/twitter/sta-jetvit/> – 13. децембра 2012. у 14.00. Видети више и на порталу: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Twitter>

¹⁰³ У питању су твитови који садрже ознаке које се називају тагови (енгл. *tags*), а написани су у форми појма са специфичним префиксом # (енгл. *hashtag*), као #владасрбије. Ова алатка служи поједностављеном проналажењу твитова с одређеном темом.

¹⁰⁴ Почетна страница: <http://ediplomacy.afp.com/#/>

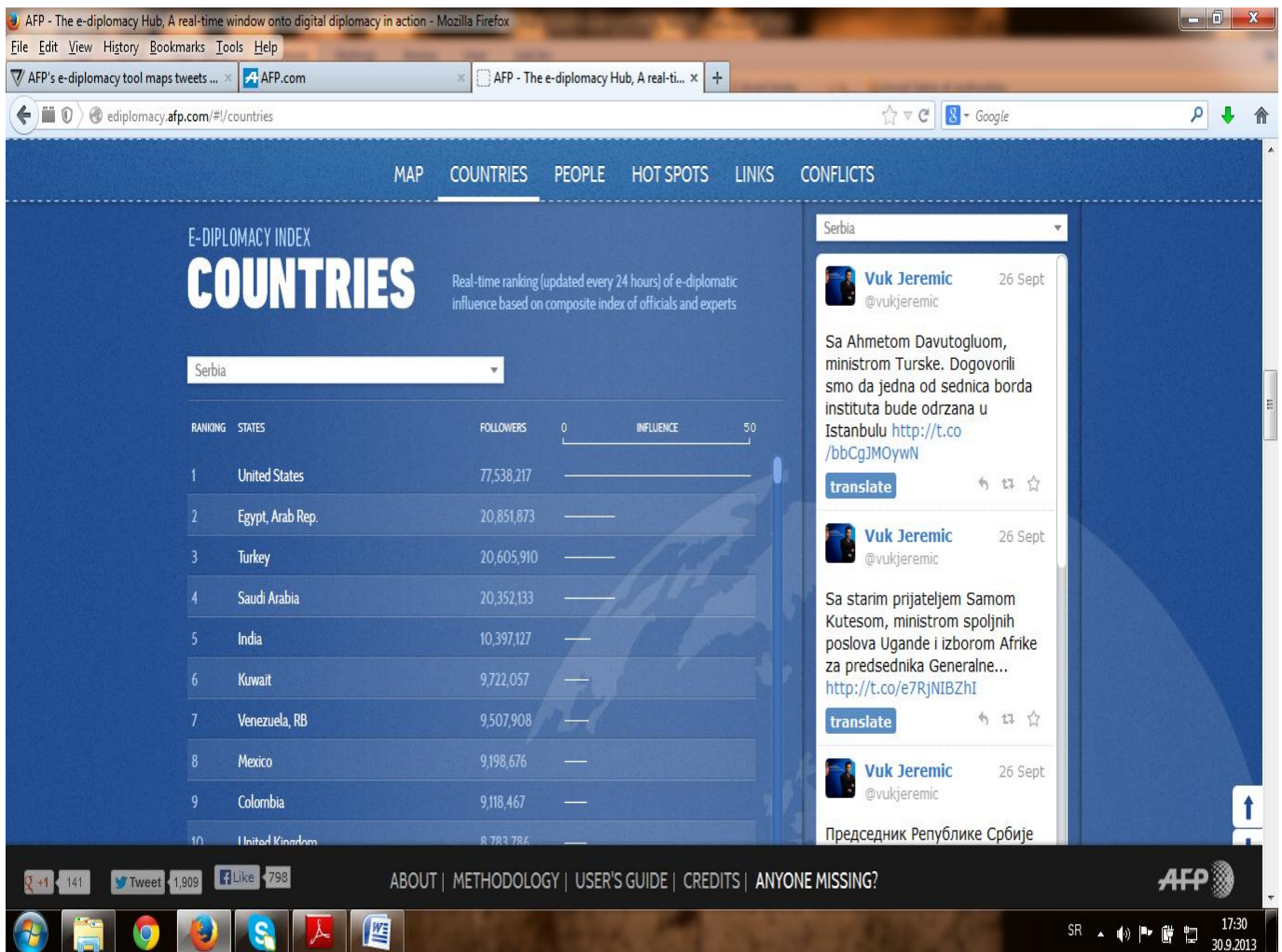
¹⁰⁵ <http://ediplomacy.afp.com/#/map>, приступљено 30. септембра 2013. у 17.19.

Извор: <http://ediplomacy.afp.com/#!/map>

Ова карта носи назив „Контролна табла“ и показује Е-дипломатску мрежу држава и међународних организација, као и твит дијалога између држава. Она такође наводи горућа дипломатска питања приказујући пет хаштагова најцитиранијих у бази података, као и обим твитова – по земљи за сваку хаштаг тему понаособ. Зелене елипсе на мапи показују у којим државама амбасаде Руске федерације имају твитер налоге и електронску јавну комуникацију.

Важан је пример мерења Е-дипломатског утицаја на основу композитног индекса званичника и стручњака.¹⁰⁶ Овај индекс се ажурира на свака 24 часа.

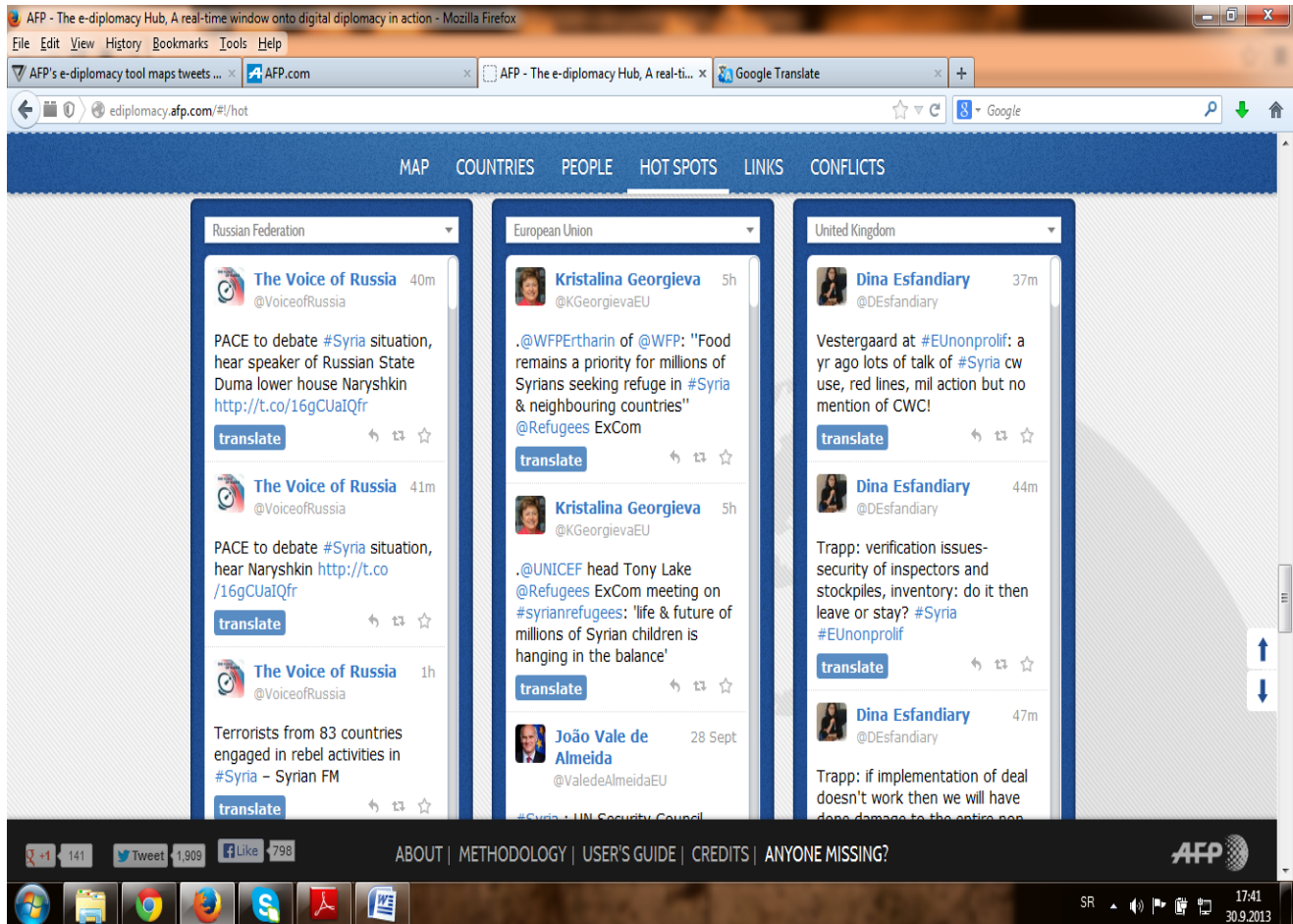

Извор: <http://ediplomacy.afp.com/#!/countries>

Највећи индекс утицаја остварују Сједињене Америчке Државе док су Египат, Турска и Саудијска Арабија на танкој линији око другог места ширења утицаја и ставова електронским путем. Република Србија се на овој листи налази на 107. позицији и броји 27.158 пратилаца у тренутку нашег истраживања. За најутуцајнију особу у дипломатији наше земље портал је означио Вука Јеремића – бившег министра иностраних послова и председника Генералне Скупштине. На овом порталу можемо да видимо и дијалог представника Руске Федерације,

¹⁰⁶ <http://ediplomacy.afp.com/#!/countries>, приступљено 30. септембра 2013. у 17.30.

Европске уније и Велике Британије на тему Сирије са датумима и прецизним временом уноса.¹⁰⁷

Извор: <http://ediplomacy.afp.com/#!/hot>

На овакав начин могуће је имати увид у дијалоге свих активних чланова у Е-дипломатији. Велика предност Е-дипломатије се огледа и у отварању могућности дијалога и интеракције у реалном времену у целом свету.

Поред вишеструких предности информационих технологија у дипломатској комуникацији, навешћемо и технолошке недостатке у виду заштите и безбедности информација од јавног значаја. Наиме, сви светски па чак и најсавременији информациони системи су подложни такозваним „упадима хакера“. Управо из тог

¹⁰⁷ <http://ediplomacy.afp.com/#!/hot>, приступљено 30. септембра 2013. у 17.47.

База ове апликације опремљена је са више од 4.000 индивидуално проверених налога у 120 земаља, почев од шефова држава и министара иностраних послова до стручњака из области дипломатије, активиста и политички мотивисаних хакера.

разлога ниједан сигурносни систем не може да буде апсолутна заштита нити се може тврдити да је потпуно сигуран. Пословна шпијунажа је у савременом свету прихваћена као реалност и отуда се и привредном и владином сектору развила потреба о безбедности и заштити информација.

Последња деценија била је веома динамична по том питању. Велике афере попут Викиликса и иступања Едварда Сноудена (Edward Snowden) омогућиле су квалитетнији увид и методе, средства и технике којима се користе информациони нападачи великих сила. Открића „звиздача године“ Едварда Сноудена о пракси САД да прислушкују електронске комуникације у целом свету подстакла је нову расправу на тему трансатлантских односа.

2.5. Дипломатска комуникација у светлу глобалних промена

Politics in the information age is about whose story wins.
Joseph S. Nye

Ако означавамо 20. век ером информационих технологија, онда је сасвим сигурно да је 21. век доба комуникација посредованих управо информационим технологијама. Глобализациони процеси и промене које препознајемо крајем 20. и почетком 21. века нису само резултат глобалних информационих и комуникационих технологија (о којем смо писали у претходном поглављу) и позиционирања нових вредности и правила међународног поретка, већ и радикалних промена у доктринама које теже осигуравању хегемоније и доминације у свету. Идејно полазиште глобализационих полазишта проналазимо у економској доктрини неолиберализма чија реторика о јединственој и неопходној улози слободног тржишта у међународној сфери привредног живота представља окосницу савремене реторике у дипломатији у наредном периоду.

Међународни сукоби бивају претежно ниског интензитета и као такви имају посебне форме савремене реторике у својим решавањима како регионалних тако и глобалних криза. Националне, спољнополитичке али и привредне, информационо-комуникационе доктрине и стратегије дефинишу се у виду дефанзивних али и офанзивних метода и техника употребе информационих потенцијала, наравно с крајњим циљем у информационој надмоћи. Глобализација као феномен који увелико креира светску политику, економију и кретање друштвеног живота, пре свега подразумева интензивно повезивање људи, народа и држава. Она доспева у средиште пажње свих савремених токова па тако и сваког облика дипломатског испољавања (на билатералном и мултилатералном нивоу). С обзиром на то да глобализациони процеси носе са собом прилагођавање и уједначавање друштва и држава у друштвеним, економским, културним, политичким и духовним процесима тако се и сама дипломатска реторика прилагодила и усмерила ка бољем остварењу ових процеса, односно на ублажавању изазова и тешкоћа које ови процеси неминовно прате.¹⁰⁸ У савременој литератури најчешће се сусрећемо с економском димензијом глобализације. Њен значај је неоспоран и овај аспект се разматра као један од важних узрока и покретача процеса глобализације, али у нашем раду доказујемо да утицај глобализације превазилази растућу интеграцију светске економије те се *глобалне промене уочавају и кроз савремену реторику дипломатских процеса и односа*. Дубоке промене у међународним односима последњих деценија често су резултат брзине и интензитета промена насталих управо из процеса глобализације. У сфери дипломатије ове промене подразумевају и све веће укључивање и учешће шефова држава, а такође и појаве мноштва истовремених али и различитих форума и самита у међународној арени.¹⁰⁹

Дипломатска комуникација у светлу глобалних промена се сусрела са новим/старим проблемима. Наиме, у многим случајевима такозвани нови процеси

¹⁰⁸ У питању су, пре свега, социјални, еколошки, енергетски, па и економски и све чешће културни изазови.

¹⁰⁹ Видети више: <http://www.prezident.sk/?18th-central-europe-summit-of-heads-of-state>, SUMMIT OF ACP HEADS OF STATE AND GOVERNMENT SIPOPO, EQUATORIAL GUINEA 13–14. DECEMBER 2012. <http://www.acp.int/content/outcome-documents-7th-summit-acp-heads-state-and-government-and-96th-acp-council-ministers>; <http://www.klix.ba/vijesti/bih/u-brdu-kod-kranja-poceo-samit-sefova-drzava-jugoistocne-evrope/130725051>

не престају да се баве старим питањима која су сада представљена свежим аргументима савремене дипломатске реторике и новим концептима. Основ за ове нове глобалистичке ситуације се проналази у чињеници да у дипломатским процесима и односима не може да се ради са застарелим техникама и методама неподесним за савремено доба.

Савремени дипломата, осим својих основних одговорности, треба да зна како да правилно решава импликације глобализације, али и вештом реториком у дипломатији рукује с питањима која се односе на страна улагања и јачање утицаја међународних стандарда који су утврђени међународним организацијама које имају надлежности у тој области.¹¹⁰ Пример савремене дипломатске реторике у светлу глобалних промена можемо пронаћи и у говору актуелног министра спољних послова господина Ивана Мркића на XVI самиту шефова држава и влада Покрета Несврстаних земаља у Техерану у којем каже:

*„Нова влада Републике Србије ће наставити да продубљује активно ангажовање наше земље са државама чланицама ПНЗ. Користећи више билатералних инструмената сарадње, надамо се да ћемо приближити наше народе. На пример, надамо се да ћемо повећати број стипендија које смо понудили, као део нашег Фонда за стипендирање „Свет у Србији“. Већ се стотине младих људи из земаља Покрета несврстаних уписало на Београдски универзитет, на студије медицине, пољопривреде, инжењерства и остале области које ће допринети одрживом развоју њихових земаља“.*¹¹¹

Ови кораци и процеси које министар Мркић наглашава чест су предмет у оквиру спољне трговине, инвестиција, истраживања, заштите животне средине, туризма и културне и спортске размене. Међутим, ти односи се не крећу у области

¹¹⁰ Извор: Изворни текст амбасадора Гане у Кувајту – поглавље „Утицај глобализације на дипломатију“.

Notes on Diplomatic Practice, Compiled by Odeen Ishmael Ambassador of Guyana to Kuwait
<http://odeenishmaeldiplomacy.wordpress.com/2013/06/11/globalization-influences-on-diplomacy/>,
приступљено 15. децембра 2012. у 10.00.

¹¹¹ Самит је одржан у Техерану 31. августа 2012. године. Цео говор министра Мркића може се наћи у бази података веб портала Миистарства спољних послова.
<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori?lang=cyr>

спољне политике која се може сматрати приоритетом централне власти, али свакако доприноси кретању у складу са глобалним променама. С друге стране у наредном делу говора имамо јасан пример глобалистичке промене решавања старих питања другачијом реториком и свежијим аргументима:

„Имајући то у виду, осврнућу се сада на највећи изазов с којим се суочава наша земља. Говорим о нелегалном покушају власти етничких Албанаца у нашој јужној покрајини Косову и Метохији да промене границе Србије једностраном сецесијом. Желим да будем веома јасан да никада и ни под каквим условима нећемо признати једнострано проглашену независност Косова од стране власти албанске националне мањине.

То је и даље наш став, не само због опасности коју представљају косовски сепаратисти за уставни поредак Србије, већ и зато што једнострано проглашена независност Косова представља преседан који би могли да следе сецесионисти широм света. Замислите само колико би земаља које су представљене у овој сали било погођено.

Границе свих мултиетничких држава би могле бити угрожене, што би произвело нестабилност у свим деловима наше планете.¹¹²

Министар овде користи елемент који повезује вештину говорништва и праксу која има за обичај коришћења и утицај емоција на публику с намером постизања одређеног циља. О значају осећања публике још је и Аристотел истакао: „Уверљивост се постиже расположењем слушалаца кад им беседников говор побуди осећања, јер човек не доноси исте одлуке у стању задовољства или незадовољства, љубави и мржње.“¹¹³ У том духу је и министар Мркић апеловао на 16-ом Самиту покрета несврстаних земаља да проблем Косова у нашој земљи може да има много веће и шире размере као и могућности ефекта труле јабуке у кошари, односно да потврђени преседан постане правило и пример за будућу

¹¹² Исто.

¹¹³ Аристотел, *Реторика 1, 2, 3*, са старогрчког превео, поговор и коментари Марко Вишић, *Technes retorikes / Aristoteloyis*, Светови, Арт принт, Нови Сад, 1997, стр. 49.

праксу у међународној заједници. Наш дипломатски представник је у овом примеру показао *атехничку* методу уверавања по Аристотеловом учењу.¹¹⁴

Ово је истовремено и један од изразитих примера утицаја глобализације на дипломатске процесе и реторику међу државницима. Наиме у последње време карактеристична је појава прихватања корака субнационалних влада оформљених у оквиру јединствене државе од стране међународне заједнице. Ови процеси често проналазе упориште у бављењу спољном трговином, инвестицијама, туризмом, заштитом животне средине и културним и спортским разменама. Опасност од развоја овог облика дипломатије или „прото-дипломатије“ коју је спровела регионална или покрајинска влада у оквиру јединствене државе јесте да подстиче сепаратизам, јер управо регионална или покрајинска влада може да користи такву међународну активност као припремни рад за будуће отцепљење и међународно признање.¹¹⁵

О опасностима и последицама које су настале као последица глобализма и нових праваца а по међународне односе често је говорио и министар иностраних послова Вук Јерemiћ током свог мандата, а о значају истицања такве савремене реторике у дипломатији говорио је и на петој амбасадорској конференцији у Београду у јануару 2012. године.¹¹⁶

¹¹⁴ Исто, стр. 1335б: „Методe уверавања могу бити двоструке: **атехничке и техничке**. Атехничке методе су оне које постоје од раније независно од нашег ангажовања, то јест нисмо их ми сами пронашли, као што су сведоци, материјални докази и слично. (У овом примеру је јасно да су у питању аргументи који су део сталне реторике нашег спољно политичког тима као чињенице на којима се ти аргументи базирају). Техничке су методе које конструишемо сами својим залагањем и ту спадају три врсте:

- оне које се заснивају на карактеру говорника,
- оне које се састоје у довођењу слушаоца у одређено расположење и
- оне које се постижу самим говором.“

¹¹⁵ Извор: изворни текст амбасадора Гане у Кувајту – поглавље „Утицај глобализације на дипломатију“.

Notes on Diplomatic Practice, Compiled by Odeen Ishmael Ambassador of Guyana to Kuwait, <http://odeenishmaeldiplomacy.wordpress.com/2013/06/11/globalization-influences-on-diplomacy/>, приступљено 15. децембра 2012. у 14.00.

¹¹⁶ Пета амбасадорска конференција одржана је 16–17. јануара 2012. године у Палати Србије у организацији Министарства иностраних послова.

Прва амбасадорска конференција у Београду организована је у децембру 2007, по угледу на развијене дипломатије у свету и с намером да то постане пракса и у Србији.

У раду амбасадорских конференција учествују и бројни министри и државни званичници, као и специјални гости. У јануару 2009. специјални гост је био шеф шпанске дипломатије Migel Anhel

„Екселенције,

Принципијелни став Републике Србије неће се променити. Наш уставни императив, као и наша морална, историјска и – изнад свега – демократска дужност, приморавају нас да не одступимо од посвећености проналажења свеобухватног решења за Косово, које би морало да буде резултат договора у складу са параметрима одређеним Резолуцијом Савета безбедности УН 1244 (1999). Ниједно решење које није прихватљиво за било коју страну, неће истински решити проблем. Покушај једностраног отцепљења није испунио обећања, оставивши Косово у бестежинском стању. То не може бити ни у чијем интересу, а најмање у нашем.

Растуће опасности за регионалну стабилност не могу бити вечно игнорисане. Оно што ми тражимо јесте исход који могу прихватити сви. То је једини начин да се постигне одржив и трајни мир између Срба и Албанаца. Председник Тадић је више пута истицао да он мора подразумевати чврсте, међународне гаранције за очување виталних интереса наше земље на територији Покрајине, укључујући изводљиво решење за Север Косова, заштиту српских енклава на Југу, очување српског идентитета и верског наслеђа у целој Покрајини, и решење за питања својине.

Наши дипломатски напори ће бити усмерени и на одржавање здравог међународног окружења у оквиру којег технички дијалог Београда и Приштине може бити настављен. Србија остаје посвећена том процесу, и поред бројних демонстрација лоших намера и, ничим изазваних, једностраних аката усмерених ка промени реалности на терену.¹¹⁷

Испитујући различите димензије глобализације с циљем наглашавања комуниколошког аспекта, овим радом указујемо на чињеницу да су токови

Moratinos, у јануару 2010. шеф грчке дипломатије Jorgos Papandreu, а 2011. шеф словачке дипломатије Mikulaš Dzurinda.

¹¹⁷ Цео говор тадашњег министра Јеремића може се прочитати на његовом профилу у оквиру фејсбук друштвене мреже: <https://www.facebook.com/notes/vuk-jeremi%C4%87/obra%C4%87anje-vuka-jeremi%C4%87a-ministra-spoljnih-poslova-republike-srbije-na-petoj-amba/294826763909391>

глобализације повећали значај недржавних актера у сфери дипломатских односа и процеса. Уз развијеније комуникационе могућности недржавни актери имају прилику за изградњу мреже и сарадње ван оквира државе. Стога се савремена дипломатија прилагодила и еволуирала у 21. веку како у материјалном облику дипломатије, тако и прилагођеном реториком која обухвата тенденцију дипломатије да се усредсреди не само на микроперспективе политике, већ и на макросистемске парадигме.

Свеобухватна доступност информација и могућности повезивања путем различитих медија постала је реалност на локалној, националној, регионалној и глобалном нивоу. Тежња за постизање монопола над токовима информација, њихова употреба, пласирање и усмеравање, поготово у кризним поднебљима само је једна од нуспојава глобализације. Могућност обликовања, планирања и вођења информационих токова којима се обликује свест циљних група у складу са постављеним циљевима и задацима превелик су изазов за све велике силе које имају тежњу за доминацијом. Домети глобализације се величају и оспоравају. Различите су и теорије да ли глобализација подстиче бржи економски раст у светским размерама, подстиче иновације, технолошки развој, пружа нове могућности како на појединачном и корпоративном, тако и на државном нивоу или представља захуктали талас прикривене опасности од наметања воље и регулатива у интересу великих сила. У сфери савремене дипломатије процеси глобализације имају немерљив утицај и како Д. Дашић тврди: „због своје вишезначности, вишедимензионалности и противуречности, глобализација је постала својеврсна опсесија дипломатије и дипломата широм света, покушавајући да што боље схвате њене вредносне поруке, шта све позитивно она са собом носи и доноси, које, какве и колике негативне последице она изазива и како се оне рефлектују у реалној микробази савременог друштва и локалних друштвених заједница.“¹¹⁸ Наиме, глобализација је процес који је умногоме утицао на креирање савремене дипломатије модерног доба. Глобални процеси су утицали на

¹¹⁸ Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Београд, 2008, стр. 382.

промене у међународним односима, а пре свега својим директним деловањем на економску и политичку област свих учесника међународне утакмице. Стога можемо закључити да глобални процеси представљају сложено-зависне процесе умрежених учесника којима се број константно повећава с циљем да утичу на глобалну инфраструктуру. Савремена дипломатија у глобалним процесима има незамењиву улогу у преговарању и остварењу у сфери глобалног тржишта као и домета њеног деловања и позиционирања држава у новонасталим процесима и односима. Управо у оваквој савременој дипломатији многи теоретичари виде повећану шансу за мале, средње и земље у развоју попут наше. Наиме, сугерише се промена у комуникационим активностима, односно да се тежиште дипломатије не базира само на политичким активностима већ да би мале и средње земље требало да добром, промишљеном реториком и стратешким активностима заснованим на националним, економским, политичким и војним интересима, пронађу своје адекватно место у процесима глобализације. С обзиром на то да се глобализација често интерпретира као незаустављиви механизам који разрушава мале привреде, потребно је предупредити такву врсту проблема те модернизовати дипломатска и конзуларна представништва и мисије у складу са глобалним захтевима. Мале и средње земље би стога требале на основу својих компаративних, геополитичких, природно-ресурсних предности и могућности да профитирају од позитивних аспеката глобализације највише што могу, како би искористиле могућности које глобализација нуди за убрзани, економски развој.

Глобализација је такође одговорна за уношење неколико појава које у великој мери утичу на спољну политику државе. Најизразитије појаве су:

- „централизован систем одлучивања код решавања светских проблема од стране неколико наднационалних међународних институција;
- све мањи ниво демократије на међународном нивоу;
- поларизација међународног друштва;

- повећан утицај и значај невладиних организација, међународних корпорација и медија у креирању међународних односа.¹¹⁹

Док су пре неколико деценија спољна политика и дипломатија биле сфере за које су многи сматрали да су изван домашаја масовне јавности, то више није случај. Телевизија и 24-часовни канали најновијих вести омогућили су да свет посматрамо из удобности сопствене дневне собе. Грађани данас могу јасно и моментално да сагледају ефекте спољне политике, као и да прате одлуке својих лидера те како се дипломате носе са њима на терену, чак и преко пола света. С обзиром на то да је транспарентност у светлу глобалних промена већа него икад, сасвим је разумљива потреба медија и јавности који сасвим легитимно желе да знају шта се дешава иза прозора на амбасадама.

Појава нових дигиталних медија, са интернетом на челу, може да изазове још већу збрку у медијској стварности, која, као виртуална, све више постаје и једина стварност глобалистичког света. Данашња улога мас-медија у глобалистичком свету, где се и слика о некој држави, њеном народу и контролисано (проактивно) и неконтролисано (спонтано и пасивно) ствара слика о државама, народима, дешавања у њој и међу њима. Начело „ко има информацију, има и моћ“ јасно показује да они који по дефиницији Ноама Чомског врше „медијску контролу“ (*Media Control*)¹²⁰, имају могућност и инструменте да креирају различите конотације, слике и имице о државама, нацијама, као и о сваком другом учеснику међународне сцене. У ком сегменту ће ове конотације бити позитивне или негативне зависи од унапред планиране тактике.

Стога можемо са сигурношћу рећи да је савремена реторика у дипломатији преузела нови смисао и димензију у условима мењајућег света и у доба вишеструких комуникација константно доступних свима: владама, предузећима, науци, медијској групацији, али и друштву. Савремена реторика у дипломатији у

¹¹⁹ Илија Ј. Џомбић, „Мјесто економске дипломатије у глобализацији економских токова“, *Часопис за пословну економију, бизнис и менаџмент и комуникологију – Анали пословне економије*, год. III, број 4, Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент, Бања Лука, 2009, стр. 10.

¹²⁰ Видети више: Ноам Чомски, *Контрола медија*, Рубикон, Београд, 2007.

светлу глобалних промена, као што у овом раду одређујемо, јесте нови реторички дискурс који тежи ка радикалној трансформацији говорних заједница кроз увођење нових топоса. Већина неолибералних термина, који с једне стране обезбеђују концептуални стуб глобализације данас, потиче из 18. века, а творац тих термина је познати економиста и филозоф Адам Смит.¹²¹ Смитово најпознатије дело *Истраживање природе и природе узрока богатства народа* (1776) заслужно је за развој логике слободне трговине. Подскуп идеја у овој теорији представљених као „апсолутна предност“ међу народима представља једну од основних полазишних тачака глобализације. Насупрот ове формулације, почетком 19. века економисти су артикулисали топос „компаративна предност“. Топос компаративна предност је кључни и везивни сегмент неолибералног језика, те је повољан и за наше истраживање. Као и код много примера неолибералног жаргона, у изразу компаративна предност проналазе се многе нејасноће и противуречности. Попут сваке терминологије и овде је циљ употреба старих речи с новим и ограниченим значењима, који су разумљиви дискурсу специјализованих заједница. „Језичка глобализација тежи за новим сензационализмом. У језику је све више префикса којима се основни појам појачава до неумерености (прелеп, претежак, пречесто, разноврзни...). Такође је све више немотивисаних суперлатива којима се језик дезобјективизује, а комуникација постаје насилна и процењивачка. За одређивање топоса језичке глобализације значајно је уочити манију језичког расцепа између више језичких парадигми, најчешће домаће и стране. Поједини језички облици мењају се по принципу аналогije само зато да би наликовали страним.“¹²² И у овој језичкој анализи професора Станојевића назире се

¹²¹ Адам Смит је један од истакнутих либералних мислилаца. Својим учењем поставио је темеље разматрањима о економском аспекту либерализма, тј. о улози државе у економији. Заступао је ставове класичног либерализма о слободи појединца и праву појединца на индивидуалну својину. Био је противник уплитања државе у економију и залагао се за слободну тржишну, *laissez-faire* економију. Својим учењем оставио је значајан утицај на неолибералне мислиоце. Најпознатије дело му је *An Inquiry Into Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Истраживање природе и природе узрока богатства народа, 1776).

Извор: <http://ipt.fpn.bg.ac.rs/sr/node/114>, Историја политичких теорија – при веб порталу Факултета политичких наука, приступљено 18. јануара 2013. у 10.30.

¹²² Добривоје Станојевић, „Глобализација и језик медија“, у зборнику радова *Језик, књижевност, глобализација*, Универзитет у Нишу Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 147.

парадоксални карактер глобализације који управо указује на неопходност мултидисциплинарног приступа овој појави.

С обзиром на то да се феноменом глобализације бави огроман број аутора и институција с намером да приближи и објасни ову појаву, можемо закључити да је у питању процес који је неминован, неупитан и немогуће га је избегнути. Управо стога дипломате, државници, високи званичници и представници специфичних организација морају да трагају за оптималним решењима и то прилагођавањем и употребом специфичне реторике у духу глобалних промена.

ГЛАВА ТРЕЋА

ЈЕЗИК У ДИПЛОМАТИЈИ

Језик представља једно од основних и темељних обележја људског бића, сваког човека понаособ, јер човек без језика не би био човек. Основна функција језика је споразумевање међу људима и то путем говора као специфичног облика комуницирања међу људском врстом. Језик настаје, опстаје и развија се у непрекидном међудејству са светом и друштвом о којем говори. То је систем знакова, алата и правила говора, заједничких свим члановима датог друштва. Ова појава је карактеристична само за одређени временски период јер је „језик ... својствен човеку и, као и човек, подложен је променама, обогаћивању и усавршавању.“¹²³ Језик је и систем знакова који изражавају концепте, мисли. Ако га упоредимо са другим системима знакова, као што је писмо за глувонеме, војни сигнали, кодови у информационам технологијама итд., јасно је да је језик најважнији од свих система. То је систем знакова у којем важе универзална правила која служе у комуникативне сврхе.

„Језик је медијум помоћу којег човек изграђује и тумачи свет у којем живи, а уз то и основно средство интеракције и комуникације међу људским бићима и битан предуслов свеколиког човековог стваралаштва. Језик у општем смислу део је генетског наслеђа људског рода, а манифестује се у хиљадама посебних језика којима говоре поједине друштвене заједнице широм света. Тако сви људи имају језик, али немају исти језик.“¹²⁴ Језик је, дакле, „најшире и најсавршеније средство споразумевања, а без овога не би могле да постоје друштвене заједнице, управо је језик битан предуслов за постојање људских друштава.“¹²⁵ Развијеност међусобног споразумевања умногоме одређује квалитет живљења и постојања човека.

„Говорећи о језику, редовно мислимо на говорни језик, на симболички систем везан за склопове гласова (речи) и њихове комбинације (реченице). Иако се

¹²³ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 57.

¹²⁴ Ранко Бугарски, *Језици*, Чигоја штампа, Београд, 1997, стр. 7.

¹²⁵ Ранко Бугарски, *Увод у општу лингвистику*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 16.

термини „говор“ и „језик“ често користе у истом значењу – и једним и другим се означава симболички систем који почива на речима и реченицама које се стварају и комбинују по одређеним правилима – потребно их је разликовати. Говор је систем гласова и гласовних комбинација које појединац производи својим говорним органима. Значења која се везују за скупове изговорених гласова и правила према којима се везују увек морају бити познати и оном коме се говор упућује. Иначе говор не би представљао систем комуникације. Говор као систем комуникације заједнички за неку скупину људи ми називамо језиком.¹²⁶

Људи су одувек желели да разумеју каква је природа језика, зато су и писали граматике, речнике, као и расправе о језику, а данас су све спремнији да се подвргну научној ригорозности у прикупљању и тумачењу језичких података у одређеним дисциплинама. Готово да је немогуће замислити данашњег човека да не размишља о језику или да се не бави у неким тренуцима аспектима језика. Ми ћемо се у овом раду посветити истраживању, тумачењу и анализи језичких елемената у дипломатским преговорима и интеракцијама, имајући у виду и културолошке аспекте.

Данас у свету има велики број природних језика. Сматра се да има око пет хиљада живих језика и неколико хиљада дијалеката. Лингвистика у неким крајевима света није у потпуности разрешила однос између језика и дијалекта па самим тим успорена је идентификација појединих језика. Данас су светски или интернационални језици: енглески, француски, немачки, руски, шпански, кинески – у последње време, италијански и други. Од савремених страних језика, најраспрострањенијим се сматра енглески језик,¹²⁷ док је билингвизам или вишејезичност веома развијена у свим крајевима света.¹²⁸ По правилу то су живи језици – а то су они који се данас употребљавају као говорни или разговорни језици неких народа или језичких заједница, који се мењају и прилагођавају одређеном времену и простору. „Језик сваког народа развијао се кроз историју и у

¹²⁶ Никола Рог, *Знакови и значења (Вербална и невербална комуникација)*, Завод за уџбенике – Службени гласник, Београд, 2010, стр. 36.

¹²⁷ Употребу и значај енглеског језика у савременој дипломатији као последицу глобализације посебно ћемо изучавати у следећим поглављима.

¹²⁸ Због великих миграција и емиграција у свету јавља се све већи број билингвалних говорника као и оних који не знају који им је језик матерњи, а који страни.

том еволутивном току постајао је све сложенији и богатији. Језик сваког појединца у складу с његовим развојем – интелектуалним, психолошким и друштвеним, постаје све богатији и разуђенији.¹²⁹ Професионално опредељење у великој мери утиче на развој језика код појединца тако да савремени дипломата током своје каријере најчешће добије ширину формалног, умереног и одмереног језика у свом изражавању.

Припадамо времену у којем се много више пажња обраћа говорној комуникацији него писаној. Наиме, писана реч данас све више уступа место говорној речи под утицајем електронских медија пре свега. Ми ћемо у нашем даљем истраживању узети у обзир посебности и усменог и писаног језика и стила изражавања иако, „писмо служи само да адекватно представи говор.“¹³⁰

Појам језика у дипломатији или дипломатског језика може да се сагледа вишеструко. С једна стране се односи на језике који доминирају у дипломатској пракси, с друге се односи на читав низ техничких фраза које су постале делом професионалног дипломатског вокабулара, а треће је везано за дипломатско изражавање – често се може прочитати да језик *тога и тога* није био нимало дипломатски, другим речима био је сувише директан, арогантан или непријатан, што одудара од рафинираног дипломатског језика.¹³¹

На нашим просторима језик се такође могао вишеструко посматрати. Од средстава комуникације међу људима, језик се претворио у средство државне и националне идентификације. У не тако давном периоду језик је био све само не дипломатски инструмент. Служио је ратној пропаганди и раздору до јуче братских народа. Премда су лингвистички српски, хрватски и босански још увек један језик, политички су данас три језика. Да ли ће у будућности бити случај да ће

¹²⁹ Ранко Бугарски, *Језици*, Чигоја, Београд, 1997, стр. 8.

¹³⁰ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 58.

¹³¹ Амбасадор Русије у Србији Александар Конузин дао је добар пример некоришћења дипломатског језика када је 15. септембра 2011, у неуобичајено оштром тону, оптужио учеснике првог Београдског безбедносног форума из Србије да не бране интересе своје земље у вези с Косовом и након петнаестоминутног, врло гласног говора љутито напустио дворану у Дому Војске Србије. Руски новински лист *Известија* пренео је речи секретара за штампу руске амбасаде у Србији Светлане Шевченко да је „реплика председавајућег тог дана на скупу имала увредљив карактер, недопустив у обраћању према опуномоћенику једне суверене државе“. Видети: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:346043-Izvestija-U-Beogradu-uvredili-Konuzina> и <http://www.e-novine.com/srbija/50944-Srbija-uvredila-ambasadora.html>.

комуникација између дипломатских представника ових држава бити на службеном језику, остаје да се види.

3.1. Дипломатија и комуникација

Комуникација јесте суштина (есенција) или кључна тачка дипломатије. Развој дипломатије и међудржавне комуникације је готово симултан. Дипломатска комуникација датира још од пре два миленијума, када је деловање и одлучивање великих краљева на старом Блиском истоку било у директној вези с порукама, које су преносили (испоручивали) гласници и трговачки каравани. Од ових порука зависила су решења територијалних сукоба и постојећих непријатељстава, односно могућности спречавања појаве ратова, и наставак пријатељских односа и трговине. Дипломатија без комуникације би остала без основног средства за сарадњу и коегзистенцију у међународном простору, али и обрнуто, комуникација без дипломатије осуђена је на пропаст. Можемо слободно рећи да су данас, после неколико векова међудржавних односа, представници дипломатије на високом нивоу у сталној комуникацији. Следствено овоме, појмови комуникација и дипломатија су у директној узрочно-последичној вези и у сфери међународних односа морају да се изучавају у корелацији.

Када бисмо покушали да дефинишемо дипломатију био би то веома сложен задатак јер појам има вишеструка значења. Оно што је већини познатих дефиниција заједничко у сфери дипломатије јесте непосредна веза са вођењем спољне политике једне државе или више држава. Присуство дипломатије у историји човечанства запажа се од настанка првих цивилизација. И у то време дипломатија која није имала јасну дефиницију је представљала у ствари формални начин комуницирања између држава. Полазећи од ширег објашњења дефиниције дипломатије морамо констатовати да је управо држава, субјект који се налази у центру међународних збивања, односно да се ради о државним сарадњама, сукобима и свакако међусобној комуникацији која може да има позитивну или

негативну конотацију и ефекте по једну или више држава. Дипломатија једне државе, стога, по својој организацији, техници функционисања и принципима на којима почива позиционира се у свету и са својим дугорочним задацима и циљевима. Ово је управо директан одраз позиције спољне политике те државе која је, у свом извођењу, огледало унутрашње уставне конституције државе те политике и односа владајућих политичких снага у земљи.

Дипломатија може да се посматра и као преговарање, комуницирање и решавање и спровођење основних државних интереса једне државе са другима. Р. Вукадиновић¹³² сматра да се при одређивању основних праваца дипломатије може поћи од четири различите врсте приступа.

Први од њих изједначава дипломатију са спољном политиком, односно између ове две делатности се ставља знак једнакости. Овај приступ такође срећемо у широј научној литератури где се у пољу међународних односа често поистовећују учесници спољне политике једне државе са дипломатским представницима дате државе.

Други приступ изједначава дипломатију са техникама спољне политике.

Трећи приступ у потпуности идентификује дипломатију са међународним преговарањем. У многим уџбеницима дипломатије функција преговарања дипломатских представника сматра се најважнијом.

Четврти приступ поједностављује виђење проблематике тврдећи да је дипломатија делатност дипломата.

Следећи ове принципе у издвајању значајнијих дефиниција и појмовног одређења дипломатије свакако морамо кренути од речника страних речи и израза где је дипломатија описана као „формално посредовање у међусобном општењу између цивилизованих држава, начела и правила, која у томе погледу важе; званични ограни који се тим послом баве; умешност у јавном и тајном вођењу преговора између појединих влада“.¹³³

Смиља Аврамов под дипломатијом „у ширем смислу подразумева се наука о спољним односима држава; у ужем смислу то је наука и вештина заступања

¹³² Радован Вукадиновић, *Политика и дипломација*, Политичка култура – Накладно-истраживачки завод, Загреб, 2004, стр. 81–90.

¹³³ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2004, стр. 223.

државе и преговарања између субјеката међународног права“.¹³⁴ Или у суштини по наводима проф. Берица „дипломатија је политичка активност, саставни елемент моћи државе“. Њена најважнија функција је да „омогући државама да остваре своје спољнополитичке циљеве, без прибегавања сили“, било кроз формалне преговоре или „тихо“, прећутно, кроз прилагођавање.“¹³⁵

Миодраг Митић је поједноставио дефиницију у којој тврди да је дипломатија „једноставно професија, занат, са специфичним карактером посла, начином рада и сопственим правилима“.¹³⁶

У најпознатијој многојезичној интернет енциклопедији – Wikipedia, проналазимо објашњење у којем је дипломатија, пре свега, „облик државних активности усмерених на односе с другим земљама и међународним учесницама. Исти појам означава и целокупну државну структуру која служи за представљање властите земље у свету и за одржавање службених односа с другим субјектима међународних односа... *Дипломатија* у субјективном смислу означава способност, знање, вјештину, методу комуницирања, одржавања међународних односа, преговарања, решавања конфликтних ситуација. То су карактеристике које треба поседовати дипломата, односно особа чија је професија, каријера, односно струка представљање државе у међународним односима.“¹³⁷

Из наведених дефиниција закључујемо да се дипломатија често поистовјећује с начином и поступком којим се остварују спољнополитички циљеви.

Међутим, без обзира на то колико се све ове дефиниције међусобно разликују, како по структури тако и комплексности истих, све имају заједничке карактеристике, односно све се односе на спољну политику, **комуникацију међу државама преко одабраних посредника**, међународне односе, међународно

¹³⁴ Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 331.

¹³⁵ Ц. Р. Бериц, *Дипломатија, теорија и пракса*, са енглеског језика превео Оливер Потежица, Академија за дипломатију и безбедност – „Филип Вишњић“, Београд, 2008, стр. 25.

¹³⁶ Миодраг Митић, *Дипломатија - делатност, организација, вештина и професија*, Завод за уџбеника и наставна средства, Београд, 1999, стр. 8.

¹³⁷ <http://bs.wikipedia.org/wiki/Diplomatija>, преузето 12. јуна 2011. у 11.40. Извор текста у енциклопедији: Игор Јанев, *Дипломатија*, Институт за политичке студије, Београд, 2013. и Игор Јанев, *Увод у дипломатију*, АГМ књига, Београд, 2015.

право, међународну економију, глобализацију итд. За наше предметно изучавање издвајамо дефиницију коју су дали Бостонски научници који дипломатску делатност виде као „**комуникација**, преношење мисли и идеја између држава и влада, а све више између ових и међународних организација“.¹³⁸ Дипломатија у свом темељу заиста и представља комуникацију. Она се огледа у размени мисли и идеја између влада држава и међународних организација. Почети дипломатске вештине највероватније су се јавили у саму зору људске цивилизације приликом стварања првих организованих људских заједница. Дипломатска историја је забележила принцип силе и ратовања као вишевековно средство вођења спољне политике, међутим, конституисање суверених држава довело је до одлагања оружја и увођења међусобног дипломатског комуницирања.

У својој раној фази развоја, комуникација у дипломатији је била ограничена искључиво на усмене контакте. Са даљим развојем ове значајне вештине појавило се и писано комуницирање које је временом добијало на значају. Са појавом технолошког развоја на пољу телекомуникације (телеграфа, телефона...), уследио је и помак у дипломатским активностима које се до данас одвијају преко широке лепезе средстава комуницирања. Следствено овом, закључујемо да је једна од најважнијих функција сваке дипломатске службе – информисање а оно се остварује управо кроз одговарајуће форме дипломатске комуникације. О овоме ћемо још разматрати у даљем раду.

¹³⁸ Ralph G. Feltham: *Diplomatic Handbook*, Eighth Edition, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2004, pg 162.; преузето из Давид Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права. Београд, 2008, стр. 14.

3.2. Вербална и невербална комуникација у дипломатији

Комуникација је сталан процес у коме се непрекидно шаљу и примају информације вербално или невербално с циљем размена идеја и порука.¹³⁹ Остварење овог циља понекад захтева увежбавање техника и метода комуникације поготову у деликатнијим сферама попут дипломатије и међународних односа.

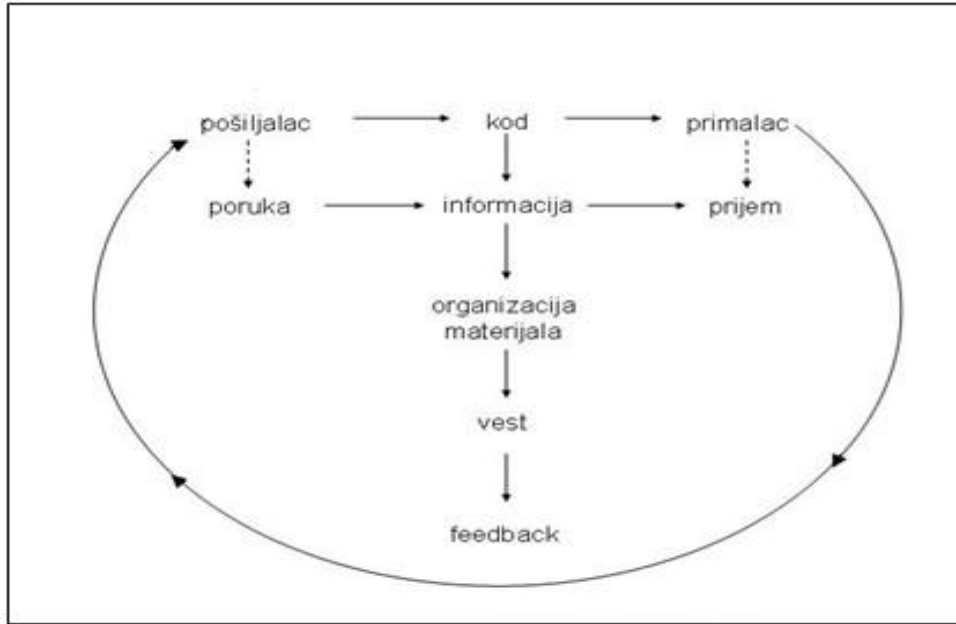
Вербално комуницирање јесте говорно комуницирање, јер се оно односи на оно што се изражава речима – усменим путем. Вербално комуницирање увек у мањој или већој мери прате и облици невербалне комуникације јер „неке поруке јасније и уверљивије обликујемо уз помоћ 'немих говорних органа' којима оснажујемо нашу мисао“¹⁴⁰. Последњих неколико деценија, захваљујући све већој пажњи јавности на неке канале комуникације, оба комуникацијска процеса се подједнако истражују.

Процес комуникације без обзира на сврху, разлоге, контекст, циљеве комуникације има свој комуникацијски ток. Процес протока информације има две стране: одашиљалац (пошиљалац) – он преноси информацију, и активни прималац. Међусобна веза је успела ако се порука пренесе али и правилно разуме (што у нашем изучавању представља једну од кључних тачака). Схема процеса комуникације има свој кружни ток и може да се прикаже и на следећи начин:¹⁴¹

¹³⁹ Овакава подела комуникације односи се на употребу језика, а поред ње имамо и друге поделе, као што је подела према учесницима у комуникацијском процесу (интерперсонална, интраперсонална, групна, организациона и масовна).

¹⁴⁰ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 80.

¹⁴¹ <http://www.link-elearning.com/linkdl/elearning/pregledJedinice.php?IDJedinice=4606>, преузето 8. јула 2011. у 15.10.

Извор: <http://www.link-elearning.com/>

Вербална комуникација представља размењивање порука говором, односно речима.

Разговор је основни облик вербалне комуникације. Разговор се заснива на две узајамно повезане комуникацијске вештине (за које сматрамо да су подједнако значајне за наш предмет изучавања па ћемо их објаснити појединачно):

- **говорење**
- **слушање**

У дипломатији је култура вербалног комуницирања изузетно битна. Према облику свог изражавања појављује се у писменој и усменој форми. Обе врсте комуникација имају своје предности и мане. Говор је употреба речи и њихово повезивање у реченице и слагање тих реченица у одређени логичан низ. У савременој дипломатској реторици у говору изузетан значај придајемо употреби интонације појединих речи у реченици као и истицање одређених делова реченице или понекад читавих реченица. Управо из тог разлога веома битан део вербалне комуникације у дипломатији је комуникацијско слушање које ћемо посебно обрадити у наредној подглави овог дела текста. Вербалан вид комуникације пружа увид у низ особина и елемената које помажу у процени саговорника, односно у

вербалној комуникацији; човека можемо посматрати кроз различите компоненте:¹⁴²

- ниво образовања,
- карактерне особине,
- васпитање,
- склоности,
- интересовања,
- способности логичног закључивања,
- лични поглед на свет,
- уважавање саговорника итд.

Међутим, када се порука преноси вербално, често до примаоца стигне измењена. У дипломатији су овакве грешке недопустиве, стога се често користи писана вербална комуникација где је написана реч главни вид слања и примања информација и трансмисије информација. Када је реч о обавештавању (информисању) унутар једне дипломатске службе, овакво комуницирање се назива **интерном дипломатском преписком**, а када се комуникација води између различитих дипломатских субјеката, у питању је **екстерна дипломатска преписка**.

Успешна комуникација може да се оствари ако се користи исти језик. Дипломатски разговори се обично воде на једном или више дипломатских језика.¹⁴³ Сваки дипломата треба добро да влада дипломатским језиком или језицима, тако да буде у стању да своју мисао прецизно и изнијансирано изрази. Због тога је добро знање језика и прво чему, онај који жели да буде дипломата, треба да се посвети. То је алат дипломате и друга знања способности и вештине, колико год били импресивни, остаће неупотребљени уколико не буду могли пронаћи свој адекватан израз. Боље познавање језика који се користи омогућава

¹⁴² Миљојко Базић, *Пословна комуникација – савремени пут до успеха*, Мегатренд универзитет, Београд, 2009., стр. 49.

¹⁴³ Постоје тачно одређени службени језици у дипломатији, који су се током историје мењали. О томе ћемо писати у наредним поглављима.

лакшу и успешнију комуникацију а самим тим и избегавање грешака у разумевању.

Најчешће сметње у говорној комуникацији су:

- скраћивање поруке;
- „изоштравање“ – памћење само одређених делова поруке;
- асимилирање – комбиновање упамћених делова у нове поруке.

Управо стога дуже и важне поруке треба обавезно слати у писаном облику што је и важна законитост у дипломатској комуникационој размени, поготову што писани облик комуникације оставља трајан траг и бива повргнут вишеструким проверама.

Комуникацијски акт може бити и **невербалан**. И он може имати симболичко значење док је пре свега функција оваквог комуникацијског акта је експресивна. Тада се комуникација између пошиљаоца и примаоца не обавља говорним (вербалним) него неговорним (невербалним) средствима. Та невербална средства такође су језик или код који служи за споразумевање. Неговорна или невербална средства су сва договорена средства која је човек створио у сврху комуникације.

Људска комуникација већином је аудио-визуелна, тј. вербално-невербална па кад је и реч о реторици у савременој дипломатији, паралелно су у употреби два комуникацијска канала: аудитивни и визуелни. Не можемо толико поједноставити комуникациони процес и закључити да у идеалним околностима аудитивни канал служи за слање поруке (информације), а визуелни за примање повратне информације (тзв. feedback). Због тога неки комуниколози придају велику важност говору тела истражујући и објашњавајући понашање. Они у гестовима, мимици, покретима тела итд. откривају скривене поруке, које ако их саговорник зна препознати, могу бити од помоћи при извођењу различитих стратегија и тактика. „Невербална средства говора (држање тела, став, гестови, очи, мимика, осмех, руковање итд.) пратећи су елементи природног говора, а не извештаченог, а

њихова важност је у томе што некад открију више него што се говором каже (понекад су речитија и од самог говора).¹⁴⁴

Овакви гестови, изрази лица, погледи итд., могу много да кажу о односу који нека особа жели или не жели да успостави са другима. У дипломатији је ова вештина препознавања изразито битна јер је невербална комуникација сталан извор потенцијалних порука. Наиме, чак када и учесник у разговору престане да говори, он својим невербалним знаковима и даље комуницира. „Невербалним исказом примамо поруку да ли је неко објективан или субјективан, активан или пасиван, површан или темељан, стваран или лажан, креативан или монотон, брз или спор, аутентичан или неаутентичан итд. Кроз невербални исказ људско тело може да изрази свој дух. Тело постаје симбол, исказује своје социјално, емоционално, естетско, етичко и културно обележје човека.“¹⁴⁵

Добар преговарач у дипломатији као и у пословној комуникацији познаје законитости говора тела којима постиже да оно што је испричао добије много веће значење од речи које је употребио. Невербална комуникација има директан утицај на преговарачки процес, јер преговарачи свесно и несвесно „слушају“ говор тела. Вербалне поруке у току преговора могу бити подржане или опструиране порукама које шаљемо невербалном комуникацијом. „Изненадни грч на лицу партнера у току разговора, тврде психолози, поуздано значи да треба одустати од посла, проверити чињенице и тек после провере ући у посао с мањим ризиком.“¹⁴⁶ Експерти комуникологије имају различите ставове о проценту учешћа невербалне у укупној комуникацији, али се сви слажу да је њен удео знатно већи од удела вербалне комуникације и тај проценат се креће од 70% до чак 93%.¹⁴⁷ Став већине аутора своди се на чињеницу да се вербалним типом комуникације преносе поруке, док је невербални тип најчешће огледало међусобних односа и

¹⁴⁴ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 80–81.

¹⁴⁵ Миљојко Базић, *Пословна комуникација – савремени пут до успеха*, Мегатренд универзитет, Београд, 2009, стр. 80.

¹⁴⁶ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 80.

¹⁴⁷ Према Алану Пизу (Allan and Barbara Pease, *Definitivni vodič kroz govor tela*, Mono i Manjana, Београд, 2009), целокупан утицај поруке састоји се од вербалног дела (речи) који је заступљен са 7 одсто, вокалног (тон гласа) заступљеног с 38 одсто, и невербалног заступљеног с 55 одсто. Директна вербална компонента у комуницирању износи мање од 35 одсто, а остатак (65 одсто) комуницирања је невербалан. Сличног су мишљења и многи други аутори.

прикривених ставова. Из ових података није тешко закључити колики је значај и важност невербалне комуникације.

На основу невербалних исказа, учесници у комуникацији лако могу и да покажу став коју желе да заузму у односу на саговорника – односно на државу чији је он представник у дипломатским круговима. Став који се жели заузети може да буде: доминантан, равноправан или понизан.

Сведоци смо дугогодишњих дипломатских посета представника различитих земаља, чланица Европске уније, чији се став јасно распознавао одмах по доласку на територију Републике Србије. Поред условљавајућих елемената у реторици већине, као и невербалног исказа огледао се доминантан став посетиоца, а самим тим и њихових држава у односу на Србију.¹⁴⁸ У сврху лакшег објашњавања послужићемо се фотографијама из наше дневне штампе:

Извор: <http://www.google.rs/imgres?q=angela+i+boris>

¹⁴⁸ Немачка канцеларка Ангела Меркел током посете Београду, 23. август 2011.
http://www.google.rs/imgres?q=angela+i+boris&um=1&hl=sr&sa=N&biw=1280&bih=642&tbm=isch&bnid=eUgpbLiTLA_eM:&imgrefurl=http://www.zimbio.com/photos/Boris%2BTadic/Angela%2BMerkel&docid=G24gVO7_OTusM&imgurl=http://www2.pictures.gi.zimbio.com/Angela%252BMerkel%252BBoris%252BTadic%252BMerkel%252BMeets%252BSerbian%252BYLFq28qADsSl.jpg&w=594&h=450&ei=T6QeT7b8LsP74QSgoqn6Dg&zoom=1&iact=hc&vpx=387&vpy=344&dur=413&hovh=144&hovw=183&tx=127&ty=102&sig=106677601272229298693&page=1&tbnh=144&tbnw=183&start=0&ndsp=16&ved=1t:429,r:6,s:0, преузето 3. септембра 2011. у 9. 22.

Главна замерка овој врсти проучавања тзв. несвесних и подсвесних порука долази од семиотичара, а односи се на примедбу о непостојању конвенција између саговорника у погледу говора тела. С друге стране обичаји и навике једне друштвене заједнице не морају да важе у другој друштвеној заједници. Типичан пример је различито схватање окретања главе улево и удесно, односно климања главом, којим упитани, после постављеног питања, прати вербални одговор.¹⁴⁹ Темељно је правило доброг говорника, што се свакако односи на дипломату, да само користи она средства невербалне комуникације која публика и саговорници у потпуности уважавају и поштују.

Невербално цурење је начин на који невербални комуникациони канали указују на мисли, осећања и ставове које пошиљалац вербално жели да прикрије.¹⁵⁰ С таквим примерима се срећемо свакодневно у комуникације и често их несвесно читамо када се саговорник вештачки осмехује, или када положај његовог тела бива у супротности од онога што вербалним исказом примамо.

¹⁴⁹ У нашој култури климање главом је знак потврдног одговора, док код наших комшија Бугара и Грка то означава одричан одговор, негирање тврдње. Окретање главе на једну, па на другу страну код нас се сматра одричним одговором и у односу на схватање наших споменутих суседа има супротно значење.

¹⁵⁰ И. Ивас, Л. Жаја, *Знакови усмене комуникације у писаној комуникацији на IRC-у и ICQ-у. Медијска истраживања*, 9(1).2003, посећено 11. априла 2013. на порталу <http://scholar.google.com/scholar?q=Znakovi+usmene+komunikacije+u+pi+sanoj+komunikaciji+na+IRC-u+i+ICQ-u&hl=sr&btnG=%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B8>.

Извор: Политика онлајн¹⁵¹

Професионалним стручњацима маркетинга, портпаролима за односе с јавношћу па и политичарима ови механизми морају бити потпуно познати у циљу бољег контролисања сопствених покрета, гестова, мимике и свих знакова који би и могли омести у уверавању шире јавности у исправност својих ставова или поступака. Савремене дипломате морају бити веште у овом пољу, с обзиром на свест о будном оку јавности које их непрестано посматра.

„Понашање уопште, сваки поступак или корак службеника, или чланова њихових породица, мора бити у складу са њиховом функцијом. На званичним пријемима или приватно, на улици, на спортским теренима, одређене службе земље домаћина 'држе под лупом', стално или повремено, стране дипломатске службенике и врло строгим критеријумом оцењују да ли њихово понашање или поступци, вређају суверенитет и представљају мешање у унутрашње ствари државе пријема.“¹⁵²

О људима који лажу најчешће у литератури сусрећемо опис следећих невербалних карактеристика.

1. „Смањује се учесталост обичних гестикулација – покрета рукама. Људи несвесно осећају да би их покрет рукама могао открити и зато га смањују.

¹⁵¹ <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Merkelova-Radujem-se-poseti-Srbiji.lt.html>, преузето 3. септембра 2011. у 9.50.

¹⁵² Славољуб Ђера Петровић, *Дипломатски практикум*, Д. Т. А. Trade, Београд, 2004, стр. 40.

2. Повећава се учесталост додиривања лица рукама – глађење браде, додиривање и трљање носа (Пиноккио ефекат), чешкање обрве, повлачење за ухо и сл. Два су најчешћа – додиривање носа и покривање уста.

3. Број телесних покрета расте – промене у положају трупа, из једног седећег положаја у други. Константно мешкољење и nelaгода.

4. Један гест рукама био је чешћи – одмахивање руком.

5. Микроекспресија лица у лажи другачија је од оне кад се говори истина.¹⁵³ Када је исказ истинит, лице има опуштенију мишићну рефлексiju док је у случају лажног исказа, грч на микроекспресији лица примећен. Те изразе лица већина људи запажа на несвесном нивоу.

Поздрављање представља ритуал показивања пријатељских осећања (или макар одсуства одбојности), која је у великој мери регулисана друштвеним нормама, без обзира на права осећања. Непланирано поздрављање има једноставнију структуру, обухвата неке од елемената, док поздрављање при упознавању нема елементе препознавања, али укључује руковање, пријатељске речи и став. „Стиском руке¹⁵⁴ остављамо утисак и шаљемо поруку о личном васпитању и култури. Просечна особа током живота рукује се 15.000 пута.¹⁵⁵

У пословном свету и у дипломатији руковање означава ниво професионалности, а начин на који се чини много говори. По правилу у дипломатији више рангирани увек први пружа руку колеги који је нижег ранга. Правилан стисак руке мора бити умерено чврст. Слаб оставља утисак пасивне особе, што у оквиру дипломатског кора сигурно неће ценити. „Погрешно је и руковати се чврсто 'до бола', премда многи управо тако стискају дланове људи са којима долазе у контакт. Није добро ни ако мушкарац има превише нежан

¹⁵³ <http://andjeli-cuvari.com/neverbalna.html>, преузето 15. септембар 2011. у 10.15.

¹⁵⁴ D. Efron у књизи *Gesture and Environment* детаљно се бави гестовима који прате говор, проучава гестикулацију руку емиграната из Италије и Јевреја у Њујорку и закључује да се гестови не наслеђују преко расе (деца која су асимиллована гестикулирају као Њујорчани) и да је култура одлучујући фактор у разликама у гестикулацији.

¹⁵⁵ http://www.novosti.rs/vesti/zivot_+.75.html:293862-Formula-za-savrsheno-rukovanje, приступљено 16. септембра 2011. у 12.20.

стисак“.¹⁵⁶ Многе жене у дипломатији ће више ценити ако се при руковању не прави разлика између колегиница и колега.

3.2.1. Комуникацијско слушање у дипломатији

*Неки слушају својим ушима, неки својим стомаком,
неки својим џеповима, а неки уопште не слушају.*¹⁵⁷

Пажљиво и активно слушање представља први основ за остваривање комуникације успешног исхода. У професијама као што је дипломатска, сегмент слушања има још већи значај јер су дипломатским представницима грешке у слушању и неразумевање изреченог, недопустиве те постоји ризик од пласирања погрешних информација у даљем извештавању. Активно слушање је слушање са сврхом. Оно је много више од обичног регистровања информације односно, „чути нешто“ значи само регистровати звук у декодираном облику али никако не може да се поистовети са слушањем. Слушање пре свега подразумева примање инпута, интерпретирање аудио-стимуланса, и додавање (додела) значења звуку.

„Слушање као вештина представља аудитивно примање вербалних информација и њихову когнитивну обраду. Оно води схватању изречених идеја и чињеница и додавању значења изреченом. Захтева одређену пажњу и фокусираност на информације.“¹⁵⁸ У дипломатској пракси, фокусираност на информације, као и меморисање истих јесте вештина која је неопходна за ваљано обављање дипломатских задатака.

Велика заблуда у комуникационом процесу, с којом се често сусрећемо и у свакодневном животу, јесте да је смисао комуникације да се што више говори а што мање слуша саговорник. Понекад се разговор може схватити као говор непријатељски расположеног говорника који слушаоцу не даје реч нити од њега

¹⁵⁶ Исто, приступљено 16. септембра 2011. у 12.40.

¹⁵⁷ Духовне изреке, Kahlil Gibran.

¹⁵⁸ Извор: http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Vestina%20slusanja.html, приступљено 5. септембра 2011. у 11.20.

очекује повратну информацију. Непријатељски расположени говорници задовољавају се информацијом о успостављеном комуникационом контакту, али не желе остварити двосмерну него једносмерну комуникацију. Од таквих говорника слушалац углавном нема користи, па је боље искључити се него активним слушањем омогућити говорнику да га ментално злоставља. Оваква комуникациона (не)култура у дипломатској пракси сматра се неприхватљивом. Међутим, ако је реч о важној особи, онда се слушалац мора поуздати у сопствено стрпљење.

Слушање има много заједничких карактеристика са читањем. И у једном и у другом процесу се дешава примање новог инпута. Слушање је ментална активност која подразумева свесни напор, пажњу и концентрацију. Комуниколошка истраживања¹⁵⁹ показују да човек много брже „обрађује“ информације које чује него што је брзина којом говори, и ту се налази једно од жаришта проблема. У просеку изговарамо 120–150 речи у минути, а способни смо да чујемо између 400 и 600 речи у минути. То значи да је, када слушамо, само четвртина наше пажње „преокупирана“ говорниковим речима, а остало време можемо посветити анализи изговореног, смишљању питања или одговора чиме ћемо разумети кључне ствари и суштину поруке, или пак можемо „сањарити“ и одлутати са својим мислима. Успешни слушаоци су они који ефикасно користе преостале три четвртине „слободног“ времена и који су у стању да преостали део своје пажње искористе како би из конкретне комуникације извукли максимум. Овакав ниво слушања је у дипломатској пракси неопходан.

Поред своје основне функције, активно слушање представља смисао културе комуницирања (без обзира на то у којој се културолошкој средини налазили¹⁶⁰). „Култура слушања почива на неколико принципа као што су:

- слушањем исказујемо поштовање,

¹⁵⁹Извор: <http://www.eunetcollege.com/documents/2vestine/komunikacija/slusanja.pdf>, приступљено 5. септембра 2011. у 12.30.

¹⁶⁰ Напоменућемо још једном да наше истраживање подразумева савремену реторику у дипломатији и у њеним неформалним деловима, а не само у формалним обраћањима широком аудиторијуму. Подразумева се да је дужност дипломате у земљи домаћина у трајању од 24 сата и да свако његово понашање, обраћање и разговор осликава земљу коју он репрезентује.

- слушањем стичемо нова сазнања,
- слушањем добијамо идеје,
- слушањем изграђујемо присан однос,
- слушањем привлачимо људе себи, и
- слушањем можемо да помогнемо себи и другима.¹⁶¹

Главни део активног слушања јесте дати саговорнику до знања да га слушалац заиста слуша. То се постиже одговарањем на оно што саговорник говори. Одговор се може састојати од неодређене речце „да“ или чак климања главом употребом невербалних знакова – говора тела.

Говор сваког саговорника разликује се по нагласку, поштапалицама, брзини говора. Опасна замка у активном слушању јесте да слушалац исувише обраћа пажњу на те појаве, а садржај му потом промакне. Често се у разговору постављају разноврсна питања која служе само за отварања бројних тема или подручја. „Сваки говорник у складу с темом, својим знањима и склоностима одабраће само оно што функционално доприноси сврси говора подразумевајући да делује на срце и разум слушалаца.“¹⁶²

Када су слушаоци изложени страном језику (што је у дипломатији најчешће случај минимално једне стране, односно учесника у комуникацији или чак и обе стране које се служе службеним дипломатским језиком) и брзина говора се повећава, они почињу више пажње да обраћају на лексичко и граматичко процесуирање, мање на шире тумачење значења, а ако се брзина говора још повећа немају довољно времена да процесуирају лексичке и граматичке информације па почињу да пропуштају (испуштају) делове говора или се, и због других фактора, процесуирање и разумевање потпуно прекида. Када се појави неразумевање у комуникацији увек је потребно поставити говорнику јасно питање и избећи потенцијалне нејасноће. Неразумевања у савременој дипломатији могу довести до озбиљних последица. Следствено овоме сложићемо се с многобројним

¹⁶¹ Миљојко Базић, *Пословна комуникација – савремени пут до успеха*, Мегатренд универзитет, Београд, 2009, стр. 145.

¹⁶² Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 103.

ауторима (који су писали о дипломатији), да је за успешно обављање свог посла неопходно владати страним језицима. Марљивији дипломатски представници, који свој посао схватају изузетно озбиљно, улажу напор у савладавање више страних језика пре приступања дипломатској мисији, а историја дипломатије је забележила много примера правих полиглота.

У дипломатским круговима активно слушање је један од кључева који отварају врата успеху. Управо стога савремени дипломата мора поради на овој вештини. Међу најједноставнијим начинима унапређења слушања је попис кључних речи – идеја водилца или корака – који се редовно преиспитују. У томе им такође могу помоћи савети за активно слушање које имамо прилике да често сретнемо у комерцијалној и стручној литератури:

- гледати саговорника у очи,
- писати белешке (поготово ако је у питању мултилатерарни скуп),
- не довршавати туђе реченице,
- не закључивати брзоплето
- одговорити,
- не просуђивати,
- постављати питања и
- чекати одговор.

Овде морамо имати на уму да се током слушања дешава непрестана презентација агендом договореног садржаја,¹⁶³ и самим тим слушалац мора брже да одговара на непосредан израз. Стога у дипломатским процесима и односима слушање можемо посматрати као интерактивнији процес, у којем слушалац интензивније уобличава своје разумевање и изражавање на страном језику него што је то случај код читања на том језику.

¹⁶³ Поготово када је у питању међународни мултилатерарни скуп.

Прозодијске особине језика такође имају веома велики удео у активном слушању у дипломатији. Акцентом¹⁶⁴ се истиче поједини слог више од осталих па је акцентовање саставни део културе говора. Иако начин њиховог функционисања варира од једног језика до другог,¹⁶⁵ треба свакако обраћати пажњу на наглашене делове речи или реченице због бољег разумевања. „Интонација (варијација у висини тона унутар неког исказа) уско је повезана са структуром реченице и значењем текста и значајно може утицати на само значење. Варира од једне језичке групе до друге и може се мењати током времена. Силазна је генерално карактеристична за изјавне реченице, узлазна за питања.“¹⁶⁶ Такође се сматра да плеоназам,¹⁶⁷ понављање и парафраза, отежавају разумевање.

У овом делу нашег истраживања о комуникацијском слушању у дипломатији закључујемо да је за свако слушање неопходан ментални напор. Дипломатски представници треба да су способни да одреде сврху слушања у свакој ситуацији. Познавање природе слушања је изузетно значајно за дипломате без обзира на то у којој се улози нашли, било говорника, било саговорника.

Наиме, говорникова улога и сазнање је изузетно значајна јер он треба да обезбеди пажњу и концентрацију слушаоца, а један од фактора који на успех тог процеса утиче јесте познавање сврхе задатка који треба обавити. Да би јасно препознавао и вредновао појединачна слушања говорник дипломата треба да познаје природу и врсте слушања, као и погодне методе и технике.

¹⁶⁴ „У дискусији се лако осећају 'истакнути' делови... та наглашена места имају посебну уметничку функцију, преломну за расплет догађаја.“ Извор: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарииа „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 42.

¹⁶⁵ У српском језику постоји четвороакцентски систем са дужинама, док развијени европски језици имају два или три акцента. Извор: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарииа „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 41.

У сваком случају се очекује од сваког дипломатског представника да се пре одласка у одређену државу максимално едукује о њеној култури, традицији, али и о језичким варијацијама, а најпожељније је да научи језик домаћина.

¹⁶⁶ Сања Јосифовић Елезовић, „Предуслови усавршавања и вредновања вештине слушања у настави страног језика“, у публикацији: *Политика и друштво*, приступни рад Филолошког факултет, Бања Лука, 2011, стр. 179. Електронско издање доступно на: kpolisa.com/KP16/PDF16/kp16-2011.pdf

¹⁶⁷ „када се гомилају сувишне речи – речи истог значења. Тако настаје пренатрпаност израза истог значења, реченица се без разлога оптерећује додатним 'прецизирањем' представа и мисли“. Извор: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарииа „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 173.

3.3. Историјат дипломатских језика

Историја дипломатије забележила је многе смене у области службених дипломатских језика. Многи аутори зачетке дипломатских делатности доводе у везу са акадијским (асиријско-вавилонским), кинеским, грчким, арапским, турским и шпанским језиком.

Већина ових језика у дипломатским односима поседује заједнички елемент а то је *форма* – односно начин којим државе учеснице изјављују своју вољу и заснивају дипломатски однос. Форма чини дипломатски језик јасним и прецизним и тако предупређује могуће спорове и сумње. Она је еволуирала у свој карактеристичан идиом,¹⁶⁸ чији значајнији део има упориште у латинском и француском језику, два главна језика који су вековима коришћени од стране дипломата различитих земаља као средства њихове размене (трговине – преговора). Наслеђе разрађене фразеологије задржава се у формалној употреби и касније у Великој Британији и неким другим европским земљама, у којима је постојала потреба јасног изражавања и наглашавања појмова и идеја, а које је остало у основама дипломатије кроз векове.

Ови језици су у одређеним периодима коришћени као *lingua franca*¹⁶⁹. Да ли ће неки језик постати *lingua franca* или не зависило је умногоме од политичке, економске или друге врсте моћи земље где се тај језик говори.

¹⁶⁸ Идиоми су фразеологизми који немају основно, већ посебно значење. Значења идиома су добро позната језичкој групацији која га користи и формира. „Идиоми су и у писању и у говору изврсни стилеми... Да би се правилно схватило значење конкретног идиома – потребно га је сместити у одређени контекст, или знати којом приликом је изречен и сл.“ Извор: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 160.

¹⁶⁹ *Lingua franca* (лат.) јесте језик који је усвојен као заједнички језик између говорника чији су матерњи језици различити. – Извор: *Oxford English Dictionary (OED)* доступан на <http://www.oed.com/>

Овај термин је преузет од Арапа који су народе западне Европе називали Францима. У различитим историјским периодима, у зависности од економске, политичке и војне моћи датог тренутка, смењивали су се различити језици са овом функцијом заједничког језика.

Видети више: Barbara Seidlhofer, „English as a lingua franca“, *ELT Journal*, Volume 59/4 October 2005, doi:10.1093/elt/cci064.

Suresh Canagarajah, „Lingua Franca English, Multilingual Communities, and Language Acquisition“, *The Modern Language Journal*, 91, Focus Issue, 2007, стр. 923–939.

Латински језик је служио као *lingua franca* у средњовековној Европи као што је то био случај са грчким у античко доба. Током средњег века и на почетку модерног доба дипломатски преговори су вођени на латинском језику, који је тада, може се слободно рећи, био заједнички језик за све цивилизоване хришћанске силе. По учесталости употребе француски језик је био на другом месту. Последњи владар из династије Ланкастер, енглески краљ Хенри VI¹⁷⁰ (1421–1471) писао је краљу Француске Карлу VII (Charles VII of France, 1429–1461) на француском језику, јер је тај језик најчешће коришћен и у писању и у преговорима између ове две земље.

У том периоду сви дипломатски текстови и уговори писани су латинским језиком, попут значајног Вестфалског уговора из 1648. године. Дипломатска комуникација у преговорима се такође обављала на латинском језику.¹⁷¹ Познавање овог, данас већ „мртвог“ језика, представљало је знак „учености и средства комуницирања образованих људи уопште, па су чак и званични национални списи¹⁷² њиме писани“.¹⁷³ У савременој реторици у дипломатији *lingua franca* већ дуги низ година не постоји – односно не постоји универзално прихватљив језик који би могли сви да разумеју. Међутим, дебате од споразума о Вестфалији (1648. године) показале су недостатке (недовољност) латинског језика. Речник овог језика није био довољно развијен, док је његов изговор толико варирао од једне до друге државе да је престао да буде практично средство комуникације. Преговарачи су зато уводили употребу модерних језика. На пример, споразум од 30. јануара 1648.¹⁷⁴ између Шпаније и Уједињених покрајина, којим је проглашена њихова независност, писан је на француском и холандском.

¹⁷⁰ Наследио је круну 1422, када је имао осам месеци. Свргнут је у династичким борбама, Рату две руже, а убијен је у мају 1471. у лондонском затвору Тауер.

¹⁷¹ Јачањем Римског царства латински језик је заузимао све веће пространство и постао светски језик. И после пада Римског царства, у средњем веку и у једном делу новог века, остао је да буде језик науке и књижевности.

¹⁷² Архив Дубровачке републике је у периоду од 13. па до краја 15. века вођен на латинском језику, на коме су се издавале и све јавне исправе републике.

¹⁷³ Бранимир М. Јанковић, *Дипломатија – савремени систем*, Научна књига, Београд, 1988, стр. 110.

¹⁷⁴ Видети више: Laura Manzano Baena, „Negotiating Sovereignty: the Peace Treaty of Münster, 1648“, *History of Political Thought*, Volume 28, Number 4, 2007, стр. 617–641. О овом споразуму видети и на: http://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_M%C3%BCnster

Осим опадања говорног латинског, било је низ других фактора који доприносе експанзији француског језика у 17. веку. Од 16. века то је био заједнички језик европског високог друштва. Многа важна начела дипломатије као науке о међународним односима, постављена су на француском језику од стране Француза. Кардинал Ришеље¹⁷⁵ је био први државник који признаје дипломатију као континуиран процес који укључује сталне преговоре између народа. Његова друга веровања су у великој мери она која се практикују у дипломатским службама и влади данас и то је веровање да политика треба да се заснива на прагматичан начин вођена националним интересима, да државе савезнице треба да буду биране због свог континуитета, а не по принципу симпатија и антипатија. Кардинал Ришеље је такође заговорник постојања амбасада у данашњим облицима, односно да амбасадори треба да имају једног надређеног и да се инострани послови Француске могу руководити с једним министарством.

У другој половини 17. века, еминенција Луј XIV, краљ Сунца¹⁷⁶ (le Roi Soleil), помогао је да се консолидује позиција француског језика, који је постао дипломатски, заменивши латински језик. Своју доминацију дипломатског језика, француски је успео да одржи све до 20. века. Француска дипломатска машина је у том периоду била већа од било које друге. Више од 150 година, све до саме револуције, Француска је опстајала у самом врху међународне дипломатије, и тиме поставила дипломатске обрасце целом свету. Дипломатски преговори као и уговори између земаља учесница у преговорима писани су овим француским језиком (као што је случај на Бечком конгресу 1815. и Париском конгресу 1856. године).

Суштинске особине француског језика учиниле су га најпогоднијим средством дипломатског дискурса. Строга синтаксичка правила, загарантована прецизност реченице су управо одлике које су неопходне за дипломатску реторику. Речник француских израза је био под сталним надзором Француске

¹⁷⁵ Кардинал Ришеље је за време владавине Луја XIII основао институцију (1635) под називом Француска академија (франц. L'Académie française). Њена основна функција је била да уједначи и усаврши француски језик, и ову функцију је задржала до данас.

¹⁷⁶ Видети више: Mack P. Holt, „Louis XIV“, *The New Book of Knowledge*, Scholastic Library Publishing, 2005, https://sh.wikipedia.org/wiki/Louis_XIV_od_Francuske

Академије (Académie Française), која је, у чишћењу језика од могућих корупција, гарантовала тачност својих необоривих значења и константне луцидности.¹⁷⁷

Међу многим документима који су деценијама у дипломатским активностима писане на француском језику значајно је да поменемо и отворени телеграм који је примио председник српске Владе Никола Пашић 28. јула 1914, који је упутила Аустрија, односно гроф Бертхолд, а послатом преко Букурешта. Интересантна чињеница јесте да се дипломатска преписка између Србије и Аустроугарске до момента проглашења рата одвијала на немачком језику. Наиме, Јулски ултиматум упутила је Аустроугарска 23. јула 1914, после Сарајевског атентата, и то на француском језику. Британски министар иностраних послова Едвард Греј (Sir Edward Grey) овај ултиматум описао је као **најтежи документ који је од стране једне државе упућен другој**. И у то време а и данас сматрало се да је овај ултиматум само начин за стварање повода за рат јер су услови Аустроугарске били немогући за испуњавање. Српска влада је одговорила у договореном периоду условно прихватајући све захтеве сем спорне тачке број пет која директно нарушава устав и суверенитет Србије – дозвољавајући Аустроугарима мешање у судске поступке. Аустроугарска је одбила српско условно прихватање захтева и упутила телеграм чију ћемо скенирану фотографију приложити. Овим телеграмом написаним на француском језику ратоборни Беч је поручио српској влади следеће:

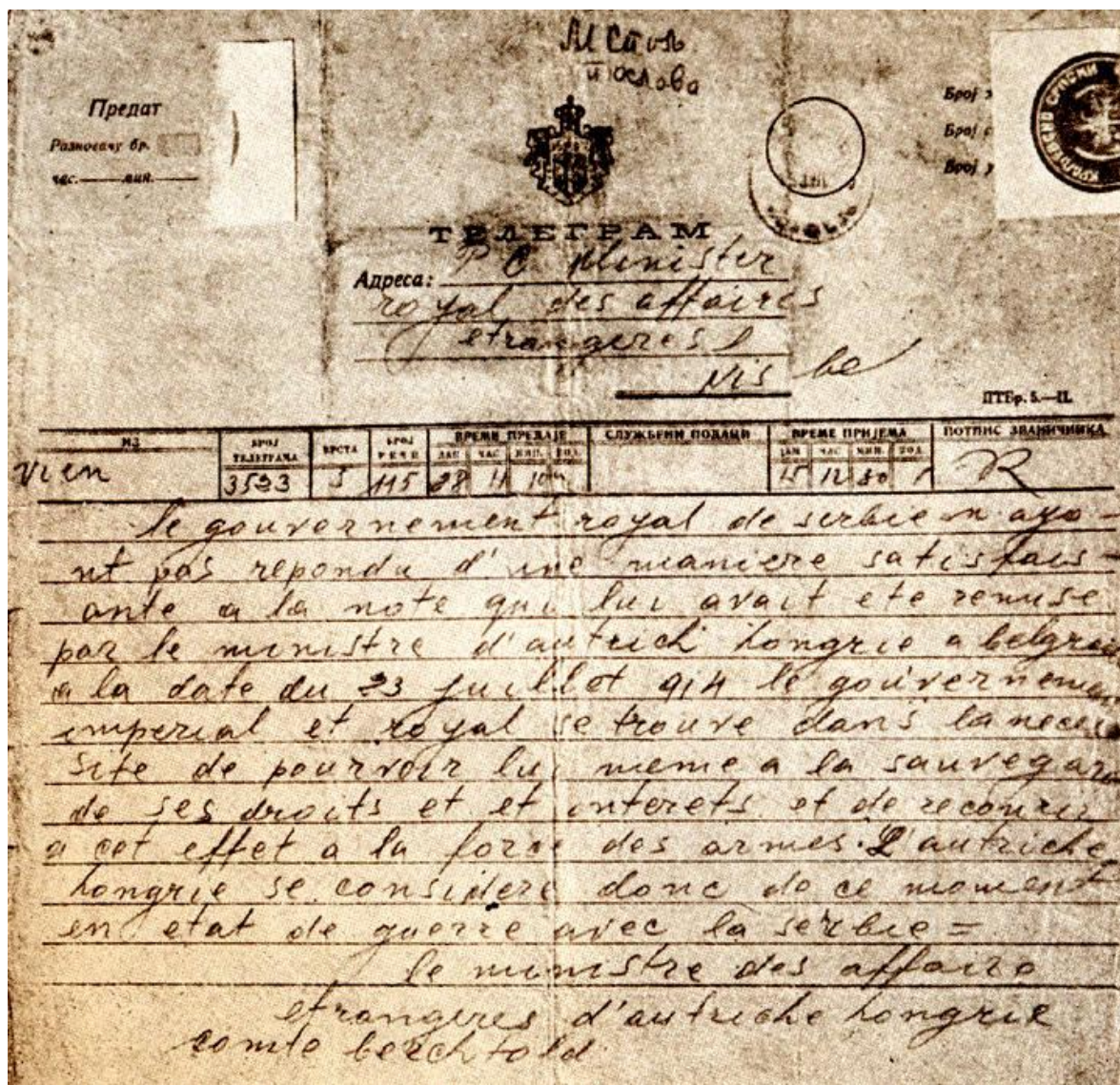
„Краљевска влада Србије није на задовољавајући начин одговорила на ноту датiranу 23. јула 1914, коју јој је предао аустроугарски посланик у Београду. Зато Царско-краљевска влада налази да је принуђена да се ослони на силу оружја ради очувања својих права и интереса. Аустроугарска сматра да се од овог тренутка налази у рату са Србијом.“¹⁷⁸

Исте вечери отпочела је артиљеријска стихија аустроугарске војске на Београд која је трајала наредних шест дана и ноћи. Ово је покренуло низ догађаја који ће свет потом увести у Први светски рат.

¹⁷⁷ Извор: http://www.1066andallthat.com/english_contemporary/diplomacy_02.asp, приступљено 8. септембра 2011. у 10.10.

¹⁷⁸ Извор: ауторски текст Слободана Кљакића: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kako-je-poseo-Prvi-svetski-rat.lt.html>, приступљено 18. новембра 2012. у 14.20.

Оваква званична објава рата Србији од Аустроугарске преко телеграма је у дипломатским односима представљала јединствен случај.

Извор: Архив Југославије¹⁷⁹

Доминација француског језика у дипломатији потрајала је све до Версајске мировне конференције 1919–1920. године, када је први пут један мултилатерарни

¹⁷⁹ Копија скенираног документа преузета са: <http://arhgavrilo02.blogspot.com/2012/01/blog-post.html>, 18. новембра 2012. у 15.19. Оригинални примерак овог историјског телеграма изложен је у згради Министарства иностраних послова у оквиру изложбе: „Два века модерне српске дипломатије“, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/lat/pres-servis/foto-galerija/izlozba-dva-veka-diplomatije>

споразум, (Версајски уговор) сачињен на два језика – француском и енглеском. Оба текста на оба језика сматрана су веродостојним, односно изворним. Наредних неколико година, до краја Другог светског рата и даље је превладавао француски језик, док га је након 1945. енглески потиснуо у други план, полако се намећући као први светски језик. Данас француске дипломате и даље воле да посматрају њихов матерњи језик као главни језик дипломатије. Међутим, Француска губи битку с Енглеском, која је у великој мери преузела главну улогу у многим деловима света. И данас многе дипломате које нису француског порекла жале због деградирања овог језика. Многи и даље настављају да користе овај мелодични¹⁸⁰ дипломатски језик због своје прецизности и јасноће.¹⁸¹

Иако није на истом нивоу као пре нешто више од пола века, француски језик је још увек далеко од пораженог. Мултилатерални споразуми се и данас обично закључују у два језика – **енглески и француски** – с оба текста једнако меродавно разматрана. Енглески и француски постали су прва два радна језика у Уједињеним нацијама, када је 1. фебруара 1946, током првог дела свог првог заседања, Генерална скупштина УН усвојила резолуцију под називом „Rules of Procedure Concerning Languages“¹⁸² (пословник који се тиче језика) у којем Анекс став 1, говори да у свим органима Уједињених нација, осим Међународног суда правде – кинески, француски, енглески, руски и шпански су званични језици, а под радним језицима се подразумевају енглески и француски. Говори који се буду презентовали на једном радном језику (енглеском или француском) биће превођени и презентовани и на други радни језик. Говори који се буду презентовали на неком од остала три званична језика (кинески, руски и шпански) биће преведени и презентовани на оба радна језика (енглески и француски).

Званична штампана издања Уједињених нација *Journals*¹⁸³ су објављивана

¹⁸⁰ „Мелодичност говора (језика) зависи од односа самогласника и сугласника у речима. Што је већи број вокала – говор је лакши за изговор, мелодичнији, подеснији за певање, а што је већи број сугласника – говор је тежи за изговор и тврђи.“ Извор: Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 60.

¹⁸¹ Важно је напоменути да се све британске каријерне дипломате добро служе француским језиком.

¹⁸² <http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>, приступљено 8. септембра 2011. у 13.00 часова.

¹⁸³ Актуелне информације о састанцима органа Уједињених нација могу се добити из часописа Уједињених нација. Старија издања часописа доступна су преко опције Official Document System of the United Nations (ODS).

на оба радна језика. Све резолуције и било који други значајнији документи били су доступни на свих пет званичних језика. На наредној илустрацији је приказан скениран документ у изворном облику:

VIII. RESOLUTIONS ADOPTED ON THE REPORTS OF THE FIRST COMMITTEE

1 (I). ESTABLISHMENT OF A COMMISSION TO DEAL WITH THE PROBLEMS RAISED BY THE DISCOVERY OF ATOMIC ENERGY

Resolved by the General Assembly of the United Nations to establish a Commission, with the composition and competence set out hereunder, to deal with the problems raised by the discovery of atomic energy and other related matters:

1. ESTABLISHMENT OF THE COMMISSION

A Commission with the terms of reference set out under section 5 below.

2. RELATIONS OF THE COMMISSION WITH THE ORGANS OF THE UNITED NATIONS

(a) The Commission shall submit its reports and recommendations to the Security Council, and such reports and recommendations shall be made public unless the Security Council, in the interest of peace and security, otherwise directs. In the appropriate cases the Security Council should transmit these reports to the General Assembly and the Members of the United Nations, as well as to the Economic and Social Council and other organs within the framework of the United Nations.

(b) In view of the Security Council's primary responsibility under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security, the Security Council shall issue directions to the Commission in matters affecting security. On these matters the Commission shall be accountable for its work to the Security Council.

3. COMPOSITION OF THE COMMISSION

The Commission shall be composed of one representative from each of those States represented on the Security Council, and Canada when that State is not a member of the Security Council. Each representative on the Commission may have such assistance as he may desire.

4. RULES OF PROCEDURE

The Commission shall have whatever staff it may deem necessary, and shall make recommendations for its rules of procedure to the Security Council, which shall approve them as a procedural matter.

5. TERMS OF REFERENCE OF THE COMMISSION

The Commission shall proceed with the utmost despatch and enquire into all phases of the problem, and make such recommendations from time to time with respect to them as it finds possible. In particular, the Commission shall make specific proposals:

(a) for extending between all nations the exchange of basic scientific information for peaceful ends;

(b) for control of atomic energy to the extent necessary to ensure its use only for peaceful purposes;

(c) for the elimination from national armaments of atomic weapons and of all other major weapons adaptable to mass destruction;

(d) for effective safeguards by way of inspection and other means to protect complying States against the hazards of violations and evasions.

The work of the Commission should proceed by

separate stages, the successful completion of each of which will develop the necessary confidence of the world before the next stage is undertaken.

The Commission shall not infringe upon the responsibilities of any organ of the United Nations, but should present recommendations for the consideration of those organs in the performance of their tasks under the terms of the United Nations Charter.

Seventeenth plenary meeting, 24 January 1946.

2 (I). RULES OF PROCEDURE CONCERNING LANGUAGES

Resolved that the General Assembly:

(a) adopts rules of procedure concerning languages in conformity with the rules herewith presented (annex);

(b) recommends to the other organs of the United Nations the adoption of language rules in conformity with the rules herewith presented;

(c) recommends that the Secretary-General makes a thorough enquiry into the question of the installation of telephonic systems of interpretation and, if possible, arranges for the establishment of such a system for the second part of the first session.

Twenty-first plenary meeting, 1 February 1946.

ANNEX

1. In all the organs of the United Nations, other than the International Court of Justice, Chinese, French, English, Russian and Spanish shall be the official languages, and English and French the working languages.

2. Speeches made in either of the working languages shall be interpreted into the other working language.

3. Speeches made in any of the other three official languages shall be interpreted into both working languages.

4. Any representative may make a speech in a language other than the official languages. In this case he shall himself provide for interpretation into one of the working languages. Interpretation into the other working language by an interpreter of the Secretariat may be based on the interpretation given in the first working language.

5. Verbatim records shall be drawn up in the working languages. A translation of the whole or part of any verbatim record into any of the other official languages shall be furnished if requested by any delegation.

6. Summary records shall be drawn up as soon as possible in the official languages.

7. The *Journals* of the organs of the United Nations shall be issued in the working languages.

8. All resolutions and other important documents shall be made available in the official languages. Upon the request of any representative, any other document shall be made available in any or all of the official languages.

9. Documents of the organs of the United Nations shall, if those organs so decide, be published in any languages other than the official languages.

3 (I). EXTRADITION AND PUNISHMENT OF WAR CRIMINALS

The General Assembly:

taking note of the Moscow Declaration of 1 November 1943 by President Roosevelt, Marshal Stalin and Prime Minister Churchill concerning enemy atrocities in the course of the war, and of

Део резолуције усвојене од стране Генералне скупштине током заседања прве седнице 1946–1947. године. – Извор архив Генералне скупштине¹⁸⁴

Видети више: <http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/scsess.htm#jour>

¹⁸⁴ <http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/032/53/IMG/NR003253.pdf?OpenElement>, преузето 8. септембра 2011. у 13.20.

Међутим, дугогодишње преовладавање француског језика у дипломатији је свакако оставило трајнији утицај. Обележја француског језика су се двоструко одразила на енглески језик у дипломатији. Прва, очигледнија и лакше уочљива врста утицаја, налази се у концептуалном апарату дипломатије. Он садржи речи и изразе који означавају концепте, идеје и принципе с којима дипломатија једнако ординише и као наука али и вештина или уметност спровођења међународних односа.

Друга врста утицаја је у поређењу мање очигледна и приписана је идиомима дипломатског језика. То је више привидна врста „Frenchness“, генерисана од стране многих постављених фраза, које су развиле класичне дипломате француског говорног подручја.

Када је реч о прихваћеним изразима у концептуалном апарату дипломатије, разликује се употреба између више општих и основних концепата и принципа, и ужих техничких концептуалних израза. Термини које падају у ову ужу димензију вероватније ће да задрже своју оригиналну француску форму, посебно ако је њихова употреба ограничена на сферу дипломатије. Дobar пример за ово су управо традиционални француски изрази употребљавани приликом званичне и формалне врсте дипломатске преписке. Многи од њих су и задржали своју француску форму, као што је вербална нота и белешка (**Note Verbale and Aide-Mémoire**), које припадају врстама званичне комуникације између мисије и министарства спољних послова; **Lettres de Cabinet** – комуникација између суверена; **Lettres de Chancellerie**, писма упућена од стране суверена председницима република; **bout de papier** и незванична врста писане комуникације.

Дobar пример уско ограничених формалних израза традиционално усвојених из француског језика имамо код писања белешке (**Aide-Mémoire**¹⁸⁵)

¹⁸⁵ Aide-Mémoire у оригиналном преводу с француског значи *да помогне меморији*. Временом овај израз је почео да се користи и у енглеском језику. Термин се користи за белешке, или меморандуме, односно званичну дипломатску преписку. Назив је коришћен нарочито у дипломатској служби Велике Британије. „Писани документ који садржи најважније податке о некој теми, са циљем да изложени ставови остану прецизно забележени и да се спречи евентуално

која по свом стилу спада у највише званичну и формалну врсту дипломатске преписке. Да би дипломатски представник правилно саставио белешку, потребно је да прати следећи формални нацрт прожет француским терминима:¹⁸⁶

1. **L'appel** (Sir, Your Excellency, Monsieur le Ministre etc. – господине, Ваша екселенцијо, господине министре итд.), у зависности коме се белешком обраћа назив и титула могу да се сместе *en vedette* – односно изнад тела писма; *en ligne* – на почетку првог реда; или *dans la ligne* – након неколико речи у првој реченици: Први случај је и најчешћи.
2. **Le traitement** се користи у наслову када је особа којој се обраћа помињана у телу писма (Votre Altesse, Votre Excellence, Votre Eminence – Ваша висости, Ваша изузетности, Ваша еминенцијо итд.).
3. **La courtoisie** је поздравни део реченице којом се завршава писмо (указује поштовање, уважавање, пажња, захвалност итд.).
4. **La souscription** потпис особе која упућује писмо односно белешку.
5. **La date** који обухвата време и место писања.
6. **La réclame** који подразумева име и званичну ознаку и званичан титулар особе на коју је адресирано.

Француски је оставио своје елементе на бојном пољу лингвистике у дипломатији, с речима као што су државни удар, режим, етикета, приближавање држава итд.

Међутим, без обзира на овај незанемарљив утицај француског на дипломатску професију данас се познавање енглеског језика као *lingua franca* нашег времена подразумева како у пољу дипломатије, тако и на широком

погрешно тумачење.“ Извор: Ђорђе Лукић, *Мали дипломатски лексион*, Дан Граф, Београд, 2013, стр. 99.

¹⁸⁶ Извор: http://www.1066andallthat.com/english_contemporary/diplomacy_, приступљено 9. септембра 2011. у 10.45.

Видети више: С. Jönsson, М. Hall, *Essence of Diplomacy*, Palgrave macmillan, Studies in Diplomacy and International Relations, 2005.

подручју људског деловања.¹⁸⁷ Тако је енглески службени језик који се на глобалном плану користи у међународном пословању, науци, технологији и авијацији. Ширење овог германског језика ван британског острва почео је с растом од Британског царства, а до краја 19. века, његов домет је добио истински глобалне размере. Један од основних разлога доминације и ширења овог језика јесте велика флексибилност у његовом развоју. Лако инкорпорира друге језике у себе, тј. усваја њихове речи и фразе.

Оно што пре свега чини језик моћним и чини га међународним јесте моћ његових говорника. Економска моћ државе којој говорник припада подстиче политичку, војну, а самим тим и утицај на међународном плану. Оваква превласт моћи и на језичком плану је и током дипломатске историје била често забележена.

Значај енглеског језика у дипломатији огледа се и кроз важну улогу коју има у Европској унији. Иако се Савет Европе залаже за вишејезичност и очување културне и језичне различитости, па се сви службени материјали преводе на језике земаља чланица (11 службених језика), енглески све више превладава као радни језик у интерној комуникацији унутар европских институција. Осим тога, велики број нацрта службених докумената изворно је написан на енглеском. Тако је скоро две трећине нацрта докумената Европске комисије који се упућују на превођење написано на енглеском. Таквој доминацији енглеског језика знатно су придонеле и нове земље чланице које су ушле у Европску унију током деведесетих година. Наиме, представници земаља као што су Шведска, Финска и Аустрија радије користе енглески него француски. Земље кандидати такође најчешће користе енглески у различитим облицима комуникације. О томе

¹⁸⁷ Енглески језик има широку распрострањеност у свету. Поред тога што је четврти материњи језик по употреби у свету, он је први страни језик поред материњег у већини држава. Енглески се најчешће користи као контактни језик код сговорника других језика у транснационалној комуникацији. Због размера своје употребе, најчешће се назива глобалним језиком. Овome су допринели и глобализациона реалност и растући утицај информационо-комуникационих технологија развијених управо на енглеском језику. По интернационалним стандардима, он је званичан језик дипломатије, света бизниса, међународног суда правде, званични језик у авио-компанијама и тако даље.

Видети више: Barbara Seidlhofer, „English as a lingua franca“, *ELT Journal*, Volume 59/4 October 2005, doi:10.1093/elt/cci064.

Suresh Canagarajah, „Lingua Franca English, Multilingual Communities, and Language Acquisition“, *The Modern Language Journal*, 91, Focus Issue, 2007, стр. 923–939.

довољно говори и податак да је 90% докумената који се из тих земаља шаље у институције ЕУ написане на енглеском, а не на сопственим језицима. Даље, енглески се све више користи као релејни језик у случајевима када нема довољно стручњака за директно превођење између одређених парова језика.

Овде такође морамо поменути и могућност учења енглеског језика за дипломате у светски реномираним институцијама.¹⁸⁸ Наравно овакви курсеви су специјално дизајнирани да развију знање енглеског које захтевају дипломате и амбасадори у свакодневном раду свог кабинета. Курс се фокусира посебно на побољшану комуникације будућих дипломата у усменим вештинама, формалних презентација, састанака и преговарања као и других неформалних друштвених ситуација. Колико је значајно познавање језика за добро успостављене дипломатске односе потврђује и изјава Амбасадора Француске у Србији Франсоа Гзавије Денио који је једном приликом на пријему у Амбасади у Београду, поводом обележавања месеца франкофоније изјавио „Србија је од 2006. године посматрач у Међународној организацији франкофоније, а од почетка марта, и томе се веома радујем, и кандидат за улазак у ЕУ, у којој су званични језици француски и енглески. Имајући то у виду, уз подршку Организације франкофоније, бројни српски државни службеници уче француски и умеће преговарања на нашем језику“¹⁸⁹. Подсећајући да је француски званични језик у 36 земаља, француски амбасадор Денио је овом приликом истакао да по њиховим калкулацијама 130.000 становника Србије говори француски што представља два пута већи број него 2008. „Овакав развој ситуације дугујемо напорима Министарства просвете Србије (...) и државним службеницима који припремају своју земљу за улазак у ЕУ тиме што владају једним од њених радних језика“¹⁹⁰, нагласио је амбасадор.

¹⁸⁸ Oxford Elite Tuition је специјализована школа енглеског језика за дипломатске службенике и извршне менаџере великих корпорација. Курс се фокусира посебно на побољшању усмене комуникацијске вештине учесника, за потребе формалних презентација, дипломатских сусрета и сценарија преговарања, али и могућих неформалних друштвених ситуација.
<http://www.oxfordelite.com/courses/diplomatic-english-course/1>, приступљено 11. септембра 2011. у 9.00.

¹⁸⁹ Извор: веб портал Електонских новина: <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-vesti/61894-Kraj-meseca-frankofonije-Beogradu.html>, приступљено 31. марта 2013. у 21.00.

¹⁹⁰ Извор: веб портал Електонских новина: <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-vesti/61894-Kraj-meseca-frankofonije-Beogradu.html>, приступљено 31. марта 2013. у 21.10.

Међутим, без обзира из ког дела света дипломатски представник долази ефикасна и недвосмислена комуникација је од виталног значаја за обезбеђивање и одржавање успешних дипломатских односа. Без обзира на дипломатско поље у којем ради, савремени дипломата треба да зна да није довољно само да добро говори енглески или француски језик. У циљу да се ради на највишем дипломатском нивоу, потребна је способност да се разумеју финесе и нијансе на енглеском или другом страном језику те да се унапред спремљени део разговора, договора, или преговора испоручи с поверењем. Уколико дипломатски представник то није у могућности, неопходно је присуство овлаштеног преводиоца¹⁹¹. Наравно, сваки дипломата има слободу избора на ком ће језику да говори, посебно ако поседује знање саговорниковог матерњег језика. Међутим, понекад, да би се донела рационална одлука, потребно је истој приступити размишљајући о остварењу дипломатских циљева. Наиме, у дипломатској пракси постоје и ситуације у којима (не)познавање језика може да буде и тактика или део дипломатске стратегије. С друге стране, када савремени дипломата поздравља свог саговорника на његовом матерњем језику, такав чин може само да се протумачи као изразити знак добро воље и пристожности. Многи државници управо тој пракси прибегавају при својим званичним посетама страним земљама. Честе су појаве где шефови дипломатских мисија учествујући у међународним конференцијама изражавају том приликом уважавање председавајућем (скупа) или председавајућој држави (у којој се скуп одржава), обраћајући се на домаћиновом матерњем језику.

¹⁹¹ Познат је инцидент у француско-британским односима који је довео до француског вета на улазак Велике Британије у Европску економску заједницу, а основни узрочник је управо неспоразум због језичких проблема. Наиме, британски премијер Макмилан (Macmillan) дошао је у Рамбује (Rambouillet) на размену мишљења с председником Де Голом (De Gaulleom), непосредно пред заказан разговор с председником Кенедијем (Kennedy) у вези с размештајем стратешког наоружања у Европи. Де Гол се разбеснео кад је накнадно сазнао детаље тог договора, увређен што му их је Макмилан прећутао, иако су о свему разговарали неколико сати пре тога. Макмилан је после тврдио да оптужбе нису тачне и да је он Де Голу изнео своје идеје о ракетама „поларис“. До неспоразума је дошло јер су два политичара разговарала у четири ока, без преводилаца, а чак ни амбасадори нису били присутни, и то на француском језику. И овај пример у дипломатској историји само је још један прилог тврдњи да је познавање дипломатског језика којим се преговара неопходно, тј. да је потребно владати истим до перфекције или, уколико то није случај, присуство професионалних преводилаца је обавезно.

Извор: Станко Ницк, *Дипломација*, Висока школа међународних односа и дипломације, Загреб, 2010, стр. 110.

3.4. Дипломатски језик и стил изражавања

У оквиру сваке културе постоји стандардизован језик који подлеже нормама а користи се у књижевности, науци, политици, дипломатији и другим сферама живота. При обрађивању дипломатског језика и стила изражавања крећемо од полазишта да је „систем стилских особености сваког језика утемељен на његовом лингвистичком систему, и остварује се његовим средствима“¹⁹². У формирању и изградњи дипломатског језика, али и стила изражавања полазимо од претпоставке да је савремена реторика у дипломатији аргументовани дискурс¹⁹³ у којем се објективна истина гради и изражава по одређеним законима и правилима. Оваквим законитостима и правилима се посвећујемо током целог нашег истраживања. Како смо већ напоменули, појам језика у дипломатији или дипломатског језика може се сагледати вишеструко. С једне стране се односи на језик/е који доминирају у дипломатској пракси, с друге се односи на читав низ техничких фраза које су постале делом професионалног дипломатског вокабулара, а треће је везано за дипломатско изражавање. Како смо обрадили историјат дипломатских језика и техничке фразе о којима ће још бити помена, задржаћемо се овде на дипломатском језику као средству изражавања.

Дипломатски језик се одликује употребом условне али и попустљиве лексике. Карактеристична је и реченична структура са slabим модалитетом обавезности, употребом флексибилних лексема које испуњавају услове дипломатског бонтона и љубазности. Употреба императива и најаве санкције се користе у изузетним случајевима ултимативних и протестних нота, а накнадно ће бити више речи о томе са примерима. Свакако примећујемо чињеницу, да дипломатски језик одликује употреба еуфемизама и израза који припадају интелектуално високом изражајном стилу. Домаћи лингвистичари тврде да ова језичка средства погодују да се информација преда сажето, прецизно и једнозначно али и да су „висока схематизованост и детерминисаност језичких

¹⁹² Радоје Симић, *Стилистика српског језика I*, Јасен, Београд, 2010, стр. 16.

¹⁹³ „Приликом употребе језика, кроз низање међусобно повезаних реченица, остварују се веће комуникацијске целине. Реализација језика у везаном говору обично се назива дискурс.“ Ранко Бугарски, *Увод у општу лингвистику*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 226.

средстава у овом стилу резултат његове функције и да проистичу из тежње ка ефикасности комуникације.¹⁹⁴ Поред глагола, ретке су и показне заменице, неодређене заменице, дискурсне партикуле итд. Бајбер и Конрад такође истичу да ове особине одређује пре свега функција језика и то да је: „молошки, безличан, независан од ситуације, усмерен на информативност, апстрактан, технички, и резултат пажљивог избора језичких средстава.“¹⁹⁵

У првом делу ове докторске дисертације више обраћамо пажњу на теоријске оквире и форме док ћемо се у другом делу потрудити да примерима и анализом потврдимо наше теоријске тврдње (пре свега из примера домаће дипломатске делатности а потом и из других земаља колико нам буду материјали доступни кроз литературу и информационе мреже).

У одређивању стила у ширем смислу кажемо да је он начин изражавања појединца кроз све своје активности (кроз уметничка дела, рад, покрет у плесу и сл.). У ужем, језичком смислу, поимамо га као начин писања или говорења условљен избором речи и начином на који су оне сложене, односно, „стил је избор изражајних средстава“.¹⁹⁶ Стил у језику представља начин изражавања одређеног садржаја, односно у одређивању различитих стилова посматрају се начини изражавања истог садржаја. Када бисмо покушали да окарактеришемо „добар“ или примерен стил изражавања како говорног тако и писаног изражавања, онда подразумевамо поштовање норми књижевног изражавања. То свакако укључује правилно изражавање и у писаној и говорној варијанти, поштовање језика, правилан изговор, нагласак и изражајност у говору. Насупрот томе, одређење „лошег“ или непримереног стила би значило да аутор одабраног стила није у складу са догађајем или поводом, па говор, или писани текст не обавља функцију за коју је предвиђен.

Функционално раслојавање језика је предмет посебне гране лингвистике а поред осталих типова раслојавања језика и за наше истраживање је

¹⁹⁴ Душка Кликовац, *Језик и моћ: огледи из социолингвистике и стилистике*, Библиотека 20. век, Круг, Чигоја штампа, Београд, 2008, стр. 254.

¹⁹⁵ Душка Кликовац, *Језик и моћ: огледи из социолингвистике и стилистике*, Библиотека 20 век, Круг, Чигоја штампа, Београд, 2008, стр. 255, а према: Douglas Biber, Susan Conrad, „Register variation a corpus approach“, *The Handbook of Discourse Analysis*, D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton (eds.), Oxford, Blackwe, 2001, стр. 175–196/.

¹⁹⁶ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 39.

најрелевантније.¹⁹⁷ Данас се лингвисти често баве овом проблематиком и то питањем – да ли је могуће класификовањем стилова потпуно одвојити форму од садржаја, односно да ли променом форме заиста остаје потпуно исти садржај неког исказа или документа. Бранко Тошовић је у својој књизи *Функционални стилови* издвојио јасну класификацију изражајних стилова. Дипломатски (под)стил изражавања у класификацији функционалних стилова спада под административни функционални стил.¹⁹⁸ Административни функционални стил се односи на правну и законодавну делатност и писану комуникацију органа и установа државних и друштвених субјеката а и појединаца у оквиру ових органа. Како постоји различит ниво формалности и општења у оваквим институцијама, тако се и овај функционални стил одликује великом жанровском разноврсношћу. Ова врста функционалног стила изражавања је поред дипломатије карактеристична за изражавање у оквиру државне управе, политике, економије итд. Р. Животић у уџбенику *Изражавање новинара* полазећи од друштвених функција језика (општење, саопштавање и утицај), те разлике у лексичким, фразеолошким, синтаксичким и другим облицима при остварењу ових функција језика разликује „разговорни (функција општења), научни и званично-пословни (функција саопштавања) и публицистички и књижевно-уметнички (функција утицаја).“¹⁹⁹ Животић узима у обзир и мешање стилова, међусобан утицај стилова као и различитост стилских структура у различитим временским епохама, те с разлогом поставља реторско питање „Зар и дипломатски стил, и стил новинара, у

¹⁹⁷ „Једна од првих систематичних и научно утемељених теорија лингвистике говори о томе да језик није јединствен и да се у зависности од низа фактора раслојава на поједине подсистеме.“ С обзиром на то да језик није једнообразан, исти језик је различит у зависности од више параметара. Пре свега у питању је територија на којој се говори, друштвена група која се тим језиком служи, активности и послове које обавља, прилике, околности и циља који се жели постићи. Полазећи од различитих критеријума, могуће је издвојити и различите типове раслојавања језика. Најчешћа је класификација на четири типа раслојавања језика: социјално, територијално, индивидуално и функционално-стилово раслојавање језика. Функционално раслојавање језика ствара функционалне стилове, који се даље раслојавају у подстилове, а они у жанрове. Више функционалних стилова чине функционално-стилистички комплекс. Видети више: Марина Катанић Бакаршић, *Лингвистичка стилистика*; Research Support, Scheme, Прага, 1999.

¹⁹⁸ У овој класификацији функционалних стилова разликујемо поделу на књижевно-уметнички стил, публицистички стил, научни стил, административни стил и разговорни стил. Видети више у: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002.

¹⁹⁹ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 83–84.

зависности од жанра, не може да буде функционалан?!“,²⁰⁰ а потом упућује на утврђивање конкретних особености појединих облика изражавања. М. Ж. Чаркић²⁰¹ даје једноставнију поделу, па административни стил дели на два основна подстила и то: законско-административни, и канцеларијско-административни.

Како су и Животић и Тошовић истакли да је општеприхваћену класификацију тешко издвојити, у нашем истраживању смо сагласни са одређењима Б. Тошовића у делу (под)стилова²⁰² међу којима се **дипломатски** (административни) стил – односи на језик међународних уговора, конвенција, нота меморандума, акредитивних писама, службених дипломатских саопштења итд.,²⁰³ као и Р. Животића, да се пословним стилем пишу званична документа, међународни уговори, државни акти, декларације, објављују резолуције, коминике итд.²⁰⁴

С обзиром на то да се административни функционални стилови најчешће односе на писану комуникацију, морамо имати у виду и део реализован усменим путем и то најчешће у монолошкој или дијалогској форми.²⁰⁵ Монолошко излагање се најчешће огледа у саопштењима за медије, припремљеним говорима при дипломатским сусретима и самитима различитих тематика, припремљеним презентационим говорима при представљању своје државе у школама, факултетима, сродним установама и сл. Дијалогски вид излагања у савременој

²⁰⁰ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 160.

²⁰¹ Видети више: Милосав Ж. Чаркић, *Увод у стилистику*, Научна књига, Београд, 2002, стр. 199–202.

²⁰² Поред дипломатског, Б. Тошовић издваја *законодавноправни (административни) стил* – у питању је језички израз законских прописа, одлука, указа, директива, резолуција, статута, устава...; *пословни (административни) стил* – стил уговора, споразума, фактура, спецификација, сертификата, полиса осигурања, наруџбеница, гарантних писама итд.; *индивидуално-потврдни (административни) стил* – стил језика диплома, сведочанстава, потврда, уверења...; *кореспонденцијски (административни) стил* – стил језика писама, телеграма, молби, жалби, извештаја, захтева, позива, пуномоћи итд. Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 355.

²⁰³ Исто, стр. 355.

²⁰⁴ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Београд, 2001, стр. 95.

²⁰⁵ Видети више: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 355.

дипломатији срећемо кроз дипломатске сусрете формалног или неформалног типа, за преговарачким столом, приликом интервјуа и других јавних наступа итд.

Анализом дипломатске кореспонденције писане и изговоране дипломатским односно пословним стилем проналазимо устаљена правила састављања и изражавања. То су текстови и говори задате структуре, ограниченог броја лексичких, морфолошких и синтактичких средстава и стандардизације. Овај функционални (под)стил карактерише строга задата, тј., унапред прецизирана структура с традицијом писања (ово се односи на писани стил), фактором обавезности (архивска нумерација документа, адресат, службени параф, печат и сл.), али и употреба ограничених лексичких израза (друштвено-политички лексикон, лексичка понављања, клишеи, фразеологизми, а понекад и речи у пренесеном значењу – у усменом излагању).

Вредносна и емоционална неутралност, као и изражена шаблонизација и неекспресивност израза оставља некреативну могућност лексичког избора. Фигура речи, тј. метонимија као највише заступљена лексичка одлика у овој врсти стила се подједнако користи и у писаном и вербалном исказу. Антонимија у дипломатском (под)стилу има пре свега неутралан карактер.

Када посматрамо морфолошку структуру дипломатског или пословног²⁰⁶ стила примећујемо доминацију трећег лица и деперсонализацију текста о чему ћемо више говорити при обради облика писане дипломатске кореспонденције. Недостатак глаголских облика у првом и другом лицу чини овај функционални стил прилично обезличеним. Међутим, када се користи безлична конструкција или деперсонализовани облик, разлог коришћења је у томе што се иза текстова налазе институције а не одређени појединац. Изузетака наравно има, уколико је у питању форма личног писма о чему ће накнадно бити више речи. Морфолошку структуру карактерише и номинални стил – јер у њему доминирају именице.

Синтаксичка структура која карактерише ову врсту административно функционалног (под)стила је једноставне композиције. Декларативне реченице, реторска питања, ускличне реченице (у вербалном исказу) доминирају у односу на

²⁰⁶ Већ смо напоменули да оба одређења прихватамо као тачна, те их оба користимо подједнако у објашњавању.

друге врсте функционалних стилова. Дипломатско/пословни стил негује устаљену традиционалну структуру са обавезним уводним реченицама као и завршним формама уљудности. Примере оваквих увода и завршетака ћемо накнадно приложити.

Стандардизовани и типски облици обраћања су типични за дипломатски стил и могу двојако да се посматрају. С једне стране, калупизирања могу звучати отрцано, банално и носити у себи одбојности бирократског говора, посебно карактеристичног за подручје бивших социјалистичких земаља. Са друге стране типизирани уводи, укалупљени изрази и клишеи уљудности карактеристични за писану кореспонденцију немају епитет сувишности, већ олакшавају кореспонденцију и утичу на економичност и експедитивност комуникације. У којој мери ће превладати једно или друго становиште зависи од индивидуалне мере и осећаја за језички „укус“. Овакву меру и високе критеријуме стилског изражаја каријерне дипломате стичу искуством али и неопходним квантумом широког образовања и личног језичког интересовања. „Стандардизација подразумева примјену јединствених норми приликом састављања докумената, а унификација једнообразну израду са максималним бројем заједничких елемената. Ова се два поступка примјењују у циљу рационализације процеса израде докумената, њиховог свођења на разумну мјеру, те ради што једноставније, брже и ефектније комуникације.“²⁰⁷

Када је у питању дипломатски стил треба водити рачуна да се не употребљавају просторно ограничене лексеми (локализми, регионализми, дијалектизми), временски ограничене лексеми (историзми, архаизми), жаргонизми, фраземе, умањенице, увећанице, хипокористике, вулгаризми, језичко неправилније и стилски обележене синониме. Оваква ограничења указују на тврду лексичку структуру, односно сужене могућности за употребу речи различитих стилских слојева. Као израз вишедеценијске доминације честа је употреба и латинских израза у овом стилу.

²⁰⁷ Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 359.

У оквиру дипломатског стила важно је поменути кореспонденцијски стил који се често сусреће у дипломатској преписци. Данас поред званичне преписке у дипломатији су у функцији и писма путем електронске поште и персонализованих адреса. Оваква преписка најчешће има стандардну структуру: сегмент о пошиљаоцу (назив установе, адреса, лого..), сегмент о примаоцу (звање, титула, дужност итд), а потом важан апелативни део (Ваша Екселенцијо..., Уважени..., Поштовани..., Драги...), затим уводни и основни део, а завршава се устаљеним формулацијама (Примите изразе мог дубоког поштовања...). Документ се завршава титуларом аутора с потписом и печатом. Апелативна функција у кореспонденцији је усмерена на примаоца поруке, односно да на неки начин делује или „апелира“ на примаоца да изазове реакцију и осећања (најчешће осећање уважености – кад је дипломата у питању).

Административни функционални стил заједно с публицистичким чини окосницу онога на шта помислимо када говоримо о јавном, службеном, општеобавезном, општестандардном, неутралном, стилски необележеном стандардном језику.

С обзиром на то да се дуални карактер вештине и уметности како дипломатије, тако и реторике провлачи кроз читав опус научне литературе, па и ове дисертације, закључићемо да је истина негде између. Вишегодишње школовање, приправнички стаж, пажљиво менторство, континуирано учење и ширење знања су једина права стаза којим савремени дипломата обликује своју каријеру и индивидуални дипломатски језик и стил изражавања. Јединственост и посебност дипломатске професије се између осталог огледа и у очувању традиционалних метода и неговању старих начина међудржавничке комуникације, насупротив вртлогу иновација које концепту комуницирања дају другу димензију. Традиционалне методе јесу заиста очуване, али умногоме и превазиђене, и глобализацијски прегажене, па се „златна средина“ и у овом случају највише цени. Ако смо прихватили дефиницију да је стил избор изражајних средстава, онда тај избор указује на слободу бирања средстава у складу с временском епохом и глобалним кретањима. Информационо-комуникационе технологије су наметнуле своја правила и опсеге у комуницирању (о чему смо више дискутовали у

претходним поглављима), али мана, или недостатак због сажетости исказа може бити вешто претворена у предност, уколико се савремени дипломата језички „избруси“ и прилагоди светском аудиторијуму и то на начин: да мало пише, а много каже (садржајно).

3.5. Српски језик и дипломатија

Пре пуних једанаест векова, тачније 823. године, па парчету штављене коже пергаментa, рукописом, исписано је двадесет редова најраније сачуваног јужнословенског државног документа трговинског уговора на народном (босанском, српскохрватском, црногорском) језику. У питању је чувена повеља Кулина бана²⁰⁸ коју је Кулин бан склопио са дубровачким кнезом Крвашем. „Тај невелики средњовековни текст, писан по строгим правилима стереотипа византијске и латинске дипломатике, међудржавне дипломатске етикеције, која се код Јужних Словена одомаћила убрзо по доласку на Балкан, у време настанка њихове писмености и стварања првих самосталних словенских држава, сачуван је, као што је познато, у три верзије, које потичу из приближно истог времена.“²⁰⁹ Овај средњовековни спис касније је годинама био предмет детаљних научних анализа и то његова графија, ортографија, језик итд. О њему је и у стручним публикацијама било објављено много значајних радова који су се бавили различитим аспектима графије и језика. Оно што се најчешће појављује као заједнички именитељ већини ових радова јесте више филолошка дескрипција него лингвистичка анализа. Ту је дат доста детаљан увид у графију, облик слова, поједине ортографске специфичности, различите језичке особине, а мање је посвећена пажња систематској обради, анализи лексике.²¹⁰

²⁰⁸ Коју је по налогу босанског бана својеручно исписао Радоје (дијак). Овај најстарији документ Јужних Словена данас се налази у Русији, у Санкт Петербургу, јер је по предању дубровачки месар упаковао комад меса у њу, а купио га је руски дипломата.

²⁰⁹ Славко Вукомановић, *Српски језик и његов развој*, Завод за уџбенике, Београд, 2006, стр. 171.

²¹⁰ *Исто*, стр. 172.

Када анализирамо дипломатију на српском језику не можемо да не поменемо личност која је остварила велики утицај на средњовековно српско књижевно стваралаштво – Растка Немањића.

Световно име Растко Немањић (1176–1236.), најмлађи син српског жупана Стефана Немање заменио је црквеним Сава. Свети Сава у својој завидној каријери обављао је послове светогорског монаха, јеромонаха и архимандрита Студенице а потом постао први архиепископ аутокефалне Српске архиепископије. Накнадне дужности **дипломате**, **књижевника** и ходочасника обављао је с једнаким успехом па је забележен као један од најзначајнијих личности српске историје. Српска православна црква данас га слави као свеца, а школе га празнују као школску славу.²¹¹

„Као игуман најзначајнијег манастира у Србији Сава је морао да се укључи и у државничке послове. По упутствима брата Стефана учествовао је у два дипломатским мисијама. Прва, у којој је требало да преговара са Стрезом, бугарским великашом, завршила се неуспешно. Много значајнију дипломатску мисију Сава је обавио када је 1220. године Србији запретила велика опасност од угарског краља Андрије II. Тада је Сава вештом дипломатијом успео да угарског краља претвори од српског непријатеља у пријатеља. Доментијан и Теодосије објашњавају успех ове мисије Савиним чудотворним моћима.“²¹² Као и другде у то доба, у дипломатији државе Немањића преговарање је могло да се одвија у четири основна облика – кроз сусрет на врху, преписку, примање туђих и упућивање сопствених посланика. Сви ти облици су поред самог чина преговарања и споразумевања обухватили и низ припремних и пратећих поступака. Међутим, висок углед, па и првенство које је српска дипломатија уживала најбоље долазе до изражаја у примерима када су Немањићи, упркос томе што су располагали оправдањем за рат и способношћу да га воде са добрим изгледом на успех, наступали помирљиво.²¹³ Овде морамо напоменути

²¹¹ Видети више: <https://suleistoricar.wordpress.com/2013/01/27/sveti-sava/>, приступљено 11. септембра 2011. у 8.50.

²¹² Ивор: <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:sveti-sava>, приступљено 11. септембра 2011. у 9.20.

²¹³ Сам Стефан Немањић у свом делу *Животи* пише да је у спор с бугарским властелином Стрезом ушао не уздајући се у силу своју од почетка, иако се бугарски властелин одметнуо и спремао да му врати злом за добром.

међународно окружење у доба Немањића у које су се ратови често водили али су опет ретко доводили до потпуне победе једне стране и могућности да она добије све чему је тежила. На крају су зарађене стране опет морале да се окрену дипломатији и кроз њу покушају да пронађу обострано прихватљиво решење. Ово указује на то да је упркос средњем веку и својственој ратоборној црти и српског народа и окружења, у спољнополитичком наступу државе Немањића дипломатија је и из практичних разлога и из етичких разлога прихватана као једнако важан вид политичког деловања.

Током 15, а потом и почетком 16. века, на султанским дворovima у Цариграду се општило српским језиком. Наиме, српски језик у том добу²¹⁴ важио је за важан језик у међународним односима те је био проглашен за један од службених језика. „Није искључено да су велики везири у име султаново дугим и источњачким стилем протканим беседама на српском језику поздрављали представнике страних сила. Такав је исти случај био и на влашком двору у то доба.“²¹⁵ У периоду између 1895. и 1909. године у Цариграду је чак излазио и српски недељник под називом *Цариградски гласник* што потврђује важност и заступљеност српског језика у том делу света. Лист је писан српским писмом ћирилицом и српским језиком док је заглавље било тројезично и на три писма:

- на српском језику ћирилицом и српским писмом,
- на француском језику и одговарајућој латиници,
- на турском језику арапским писмом.²¹⁶

²¹⁴ Током 14. и 15. века српске државе су пале под турску власт. Међутим, то није утицало на распрострањеност употребе српског језика. Управо су „Турци прихватили језик српских државних канцеларија и утицали на то да постане **дипломатски језик читаве југоисточне Европе**. Основни узрок оваквог развоја је то што турски, арапски и персијски језик нико није разумео, а све државе са којима су Турци дошли у контакт су се већ служиле српским језиком или су на дворovima имали писаре који су добро познавали српски.“ Видети више: <http://srpskaistorija.com/2014/04/28/>, приступљено 2. априла 2013. у 14.47.

²¹⁵ Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика – Наука о беседништву*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 202.

²¹⁶ Извор: http://album.cirilica-beograd.rs/picture.php?/1646/category/vase_i_nase_biblioteke, преузето 11. септембра 2011. у 12.45.

جاریفرا دسکی غلاسنیک (استانبول مخبری)

ЦАРИГРАДСКИ ГЛАСНИК

Власник и уредник

Ник. Сп. САВИЋ

(Le Messager de Constantinople)

Администратор

Коста ГРУПЧЕВИЋ

Сваки рукопис, намењен листу, мора носити прави потпис пишчев, односно не пријају се — Рукописи не враћају се.

ГОСТОВАЊЕ

БЕОГРАДСКОГ ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА

Појте Богови нашему, појте !
Појте Цареви нашему, појте !
Јако подобајет пјесањ Богу.
Псалм Давидов.

Народ, у коме ничу песме, народ, који пева песме, који их гаји, значи да је племенит народ, да има племенита чула ; а свакоме је знано, да је

очуван чист народ, али је склањена, али је удешена тако да задовољава и странце, чијем уву не годи она једноликост, оно врло жалосно, врло дирајуће, чешће пута, нарицање у нашим песмама. Из ње је узета само једна строфа, па чак и само један стих, па је уткано у руковет, увезано у киту, те тако прија уву, тако заноси и очарава, као год што око заноси кита најлепшег пролетњег цвећа.

Са тако срећеним народним песмама, а све благодарећи српским уметницима, као што су гг. Стеван Мокрањац, Јосиф Маринковић, Топаловић, Даворин Јенко, Д. Чижек и други — са

Лингвисти и језички стандарди су током више деценија (од 1918. до 1992) прошлог века на српски и хрватски језик гледали као на јединствен тзв. српскохрватски језик са два писма: ћирилица и латиница. Од 1992. српски и хрватски су посебни језици, као што је то било пре историјског пројекта Југославија. Од тада се према међународном стандарду ИСО/ФДИС 12199 јасно дефинише да српски језик има само једно писмо – ћирилицу, а хрватски језик – латиницу. Оваква стриктна подела учинила је много штете српском језику и развоју културног идентитета српског народа, јер се по аутоматизму прихвата да све што је написано латиничним писмом припада хрватском језику. Деценијама уназад, када су оба писма била равноправна десио се (иако је ћирилица била званично државно писмо) проблем потискивања ћирилице, који је настао као последица времена и експанзије енглеског језика, компјутерских технологија итд.

По статистици у српској престоници је свега 32 одсто јавних натписа исписано ћирилицом, а четвртина тиража штампаних књига на српском језику је ћирилична.

3.5.1. Српски писци у дипломатији

Српска књижевност 20. века донела је између осталог и пуну афирмацију знаменитих писаца са дипломатским каријерама. Чињенице указују да су у време око Другог светског рата у дипломатији наше земље много више били ангажовани познати писци. Њихов ангажман је утицао на стварање (касније се показало и оправданог) мишљења да је управо књижевна каријера један од најбољих предуслова за успех у дипломатији. Иако то данас и није толико чест случај, значајна карактеристика ових (углавном) великана српске књижевности јесте чињеница да су они своју каријеру градили од почетничког звања, по чврстим бирократским правилима струке. У том периоду дипломатски пут је био знатно кривудаџији и препун бирократских препрека за које чак ни углед који су ови књижевници уживали у уметничким круговима није могао да гарантује успех. „Не треба сметнути с ума, међутим, да је овај њихов додатни квалитет био предмет зависти и оговарања, често и међу колегама у дипломатској служби, па понекад и сметња за редовно напредовање у струци.“²¹⁷

На неки начин је ову традицију ангажмана књижевника у дипломатској пракси и отпочео сам Растко Немањић²¹⁸ својим богатим дипломатским доприносима, али ми ћемо се овде задржати на генерацији знаменитих писаца у новије доба, тј. у време око Другог светског рата – где су само кроз посланство Краљевине Југославије у Риму током петнаестак година прошли: Иво Андрић,

²¹⁷ Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 6.

²¹⁸ Развој српске књижевности почео је у 10. веку углавном преводилачким радом с грчког језика, преко кога су прихваћени различити сакрални текстови хришћанске вере. Самостално стваралаштво у српској књижевности почиње књижевним стваралаштвом Светог Саве, да би се у каснијим вековима формирала под различитим књижевним и ванкњижевним утицајима (литургијска реформа с почетка 14. века, исихастичка духовност, Косовска битка и слично).

Милан Ракић, Растко Петровић, Јован Дучић и Милош Црњански, а многи други били задужени по другим мисијама у свету.

Као што смо до сада већ неколико пута помињали, неспорна је чињеница да дипломатија није занат, који се учи три или четири године, а потом добије диплома, већ умеће које се стиче и учи цели радни век. Када професионалне дипломате после проведеног радног века у овој професији схвате да је нису савладали у томе се и очитује величина ове вештине. Уколико схватимо да није у питању бирократски приступ, већ једноставно потреба за применом онога што се ради у целом свету, па дипломате постају стручњаци и то мултидисциплинарни, „универзални“ стручњаци, независни од партитократије и смене разних режима. Још из времена социјализма, посебно након разграђивања државе 1974. године и увођења републичких и покрајинских кључева у дипломатији, који постоје и у овим временима, само је разлика у томе што се сада зову партијски кључеви (дипломата по кодексу не сме бити члан неке партије), уврежило се мишљење да одређена скупина људи може обављати све послове и задатке.²¹⁹ Управо у такву скупину људи (који су ову теорију на неки начин и оправдали) спада неколико писаца дипломата који су српску дипломатију задужили преданим и запаженим ангажманом те ћемо најистакнутија имена посебно издвојити. „Наши дипломатиписци, као и сви професионални дипломати, спроводили су постојећу државну политику, али нису били острашћени политичари, нити ватрени припадници политичких странака. Ако су и постојале неке наклоности, оне су биле личне, према појединцима који би у каријери могли да им пруже подршку... У погледу односа према материјалним добрима, ниједан од наших поменутих дипломатиписца не би се могао назвати материјалистом. Иако су поред добрих дипломатских, посебно при крају каријере, посланичких, плата, имали и честе и високе „тантијеме“ за књижевна дела, нико од њих није створио нарочити иметак, који би му био нека залога за будућност.“²²⁰

²¹⁹ Видети више на веб порталу *Нове српске политичке мисли* – часопис за политичку теорију и друштвена истраживања: <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/rupa-na-saksiji-paralelna-diplomatija-i-ekonomski-ambasadori.html?alphabet=1>, преузето 27. септембра 2011. у 12.20.

²²⁰ Видети више: Миодраг Мити,; *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 22.

С обзиром на то да се у нашем истраживању пре свега бавимо савременом реториком у дипломатији, тј. језиком, стилем и начином изражавања где су и најмање финесе голим оком видљиве, а примерен наступ према саговорницима посебно важан, сматрали смо да ова анализа не би била потпуна без адекватног описа ових важних писаца који су оставили дубоки печат у нашој дипломатији. Ови писци – дипломате или како их уважаени аутор Миодраг Митић у наслову свог дела назива – *Поете у фраку*, показали су највиши ниво љубазности и етикеције према својим саговорницима у дипломатији, али се нису ни поводили за њиховима речима, истражујући и утврђујући њихово понашање и став, те ћемо их стога у кратким цртама анализирати.²²¹

3.5.1.1. Иво Андрић у дипломатској служби

Иво Андрић²²² – велико име српске књижевности и добитник Нобелове награде. Захваљујући интензивној дипломатској каријери боравио је у многим европским градовима као представник Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а потом и Краљевине Југославије. Своју фасцинантну дипломатску каријеру је отпочео указом од 14. фебруара 1920. године где је као секретар треће класе у Министарству вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, постављен за вицеконзула треће класе Генералног конзулата у Њујорку.

Одмах два дана потом, указ је измењен и 16. фебруара Андрић је упућен на рад у посланство при Ватикану. Уследили су премештаји и нова постављења у Букурешту, Трсту, Грацу, Београду, Марсеју, Паризу, Мадриду, Бриселу, Женеви, Београду и Берлину, а с њима унапређења у служби и успон на дипломатској лествици до помоћника министра иностраних послова Краљевине Југославије. Своју дипломатску каријеру је окончао 1941. у звању опуномоћеног министра и изванредног посланика у Берлину. Те године пензионисан је решењем

²²¹ Видети више у: Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002. и Радован Поповић, *Жудња за фраком – српски писци у дипломатији*, Алтера, Београд, 2011.

²²² У новој згради Југословенске кинотеке у Београду, 10. децембра 2011. обележено је 50 година од доделе Нобелове награде (1961–2011) овом српском нобеловцу. Видети више: http://www.rtv.rs/sr_lat/kultura/50-godina-od-urucivanja-nobelove-nagrada-ivi-andricu_288727.html

Министарског савета Краљевине Југославије. Богато искуство у дипломатији, службовање у осам држава и десет градова, од најнижег звања у служби до помоћника министра иностраних послова и на крају каријере до опуномоћеног министра и изванредног изасланика, и то у Трећем рајху, дали су Иви Андрићу довољно разлога да забележи своје мишљење о дипломатском позиву и дипломатама.²²³ Иво Андрић је провео у дипломатској служби Краљевине Југославије 21 годину (1920–1941), а једанаест година касније, 1952. у својој бележници, о дипломатији и дипломатама дао је свеобухватан опис и своје виђење дипломатије. Без претензија да дефинише дипломатију Иво Андрић је оставио један од најзапаженијих и најчитанијих записа о дипломатији како у нашој земљи, тако и много шире па ћемо овај запис пренети у целости.

„...Нисам прочитао много од оног што је писано о дипломатском позиву, али све што сам прочитао изгледало ми је површно и недовољно. И ја бих био у великој неприлици кад бих морао да дам одређену дефиницију и битне карактеристике тога позива. Само на негативан начин могао бих да кажем нешто о њему. И само на основу искуства.

Не само да дипломатија 'није за сваког' него се може слободно рећи да је мали број људи који заиста имају дара и знања за тај посао. Наравно, много је теже рећи какви су или какви би требало да буду ти људи. Но покушајмо.

То су људи добре али једноставне памети, људи упрошћене и ограничене осетљивости и хладна срца, али не и лишени срца и без сваке осетљивости, способни за претварање, али не затворени и тајанствени, још мање подли; снажни, али не груби; брзи и одлучни, али не преки и брзоплети; стварни, трезвени, али и суви и досадни. Они треба да знају доста, али на том што знају не смеју да се виде трагови учења и педантерије, а својим знањем треба да пријатно изненаде па можда и задиве оног са ким говоре, али да га никад не збуне, не увреде и не постиде њиме. Исто тако је и са њиховом храброшћу; треба да је имају, и да је сигурна и добра, али да је испољавају само у крајњем случају и да је носе као што се носи оружје за које сви знају да га имате, али га не показујете.

²²³ Видети више у: *Иво Андрић у дипломатији* – каталог изложбе, аутори изложбе и каталога, Душан Јончић, Јелена Ђуричић, Београд, 2011, Архив Југославије.

Морају да имају и маште, али само у одређеној количини, колико да човек види сваку ствар са свих страна и са свима њеним могућностима и непосредним последицама; све што је више од тога опасно је по њих и штетно по службу коју врше.

Ко да утврди и поброји шта све морају да имају они који хоће да се посвете тој служби? Треба бити многострук и једноставан. Не бити личан, али бити природно нарочите врсте. Од њих та необична и необично тешка струка, која и у најповољнијем случају троши и деформише човека, ствара настране људе, мизантропе и кандидате за самоубице.

Тако изгледа ствар приказана у схеми, али разуме се да је та схема помало вештачка и да ни овде нема много честитих и изразитих типова успешних и неуспешних дипломата, а има читава скала оних који се крећу између те две крајности. Полууспешних, за четвртину успешних. Таквих који су после првих неуспеха имали снаге или вештине или среће да не потону и да нађу своје место, и обрнуто, таквих који су имали сјајан почетак, али нису успели да се одрже и сада живе од своје раније славе и у сенци неког скромног места, чекајући срећну прилику која се не јавља. И све то врви и креће се у непрестаној утакмици и трци за успехом и признањем, у страху од професионалне недаће, зависти и зла случаја који вреба. Јер, у тој служби која изгледа униформисана и укроћена као ниједна друга, нема ничег сталног ни извесног, него човек иде као кроз маглу у којој светлост која повремено просијава више збуњује и вара очи него што показује пут и омогућује човеку да се снађе.²²⁴

Иво Андрић је био значајна историјска личност која је паралелно обављала две за српски народ важне делатности. Ипак, свака од њих је на свој начин била изложена строгом суду јавности иако је познати добитник Нобелове награде био успешан и признат у обе делатности. Интелектуалац европског духа и снаге мисли, изузетног образовања, један од најзначајнијих писаца 20. века на југословенским просторима и припадник европске дипломатске елите између два рата.

²²⁴ Исто, стр. 6–7.

Оно што је овог великог писца чинило изузетно успешним у свом позиву јесте специфичност и углађеност у свом језичком исказу, који представља заиста једну од највећих предности писаца у дипломатским активностима. Наиме, језик као средство уметничкога изражавања има посебне карактеристике по којима се разликује од природног (комуникационог) језика, научног, политичког и медијског језика итд. Ако знамо да је поетска тј. естетска функција језика дефинисана као усмереност поруке на саму себе, при чему порука престаје да буде средство општења и постаје сама себи циљ, онда је и јаснија чињеница да су књижевници имали изузетног успеха у својим дипломатским активностима. Наш највећи комедиограф и један од великана наше књижевности Бранислав Нушић, који је провео скоро деценију као веома успешан дипломата је у свом уџбенику *Реторика* лепо истакао и препознао: „Ни данас образован се човек не да замислити довољно без развијеног осећања лепога у изражавању мисли; лепота изражавања је најпоузданије мерило образовања, васпитања и отмености. Као што је неучтиво у једно отмено друштво ући неумивен и неочешљан, тако је исто неучтиво и недостојно образована човека да своју мисао пусти у друштво неумивену и неочешљану. Једну исту мисао може човек на разне начине исказати, а ти начини зависе од висине образовања и васпитања његова.“²²⁵

Језик којим се овај књижевник, дипломата и добитник Нобелове награде служио често у преписци са министарством иностраних послова и у дипломатској кореспонденцији уопште, обавијен је додатним велом тајанства уметничког стваралаштва. Чак и у писму Иве Андрића министру иностраних послова КЈ Александру Цинцар-Марковићу од 26. фебруара 1941, у коме изражава тихи протест због повреде личног достојанства схвативши да је практично посланик „са смањеним ауторитетом“²²⁶ видљиве су дипломатска увиђајности и увијеност које су биле карактеристичне за његово понашање.

²²⁵ Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика – наука о беседништву*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 14.

²²⁶ Видети више: *Иво Андрић у дипломатији* – каталог изложбе, аутори изложбе и каталога, Душан Јончић, Јелена Ђуричић, Београд, 2011, Архив Југославије, https://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiazZ7r_o3LAhVDLZoKHcdDPAQFgg7MAU&url=http%3A%2F%2Fwww.arhivyu.gov.rs%2Findex.php%3Fdownload_command%3Dattachment%26file_command%3Ddownload%26file_id%3D436987%26file_type%3DFile%26modul%3DCore%253A%253AFileManagement%253A%253AcFileModul&usq=AFQjCNEReYFt_ORYwpVM3_myyJ0o2NBt4Q&sig2=FxkRIi5dizojlnKY16Tkw&bvm=bv.114733917,

Господине министре,

У неколико махова молио сам преко г. министра помоћника да будем позван на реферисање. Последњи пут сам то молио и писмено од Вас лично. Како на своја тражења нисам добио одговора, присиљен сам да вам се обратим овако писмено, бар по неким стварима које сматрам хитне.

У последњих неколико месеци десило се у два маха да приватне личности из Београда долазе у Берлин и воде разговоре са министром иностраних послова и другим меродавним личностима Рајха.

Није ми познато ни у чије име дотична личност говори, ни шта је предмет односно резултат дотичних разговора. Сматрам само за дужност да Вам с тим у вези кажем следеће:

Сумње нема да овакав начин разговора са овдашњом владом отежава односно онемогућује положај краљевског посланика. Али, остављајући по страни тај више лични моменат, сматрам за дужност да приметим да је моје запажање у току ове две године да се овакав начин рада показао увек користан по Немце а као штетан по земље које су са њима тако сарађивале.

Ја овим не дајем суд о овом нашем случају, јер као што сам већ рекао, нити познајем изближе личност која разговоре води, нити знам природу њене мисије ни предмет разговора. Али сматрам да бих се огрешио о дужност кад Вам не бих, имајући пред очима искуства других земаља, казао отворено своје мишљење и своје бојазни.

С тим у вези, част ми је додати и ово:

У последње време био је цео низ посета страних државника Бергхофу и Фушлу (Шпанија, Италија, Румунија, Мађарска, Бугарска итд.). Изузевши наш случај нема примера да посланик дотичне земље није отишао у Салцбург да поздраве свога министра. Знам поуздано како се

овај наш случај коментарише међу мојим колегама и како се на то гледа у овдашњем Министарству иностраних послова. И знам да то не подиже углед нашег посланика и не олакшава његов рад овде.

Предложивши ме у своје време за свога посланика Ви сте ми указали част и поклонили поверење. Поверење које сте ми поклонили намеће ми дужност да Вам искрено и отворено саопштим све што сматрам да је неопходно у интересу службе.

Сматрао сам дакле за дужност да Вам скренем пажњу на предње, и то нарочито из два разлога.

Прво и главно, јер сматрам да се не би смело десити да Југославија у оваквим временима има посланика са смањеним ауторитетом, који нема пуно поверење своје владе као и стварну и формалну подршку свога министра.

Друго, јер не желим да заузимам један положај под условима који су у противности како са мојим погледима на службу тако и са мојим схватањима личног достојанства.

Молим Вас, господине министре, да ова моја излагања изволите примити као знак моје оданости у повереној ми служби и као доказ мог свакидашњег поштовања и захвалности према Вашој личности.

Иво Андрић²²⁷

Овакво стилизовано писмо не одаје превише писца, већ преданог дипломату који је био приморан да се службено обрати министру и мирно и увиђајно скрене пажњу на догађаје који се у дипломатском светлу сматрају неприхватљивим. У уводном делу писма видљива је Андрићева увиђајност и осећај за пристојност, као и манири да у тихом и помирљивом тону изнесе опаске које су га и нагнале да напише писмо. Иако је садржина писма сама по себи узнемирујућа за сваког дипломатског представника који би се нашао у тој ситуацији Андрић успева да одабраним речима укаже на несклад тадашњих догађаја, односно мистериозних посета са његовим државним дипломатским

²²⁷ Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 218. Оригинални запис овог писма налази се у Архив САНУ, Лични фонд Иве Андрића, 14334–1114.

ангажманом, као и утицај на углед тог посланства међу домаћинима а и осталим посланствима. Издвојићемо неколико синтагми из овог текста које се понављају а уједно и својом једноставношћу и чистотом значења указују на уплив књижевног стила у дипломатске сврхе: *молио сам, присиљен сам, сматрам за дужност, огрешио се, част ми је, поклоњено поверење, искрено и отворено, намеће ми дужност, интерес службе, моје оданости...*²²⁸ На крају писма он изузима лични контекст и наглашава могућу штету за своју државу уколико се третман *посланика са смањеним ауторитетом* настави, док у следећем пасусу ненаметљиво додаје да је такав третман у нескладу са његовим *схватањем личног достојанства*. У другим писмима која су остала сачувана, Андрић оставља утисак професионалног дипломате који се у својим препискама труди да изнесе што више чињеница, без много мудровања и коментарисања.

Андрић је у својству посланика III класе присуствовао и свечаном потписивању инструмената о приступању Југославије Тројном пакту у бечком дворцу Белведере. О дипломатији, заверама, судару цивилизација, политици и разним интересима, Андрић је на најјезгровитији и најлепши начин писао у *Травничкој хроници* у коју се слио и део његовог искуства и сазнања као дипломате на страни. У књизи *Ангажовани Андрић 1944–1954*, Пековића и Кљајића, аутори су сагледали друштвени ангажман нашег нобеловца из ширег политичког, идеолошког, културног и социолошког угла, кроз призму бурних збивања на југословенском књижевном и културном попришту током прве поратне деценије. Они истичу да је као један од ретких такозваних грађанских писаца вољно интегрисаних у изградњу новог поретка, за собом оставио дубоке, веома особене трагове друштвеног ангажмана, у којима се препознају и нити врхунски однеговане дипломатске вештине.

²²⁸ Видети више: Живојин С. Станојчић, *Језик и стил Иве Андрића (Функције синонимских односа)*, Филолошки факултет, Београд, 1967.

Службенички Лист — Službenički List

Андреј Иво

I. Име и презиме службеника
I. Ime i prezime službenika

II. Рођен 1892. г. дана 10. октобра месеца 18... год.*)
II. Rođen dana 10. oktobra meseca 19... god. *)

у месту Штравник, среза нешти, област Фрњска Бановина
u mestu i mestu sreza oblasti

III. Народност јужнословенска, вера католичка, завичајност Сарајево
III. Narodnost vera zavičajnost

Положај у државној служби, категорија и група, место службовања**)

Секретар Краљ. Стан. Инспекције

Положај у државној служби, категорија и група, место службовања**)

при Скупштини Народа у Женеви I/V. 1919.

секретар 5 тр. 1 клас. и в. Министарства

саветник IV тр. 2 клас. и в. Мин.

Саветник IV тр. 2 клас. и в. Мин. в. у Министарства

Саветник IV тр. 1 клас. Мин. в. у Мин.

Помоћник Министра правосудства II тр. 2 кл.

Помоћник и Објектовани Министар у Берлину

Фотографија службеника, сваке десете године — Fotografija službenika, svake desete godine.

(Формат — Format 5 × 7)

Године 1931.
Godine

Године 1926.
Godine

Године
Godine

Године
Godine

244-31-VI-27-C

*) Број дана у месецу и јединице и десетине у броју година исписати словима.

**) Сваку промену положаја, односно категорије и групе, уписивати редом једно за другим. Ова рубрика треба да први поглед укратко да покаже последње знање и положај службеника.

*) Број дана у месецу и јединице и десетине у броју година исписати словима.

**) Svaku promenu položaja, odnosno kategorije i grupe, upisivati redom jedno za drugim. Ova rubrika treba na prvi pogled ukratko da pokaže poslednje zvanje i položaj službenika.

Чл. 22. Закона о успостављењу нових државних монопола од 3. августа 1893. год. одређује се казна за штампања, која се ухвати да издава овај формулар, две до десет година робије (§ 145. крив. закон).

Статут 22. Закона о успостављењу нових државних монопола од 3. августа 1893. год. одређује се казна за штампања, који се ухвати да штампа овај формулар две до десет година робије (§ 145. крив. закон).

Цена 3 дин.
Cena 3 din.

Издање и штампање Државне Штампарије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.
Izdanje i štampaње Državne Štamparije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

²²⁹ Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 313.

3.5.1.2. Јован Дучић у дипломатској служби

Јован Дучић је највећи српски лирски песник у првој половини 20. века. Он се појавио у кључном тренутку у историји српске књижевности, у веку када је ера романтизма и реализма поезије била у сутону, а с друге стране, ера модернизма тек у зачетку. Уводећи нове теме и изворе инспирације у путању српске поезије, Дучић је непосредно утицао и на нови правац којим је српска поезија кренула. За своју другу књигу стихова *Песме* добија 1911. године награду Српске краљевске академије. Савремени теоретичари сматрају да је Јован Дучић у почетку свога песничког стварања био под утицајем Војислава Илића; али како га је каријера врсног дипломате одвела у *свет*, он се тога утицаја сасвим ослободио и изградио своју индивидуалну лирику према узорима француских парнасоваца, декадената и нарочито симболиста.

Дипломатским корацима кренуо је још 1907. као писар прве класе, у Министарству иностраних дела Србије прескочивши при том звање писара друге и треће класе. Поред Милана Ракића он је већ тада био један од челних српских песника. У својој поезији он је тежио изврности са примесима формалног, израженој кроз јасноћу стила, прецизности, елеганције и живописних слика. У доба општег култа према моди са Запада, његова је поезија одиста значила новину и освежење, и у мотивима и у изражају.

Мишљења смо да је специфичност дипломатске професије имала приличан утицај на Дучићев посебан стил писања поезије, исто као што је литерарна форма била препознатљив печат овог српског дипломатског представника. Један од Дучићевих непосредних сарадника Коста Ст. Павловић²³⁰ који је своје дело посветио овом писцу и то у већој мери критикујући његове поступке и став, ипак је имао само речи хвале за специфичну реторику овог великог српског писца. „Дучић је, несумњиво, био међу нашим људима, бар међу онима које сам ја познавао, један од оних који је највише могао да очара и да у свакој прилици у разговорима буде невероватно занимљив. И то је један од врло важних услова за

²³⁰ Коста Ст. Павловић, син бившег помоћника министра иностраних послова Стевана Павловића, написао је до сада најкритичнији приказ дипломатије српског писца: *Јован Дучић*, 1967.

успех у дипломатији. **Мало је људи могло да се одупре миловањима његовог гласа, чиста и звучна, пуна и савитљива.** Говорио је на начин који је прво изненађивао, а затим фасцинирао. Његова златоустост, златоустост изванредно даровитог глумца, великог уметника, била је пуна полета, боје, величанствености. Имала је и моћ завођења и снагу убеђивања.

Нарочито у својим млађим годинама, умео је да наметне предмет разговора. Прихватао га је само кад је имао шта да каже. Тако је вешто покретао разговор да свом сабеседнику није давао могућност да му поставља питања или, ако му их је овај постављао, то су била питања која му је сам Дучић сугерисао. У таквим разговорима он је био непобедив и сви су га слушали отворених уста.²³¹ Евидентно је на основу многих записа да је Јован Дучић својом појавом и реториком остављао снажан утисак на своје савременике. Индивидуалност и изузетност створили су од овог песника специфичну фигуру у дипломатији коју је околина углавном са одобравањем прихватала. „За разлику од осталих дипломата, Дучић је разговарао као са потпуно равноправним партнерима са шефовима држава и председницима влада, са Мусолинијем и румунским и египатским краљем, што је његов дијалог ослобађало оне укрупњености која је логична у оваквим приликама ако се поштују све норме хијерархије и наглашени респект према саговорнику вишег ранга.“²³² Извесне разлике у опхођењу према колегама и надређеним су такође постојале, поготово уколико упоредимо два велика писца Иву Андрића и Јована Дучића. Док је Андрић био човек који се придржава правила прописаних од министарстава иностраних послова, те је своје извештаје слао директно Министарству, а Министарство потом одлучивало коме ће их дати на располагање, Дучић се од почетка свог службовања најчешће обраћао директно министру иностраних послова, односно председнику Владе. Како М. Митић јасно примећује „Поред телеграма, он често користи и тзв. лична писма, у којима се подробније могу изложити разне сложене ситуације и детаљни подаци. И док Андрић веома шкрто и ретко даје личне коментаре информација примљених од својих саговорника, Дучић је ту смелији, па прилично храбро оцењује поузданост

²³¹ Коста Ст. Павлови, *Јован Дучић*, Милано, 1967, стр. 278–279.

²³² Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 81.

информације, као и квалитет, односно карактер саговорника. Не либи се да у веома широким потезима покуша да ослика поједине ситуације и значајне личности у држави пријема.²³³

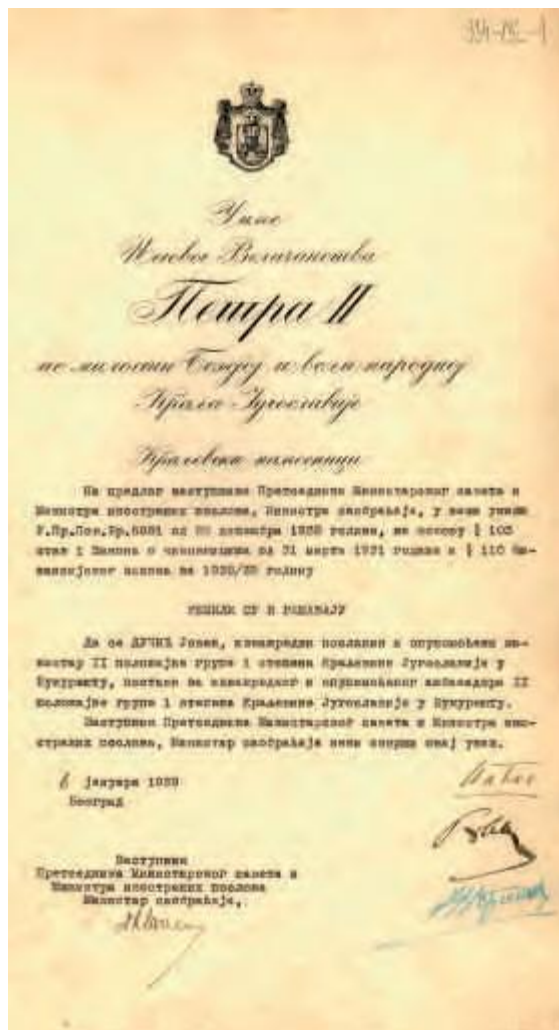
Јован Дучић је ушао у дипломатску службу, која је за њега представљала идеал, као већ познат песник, са дипломом швајцарског факултета и знањем више страних језика. Каријеру је почео у рангу најнижег звања. Од писара, преко звања секретара, саветника, генералног конзула, отправника послова, изванредног посланика и опуномоћеног министра до амбасадора, првог с тим звањем у Краљевини Југославији. У сврху свеобухватности ове анализе прилажемо и скениране документе краљевских указа којима се Дучић именује у изванредног и опуномоћеног амбасадора Краљевине Југославије у Букурешту:

²³³ Миодраг Митић, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 139.

Указ краљевских намесника којим је Посланство Краљевине Југославије у Букурешту подигнуто на ранг Амбасаде, 22. децембар 1938.

Извор: Архив Југославији, документ под знаком АЈ-334-131-639²³⁴

Извор: Архив Југославији, документ под знаком АЈ-334-132-1²³⁵

Указ којим је Јован Дучић, изванредни посланик и опуномоћени министар II положајне групе I степена, наименован за изванредног и опуномоћеног амбасадора

²³⁴ Миладин Милошевић, Душан Јончић, *Јован Дучић у дипломатији – каталог изложбе*, Архив Југославије, Београд, 2012, стр. 51.

²³⁵ Исто.

Краљевине Југославије у Букурешту, 6. јануар 1939.

Службовао у девет држава, и у 13 мисија – Софији, Риму, Атини, Мадриду, Женеви, Каиру, Будимпешти, Букурешту, Лисабону, а када је избио Други светски рат отишао у Сједињене Америчке државе, где је и провео последње дане у свом животу. У преко 30 година своје фасцинантне дипломатске каријере Дучић је био шеф мисија у шест држава, чиме се не може похвалити ниједан наш књижевник у дипломатији. Да је овај српски поета био истовремено и врсни дипломата и родољуб сведочи и чињеница да је од одласка у САД до своје смрти две године касније, водио организацију *Српска народна одбрана* у Илиноису (чији је оснивач Михајло Пупин 1914. године), која представља српску дијаспору у Америци. За то време је и писао песме, политичке брошуре и новинске чланке погођен развојем ситуације у Југославији и страдањем српског народа. У тим тешким временима Дучић је користио сваку прилику да својим оштрим пером осуди геноцид над Србима који врши хрватска усташка влада. Овим је још једном показао да је своју славу као песник, велику ерудицију, знање више језика на најбољи начин ставио у службу своје домовине.

Неспорна је чињеница, да иако је Јован Дучић у дипломатију ушао као формиран човек и прослављен песник са 41 годином живота, ипак је прешао цео пут од писара у Министарству иностраних дела до првог Србина са звањем амбасадора у историји југословенске дипломатије. У својој богатој дипломатској каријери Дучић је задужио и савремену дипломатију оставивши иза себе драгоцену историјску грађу не само за нашу историју, већ и за историју међународне дипломатије (пошто је имао контакте с великим бројем истакнутих личности пре свега европске политичке сцене), а његове анализе откривају колико је био далековид и објективан.²³⁶ Мишљења смо да су овакви примери драгоцени показатељи за савремене дипломате сваке државе, те смо их и ми у овом раду са задовољством анализирали. Сам Дучић је пред крај живота, осврћући се на оно што је иза њега, рекао: „*Не смем ни да се сетим шта сам све видео, доживео,*

²³⁶ Видети више:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/16/Kultura/1118298/Izlo%C5%BEba+%22Jovan+Du%C4%8Di%C4%87+u+diplomatiји%22.html>, преузето 8. јуна 2012. у 21.10.

*сазнао, прихватио или одбацио за толико времена вечног неспокојства и вечитог трагања за новим. Нисам доживео само оно што доживи човек коме је ишло све како је хтео, него сам ја лично доживео, колико и цела једна династија, по највећим градовима, највишим друштвима, највећим универзитетима, музејима, библиотекама, галеријама.*²³⁷

²³⁷ Миладин Милошевић, Душан Јончић, *Јован Дучић у дипломатији – каталог изложбе*, Архив Југославије, Београд, 2012, стр. 11.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ОСОБЕНОСТИ ДИПЛОМАТСКОГ СТИЛА

У претходној глави смо већ прихватили одређење да стил у језику представља начин изражавања одређеног садржаја, односно у одређивању различитих стилова посматрају се начини изражавања истог садржаја. Телевизијски израз, и видео запис дипломатског облика изражавања, посматрали смо у оквиру датог кадра у синтези слике, звука, и речи с циљем да се такав равноправан триангл у општењу доследно користи у остварењу разних функција и циљева дипломатске службе. Нагласили смо и референцијалну функцију као примарну функцију савремене реторике у дипломатији, те је вербална структура порука које се преносе условљена овом функцијом. Поруке се преносе на што објективнији начин, најчешће писане и изговоране у форми трећег лица, а карактерише их одсуство емоционално-експресивних елемената. Реченичне конструкције чине неутрална језичка средства, па су често у употреби пасивне и обезличене конструкције које највише погодују дипломатском стилу изражавања.

Такође смо се сагласили с поделама функционалних стилова у језику проф. Б. Тошовића и проф. Р. Животића, и то у одређењу дипломатског стила као административно-функционалног, односно пословног стила у функцији саопштавања. Сматрамо да су због употребе специфичних језичких средстава особности дипломатског стила у изражавању, поготову приликом јавног излагања, изузетно важне и осетљиве, а самим тим и посебан део овог истраживања. Ово је један од разлога зашто се савремене дипломате данас све пажљивије припремају за нове мисије у дипломатији, те се, поред широких знања из многих релевантних области из спољне политике, наоружавају и додатним и новим специфичним знањима о којима пишемо у овој дисертацији. Поред јасности, концизности, тачности, живости и складности стила, оно што дипломатско-административни стил чини препознатљивим, различитим и

особеним од других функционалних стилова јесу официјелност, чињеничност, логичност, прегледност и устаљена структура. Избор изражајних средстава овог стила усклађен је с нормама дипломатског протокола.

Иако појмови стила и дискурса немају чврсто значење, као што их није могуће одредити у есенцијалној дефиницији, јасно је да је питању однос према језику и језичким интерпретацијама света.²³⁸ Ми ћемо, руководећи се критичком лингвистиком, дипломатском реториком и стилистичким дискурсом, тумачити два аспекта дипломатског дискурса – језик и стил, али и реторички оквир. У зависности од културе и традиције различитих земаља, дипломатски стил је подложен промени, али се ипак креће по одређеним општим правилима утврђеним међународним конвенцијама и праксом.

Дипломатски дискурс се посматра, пре свега, као институционални дискурс и представља стабилан систем односа у домену статус – улога које су се развиле у комуникативном простору друштвене институције дипломатије. С обзиром на то да сваки тип реторичког дискурса тражи знања везана за његово програмско подручје, дипломатски дискурс убраја низ специфичних знања из области спољне политике, међународног јавног права, унутрашње државне политике, прилика у земљи итд. Употреба ових специфичних знања упућује на лексичку особеност дипломатског стила, односно на употребу међународних термина дипломатије, међународног јавног права и политичке лексике, док корене тих речи најчешће можемо пронаћи у латинском и француском језику (термини попут: конзул, конвенција, аташе, демарш, саопштење итд.). Често у дипломатским текстовима ћириличног писма можемо пронаћи и латинске термине и изразе који се због исправности израза пишу латиницом: *persona non grata*, *status quo*, *veto*. У особеност дипломатског стила спада и облигаторни карактер реченичних низова који се често јавља у дипломатским документима.

С обзиром на то да особеност дипломатског стила, пре свега, чини преовладавање аспекта логике, сасвим је разумљиво да ће наша анализа бити вршена на нивоу логичког аспекта граматичких категорија. Такво проучавање

²³⁸ Крај 20. и почетак 21. века карактерише ново схватање језичких репрезентација света, па и појава новог термина дискурс. Видети фусноту 188.

задржава нас на нормативности и логичности језика. Поред појмовног и логичког аспекта граматичких јединица, указујемо и на афективни садржај (говори дипломата често могу садржати и афективне изражајне елементе), и на стилистичку вредност тих јединица, јер то упућује на говорниково остварење језичке креације. У анализи ћемо кренути обрнутим редом, односно од временски најсвежијих изјава и говора па уназад, из практичних разлога доступности ових материјала. Наиме, пракса сваког министарства спољних послова јесте да учини транспарентним говоре, саопштења и интервјуе само актуелног министра, за време његовог мандата, док су остали говори архивирани, па их је самим тим теже пронаћи и анализирати. Због исправности анализе, базираћемо се анализом дипломатских говора на српском језику да би избегли потенцијалне двосмислености у преводу с других језика.

Важна особеност дипломатског стила јесте честа употреба речи које указују на свечани звук дипломатског документа или директног обраћања, као и на значај и важност ове комуникације. Такозвани језик етикеције састављен је често од историцизама и има за циљ наглашавање особитог међусобног поштовања. На различитим језицима стога можемо често видети стереотипне форме попут: Његово величанство, Ваша екселенција, госпођа, господин, високи представник, дубоко уважавање итд. Међу формама говорне етикеције можемо пронаћи и оне који немају еквивалент у другој култури.

Протокол званичне дипломатске учтивости исказивања поштовања чини међународну форму за савремену реторику у дипломатији. Елементи дубоког уважавања обично се остварују у писаном виду, где је основни облик испољавања такве реторике управо документ као „средство регистровања информација о чињеницама, догађајима“.²³⁹

²³⁹ Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Службени гласник 2004, стр. 357.

	<i>Сједињене Америчке Државе</i>	<i>Велика Британија</i>	<i>Француска</i>
Поздрав	<i>Excellency</i> (екселенцијо)	<i>Your Excellency</i> (Ваша екселенцијо)	<i>Monsieur le president de la Republique</i> (господине председниче Републике)
Титула и начин ословљавања	<i>Your Excellency</i> (Ваша екселенцијо)	<i>Your Excellency</i> (Ваша екселенцијо)	<i>Votre Excellency</i> (Ваша екселенцијо) – писма у трећем лицу
Форма уљудности	<i>Accept, Excellency, The assurances of my highest consideration</i> (Примите, екселенцијо, гаранције мог највишег уважавања)	<i>I have to honour to be, with the highest consideration, Your Excellency's obedient Servant</i> (Част ми је, с највишим уважавањем, бити понизни слуга Ваше екселенције)	<i>Veillez agréer, Monsieur le president, les assurances de ma plus haute consideration</i> (Изволите примити, господине председниче, гаранције мог највишег уважавања)

Комуникација на највишем нивоу с председницима држава и специфичностима дипломатске уљудности.²⁴⁰ Извор: Johnn R. Wood, Jean Serres, *Дипломатски церемонијал и протокол*, Мате, Загреб, 2005

Иако се форме етикеције много јасније примећују у писаним облицима (о томе ће бити више речи у поглављу о писаним облицима изражавања), у говорним облицима користе се у уводном и завршном делу обраћања: „Поштовани господине председниче, уважени чланови Савета безбедности, даме и господо.“²⁴¹ Оваква форма уљудности која се током говора понавља четири пута (сваки пут по

²⁴⁰ Johnn R. Wood, Jean Serres, *Дипломатски церемонијал и протокол*, Мате, Загреб, 2005, стр. 158.

²⁴¹ Говор министра спољних послова Ивице Дачића на седници Савета безбедности Уједињених нација посвећеној раду Умника, 19. новембра 2015. године у Њујорку. Извор: активности и говори актуелног министра на званичном порталу Министарстава спољних послова Србије: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/16055-2015-11-19-22-06-57?lang=lat>, приступљено 10. децембра 2015. у 9.20.

једна, а све четири само на почетку) ствара неопходну атмосферу уважавања у сарадњи суверених партнера при активности дипломатских мисија. У оваквим обраћањима која су прилично типизирана: „Господине председниче Генералне конференције, господине председниче Извршног савета, генерални директоре, екселенције, даме и господо. Дозволите ми, пре свега, да Вам, господине председниче, честитам на избору и пожелим сваки успех у вршењу ове важне функције.“²⁴² Видљива је фактичка језичка функција говора, усмерена на контакт, односно успостављање комуникације. Ова језичка функција је честа приликом церемонија и свечаности, поготову због честог понављања апелативних речи. Стилски поступак дипломате примећује се и при градацији набрајања, када се учесници набрајају по значају на датом скупу.

Јасност дипломатског стила

Јасноћа је једно од најважнијих обележја дипломатског стила и овој особености стила потребно је водити рачуна, у једнакој мери, и у писаном и у говорном обраћању. „Јасност значи логичку или емоционалну подударност између говорника и саговорника, писца и читаоца, тј. адекватно примање порука (комуникативних и естетичких) без потребе за накнадним објашњењима.“²⁴³ Говорити и писати јасним стилем значи употребу одговарајућих речи при изражавању мисли, које ће бити јасно схваћене. Због тога савремени дипломата при писању извештаја, нота, меморандума и слично увек мора имати на уму да не пише за себе, него за друге. Своја знања и информације мора саопштити тако да га разумеју и они који о том предмету знају врло мало или готово ништа. Језик и стил у дипломатској делатности треба да буду *једноставни, природни и одмерени*. С обзиром на то да је употреба овог стила усмерена на преношење информација које утичу на креирање државничких односа, очигледно је да јасност и објективност морају да буду најважније одлике овог стила.

²⁴² Говор министра спољних послова Ивице Дачића у генералној дебати 38. заседања генералне конференције Организације уједињених нација за образовање, науку, културу и комуникације (Унеско) у Паризу: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15989--38-?lang=lat>, приступљено 10. децембра 2015. у 9.40.

²⁴³ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија Стојадиновић, Београд, 2001, стр. 130.

Савремени дипломата мора водити рачуна о економичности и концизности израза. Да би се постигла јасноћа стила кључни су употреба, односно одабир речи и правилна формулација реченице.²⁴⁴ У српском језику имамо дугогодишњи уплив страних речи и израза који су, услед честе употребе, прихваћени, иако „угрожавају природу и дух нашег националног језика“.²⁴⁵ Међутим, дипломатски стил не карактерише честа употреба архаизама, турцизама, варваризама, неологизама, провинцијализама, жаргонизама, вулгаризама, народне етимологије и баналности.

Да би се постигла јасноћа дипломатског стила, потребно је обратити пажњу на најчешће грешке које доводе до нејасноће стила. У питању је избегавање амфиболије, која има значење двосмислености или вишесмислености. Савремена реторика у дипломатији, поред истинитости (тачности) израза, подразумева прецизност као основу сваке комуникације. Међутим, на супрот овој тези, дипломатска двосмисленост се у практичној примени често схвата и као вештина, уколико за резултат има слагање две стране или више страна. Данас се и у обичном говору умеће проналажења формулације којом се избегавају неугодности и која је истовремено прихватљива за све стране, третира с поштовањем и често назива дипломатски облик изражавања.²⁴⁶

Узроке нејасноће (амфиболије) у српском језику Р. Животић проналази у:²⁴⁷
– *лошој формулацији реченице* („Мислим да би наша позиција данас била таква да бисмо сачували Косово у државним оквирима Србије, да је било мање тих грлатих и громовитих такозваних патриота, који су Косово бранили од Срба, а не од оних који угрожавају опстанак Косова у државним

²⁴⁴ Исто, стр. 161–173.

²⁴⁵ Исто, стр. 132.

²⁴⁶ Professor Norman Scott, director of Diplomatic Training Programmes at the Graduate Institute of International Studies, Geneva, writes: „In common parlance the skill of finding formulations which avoid giving offence and are at the same time acceptable to all sides is treated with justifiable respect and often referred to as a diplomatic form of expression.“ Видети више: J. Kurbalija and H. Slavik (eds), *Language and Diplomacy*, 2001. Доступно на: <http://www.diplomacy.edu/resources/general/ambiguity-versus-precision-changing-role-terminology-conference-diplomacy> и <http://www.diplomacy.edu/language/ambiguity>

²⁴⁷ Видети више: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампариија Стојадиновић, Београд, 2001, стр. 161–173.

границама Србије.²⁴⁸ – У овако лоше формулисаној реченици нејасно је од чега зависи наша позиција и каква је то позиција.);

– *погрешној употреби одређених прилога и предлога* („Ово је и прилика да захвалим Белгији и на доброј комуникацији коју смо остваривали у првој половини ове године у својствима председавајућих Комитету министара Савета Европе и ОЕБС-у, **са надом да ће се она наставити** и са Босном и Херцеговином.²⁴⁹ – Да ли ће се наставити добра комуникација или председавање?);

– *неправилној употреби заменица* („Министар спољних послова Републике Србије Иван Мркић примио је јутрос шефа Делегације ЕУ у Београду Мајкла Девенпорта, који је тражио пријем код министра како би пренео поруку баронесе Кетрин Ештон поводом развоја ситуације у вези Украјине.²⁵⁰ – Ко преноси поруку министар или шеф Делегације?);

– *прекомерном низању односних реченица* („У 2011. години, државе учеснице ОЕБС-а су донеле одлуку да огромна стручна знања Организације из области мера за јачање поверења примене у сајбер домену и основале су неформалну радну групу **која је**, до 2013. године, идентификовала једанаест мера за јачање поверења **које се** односи на смањење ризика од сукоба **који** проистиче из употребе информационо-комуникационих технологија.²⁵¹ – Јесу ли мере о спречавању ризика или говоре о настанку ризика? Нејасноћа би се овде значајно отклонила смањивањем реченичне конструкције и творбом више једноставнијих реченица), и оно што је најчешћи случај у дипломатском изражавању,

²⁴⁸ Извор: Интервју – Вук Драшковић, министар спољних послова Републике Србије, магазин *Време*, бр. 810, 13. јул 2006. Доступно на: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=459105>, приступљено 19. децембра 2015. у 9.20.

²⁴⁹ Обраћање министра Дачића, на 125. министарском састанку Савета Европе доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15260--125-?lang=sr>, приступљено 20. децембра 2015. у 10.15.

²⁵⁰ Извор: Саопштење МСП-а поводом сусрета министра Ивана Мркића са шефом Делегације ЕУ у Београду Мајклом Девенпортом, доступно на: <http://mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/12233-2014-03-19-15-41-14?lang=lat>, приступљено 20. децембра 2015. у 10.45.

²⁵¹ Иступање председавајућег ОЕБС-у и министра спољних послова Ивице Дачића на Глобалној конференцији о сајбер простору 2015. у Хагу доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15101-2015-04-16-10-31-24?lang=sr>, приступљено 20. децембра 2015. у 11.25.

– превише дуга реченица („У вези са објављивањем чланка у издању дневних новина *Блиц* од петка, 28. марта 2014. године, под бројем 6151, а под насловом „Председникова ташта добила пасош за дипломате“, са наднасловом „Министар иностраних послова Иван Мркић делио пасоше шаком и капом“, аутора Иване Мاستиловић Јаснић, који се најављује као ударни текст на насловној страни под називом „Дипломатски пасош за Николићеву ташту“, са наднасловом „Скандалозна одлука шефа српске дипломатије Ивана Мркића“, Министарство спољних послова жели да укаже да су информације изнете у тексту непроверене и нетачне.“²⁵² – Овако наведен низ наслова и надналова изазива забуну шта је где писало.)

У оквиру дипломатског стила јасност и прецизност реченица одређени су и строгим синтаксичким правилима. Ова особина је имала примат у периоду када је дипломатски речник надзирала француска Академија,²⁵³ која је, прочишћавајући га, гарантовала неопходну прецизност и сталну луцидност.

Концизност дипломатског стила

Концизност у изражавању је важна особеност дипломатског стила писаног и говорног изражавања. Концизно писање и говорење је „снажно“ изражавање које карактерише дипломате веште у изражавању. „Концизност значи кратак, једар и језгровит начин изражавања, максимално сажет – али и максимално јасан.“²⁵⁴ Дипломатско саопштавање и говорење не треба да садрже непотребне речи и дугачке реченице оптерећене фразама које не доприносе јасноћи саопштеног. Свака реч треба да буде одмерена, језгровита, недвосмислена и да чини јасну

²⁵² Извор: Саопштење МСП-а поводом нетачних навода у дневном листу *Блиц* о издавању дипломатских пасоша, доступно на: <http://mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/12251-2014-03-28-15-24-57?lang=lat>, приступљено 20. децембра 2015. у 13.00.

²⁵³ Видети више у поглављу Историјат дипломатских језика. Чињеница да је Emer de Vattel, швајцарски филозоф и дипломата, чије су теорије послужиле за утемељење модерног међународног права и политичке филозофије, написао своје чувено дело *Law of Nations* на чистом дипломатском француском језику, дала је том језику статус језика међународног права, који је задржао све до данас.

²⁵⁴ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампариија Стојадиновић, Београд, 2001, стр. 173.

логички целину. Концизан стил се постиже пажљивим одабиром лексике, сажетом реченицом и правилним редоследом речи у њој. . Концизан стил изражавања највише погодује дипломатској професији због информатичности и чињеничности исказа, избегавању украшавања, оскудним епитетима и великим процентом именица и глагола као вршиоца радње у говору.

Најчешће грешке концизности стила Р. Животић види кроз плеоназам, таутологију, перисологију, перифразу, лаконизам, фразирање, клишее и канцеларизме.²⁵⁵ Плеоназам као појава сувишних речи истог значења најчешћа је грешка концизности стила у политичком говору, а честа је појава и у дипломатском изражавању попут: **доследна** и потпуна примена Резолуције, **позитивни** напредак, све **у свему**, **инвестиционо** улагање, **високи** значај, међународни положај и **углед**, ојачан је **интензивним** дијалогом, **проактивна**, **јасно профилисана** и осмишљена политика допринела је **бољем** позиционирању, који спроводи **истинске** реформе, добро је искоришћена прилика да се **још једном** потврди одређеност, извршено је **свеобухватно** сагледавање, разговори су протекли у **срдочној и пријатељској** атмосфери, министарство сагледава целисходност и **рационалност** итд. Међу сувишним речима најчешће проналазимо придеве, али могу се наћи и именице, глаголи, заменице и прилози. Таутологија и персологија, као грешке у концизности стила сличне плеоназму, ређе се проналазе у дипломатском изражавању, док је перифраза једна од особености дипломатског стила коју често виђамо. То је фигура којом се неки појам додатно описује с више речи или реченица (нпр. „Једна **болна ера** сада се коначно приводи крају.“)²⁵⁶

Концизност и сажетост изражавања су блиско повезани али опет различити. Уско посматрано концизност је релативна, док је сажетост апсолутна. Концизност

²⁵⁵ Видети више: *Исто*, стр. 173–181.

²⁵⁶ Извор: Говор Вука Јеремића на Генералној скупштини на 67. заседању. Реченица у првом минуту и двадесет петом секунди: <https://www.youtube.com/watch?v=xhhZti8IxzK>.

је дакле сажетост у зависности од сврхе. Ако се број речи у реченици може смањити на начин да се не мења суштинска порука, такав стил није концизан.²⁵⁷

Када говоримо о сажетости изражавања потребно је избегавати лаконизам. То је максимално сажето изражавање које услед не познавања говорног контекста може да доведе до низа нејасноћа. Лаконизам се данас лакше избегава кроз дигитално комуницирање путем друштвених мрежа због употребе различитих алатки које указују на контекст догађаја који се коментарише о којима је више било речи у другом поглављу текста.

Карактеристика перифразе у савременој дипломатији јесте да се са више речи у опису неког значења скрене пажња са суштине поруке која се преноси. Најчешће перифраза прелази у **еуфемизам** – када се додатним описом избегава непријатна конотација поруке која се преноси, или у **литоту** – уколико се значење поруке ублажава. Ове грешке концизности стила су карактеристичне за дипломатску делатност, или оно што се често назива дипломатска углађеност изражавања.

Фразирање је најчешћи облик грешке у концизном изражавању, поготово у дипломатским говорима, и политичкој комуникацији. Фразирање најчешће настаје употребом сувишних речи и израза, без прецизних значења у циљу кићења стила и бољег представљања личног изражајног стила. Ова замка у изражавању често даје супротне ефекте, и особе склоне фразирању бивају маргинализоване и непожељне у дипломатском кору. Фразе могу бити целе реченице, групе речи, изрази а најчешће синтагме. Како Р.Животић примећује да наше доба болује од фразирања, па „фраза, шупља изјава је постала згодна формула да се избегне одговорност за јавно изговорену реч, да се и једноставно представи као сложено, да конкретно постане „извесно“ које исто толико може бити и „неизвесно“.“²⁵⁸

²⁵⁷ Thomas S. Kane and Leonard J. Peters, *A Practical Rhetoric of Expository Prose*, Oxford University Press 1966. Pg 281.

²⁵⁸ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарииа Стојадиновић, Београд, 2001, стр. 179.

Савремена дипломатија, са свим пратећим ефектима глобализације, изнедрила је и посебан облик концизног комуницирања кроз друштвене мреже, о којима је више речи било у претходним поглављима. Услед обиља информативне пренатрпаности, која нас прати у претходној деценији, концизно изражавање постаје императив технолошке, и језичке писмености савременог доба. Овакав вид дипломатског изражавања све је бројнији, а концизност израза у савременом свету се све више ослања на такозване хаштагове и хиперлинкове којима писац упућује на догађај о којем даје коментар. Оваквим обликом дигиталног комуницирања се избегава лаконизам, односно могућност да буде неправилно схваћен услед не познавања околности или говорног контекста.

Тачност дипломатског стила

У поглављу *Особености дипломатске комуникације*²⁵⁹ истакли смо два важна принципа, и то, да ће се савремени дипломата ангажовати само у истинитој комуникацији, односно тачној, и фер комуникацији, која омогућава поштовање и обострано разумевање. Професионалне дипломате одржавају кредибилитет, и достојанство своје професије пружајући искрену, отворену и правовремену комуникацију, а јачањем слободног протока основних информација у складу са јавним интересом државе коју представљају. Следствено овоме, намеће се питање о тачности стила изражавања, односно начина предочавања истинитих чињеница. Наиме, осетљивост дипломатске професије не прашта обмане у информисању. Чињенице којима савремени дипломата располаже, и које одашила морају бити тачно испоручене, као и проверене. Луксуз личног доприноса, односно предочавања чињеница министарству спољних послова након важног сусрета, или дипломатских преговора може имати само каријерни дипломата, који на основу дугогодишњег професионалног искуства даје личне опаске са нагласком на субјективност исказа. У сваком другом случају, овакав субјективизам је недопустив јер би на пољу међународних односа функционисали изврнути принципи обојени личним ставовима, с могућим разорним последицама по

²⁵⁹ Друга глава, стр 19.

билатералне и мултилатералне односе., Чињеница не постоји сама за себе, изолована, ван контекста. Иако има објективну вредност, у њеном сазнању важно је открити њен смисао.²⁶⁰

Деловање савремених дипломата усмерено је данас на континуитет писаног и усменог изражавања. Дужност дипломате је стални контакт са колегама из дипломатског кора, са властима земље у којој је акредитован, са деловима становништва и националних заједница у иностранству, са академском заједницом и медијима као и са надлежним и колегама из своје владе. Као резултат горе наведеног, савремени дипломата мора имати велику способност да асимилира информације прикупљене од различитих извора, и изнад свега да их тачно, правилно, и прецизношћу изражајне елеганције пласира даље. Р. Животић²⁶¹ разликује објективне, научне и сазнајне чињенице. Са аспекта сложености, дели их на једноставне („Теме о којима су вођени разговори биле су: мигрантска криза, политички односи у региону, економска сарадња и питања сукцесије“²⁶²) и сложене (сложене су карактеристичније за дипломатију : „Током консултација две стране су, на основу обавезе која произилази из члана 15. ССП-а, иницирале потписивање Споразума о сарадњи између Владе Републике Србије и Савета министара БиХ у оквиру процеса приступања ЕУ, и размотриле наредне кораке за примену Меморандума о разумевању између Владе Републике Србије и Савета министара БиХ о сарадњи у области европских интеграција, који је потписан 27. децембра 2012. године у Сарајеву.“²⁶³). Даље, постоје чињенице које су подложне провери као и оне које се изводе из низа података (карактеристично за дипломатске извештаје). Животић²⁶⁴ посебно разликује, и објашњава усмерене чињенице, делимичну истину, стилистичку истинитост и стварну истинитост, док су за дипломатско деловање усмерене чињенице најважније, и често примењиване.

²⁶⁰ Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија Стојадиновић, Београд, 2001. стр. 194.

²⁶¹ Видети више: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија Стојадиновић, Београд, 2001, стр: 194-198.

²⁶² Извор: Званично саопштење МСП: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/16532-2016-03-16-14-12-07?lang=cyr>

²⁶³ Извор: Званично саопштење МСП: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/16441-2016-02-23-15-04-20?lang=cyr>

²⁶⁴ Видети више: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија Стојадиновић, Београд, 2001, стр: 196-197.

Наиме, када се чињенице планирано одашиљају због изазивања реакција међународне јавности, или појачаног ефекта тих реакција, ради се управо о усмереним чињеницама. Намере и тајминг оваквих чињеница у дипломатској пракси је тешко доказати те се због осетљивости међународних односа дипломате, и државници чешће уздржавају од оптуживања.

Што се тиче грешака у тачности стила, Животић²⁶⁵ издваја афектације, литерарне афектације, патетичност, насиље над језиком и ласкање, док се у дипломатским препискама афектације прихватају као особеност дипломатског изражајног стила, а ласкање у говорним жанровима се граничи са дипломатском учтивошћу.

Тачност стила савремене дипломате постижу умереним и одмереним језичким изразом проверених чињеница којим се постиже потпуни склад, и јединство садржине и форме. По потреби интензивирање језичког израза у преношењу мисли и емоција треба укомпоновати у целину одговарајућег смисла и значења. Осим тога, у складу са глобализационим темпом брзог напретка науке и технологије посебан акценат стављамо на употребу једноставних речи, и тачних интернет линкова које везују мисао са конкретном садржином.

Живост, и складност дипломатског стила, такође су важне одлике стила које савремени дипломата мора уважити у свом писаном и говорном изражају. Употреба различитог тоналитета у говорном изразу, низањем реченица различите дужине и природе, као и комбинација логичног и емоционалног представља прави пут дипломатском дужноснику у оживљавању свог исказа. Уколико се уваже стилске одлике јасности, концизности и тачности израза а логички реченични низ буде поткрепљен одговарајућом формом, и сменом лексики, добија се прихватљива хармонија исказа, пожељна у свим говорним и писаним облицима дипломатског општења.

На основу свега наведеног, можемо закључити, да особености дипломатског стила, поред ограниченог броја језичких средстава, претежно

²⁶⁵ Видети више: Радомир Животић, *Изражавање новинара*, Штампарија Стојадиновић, Београд, 2001. стр. 197-202.

именица, одређене и строге форме и дипломатских стереотипа (посебно у писаним облицима), одсуства епитета, диктира и пажљива употреба лексике, синтаксе и фразеологије..

4.1. Технике јавног излагања

Као и већина других професија, и дипломатија је имала развојне процесе о којима је раније у тексту било више речи. Окружење и услови у којима се дипломатија развијала драстично су се променили, и то на начин на који велики мајстори ране дипломатије нису могли ни замислити. Савремено друштво глобализирајућег света даје динамику савременој реторици у дипломатији. Нова и специфична знања постају неопходна наоружања која спречавају да дојучерашњи дипломата у врху не буде бајата вест у модерном свету. Информација, приступ информацијама, брзина преноса и знање како употребити информацију на адекватан начин постали су примарни елементи на које дипломата мора да рачуна када припрема своје излагање. Само пре неколико деценија, спољна политика и дипломатија нису биле у домаћају масовне јавности, а тренспарентност ових политичких процеса била је строго контролисана.

Огромне су могућности савремених технологија, пре свега интернета, а затим и телевизије са 24-часовним вестима (која је, својевремено, својим појављивањем такође направила својеврсну револуцију и велике промене у практиковању дипломатије) и доносећи свет на длану омогућавају бирачком телу да посматра чак и графички приказ спољне политике једне земље. Једно је јасно, оптичка лупа на дипломатама је постављена, али с том разликом што данас можемо сви пажљиво да је пратимо.

Иако дипломатска дужност нема званично радно време и будно око јавности се налази и на догађајима за које се најмање очекује, ми ћемо се у овом поглављу највише бавити припреманим и очекиваним иступањима у јавност у дипломатији. С оваквим иступањима у оквиру дипломатских активности, савремени дипломата се сусреће у различитим приликама службених контаката с представницима министарства земље домаћина, као и представницима амбасада

других земаља, те приликом преговара, билатералних и мултилатералних самита, у интерпретацији ставова своје владе, односно министарства спољних послова, приликом давања интервјуа и изјава за штампу, приликом посета образовним институцијама и предавања на истим, на коктелима, вечерама и многим другим сличним догађајима. Стога, техника јавног излагања савременог дипломате, без обзира на медиј, догађај и потребу за иступањем, треба да буде средство у служби контроле, заштите и промовисања интереса матичне земље датог дипломате.

Технике јавног излагања у дипломатији се, пре свега, ослањају на осмишљавање и креирање кључних тачака говора, односно његове садржине, креирање адекватне интерпретације те садржине и, пре свега, пажљивог одабира средстава вербалне и невербалне комуникација. При јавном излагању овде подразумевамо како обраћање аудиторијуму с којим дипломата није у непосредној просторној вези,²⁶⁶ тако и обраћање мањој или већој групи људи (за конференцијским столом нпр.) у ситуацији у којој се обраћање дешава наизменично или по неком устаљеном реду.²⁶⁷ Ово је, истовремено, и једна од главних идеја водила у изради ове докторске дисертације, с намером да се наше истраживање употреби у практичне сврхе едукације и додатног унапређења у култури изражавања и изградњи личног стила савременог дипломате. „Радник у области духовних наука, ако је већ изабрао да буде чистач друштва, треба да у првом реду буде чистач језика којим говоре моћне друштвене групе. Језик моћних открива и прикрива оно што је за њих једини важно – интерес.“²⁶⁸

Опште је познато у беседничкој пракси да чак и осредњи говор може да буде ефектнији уколико је добро презентован, док добро написан говор може бити уништен лошим излагањем. С друге стране, савремена реторика у дипломатији много је осетљивија и не дозвољава пропусте у излагању, а још мање у говору. Овакви пропусти имају далекосежне последице по дипломатске односе између две земље или више њих оштећених неопрезним изјавама говорника. С обзиром на то да сваки дипломатски исказ представља једно саопштење у оквиру говорног

²⁶⁶ Дифузни, односно расути аудиторијум који чине они који прате излагања путем средстава масовне комуникације: интернет, телевизија, радио и све више друштвене мреже као могућности за изношење ставова.

²⁶⁷ Дипломатске конференције, самити, трилатерални и билатерални сусрети и тако даље.

²⁶⁸ Ђуро Шушњић, *Рибари људских душа*, Чигоја штампа, Београд, 2011, стр. 21.

догађаја,²⁶⁹ оно мора бити брижљиво изведено или осмишљено како би изазвало одговарајућу пажњу и жељене ефекте. Порука или идеја исказа постаје разумљива уколико се постигну једноставност и тачност реченичног израза. Стога, савремени дипломата пре излагања мора да издвоји време за систематску и брижљиву припрему. У припремној фази, препоручљиво је да се говорник држи доминантне идеје, односно мисли, коју жели да пропагира у свом говору, док је пожељно да избаци непотребне и неважне делове. Уколико је у питању интервју, савремени дипломата мора бити добро информисан и интересантан саговорник који се адекватно припремио и простудирао потенцијалне теме за интервју у циљу адекватније одбране сопственог става. Једна од све важнијих техника које олакшавају припрему јесте такозвана визуализација излагања или интервјуа, односно развијање способности говорника да унапред у сопственим мислима инсценира комплетан догађај. Оваква психолошка припрема је значајна за сваког говорника, јер на тај начин може да осмисли неколико потенцијалних сценарија, а самим тим и да „заузме различите позиције у укупној стратегији говора“.²⁷⁰ У складу с овим, у припремном процесу добар савремени дипломата ће се послужити и техником замене теза, односно приликом увежбавања ће се трудити да себе стави у положај саговорника или аудиторијума, у жељи да што боље уочи и разуме његове (њихове) циљеве и потребе, и самим тим препозна сопствене слабе тачке у излагању. Како смо већ помињали, овде важну улогу игра познавање језика на којем се излагање или наступ одвија, а пракса је показала да „... ако желите да откријете шта ваш саговорник заправо мисли, наговорите га да говори на материјем језику. Најпоузданији начин да разумете једну земљу јесте да говорите њеним језиком, а преко језика ћете сазнати и каква осећања тај народ гаји.“²⁷¹

²⁶⁹ У формалним приликама попут излагања на међународним конференцијама, у службеним контактима с представницима министарства и других органа земље домаћина или амбасадорима из других земаља, у интерпретацији званичних ставова свог министарства, односно владе, у изјавама за штампу и интервјуима и сличним приликама.

²⁷⁰ Сретен Петровић, *Реторика – историја, теорија, пракса*, Народна књигга – Алфа, Београд, 2007, стр. 378.

²⁷¹ Ернест Сатов (Sir Ernest Satow), *Дипломатска пракса*, Holywell – Neopren, Београд, 2013, стр. 620.

Уколико дипломата има задатак да саопшти опширнију изјаву коју је тешко запамтити, или ако је у питању краћа али веома важна изјава у којој свака реч има одређено значење, дозвољено је читање овакве изјаве, што је у дипломатској пракси широко прихваћено и сматра се уобичајеним.

Иако се формалност израза у дипломатском излагању подразумева, честа је појава да се у мање формалним сусретима комбинује с најбољим атрибутима конверзације попут директности, спонтаности, изражајности гласа и личног осећаја за ток дијалога или излагања. То значи да дипломата, да би испунио циљ, има развијен осећај обраћања у мањим и специјалним окружењима и ситуацијама у којима говор може да буде директнији и јасно усмерен, а елементи личног су добродошли. С друге стране, у обраћању масовном аудиторијум пожељно је користити сигурније форме и тзв. опште оцене. Међутим, без обзира на повод, прилику и окружење, једноставност стила у обраћању јавности указује на стручност, сигурност и спремност дипломате за комуникацију. „... говор дипломате се разликује по сврси, по подтексту, по интонацији, по формулацијама, по одговорности за изговорену реч, по ономе што је речено и ономе што није али се подразумева.“²⁷²

Аргументовање²⁷³ у излагању је изузетно важан део технике реторике савременог дипломате. Аргументација спада у шири део савремене реторике у дипломатији, а практикује се од најстаријих времена. Важност снаге аргумента је огромна, јер он представља ефикасан начин да се брани легитимност одређене тачке гледишта, односно да се створе неопходни услови за прихватање и усвајање исказа. „Реторика с аргументацијом је један од видова много ширег процеса комуникације, тј. дјелатности одашиљања и примања порука ради обавјештавања и утјецања међу појединцима и међу друштвеним скупинама. Ставови о којима се аргументира и сами аргументи јесу поруке, говорници су комуникатори...“²⁷⁴

²⁷² Живорад Ковачевић, *Међународно преговарање*, Албратрос плус, Београд, 2010, стр. 177.

²⁷³ „Аргумент је суд којим говорник утемељује оправданост свог става и, уједно, изричито или прешутно, побија оправданост друкчијих ставова у спорном питању; или обратно, суд којим говорник оповргава став друкчији од свога и уједно, изричито или прешутно, утемељује оправданост свог става.“ Према: Никола Висковић, *Аргументација и право*, Досије, Београд, 2004, стр. 49

²⁷⁴ *Исто*, стр. 14.

Познавање техника аргументовања даје могућност савременом дипломати да уочи слабости у аргументима саговорника (излагача), а да исте лакше избегне. У ове технике подразумевамо, такође, и вештину разлучивања чињенице од мишљења, суда од веродостојности изјаве и процена чврстине доказа. Међутим, успех реторичког деловања, поред аргументације, зависи и од низа других елемената спољне природе, попут друштвене моћи говорника, али и услова и ситуације у којој се говорник налази у том тренутку. „Социологија језика и комуникологија показују да увјерљивост и утјецај дискурса у високој мјери овисе о јачем или слабијем положају говорника у структури материјалне и политичке моћи...“²⁷⁵

Организовање излагања у дипломатији не подразумева само распоређивање већ постојећих идеја, већ њихово обликовање у што прихватљивију форму дипломатског дискурса, с намером да буду што боље прихваћене. Структура говора мора бити јасна и повезана, јер указује како на начин мишљења, тако и на критичко мишљење говорника. Овде битну улогу, свакако, имају таленат и интелигенција, али и способност анализирања и излагања проблематике, добро памћење, брзина реаговања и, поготово, одговорност и осећај дипломатске осетљивости.

И на крају овог поглавља, морамо закључити да, поред личног кредибилитета, познавања материје, времена и начина припрема за излагање, личног осећаја за аудиторијум и ситуацију у којој се налази, успех говора савременог дипломате увелико зависи и од ентузијазма личности. Уколико задата тема са својим циљем истински покреће дипломату, готово је сигурно да ће тај ентузијазам бити успешно пренесен и публици. Уколико говор дипломате буде језички исправан, савршено организован и брижљивим речима изговорен, али без додатне покретачке енергије, велике шансе су и да буде заборављен. Начин обраћања публици је стога кључни елемент технике излагања, односно говорник никад и ни под каквим условима не сме потцењивати саговорника и публику, и то

²⁷⁵ Исто, стр. 39.

не само у домену њихове способности и перцепције, већ и о сложености њихових интереса и његових сазнања о томе.

4.2. Прецизна употреба језика

Савремена реторика како у дипломатији, тако и у другим сферама и медијски пропраћеним пословима помера се, мења и обликује у складу с глобалистичким токовима, информационо-технолошким развојем и потребама савременог света, али се однос према језику, односно поштовање језика и познавање његовог функционисања никад нису мењали, бар када су добри говорници у питању. Обогаћивање речника бесмисленим изразима (попут: заиста, стварно, мислим...) честа је појава у политичким говорима, али је, с друге стране, недопустива са аспекта ефикасности таквог говора. Ако пођемо од две врсте значења речи, од којих се *денотативно* односи на прецизно, објективно и буквално значење речи, док је *конотативно* значење фигуративно, различитије или личније, а ова врста речи сугерише на нешто што укључује и емоције, асоцијације и све оне елементе који речима дају интензитет и снагу. Савремене дипломате често употребљавају конотацију да обогате значење онога што желе да нагласе. Навешћемо пример, за нашу земљу, важног излагања.

„Господине председавајући,

На самом почетку мог излагања, желим да изразим *дубоку захвалност моје земље огромној већини земаља чланица УН* које *поштују суверенитет и територијални интегритет Србије*. *Солидарност* која нам стиже из свих крајева света *храбри нас да истрајемо* у напорима да се питање будућег статуса Косова *реши* на начин прихватљив за све.

Искрено се *надам* да ћемо *наставити заједнички рад* на *одбрани основних принципа међународног права*, јачајући тако *универзалност доктрине решавања светских проблема путем консензуса*.

У исто време, са *дубоким жаљењем* примећујемо да *Приштина одбацује Резолуцију 1244*. Као што се јасно види из извештаја Генералног секретара,

албанске власти на Косову тврде – цитирам – *да их закон не обавезује да поштују резолуцију*.²⁷⁶

Курзивом наглашене речи у овом одломку имају снажну конотацију с намером да изразе емотивну компоненту значаја подршке и сарадње земаља чланица УН, као и истрајности на одбрани основних регулатива и принципа међународног права, где се други део конотација користи за подизање свести и јаких емоција свих земаља чланица, позивајући се на универзалност решавања светских проблема путем консензуса, односно да је консензус држава јачи и значајнији од било којих појединачних повреда принципа међународног права. Наставак овог одломка има другачије конотативно значење и указује на одбојност и непоштовање припадника албанске власти, који своје законе стављају много испред међународних принципа и регулација.

Овакве конотације које је вешто извео тадашњи министар иностраних послова Србије имале су за циљ придобијање представника других земаља чланица у намери да подрже идеју очувања државног суверенитета и интегритета. Овако значајан повод и састанак Савета безбедности заиста је захтевао пажљиво одабране речи са интензивним конотативним значењем.

Пажљив избор речи с њиховим денотативним и конотативним значењем кључни је део вештине сваког говорника, поготову савременог дипломате који заступа највише интересе сопствене државе.

Колико је говорник, односно дипломата јасан и колико је спреман да на кохерентан и убедљив начин брани свој став, односно ставове своје владе, толику количину моћи може да црпе из свог јавног наступа. Оклевање или непоседовање богатог речника (што и најбољу идеју и убеђење може да пољуља) могу јавни наступ уништити и умањити личну моћ и утицај таквог говорника, а следствено томе и утицај државе којој припада. У савременој дипломатији, замке постоје на сваком кораку, а једна на коју смо већ у првим поглављима указали јесте и

²⁷⁶ Говор министра иностраних послова Вука Јеремића у Савету безбедности УН 17. јуна 2009. пренешен у целости на порталу Научне српске политичке мисли; <http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/govor-vuka-jeremica-u-savetu-bezbednosti-un.html?alphabet=l>, приступљено 26. октобра 2013. у 20.56.

употреба речи у чије значење говорник није сасвим сигуран. Ова замка је већа уколико дипломата иступа на њему страном језику којим у већој или мањој мери влада. У овим случајевима, о важности припреме, пажљивом одабиру речи и вишеструкој провери њиховог контекста није потребно посебно говорити. У овим случајевима препоручљиво је коришћење познатих речи с конкретним смислом, као и избегавање апстрактних израза. На овај начин мисао дипломате ће бити одмах разумљива и избегава се опасност од неразумевања и двосмислености. Нажалост, пракса у савременој дипломатији често је показала и супротно. Приликом изјава дипломата (најчешће када су у питању домаћи медији и извештавање домаће јавности о преговорима, разговорима, сусретима итд.) честа је употреба компликованих речи и страних израза због погрешног веровања да такве речи звуче импресивно.

Древни грчки филозоф и говорник Демостен²⁷⁷ истакао је да дипломате не располажу с ратним бродовима или тешком пешадијом, или тврђавама. Њихово једино оружје су речи и могућности када те речи треба употребити, које се не смеју пропустити. Дипломата, који није у стању да искористи погодан тренутак, не само да ће пропустити прилику већ ће изгубити и моћ и контролу над даљим догађањима. Речи су оруђа говорникове вештине, а у савременој дипломатији есенција аргументације и преговарања. У другим професијама говорници изоштравају своју вештину речи кроз године покушаја, грешака и вежби, док у осетљивој дипломатској професији простора за грешке нема, те дипломате морају бити на много већем опрезу.

Употребу великих, тешких и „надуваних“ речи у осетљивости међународних односа препоручљиво је избегавати. У таквим случајевима често долази до такозваних дипломатских двосмислености које у слободном тумачењу могу послужити као повод за сукобе и заштравање дипломатских односа. Како наводи професор Дражен Пехар у истраживању у оквиру Дипло-фондације (као и

²⁷⁷ Видети више на руском порталу: <http://lib.rus.ec/b/367347/read>, приступљено 27. октобра 2013. у 9.45.

његовом даљем раду), дипломатска двосмисленост се користи у дипломатским преговорима за дипломатске сврхе, најчешће у потписивању споразума, поготову мировних преговора итд. У изради важног споразума с двосмисленим одредбама, страна која израђује уговор нада се да она може привремено задовољити опречне захтеве странака у уговору. Једна странка ће се фокусирати на могући смисао А, док ће се друга фокусирати на могуће значење Б. Обе стране ће у том случају имати бар привремено довољно материјала да се задовоље њихови захтеви.²⁷⁸ Ако је примарна улога дипломатије да посредује и гради мостове између људи и држава, и смањује или позитивно преображава конфликтне односе између отуђених ентитета, онда се дипломатска двосмисленост у овом случају може узети као двосмисленост која првенствено служи сврси посредовања и побољшања дипломатских односа између ентитета, људи и држава.

Међутим, двосмислености могу носити много веће опасности када се састоје у изјавама званичника, поготово ако је тренутак таквих изјава горући за страну која је оштећена истим изјавама. Пре шест година, немачки амбасадор Андреас Цобел (Andreas Cobel) изнео је прилично оштре и увредљиве ставове и претње, што је изазвало оштар протест Владе Србије немачкој влади.

Цобел је на састанку Форума за међународне односе Европског покрета у Србији рекао да „ако Србија настави да инсистира на досадашњим ставовима да је Косово увек било део Србије, тако је могла да се понаша и Мађарска у односу на Војводину“. У том контексту, он је рекао да није тачно да је Косово одувек у Србији, јер је после дуго времена постало део Србије 1912. године, а Војводина је ушла у састав Србије 1918. године. „То није претња, то је анализа“, рекао је Цобел. Амбасадор Немачке у Србији је рекао да инсистирање премијера Србије Војислава Коштунице на Косову као делу Србије „води у стагнацију и укопавање у нешто у

²⁷⁸ Комплетни радови професора Д. Пехара могу се прочитати на порталу Диплофондације и хрватском порталу зnanствених научних чланака; <http://www.diplomacy.edu/resources/general/ambiguity-versus-precision-changing-role-terminology-conference-diplomacy> и <http://hrcak.srce.hr/file/7734>, приступљено 28. октобра 2013. у 9.10.

чему не може да победи“.²⁷⁹ Након овакве изјаве немачког амбасадора у вези са земљом домаћина уследио је оштар протест Влади Немачке. Имајући у виду да је амбасадор по вокацији историчар, већина домаћих политичара сматрала је ову изјаву неприхватљивом, док стручњаци из области дипломатије и међународних односа сматрају да су неки делови његове изјаве били несмотрени и да се ради о изласку из дипломатске праксе. Након једног дана, уследило је јавно извињење поводом ове „несрећно протумачене“ изјаве, као и дистанцирање немачке државе од ње.

„Изричито се извињавам због можда нејасних изјава, а пре свега што је настао утисак да немам довољно разумевања за земљу домаћина“, рекао је Цобел. „Све синоћне изјаве, без обзира на то да ли су пренете на истинит или погрешан начин, могу се искључиво приписати мени.“ Цобел је, такође, рекао да жели да „изричито разјасни да ни у ком случају није изнео став, нити сматра да постоје историјске претензије Мађарске у односу на Војводину, нити да Мађарска намерава да затражи таква права“. „Став немачке владе и ЕУ је познат. Наш циљ су стабилизација и мир на Западном Балкану.“²⁸⁰

Поређење које је амбасадор Цобел направио у својој изјави отргле су се контроли и није у питању редак случај да се у говору деси помешана метафора у којој два нескладна поређења или више њих иду заједно, а често за резултат можемо добити комичну или увредљиву изјаву. Када се, међутим, метафора употреби ефективно, као поређење, онда је то одличан начин да се освежи говор и апстрактне идеје учине конкретним, непознато појасни, те да се изразе емоције и осећања. „Идентификујући апстрактну форму одређеног контекста, метафорички језик позајмљује нешто од њега и примењује то на ону групу ствари коју је теже разумети. У најширем смислу, дакле, метафоре се примењују у оним тренуцима у којима постоји одређени комплексан или апстрактан проблем, који треба

²⁷⁹ Изјава немачког амбасадора 11. априла 2007. која је због двосмислености, односно нејасноће изазвала приличне реакције како домаће јавности, тако и дипломатских кругова. Ова изјава може да се пронађе на различитим медијским веб порталима, а ми прилажемо следећи линк: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=04&dd=11&nav_category=11&nav_id=24138 6, приступљено 28. октобра 2013. у 11.05.

²⁸⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=04&dd=12&nav_id=241433, приступљено 28. октобра 2013. у 11.35.

објаснити или приближити циљаној публици тако што се једна врста објеката или звук радњи користи уместо неке друге, а да би се указало на сличност између њих.²⁸¹

Као и метафора, у прецизности језичког изражаја савремених дипломата значајан је и ритам који се ствара, пре свега, избором и уређењем речи. Понекад пријем изјаве код реципијената може у потпуности зависити од његовог ритма, што наравно не значи да је потребно наглашавати звук и ритам науштрб тога.

И на крају овог дела, закључујемо да савремену реторику у дипломатији треба да одликују језик јасноће и прецизности с јасном граматичком структуром и језичком конструкцијом, способност правилног избора одређених термина и израза, те да се користи много више детерминанти у односу на обичан језик, али и прилога, везника који повезују делове реченица и чине њихов међусобан однос јаснијим. То је, с друге стране, можда и једини начин да се спонтано, течно и прецизно изражавају и појасне финије нијансе значења комплекснијих садржаја, те избегну све потенцијалне нејасноће, двосмислености и нежељене изјаве у савременој дипломатији, као и потенцијални сукоби и кризе.

4.3. Дипломатско протоколарно општење

У првим поглављима овог рада покушали смо да дамо компарацију различитих дефиниција дипломатије, па смо нагласили ширину и могућности дефинисања и сагледавања ове професије. У практичном делу ове делатности, а често и међу лаичким круговима, можемо пронаћи да се дипломатијом називају и посебни органи задужени за дипломатско општење.

Заиста, незамислив део дипломатске делатности јесте управо дипломатско општење које се одвија путем сталних канала дипломатије, и то дипломатско-конзуларног представништва. Ово дипломатско тело постало је незаобилазни

²⁸¹ Јована Диковић, „Метафоре у оквиру политичког дикурса“, *Гласник Етнографског института САНУ, LVIII (1)*, Београд, 2010, стр. 142.

канал за уговарање такозваних сусрета у врху, као и за успостављање и одржавање билатералних дипломатских односа. Начин дипломатског општења има устаљену процедуру и два начина.²⁸² Прво, када министарство спољних послова једне државе упути поруку, демарш, упит или слично својој дипломатској мисији у другој држави, она је преноси тамошњем министарству спољних послова које, по потреби, консултује владу, неко друго ресорно министарство или било коју надлежну институцију. Одговор се шаље обрнутим путем, министарство спољних послова државе пријема шаље амбасади државе, која то прослеђује свом министарству. Други случај предвиђа слање демарша, ноте или другог документа министарства спољних послова једне државе амбасади друге, која то упућује на своје министарство. Одговор иде истим путем у обратном смеру. У пракси се први случај користи за угодне послове (додела одликовања, поклона, пружање подршке и слично), а за неугодне (уручење протеста, одбијање предлога итд.) користи се други канал дипломатског општења. Ако две државе немају узајамна дипломатска представништва или не одржавају дипломатске односе, комуникација је могућа преко њихових мисија у трећој земљи или у седишту УН.

Овде још једном видимо да министарство спољних послова сваке државе представља незаобилазни орган у свим фазама одвијања и настанка спољне политике. На челу централних органа дипломатског општења стоје председник државе, председник владе и министар иностраних послова.

С друге стране, свака држава у случајевима међународних криза мора да има на уму, пре свега, заштиту интереса државе и грађана у складу с међународним правом. Тада је држава приморана на такозване дипломатске интервенције које су пропраћене званичним саопштењем, које, пре свега, не вређа суверенитет државе пријема, не меша се у унутрашње ствари и не прети. Један од таквих примера била је државна интервенције поводом кризе у Египту, у августу 2013. године. Наиме, у тренутку ескалације унутрашње кризе, велики број држављана Републике Србије је боравио на летовању у тој земљи. Тада је Министарство иностраних послова Владе Србије издало и званично саопштење:

²⁸² Станко Ницк, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999, стр. 48.

„С обзиром на најновији развој безбедносне ситуације у Египту, где је у четвртак 14. августа уведено ванредно стање, на основу информација из амбасаде Србије у Каиру, Министарство спољних послова упозорава грађане Србије који су на летовању у египатским летовалиштима, да се забрана кретања коју су увеле египатске власти, од 19 ч до 6 ч, односи и на туристе.

Стога, апелујемо на туристе из Србије, којих је 700 у Хургади, да не напуштају хотелске комплексе у том периоду. Осим тога, остаје и наша снажна препорука да наши грађани буду додатно опрезни на јавним местима, да избегавају сва окупљања, чак и она која су наизглед мирна, и да не путују у велике градове.

Посебан опрез саветујемо петком, после молитве. С обзиром на то да је расплет ситуације неизвестан, остајемо при томе да грађани Србије не би требало да путују у Египат на летовање. За сада су грађани Србије добро, безбедни су и нико од њих се није обраћао српској амбасади са захтевом за било какву врсту ванредне помоћи због новонастале ситуације у Египту. Амбасада Републике Србије у Каиру дежурна је 24 сата, у сталном је контакту са туристичким водичима и агенцијама, као и са властима у Египту, непрестано прати развој ситуације у целој земљи, а посебно у туристичким местима, где су концентрисани наши туристи.

У Министарству спољних послова, од почетка сукоба формиран је кризни штаб, који је у сталном заседању и редовно процењује политичко-безбедносну ситуацију у Египту.²⁸³

²⁸³ Ово саопштење је изашло у свим релевантним медијима, а може се погледати на интернет презентацији Министарства иностраних послова Републике Србије, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/11597-2013-08-14-14-08-05?lang=lat>

4.4. Култура и дипломатија

Једна од могућих, честих и пожељних парадигми, када је у питању међународно комуницирање, јесте културна дипломатија. У питању је прилично широк и флексибилан појам, јер би се свака дипломатска активност у додиру са културом могла назвати културна дипломатија. Међутим, ми ћемо се овде базирати на одређеним аспектима и карактеру дипломатског деловања, што се подводи под појам културне дипломатије. Ова грана дипломатије се сматра драгоценим средством у области спољне политике. Међународна размена податка, знања и информација чини основу сваког културног режима. „Ове размене креирају циркулисање информација и знања у културном систему и омогућују прогрес/развитак науке, технике и нарочито образовања/учења. Циркулација података омогућује и развој политичког миљеа и динамизирање односа између културе и политике.“²⁸⁴

У савремено доба, модел културне дипломатије је у тесној вези с развојем јавне дипломатије, о чему смо већ писали у претходној глави ове дисертације. Тесну везу између ове две важне гране дипломатије чине заједничка мисија правилне поставке слике нације или тзв. имиџ (бренд) државе, као и изградња угледа и поверења у међународној арени. Стварање посебног идентитета државе, користећи различите расположиве факторе, доноси вишеструке бенефиције, а у савременом добу глобализације све је значајније и глобално признање, односно пораст међународног угледа. С овим неопходним карактеристикама долази и до пораста у области туризма, страних директних инвестиција, као и важног промовисања области образовања и спорта, традиције и културе. Данас се многи аутори баве културном дипломатијом на интердисциплинарном нивоу, али она ипак остаје неразјашњено подручје.

Културна дипломатија може да се означи двојачко у свету дипломатије, односно она носи у себи појам и старог и новог. Наиме, појам старог објашњавамо у историји културне размене која је дугачка колико и историја дипломатских

²⁸⁴ Игор Јанев, *Културна дипломатија – спољна политика Југославије (СЦГ) према UNESCO-у*, Институт за политичке студије, Београд, 2004, стр. 51.

активности људи. У III миленијуму пре н. е., још у дипломатским активностима Сумера, забележени су културни елементи и размене. С друге стране, појам новог постоји приликом дефинисања савремене (модерне) дипломатије, где је једна од кључних дужности дипломате управо развој културних односа. Једну од усвојених дефиниција дао је Институт за културну дипломатију,²⁸⁵ односно тренутни председник Академије за културну дипломатију др Емил Константинеску:²⁸⁶ „Културна дипломатија најбоље се може описати као ток акција, које су базиране и утемељене на размени идеја, вредности, традиције и других аспеката културе или идентитета, у циљу јачања односа, унапређење друштвено-културне сарадње или промовисања националних интереса. Културну дипломатију могу да практикују припадници јавног сектора, приватног сектора или цивилног друштва.“²⁸⁷

Међутим, културна дипломатија није заокупљала стручну научну јавност све до Другог светског рата, док је послератно међународно окружење постало отвореније како кроз дипломатске форуме као средства постизања спољнополитичких циљева и друге дипломатске активности у тесној спрези с културом, тако и кроз повећано интересовање научних кругова. Убрзо је дошло и до формирања Организације уједињених нација за просвету, науку и културу – UNESCO.²⁸⁸ Овом организацијом, као и многим сличним које су се формирале у наредним деценијама, потврђен је продор културне размене и односа као вид чврсте споне и вишеструко корисне међународне сарадње. „То се показало посебно у случају УНЕСКО-а, чија је сврха од оснивања била да допринесе миру и

²⁸⁵ <http://www.culturaldiplomacy.org>

²⁸⁶ Др Emil Constantinescu, тренутни председник Академије за културну дипломатију (од 2011), бивши председник Румуније (1996–2000), бивши ректор Универзитета у Букурешту (1992–1996).

²⁸⁷ Оригиналан запис: „Cultural Diplomacy may best be described as a course of actions, which are based on and utilize the exchange of ideas, values, traditions and other aspects of culture or identity, whether to strengthen relationships, enhance socio-cultural cooperation or promote national interests; Cultural diplomacy can be practiced by either the public sector, private sector or civil society“ преузето на порталу Института за културну дипломатију.

²⁸⁸ UNESCO – United Nations Educational Scientific and Culutral Organization. Усвојен је 16. новембра 1945. на оснивачкој конференцији коју су сазвале владе Велике Британије и Француске, где је, уз учешће представника 44 државе, формирана и Припремна комисија за просвету, науку и културу која је требало да делује до званчног почетка рада Унеска 4. новембра 1946. године.

сигурности промоцијом сарадње међу нацијама кроз образовање, науку и културу, иако се деловање ове организације мењало током година, у односу на међународни контекст и глобалне прилике. УНЕСКО је учинио витални допринос успостављању новог дискурса о култури комбинујући разумљивије неелитистичко схватање њеног садржаја, затим афирмацију културне разноликости, и интеграцију културног и економског развоја.²⁸⁹

У светлу савремене глобалне трансформације, културна дипломатија представља посебну тачку међународних односа као ширење посебних вредности и конструисање заједничке, глобалне културе. Овакво схватање отвара питање културног империјализма који се односи на културни аспект империјализма као фаворизацију снажније, односно западне културе у односу на друге. Честа објашњења културног империјализма постоје и у политичим наметањима развијених и утицајних држава које, према сопственим стандардима, одређују културне вредности и постављају норме. Противници овакве културне превласти често наглашавају да популаризација, нарочито кроз филмску и музичку индустрију, може проузроковати промене у домаћој култури и имати штету по аутохтоне вредности једне државе. Међутим, природа нашег истраживања не дозвољава нам даљу полемику на тему културног империјализма, већ ћемо само нагласити да оно представља крајњу тачку међународних културних трансформација, те да свака држава треба да задржи своју разноликост културе и ширину традиције.

Међутим, посебно ћемо нагласити могућности глобалног, међузависног света које су се (како смо већ неколико пута истицали), с појавом технолошких иновација и мас-медија, мултиплицирале у савременом свету. Наиме, данас сваки појединац у свету може да има обезбеђен приступ било ком другом појединцу на било којој тачки планете, те је, захваљујући овом отвореном приступу, културна дипломатија постала веома значајна у одражавању мира и стабилности у свету.

²⁸⁹ Љиљана Рогач Мијатовић, „Дихотомије парадигми међународних културних односа“, *Часопис – Теме*, вол. 36, бр. 3, 2012, стр. 1054.

Када се овај образац културне дипломатије научи и примени на свим нивоима, тада настаје јединствена могућност за креирање и утицај на глобално јавно мњење и идентитет појединаца, заједница, култура или нација, и то остварењем појединачних принципа културне дипломатије. Ови принципи су међусобно зависни и прожимају се, те је испуњење сваког услован за наредни принцип до коначног остварења глобалног мира и сигурности.²⁹⁰

- поштовање и уважавање културних различитости и баштине,
- глобални интеркултурални дијалог,
- правда, једнакост и међузависност,
- заштита међународних људских права и
- глобални мир и стабилност.

Кроз интеракцију народа, размену и учење језика, познавање религије, идеја и идеологија, уметности и друштвених структура нација и држава стичу се услови за побољшање односа између различитих група.

Имајући у виду да живимо у ери интернационалног мултикултурализма, када се комуникација и размене информација технолошки одвијају у делићу секунде, потребно је поменути и овај аспект савремене реторике у дипломатији. Стручњаци за интеркултуралну комуникацију одавно знају да састављање говора постаје све комплексније питање с обзиром на то да културна шароликост расте. Поред разноликости језика који се користи у дипломатији, а које смо анализирали у првим поглављима, постоје и значајне разлике које се приписују покретима, изразима лица и другим невербалним сигнаlima који такође варирају од културе до културе. Већ смо напомињали разноликости у најједноставнијим гестовима значења одобравања и негирања, као и поздрава у различитим културама. Превидети овакве културне вредности и обичаје својих слушалаца приликом држања јавних говора или приликом дипломатских посета, састанака, преговора и слично могу нашкодити савременом дипломати као личности, али и угрозити

²⁹⁰ Извор: Институт за културну дипломатију, http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy, приступљено 2. новембра 2013. у 14.40.

успех дипломатске мисије. Реторика савременог дипломате мора бити прилагођена културном обележју и месту догађања, а један од практичних савета био би управо избегавање етноцентризама. Он може играти позитивну улогу у стварању поноса и оданости некој групи, али може бити и деструктивна сила, односно да случајно или намерно проузрокује предрасуде и нетрпељивост према различитим расним, етничким или културним групама. Да би реторика савременог дипломате била прихватљива и успешна, неопходно је показати поштовање према култури људи којима се обраћа, као и прилагодити поруку културним вредностима и очекивањима слушалаца.

Као што смо напомињали у скоро сваком поглављу, напредне технологије и интернет олакшали су посао савременом дипломати, будући да нуде сијасет информација о култури, обичајима и традицији сваког народа понаособ. Тако, на пример, глобални портал за дипломате (e Diplomat) нуди информације које су од изузетног значаја за савремене дипломате (http://www.ediplomat.com/np/cultural_etiquette/ce_au.htm). Овај портал прецизно наводи за сваку државу по неколико реченица о народу, стандардном поздрављању, говору тела, корпоративној култури, језику и изражавању, култури обедовања, пожељним поклонима, као и неколицину корисних савета.

Двадесет први век, као ере глобализације, подстиче светске универзалне особине. Глобализација је захватила једнако политику, економију, екологију и културу. Научни и технички прогрес доживео је кулминацију и подстакао трендове интернационализације. Али, то не значи да су националне културе почеле да губе свој идентитет. Без обзира на еру глобализма, култура и даље остаје мост који спаја различите народе и нације. Језик културе и уметности остаје врста универзалног језика јавне дипломатије. Разумевање и истицање важности културе у дијалогу људи у спољној политици сваке државе указује на политику која се заснива на духовној и културној димензији као важном фактору у повезивању људи, земаља и култура.

Самим тим, потенцијал културне дипломатије је већи. Постоји све већа потреба за међународним културним институтима (попут наведених у фуснотама) или научним центрима широм света с намером анализирања улоге,

постојања, а уједно и промоције културне дипломатије. Сходно овоме, значај културне дипломатије наставиће да расте и у званичним дипломатијама, односно у политици и пракси владе и амбасада.

Потреба за изучавањем културне дипломатије и на академском нивоу постаје све значајнија и мишљења смо да ће ова област (као и неколико других огранака дипломатије) постати област специфичног научног истраживања и тема будућих радова.

4.5. Етика у дипломатском преговарању

„Када се беседништвом користи и онај који у себи нема као претходни услов етичку вредност, он злоупотребљава беседништво, а злоупотреба беседништва може нанети велике и недогледне штете и друштву и држави.“²⁹¹

Питање етике је незаобилазно када се истраживање односи на дипломатију и комуницирање, на добре или лоше поступке, на добре или лоше говоре. Са аспекта реторике, односно јавног говорништва, постизање циља представља жељени одговор и реакцију слушалаца, али не по сваку цену. Обраћање јавности и држање говора представља својеврстан облик моћи, поготову када је дипломатија у питању, те управо стога ова професија носи са собом велику етичку одговорност. Још је и Квинтилијан у свом познатом делу *Образовање говорника* говорио да је идеал узорног говора када особа говори добро. Значај етике у савременој реторици у дипломатији и дипломатском преговарању представља императив који би требало да следе све земље учеснице међународне сцене. У дипломатским лексиконима, термин дипломатске етике је обавезан и односи се на „зброј моралних вриједности неопходних за обављање дипломатских дужности; тако

²⁹¹ Бранислав Ђ. Нушић, *Реторика – наука о беседништву*, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 117.

нпр. лојалност држави шиљатељици и коректно извршавање инструкција, поштивање правних прописа и достојанства државе приматељице, истинољубивости и вјеродостојност (не зову се „акредитивна писма“ или „вјеродајнице“ без разлога тим именом!), поштено и потпуно извјештавање своје владе. Ни у дипломатији циљ не оправдава сва средства.“²⁹²

Велики део истраживања посветили смо односу глобализације, дипломатије и иновација у информационим и комуникационим технологијама, те се компонента етике сама намеће у том погледу. Савремена дипломатија, међународне афере, случај Викиликс, иступање Едварда Сноудена пред светску јавност, као и свакодневне афере у којима се користе етички некоректно прикупљене информације, нечувено оспоравају етику у дипломатији у тренутном глобалном поретку. Етичка питања остају умногоме отворена и за будућност, с обзиром на изазове глобалног света и на њихов утицај на савремену дипломатију.

Етика и дипломатија као улог света какав јесте нису пропорционалне слици света какав би требао да буде. Више пута смо наводили да је глобализација омогућила учешће појединца на светској дипломатској сцени (у већој или мањој мери), али однос светских сила ипак остаје асиметричан. У том смислу, савремени дипломата је у предности захваљујући релевантној улози која му омогућава улаз и право гласа, што је и даље немогуће за просечног грађанина. У том смислу, технологија и друштвени медији треба да представљају могућност, а не ограничење и етичку зачкољицу у раду и деловању савремених дипломата.

Често се у теорији међународних односа претпоставља да понашање и одраз дипломатије приказују потпуно мимоилажење од моралних и етичких норми на међународној сцени. Најгласнији заговорници оваквих идеја су припадници школе реалиста међународних односа, чији се темељи тврдње налазе у максимизацији моћи и утицаја као основног циља сваке спољне политике, а поготову моћнијих сила. Међутим, ове претпоставке све више доводе у питање

²⁹² Станко Ницк, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999, стр. 40.

многи стручњаци, посебно теоретичари глобализације, затим теоретичари који предвиђају правичнији међународни систем и систем мултиполаризма.

Наша земља је истовремено и доказ и предмет дебате која доводи у питање улогу етике у међународним односима, поготово у случајевима рата и оружаних интервенција. Интервенција „Милосрдни анђео“ против наше земље која је трајала три месеца (тачније 78 дана), уз огроман број цивилних жртава, као и окупација Ирака у марту–априлу 2003, контрадикторне су етичким нормама у теорији међународних односа. Према томе, на основу историјских искустава, структура преговарачког процеса, као и етичка димензија и понашање њених учесника, разликоваће се у зависности од односа снага и моћи у међународним односима. У контексту дипломатских преговора између оваквих страна, учесници не верују једни другима и покушавају да стекну предности. Већина преговора између СССР-а и САД током хладног рата имала је овакав контекст. Учесници најчешће почињу с презентацијом својих почетних позиција, често укључујући превелике захтеве, а неретко то може да добије форму ултиматума. Дипломатски преговори између супротних страна често су пропраћени и етички упитном пропагандном кампањом у медијима, имајући за циљ да се изврши већи притисак на једну или другу страну.

Такви преговори, дискутабилни са становишта етике и уважавања норми међународног права, одвијају се и с нашом државом по питању Косова. У току тих преговора, неретко су се користила средства притиска и условљавања приступањем Европској унији. Ови преговори су актуелни током ауторкиног вишегодишњег истраживања ове теме, а за то време етички контекст преговарачких страна се није променио.

Савремени дипломата гради преговарачку позицију која се, пре свега, заснива, на концепту националног интереса. То значи да би његова позиција требало да буде нестраначка и да није подлегла идеолошким и другим интересима. О дипломатским преговорима у академској литератури можемо пронаћи мноштво примера из богате светске дипломатске праксе, али многи кључни аспекти нису (попут других примера у науци) подложни квалитативним или квантитативним анализама. Можда је и ово један од разлога зашто се учесници у преговарачким процесима, поред свеобухватног теоријског знања, неретко морају ослонити и на

интуицију. Зато се често о дипломатији говори као о специфичној вештини или уметности.

Успешно дипломатско преговарање у великој мери зависи и од друге преговарачке стране, али се етичке норме претпостављају као основни услов у преговарачком процесу, а међу њима, пре свега, принципи²⁹³ тачности, правичности, коректности и такта, способности комуникацијског слушања (о чему је у другом поглављу било више речи) и конкретности. Принцип тачности представља једну од најважнијих етичких норми, и то не само у дипломатском преговарачком процесу већ у пословној кореспонденцији уопште. Уговорени споразум мора да буде испоштован у минут, а свако кашњење представља увреду другој страни преговарачког процеса и сматра се недопустивим. Искреност није потребно посебно објашњавати. Већ смо неколико пута током нашег истраживања наглашавали да се у дипломатским процесима пољуљано поверење јако тешко поново успоставља. Правичност, коректност и такт у дипломатским преговорима представљају, такође, неопходне услове за успешну дипломатску сарадњу, односно преговоре с принципима етичности. Разумљиво је да свака страна у преговарачком процесу тежи да буде исправна и упорна у складу са исправношћу својих циљева, те се стога саветује избегавање фактора који могу ометати ток разговора (међусобни напади, непроверене изјаве, иритирање супротне стране итд.). Пажљиво слушање у дипломатији већ смо посебно објашњавали. С обзиром на то да је разговор у дипломатском преговарању најчешће специфичан, с конкретним чињеницама и бројкама, без апстрактних детаља, пажљиво слушање и разумевање могу у знатној мери да утичу на исход преговора.

Савремени дипломата као јавни говорник сусреће се с етичким питањима у свакој фази састављања говора, односно од саме одлуке да се одржи говор до коначне презентације поруке. Исправне етичке одлуке укључују процену

²⁹³ Видети више у: Контрольная работа - Этика и психология деловых бесед и переговоров. Организационная подготовка переговоров. Реферат у оквиру зборника радова у бази података: <http://gendocs.ru/v3083/>, приступљено 16. новембра 2013. у 8.45.

потенцијалног следа догађаја на основу етичких принципа и смерница које смо у претходном пасусу навели. Ови принципи и смернице неће аутоматски решити сваку етичку недоумицу коју дипломата говорник може да има, али уколико је упознат с њима и временом се извешти, имаће поуздан компас у одабиру правог реторичког пута.

ГЛАВА ПЕТА

ОБЛИЦИ ДИПЛОМАТСКОГ ИЗРАЖАВАЊА

Током овог предметног истраживања, у претходним поглављима смо више пута наглашавали осетљивост дипломатске комуникације, и то кроз различите *облике* њеног материјализовања, али они представљају привилеговану комуникацију која обезбеђује место и улогу у међународном дијалогу између држава. Закључили смо да је таква комуникација подвргнута сталном развоју услед глобалистичких кретања и технолошких достигнућа, али и да је задржала строгоћу у пуној примени правила и процедура утврђених дипломатским протоколом, а најчешће је усмеравана према природи и значају питања која су предмет дипломатске комуникације.

Значај дипломатског комуницирања је стога у видљивом порасту, јер кроз различитост својих облика исказује настојање у јачању државних интереса, државне воље и регулише усклађивање и помирење виталних међудржавних интереса. Облици дипломатског изражавања, било да је реч о дипломатској преписци или усменим жанровима, омогућавају да се „непријатељство“ генерише у блажу изражајну форму, што свим странама даје простора и времена за даља дипломатска настојања ка разрешењу, или да се пријатељски односи додатно учврсте и прецизирају кроз такву комуникацију. Управо су због тога и настали дипломатски изрази пристојности и идиоми који одликују стил у дипломатији, а своју материјализацију доживљавају кроз облике дипломатског изражавања.

Облици дипломатског изражавања, било да је реч о усменим презентацијама или о формама дипломатске преписке, омогућавају јасну комуникацију између шефова држава, министара иностраних послова, амбасадора и дипломатских службеника, а самим тим и правилно руковање спољном политиком како у конфликтним ситуацијама, тако и у облицима међународне сарадње у помирујућем смислу, а у складу с правилима међународне коезистенције. Кроз облике дипломатског изражавања преплићу се језик и стил у

дипломатији, где смо у низу случајева напоменули неколицину усвојених конвенционалних фраза, које уз наизглед љубазан тон могу да пренесу различите садржине. Примерима смо окружени у свакодневној штампи, новинама и интернет порталима. Стога, када један од високих званичника приликом неке званичне посете обавештава да његова влада „не може остати равнодушна“²⁹⁴ према неком одређеном чину међународног акта, јасно је да ће поменути влада интервенисати у том спору. Уколико у свом писменом саопштењу или усменој изјави за јавност дипломатски званичник употреби конструкцију попут: „у том случају моја влада ће бити склона да пажљиво преиспита свој став...“²⁹⁵ он означава поруку упозорења да би због одређене ситуације пријатељски односи између две државе могли да се доведу у питање.

У последње време нарушених међународних односа у Европи, и на светској међународној сцени, могли смо више пута да чујемо изјаве попут „моја влада осећа обавезу да изрази резерве у погледу...“, што често води у логичан наставак попут „моја влада неће дозволити“.²⁹⁶ Изрази „моја влада ће бити приморана да

²⁹⁴ Изузетно често коришћен израз у дипломатским односима, који свакодневно можемо да чујемо како у изјавама премијера Србије Александра Вучића, тако и у изјавама високих званичника у региону. На пример, изјава амбасадора Русије Сергеја Лаврова приликом сусрета с премијером Србије: „Морам да изразим нашу забринутост због позива на стварање Велике Албаније. То је позив на крвопролиће на Балкану и нико од политичара не сме да остане равнодушан.“ Видети више на порталима: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:548135-Vucic-i-Lavrov-na-radnom-rucku-Jacati-trgovinsku-saradnju> и <http://www.funkhauseuropa.de/sendungen/radioforum/region/beograd-lavrov-poseta-100.html>, приступљено 15. маја 2015. у 23.10.

²⁹⁵ Овакве реченичне конструкције су у пракси претходиле и најављивале заоштравање односа или чак отворене сукобе. Наши државници су након самопрокламованог проглашења независности Косова ову реченицу често употребљавали у контексту односа с државама које су признале независност ове српске регије. Скоријих примера оваквих изјава има много и то нпр.: „Бела кућа навела је да ће преиспитати своју дипломатску подршку Израелу у Уједињеним нацијама, после изјава израелског премијера Бењамина Нетанјахуа којом се доводи у питање решење сукоба две државе на Блиском истоку, али је прецизирала да у овој фази још није донета никаква одлука у том смислу.“ Видети на порталу: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/543856/SAD-ce-preispitati-svoju-podrsku-Izraelu-u-UN>, приступљено 15. маја 2015. у 23.30.

²⁹⁶ У последњих годину дана чак чешће можемо да осетимо оштрији тон у дипломатском изражавању с реченицом – моја влада то неће дозволити, или чак – ја то нећу дозволити када је нпр. изговара Владимир Путин поводом украјинске кризе. Честе примере пооштравања дипломатских односа овим речима имамо и у региону нпр.: „Србија са Законом о универзалној јурисдикцији над држављанима Хрватске не може ући у Европску унију и Хрватска то неће допустити, рекао јер председник Владе Зоран Милановић у четвртак на сједници Владе.“ Видети више на порталу: <http://www.atvbl.com/vlada-hrvatske-nece-dozvoliti-ulazak-srbije-u-eu/>, приступљено 16. маја 2015. у 00.05. Или пример на порталу: <http://srbin.info/2014/12/31/angela-merkel-porucila-putinu-necemo-dozvoliti-da-vlada-pravo-jaceg>.

размотри своје интересе“, или „да се изјасни без компромиса“, јасно указује на најаву погоршања односа. Ако страна влада, с друге стране, јасно упозорава да ће одређена акција, или низ акција бити сматран „непријатељским актом“, влада према којој је усмерена изјава може да интерпретира речи као прећутну претњу мерама одмазде које је признала међународна заједница. У том смислу, често предстоји најаву шефа државе који је „приморан да одбије одговорност за све последице“, ²⁹⁷ што такође представља најаву могућих инцидената агресивних или оружаних припремљених сукоба.

Облици дипломатског изражавања су, у складу с тврдњом једне од главних хипотеза у нашој дисертацији, подвргнути значајном утицају глобализма и глобалистичких токова у складу с технолошким, друштвеним, социјалним и културолошким кретањима и променама. Развој друштвених мрежа и распрострањеност интернета (са невероватним порастом из године у годину по броју домаћинстава)²⁹⁸ директно су утицали на развој новог облика дипломатског изражавања тзв. интернет оглашавања у форми писања, популарно названо, статуса. Чињеница да је дипломатска комуникација некада важила за дискретну професију с највишим нивоом поверљивости не може да стоји толико чврсто, јер се комуникација глобалистички знатно изменила. Овај облик дипломатског изражавања на свим нивоима дипломатске хијерархије (почев од шефова држава, преко министара спољних послова, амбасадора до конзула и многобројних чланова дипломатског тима) изискује посебну и подробну анализу и с правом

²⁹⁷ Заоштравање односа на територији Украјине 2014. имало је честа позивања на „одговорност за последице“ како сваке стране понаособ, тако и међународне заједнице и представника Европске уније.

²⁹⁸ На основу истраживања агенције Анадолија (<http://www.aa.com.tr>). Преузето са интернет портала: <http://www.vijesti.me/vijesti/crna-gora-regionu-zauzima-zlatnu-sredinu-broju-internet-korisnika-clanak-112569>, приступљено 22. новембра 2014. у 7.35. Светски лидер у коришћењу интернета је Шведска. У овој земљи 93 посто домаћинстава користи интернет. Следе Сингапур, Данска, Холандија, Нови Зеланд, Аустралија, Канада, Тајван, Ирска и Јужна Кореја. Од првих 20 земаља са највећим процентом грађана који имају приступ интернету, њих девет су европске земље, а седам су азијске, што значи да је интернет најпопуларнији у овим деловима света. Од осталих земаља, у САД приступ интернету има 80 посто грађана, Ирану 38, Кини 34, Палестини 30, Сирији 18, Египту 13, те Индији и Авганистану по 3 посто грађана. Најмањи број грађана који имају приступ интернету у Европи забележен је у Грузији и Јерменији, где 29, односно 33 посто домова има интернет конекцију.

заслужује да буде предмет посебног научног истраживања. У поглављу „Дипломатска комуникација у ери информационог друштва“ започели смо истраживање с овом тематиком, која ће у будућим радовима ауторке бити више заступљена.

Међутим, морамо напоменути да, како се популарно назива, твитер дипломатија добија све озбиљније размере, те ће се ускоро моћи сматрати равноправним обликом дипломатског изражавања. Изјашњавање у оквиру 140 словних знакова савремене дипломате, али и други високи званичници, потпуно су савладали. Недостатак овог подоблика огледа се, пре свега, у недостатку целокупног контекста коментарисаног догађаја, као и претпоставка да се познавање садржаја подразумева. Сматрамо да је важно да дипломата избегне ове могуће замке и нејасноће у писању и говору, те искористи технолошке предности у пуном облику, и путем означавања линка (који даје могућност неупућенима да се упуте у званично објављену вест или саопштење) буде јаснији и прецизнији у својој изјави.

Искуство је показало да се у дипломатској пракси мало шта подразумева и када су лични контакти у питању и да су писане форме, записници и белешке увек добродошли како би се избегла забуна. Професионални дипломата ће, међутим, и у свом оглашавању на друштвеним мрежама бити веома опрезан и селективан у дипломатској реторици, док коментарисање и реакције на статус, тј. изјаву истог могу бити знатно непажљивије и неискусније. Наиме, у коментарисању неке већ пооштрене међудржавне ситуације, недржавни актери несмотреним коментарима могу допринети само њеном додатном погоршању.

Како смо то већ неколико пута истакли, и овде се намеће закључак да облици дипломатског изражавања више нису ограничени само на дипломатске представнике већ укључују већи број актера. Наиме, нови актери међународне комуникације посредством друштвених мрежа и интернет простора представљају културне репрезенте у глобалном виртуелном простору. Кроз ове облике међународног комуницирања отворила су се врата вишеструкој размени научне, интелектуалне и културне сфере. С друге стране, ови актери могу имати и

прикривене намере или скривене налогодавце поготову приликом јасних дипломатских активности у превазилажењу међудржавних тензија или евентуалних криза. Ово доноси нове законитости у планирању дипломатских активности, и савремене реторике у дипломатији.

Примере имамо у свакодневной домаћој и међународној сцени. У тренутку истраживачког рада на овом делу дисертације, актуелне су претње на друштвеним мрежама упућене премијеру Србије Александру Вучићу и потпредседници Владе Зорани Михајловић, у вези са измишљеним изјавама о Резолуцији о Сребреници.²⁹⁹ Наиме, премијер је у разговору са шефом Делегације Европске уније у Србији Мајклом Девенпортом недвосмислено нагласио да предлог Велике Британије за доношење Резолуције о Сребреници у Савету безбедности Уједињених нација не доприноси политици помирења, да штавише доприноси јачању националистичких тензија и раздвајању народа на Западном Балкану.³⁰⁰ Наводно неразумевање изјава наших званичника представља само друго име за разарање односа и реторике мира и наметање неких других неетичких и разорних образаца понашања и општења. Ови догађаји су резултирали вишеструким негативним реакцијама народа из Босне и Херцеговине на друштвеним мрежама, што је додатно дестабилизovalo регион у овом периоду.

5.1. Форме интерне дипломатске преписке

Под интерном дипломатском преписком подразумевамо преписку коју у службеном својству размењују лица или органи који врше послове и задатке у сфери дипломатске праксе једне владе, како у министарству иностраних послова, тако и у свим дипломатско-конзуларним представништвима земље пошиљаоца.

²⁹⁹ Видети више на следећим линковима: <http://www.slobodnaevropa.org/content/vladanje-preko-tabloida-ko-to-preti-zorani-mihajlovic/27093079.htm>, <http://www.skandalozno.rs/novosti/potpredsednici-vlade-srbije-prete-smrcu>, <http://rs.n1info.com/a72371/Vesti/Zasto-tabloidi-napadaju-ministarku-Mihajlovic.htm>, приступљено 27. јуна 2015. у 8.10.

³⁰⁰ <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/1632667-vucic-sa-davenportom-rezolucija-o-srebrenici-u-savetu-bezbednosti-un-ne-doprinosi-politici-pomirenja>, приступљено 27. јуна 2015. у 10.40.

Интерна преписка може бити формалне и неформалне природе. Неформална преписка се углавном односи на електронску кореспонденцију унутар једног тима, и то на пример:

- подсетник за састанке,
- интерни преглед нацрта докумената и
- слање агенде.

Контролисање ове врсте кореспонденције није неопходно. Због релевантности ове преписке, ни ми се нећемо посебно на њој задржавати.

Формална интерна преписка има строжу форму и подлеже контроли. У ту врсту преписке спадају:

- депеша,
- записник и забелешка о разговору,
- интерни билтен и инструкција,
- поверљиви допис и извештај и
- меморандум.

У интерној формалној дипломатској преписци уочавамо следеће заједничке карактеристике:

- ✓ порука, односно садржина преписке мора бити целовита, што подразумева све релевантне информације;
- ✓ порука мора бити специфична, односно филтрирана и очишћена од непотребних информација;
- ✓ порука мора бити прилагођена референтном оквиру примаоца (да ли је у питању министар иностраних послова, амбасадор, конзуларни делатник или само део дипломатског тима);
- ✓ чињенице се износе без личног вредновања или интерпретирања (уколико постоји потреба за личном оценом, јасно је означити).

Међутим, глобалне промене савременог доба носе нове изазове у интерној дипломатској преписци. Доба интернета као (главног глобалистичког продукта)

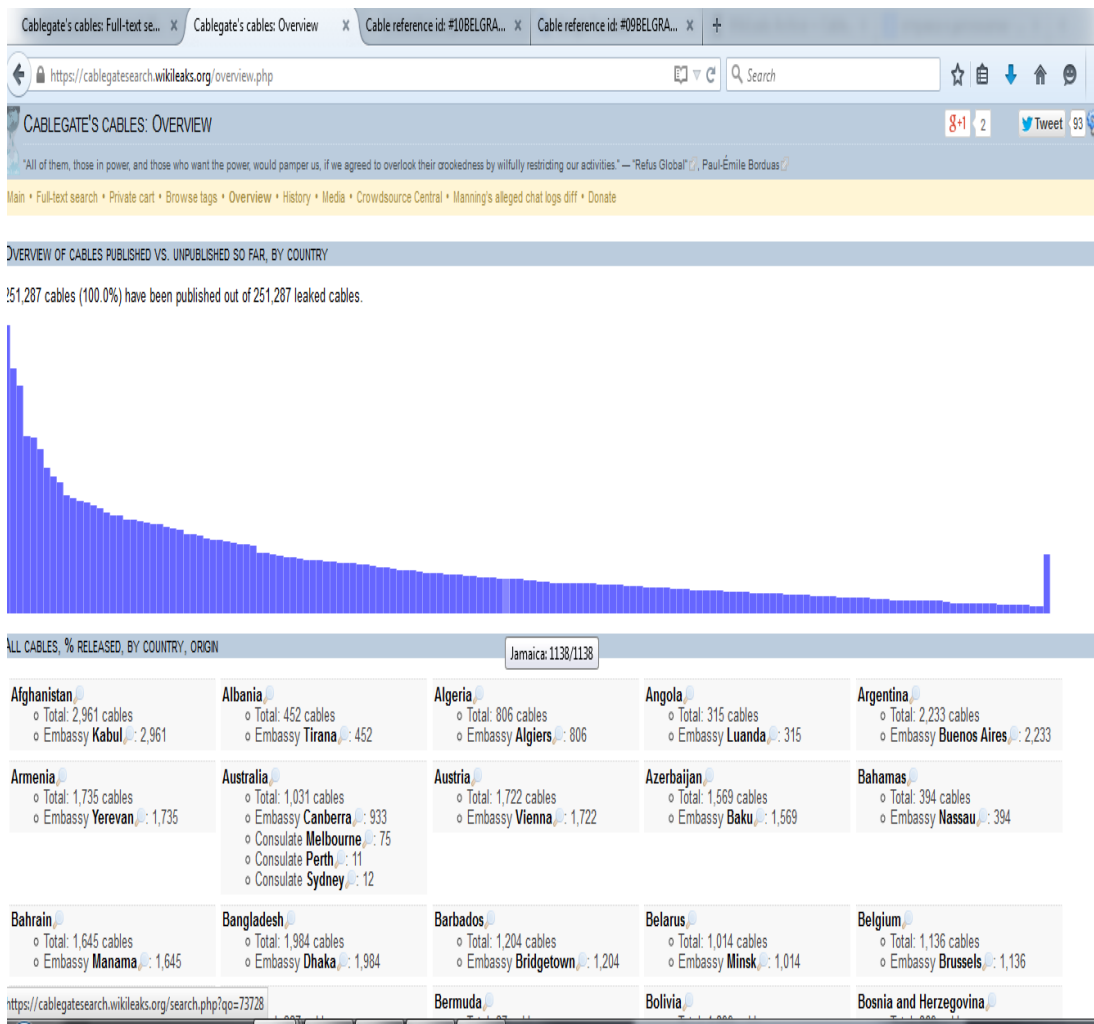
умреженог система и широко доступног представља отежавајућу околност у очувању тајности информација. Напади хакера су све учесталији и у пословним и у државним системима. Дипломатска шпијунажа такође је била увек предмет посебних разматрања и опреза. Савремено дипломатско доба је у пракси показало и нову опасност, где било који инсајдер може да преузме огромну количину података, захваљујући различитим могућностима екстерних меморија, а да то нико не примети. Велики опрез у дипломатској преписци подстакнут је и такозваном Викиликс³⁰¹ бомбом, која је изазвала велике турбуленције у односима на међународној сцени. Наиме, од 2006. постоји интернет портал који сакупља и објављује податке дипломатских депеша Сједињених Америчких Држава, компромитујућег садржаја за цео свет. Данас оснивачи гарантују анонимност и тако штите извор података.

Викиликс себе сматра непрофитном медијском организацијом с јединим циљем да обезбеди јавности најважније вести и информације, а најважније – истину. На њиховом порталу истичу да је најважнија активност управо објављивање изворног материјала да би и читаоци широм света и историчари подједнако могли да виде доказе о истини. Ови изворни материјали су заиста били од користи многим новинарима, аналитичарима, историчарима, па и ауторки ових редова. С намером свеобухватности нашег истраживања, обухватићемо материјале објављене и на овом порталу и проложити неке на увид. Ова млада организација с

³⁰¹ Први документ, тзв. Рејкјавик 13 телеграм или *cable* у оригиналу, Викиликс је објавио 18. фебруара 2010, а месец дана касније уследило је саопштење Стејт департмента. Касније те године, Џулијан Асанж, уредник Викиликса, постигао је договор с медијским партнерима у Европи и Сједињеним Америчким Државама да се објави остатак депеша у облику редигованих, затамњених имена извора и других потенцијалних угрожених. Дана 28. новембра, првих 220 депеша је објављено у складу са овим споразумом од стране *El País* (Шпанија), *Der Spiegel* (Немачка), *Le Monde* (Француска), *The Guardian* (Велика Британија) и *New York Times* (САД). Викиликс је планирао да ослободи остатак депеша током неколико месеци, а од 11. јануара 2011. године, 2.017 депеша пуштено је у јавност (извор Википедија).

Сам повод за настанак Викиликса је иступање америчког војника Бредлија Менинга, оптуженог за највеће неовлашћено преношење државних тајни у историји САД. Он се изјасни кривим, рекавши да је проследио информације сајту Викиликс, јер је сматрао да амерички народ има право да зна праву цену ратова које води. Он је признао да је послао стотине хиљада извештаја с ратишта у Ираку и у Авганистану, дипломатских депеша Стејт департмента и друге поверљиве материјале, као и видео-снимке с ратишта 2009. и 2010. сајту Викиликс. Видети више: <http://www.vaseljenska.com/vesti/americki-suzanj-mening-narod-mora-da-zna-pravu-cenu-rata/>, приступљено 10. децембра 2013. у 13.10.

невероватним порастом функционише данас ослањајући се на мрежу посвећених волонтера широм света. У оквиру портала, развијене су најсавременије технологије које пружају подршку овим активностима, те гарантују потпуну анонимност.³⁰² Велики број земаља је обухваћен када су у питању поверљиве депеше, а на порталу можемо стећи увид у то колико је депеша стигло из које државе пријема, као и из које амбасаде. У прилогу је слика (принтскрин) ових тврдњи.³⁰³

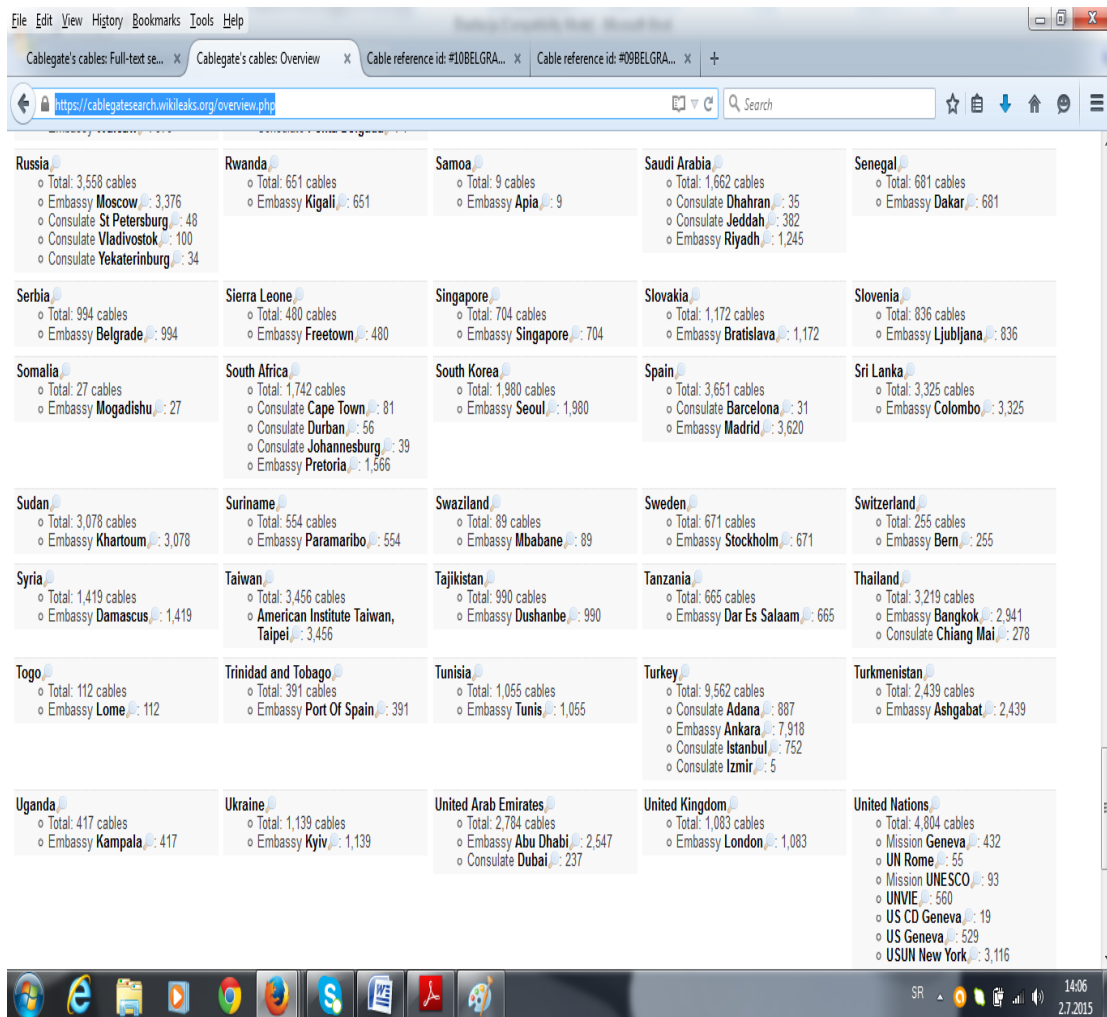

На приложеној слици можемо да видимо део списка држава с тачним бројем депеша достављених до 28. фебруара 2010. године. У основном претраживачу,

³⁰² Видети више: <https://wikileaks.org/About.html>, приступљено 10. децембра 2013. у 14.30.

³⁰³ <https://cablegatesearch.wikileaks.org/overview.php>, приступљено 2. јула 2015. у 12.52.

поред кључних речи, могуће је изабрати тип поверљивости депеше. У следећем приказу ове анализе уочићемо да укупан збир депеша достављених из Србије износи 994, а све су послате из амбасаде Сједињених Америчких Држава. На основу приказане табеле можемо уочити интересовање, пре свега, САД према деловању унутрашње политике одређених земаља. Највећи број послатих депеша су из следећих држава: Турска – 9.562 (пслатих из више градова у којима су стациониране амбасаде и конзулати САД), САД – 8.081, Кина – 5.884, Јапан – 5.798, Уједињене нације – 5.804, Ирак – 7.514, Израел – 5.411, Нигерија – 4.521, Јордан – 4.312, Индија – 3.916, Француска – 3.802, Кувајт – 3.717, Руска Федерација – 3.558 и тако даље.³⁰⁴

³⁰⁴ <https://cablegatesearch.wikileaks.org/overview.php>, приступљено 2. јула 2015. у 13.08.

Оснивач овог сада светски познатог портала Џулијан Асанж (Julian Assange) често је истицао основну идеју о улози Викиликса као „широкој енциклопедији о томе како обавештајне, дипломатске и одбрамбене агенције раде, како би људи широм света могли да планирају своје поступке у пословима које имају са овим институцијама“.³⁰⁵ Последице овог портала су далекосежне, а Асанж тврди да су „министри остајали без посла, шеф данске војске је био приморан да поднесе оставку, покренуте су истраге захваљујући нашим открићима, имали смо утицаја и на неке изборе“.³⁰⁶

Интерна дипломатска преписка има најчешће функцију обавештавања, што представља окосницу сваке дипломатске службе. У даљем раду ћемо анализирати кроз какве форме се ова функција највише обавља.

5.1.1. Карактеристике депеше

У интерној дипломатској преписци депеша представља најчешћу и најзначајнију форму комуникације. Актери дипломатских мисија управо се депешом најчешће служе у комуникацији с министарством иностраних послова државе именована. Кроз ову форму они представљају своје активности унутар дипломатске мисије. Најчешћа садржина депеше или телеграма упућеног МИП-у земље акредитације јесте презентација спољнополитичких активности, анализа, као и резултати мултилатералних и билатералних састанака, те стање економске, политичке и социјалне структуре државе пријема, као и веома важне препоруке и упуте за даље развијање дипломатских односа државе пријема и именована. Према тврдњи проф. Дашића: „депеша је својеврсно ’огледало’ активности дате

³⁰⁵ <http://www.akter.co.rs/27-drutvo/64571-vikiliks-ostavio-velike-posledice.html>, приступљено 11. децембра 2013. у 10.00.

³⁰⁶ Изјава Асанажа за словеначки магазин *Дело*, <http://www.akter.co.rs/27-drutvo/64571-vikiliks-ostavio-velike-posledice.html>, приступљено 11. децембра 2013. у 10.20.

дипломатске мисије, способности шефа мисије и сваког њеног дипломате, његовог знања и умећа у обављању дипломатских дужности“.³⁰⁷

Депеше дипломатске мисије намењене су одређеном броју службеника министарства иностраних послова, те се на основу скупа депеша примљених од једне мисије и критичког приступа истих може проценити рад како шефа мисије, тако и сваког дипломате понаособ. Депеше или телеграми могу бити шифровани или отворени. Отворене депеше су форма која нема поверљив карактер ни за земљу пријема, ни за земљу акредитације, па се све информације јавног карактера преносе овом формом интерне преписке.

Шифроване или затворене депеше се класификују на строго поверљиве и поверљиве. Садржина затворене депеше је материја поверљиве природе попут државне тајне, војне тајне, службене тајне и др. Поверљива садржина се односи и на државу акредитације и државу пријема, а веома је битно и заштитити извор информације. Степенују се по хитности, од чега зависи и режим достављања, а овде треба да се обрати пажња на честе забуне у пракси када су у питању термини хитност и важност.³⁰⁸ Шифроване депеше потписује шеф представништва, односно министар или овлашћени функционер министарства иностраних послова за поједине области, у зависности од материје која се третира у области. Веома често се у шифрованом телеграму садржај или упит позива на изјаве или текстове политичара или значајних личности из државе пријема које су објављене у средствима јавног информисања. У том случају, текст шифрованог телеграма садржи само оцену и коментар, а текст изјаве или говора, објављен у средствима јавног информисања, шаље се без шифрирања, отвореним телеграмом, факсом или на други начин који не захтева криптозаштиту³⁰⁹.

Савремене технологије данас су омогућиле размену депеша кабловски, тј. компјутерски, а не радио-везом, као што је то био случај у дипломатској ранијој

³⁰⁷ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 133.

³⁰⁸ У нашој дипломатској пракси, поред режима хитности достављања под ознаком „врло хитно“, појављује се ознака „ургентно“.

³⁰⁹ Посебна делатност дипломатских организација ради заштите тајности података послате поруке. Овом делатности, из области криптологије се баве и друге државне службе и институције. Делатност криптологије се уређује посебним законима одбране и заштите државе,

пракси. Због важности и осетљиве природе предмета, дипломатски каблови су заштићени до најдетаљнијих безбедносних мера предострожности, како би се спречило неовлашћено пресретање страних влада или неких медија.

О случају пресретања и објављивања депеша преко портала Викиликс већ смо писали, али то није усамљена пракса. Имамо примере у свакодневној штампи и суседним државама управо у објављивању поверљивих дипломатских докумената. У току писања ове тезе сусрели смо се и са случајем црногорског листа *Дан* који је објавио депеше амбасада Црне Горе из Вашингтона и Берлина, у којима су информације и детаљи разговора које је Игор Лукшић³¹⁰ обавио приликом посете САД и Немачкој. „У њима је наведено да у НАТО нема консензуса о слању позивнице за чланство Црној Гори у децембру ове године, него чак сенатор Џон Мекејн сматра да ће за чланство Црна Гора морати да сачека идућег председника САД (избори ће тамо бити одржани на јесен 2016. године). Са састанка у Берлину је објављено да је Лукшић казао да се „руски притисак на Црну Гору одвија преко многобројних структура од Српске православне цркве, опозиционих партија до одређених невладиних организација“.³¹¹ Објављивање ових поверљивих депеша уздрмало је црногорску дипломатију, те су последично следиле хитне седнице Владе и многобројне конференције за штампу.

Свака земља пошилиалац поседује упутство савезног министарства иностраних послова о писању телеграма, односно депеша. Примарна карактеристика је кратка писана форма. По правилу се краће и једноставне форме лакше прихватају и читају, док код дужих форми увек може постојати опасност да се део депеше не прочита. Као и у књижевности, језгровитију и краћу форму је

³¹⁰ Црногорски шеф дипломатије се 24. марта у Берлину састао с немачким колегом Франком Валтером Штајнмајером, саветником канцеларке Ангеле Меркел за спољну и безбедносну политику Кристофом Хојзгенем, а кратко и са извршним директором Источног одбора немачке привреде Рајнером Линдером.

³¹¹ <http://www.cdm.me/politika/drzavni-vrh-uskoro-raspravlja-o-afери-depesa>, приступљено 25. априла 2015. у 18.12. Видети више на порталима:
<http://www.politika.rs/rubrike/region/Luksic-Rusija-nas-destabilizuje.sr.html>,
<http://agen.dx.rs/news.php?id=190240>,
<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/554940/Jelko-Kacin-o-crnogorskoj-afери-Depesa-To-je-pokusaj-odlaganja-ulaska-u-NATOж>

увек теже написати него опширну, па се то и на депеше односи. Депеше или телеграми имају своју композицију и форму и увек је препоручљив једноставнији стил писања. У нашој дипломатској историји било је доста дипломата који су били и велики књижевници, те се и данас о њиховим литерарним формама расправља и пише. Познати опис дипломате, односно карактеристика којима треба тежити, нашег нобеловца Иве Андрића уврстили смо у претходном поглављу.

Међутим, пошто нисмо имали непосредан увид у изворну дипломатску комуникацију,³¹² захваљујући неколицини вредних аутора који су после своје богате дипломатске каријере пресавили табак, стекли смо увид у уобичајене елементе депеше:

- ✓ назив и место дипломатске мисије која шаље депешу (нпр. Амбасада Републике Србије Хелсинки);
- ✓ датум одашиљања депеше (неизоставан део сваке форме службене преписке);
- ✓ потпуни назив и адреса министарства иностраних послова ком се депеша одашила – овде може да стоји назнака с ближим одређењем примаоца, уколико је депеша упућена директно генералном секретару или неком од других службеника;
- ✓ предмет депеше (или разлог писања депеше);
- ✓ извор депеше;
- ✓ ознака на јасно видљивом месту да ли се очекује одговор МИП-а на достављену депешу;
- ✓ сажетак депеше или телеграфски садржај, који је најчешће смештен као увод;
- ✓ образложење предмета депеше или садржај и
- ✓ завршни део депеше, односно закључак.

Осим наведеног почетног дела с датумом одашиљања, називом и адресом примаоца, предмет депеше осликава њену основну поруку у једној реченици. Он се најчешће формулише пре писања саме депеше и представља основну одредницу

³¹² Видети фусноту 4 објашњења наведеног, у овире метода истраживања, док су прилози захтева МИП и одговор на крају дисертације.

на основу које МИП класификује депеше, дистрибуира их и на основу прецизног формулисања с њима ефикасније послује. Иако је дипломатска пракса показала ефикасније деловање кад једна депеша садржи само један предмет, постоје тзв. омнибус депеше, које најчешће обухватају целину неког разговара са свим предметним одредницама тог разговора.

Извор депеше је, такође, веома важан елемент ове форме. Наиме, депеша се може писати на основу неког документа или наводити ток неког разговора. Уколико је овај други извор у питању, обавезно је навођење пуних имена саговорника, као и њихових титула и функција, али временске одреднице и места одржавања разговора. Документ је, можда, мало једноставнији извор, и у његовом случају, важно је навести назив и аутора документа, као и годину и место издавања, а пожељно је и прецизирати и број страна документа.

Потписник дипломатске депеше је, по правилу, увек шеф дипломатске мисије, без обзира на то да ли је лично припремао или не, пре свега због одговорности за целокупно функционисање дипломатске мисије. Уколико испод његовог потписа постоји још један јасно назначен потпис, то значи да је аутор депеше долепотписани дипломата мисије. Овакво јасно назначивање је важно због односа чланова дипломатске мисије, као и МИП-а према тим члановима. Када депешу шаље МИП дипломатској мисији, потписници могу бити различити у односу на важност депеше, и то: за најважније потписује министар иностраних послова, а остале заменик министра, генерални секретар МИП-а, подсекретар или помоћник или друго лице које је овластио министар. Политичка документација министарства иностраних послова садржи депоноване потписе сваког овлашћеног лица.

Језик и стил писања депеша нису се мењали с технолошким достигнућима. Наиме, депеше морају бити јасне, телеграфски концизне и морају преносити директну поруку. У концизном писању препоручљиво је чак максимално коришћење скраћеница, као и избацавање непотребних речи, попут помоћних глагола (нпр.: Данас одржан састанак).

Међутим, уз стандардно извештавање, дипломата може дати и своје мишљење, те указати или препоручити на могућности потенцијалног решења. На

овај начин дипломата посредно може да утиче на политику која се ствара. С већим искуством и угледом дипломате који даје своје оцене и препоруке, расте и значај истих, те су често овакве депеше прослеђене и на највише инстанце, с циљем доношења правих одлука.

Депеше можемо класификовати на више начина: према садржини, степену поверљивости, шифровању, адресираној особи или институцији итд. У односу на садржину, Д. Дашић разликује:³¹³

- депеше информативног карактера – које представљају укупне активности државе пријема или приказ билатералних односа две државе и
- депеше организационо-техничког карактера – састоје се од техничких питања у организационом делу функционисања представништава.

У зависности на кога су депеше адресиране које дистрибуира МИП, исти аутор издваја:

- индивидуалне (појединачне) депеше – које се упућују конкретној дипломатској мисији и
- циркуларне – које се упућују свим дипломатским мисијама.³¹⁴

Термин депеша потиче из француског језика од речи *dépêche*, која значи телеграм. Употребљава се још из времена када су се најважније поруке између дипломатског представништва и земље именована слале телеграмом, а мање важне поштом. Од

³¹³ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 133.

³¹⁴ Из излагања бившег министра иностраних послова Живадина Јовановића на скупу поводом 50. годишњице од оснивања Покрета несврстаних: „Сећам се да је почетком августа 1991, отприлике месец дана пре састанка у Акри, из централе у Београду стигла **циркуларна депеша која је садржавала три елемента: први је информација**, да из више престоница НЗ, као и из мисија НЗ при ОУН, стижу понуде и конкретне иницијативе да ПНЗ са Министарског састанка у Акри изрази подршку суверенитету и целовитости СФРЈ, да се предлаже оснивање групе пријатеља, групе за подршку Југославији и слично; **други је инструкција**, да се све такве иницијативе, уз захвалу за добру вољу и солидарност, обесхрабрују као непотребне и сувишне, уз објашњење да је у Београду донета политичка одлука да се решења за све проблеме у земљи траже искључиво кроз дијалог у оквиру ЕУ; и **трећи је, такође, инструкција**, да се код земље пријема издејствује подршка да се на МК НЗ у Акри, у својству позваног госта позове Немачка. Циркулар је потписао тадашњи начелник за несврстане земље у СМПП-у.“ Доступно на порталу: <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/jugoslovenska-diplomatija-i-nesvrstanost.html?alphabet=1>

тог доба до данас начин одашиљања и стил писања су се умногоме променили, али је општеприхваћени назив преузет из француског језика остао исти.

5.1.2. Особености записника и забелешке о разговору

Записник и забелешка о разговору спадају у мање формалан облик интерне комуникације. Записник настаје након састанка сектора, управе, колегијума или било ког појединачног органа у министарству иностраних послова. То је службени документ који има задатак да забележи ток одржаног састанка. Ова писмена форма није погодна за креативније оцене дипломате, и њена највећа вредност јесте архивска. Записници се трајно чувају као службени документи с обавезним елементима попут датума, навођења учесника, тачкама дневног реда, закључцима и друго.

Забелешка о разговору представља веома важан документ и то из више разлога. Забелешка се користи као облик комуникације између министарства и других државних органа, а на крају овог поглавља додаћемо као прилог дневни ред 35. седнице одбора за спољне послове, одржане 10. јула 2015.године³¹⁵ у Народној скупштини Србије, где је важан део дневног реда неколико забелешки о разговору као реализовани парламентарни контакти.

Стил писања забелешки, попут већине оваквих форми, треба да буде јасан и концизан, а дипломата који је пише нема пуно простора за креативност и дигресије. Према искуству каријерних дипломата, писање забелешки о разговору дипломатских представника представља најбољи пут за учење дипломатске праксе младих дипломата. Наиме, савладавање и добро писање забелешки представља први корак у савладавању писања депеша и других озбиљнијих форми преписке. Како Дашић наводи, „без претходне стручне оспособљености, методолошког знања и вештине у припремању забелешки у МИП-у, веома је тешко у дипломатској мисији припремати квалитетне депеше. Јер, сам метод припреме

³¹⁵ Дневни ред преузет на веб порталу Народне скупштине Републике Србије www.parlament.gov.rs дана 13. јула 2015. године.

забелешки и депеша је у великој мери сличан. Са проблемом припремања депеше најчешће се суочавају некаријерне дипломате које претходно нису савладале метод припреме забелешке.³¹⁶

Забелешка о разговору најчешће приказује садржај неког сусрета, разговора, специфичног догађаја и слично. Њени елементи су стандардизовани попут саставних елемената депеше, и то:

- заглавље се састоји од пуног назива МИП-а и његове организационе јединице, а неизоставни елементи су датум, поверљиви редни број и место;
- наслов забелешке представља уједно и њен предмет (попут депеше); најчешће нису у питању креативни наслови, већ проста информација као нпр. Забелешка о разговору са саветником амбасадора Кине у Београду и тако даље;
- евиденција свих учесника разговора с пуним именима и презименима, функцијама које обављају, као и локацијом одржавања састанка, датумом (дан и сат) и временом трајања састанка, као у следећем примеру;³¹⁷

MEMORANDUM

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

~~SECRET/NODIS/XGDS~~

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec. 3.5

MEMORANDUM OF CONVERSATION

PARTICIPANTS: President Ford
President Suharto, President of Indonesia
Dr. Henry A. Kissinger, Secretary of State
and Assistant to the President for NSA
Lt. General Brent Scowcroft, Deputy Assistant
to the President for NSA
Mr. Widodo (Indonesian Interpreter)

DATE & TIME: July 5, 1975 - Saturday
12:40 p.m. - 2:00 p.m.
(1:44 Secretary Kissinger joined)

PLACE: Laurel Cabin, Camp David, Maryland

Scowcroft file

MR 01-34, 26; 02, 21, 6/20/01

By del NARA, Date 7/2/01

Извор: http://www.memo.ru/history/diss/carter/table_usa.html,

³¹⁶ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 137.

³¹⁷ http://www.memo.ru/history/diss/carter/table_usa.html, руски портал пресретаних скенираних депеша и осталих дипломатских докумената. Приступљено 14. јула 2015. у 13.52.

- забелешка садржи ставове који су изнети у разговору; садржина се може наводити хронолошки или предметно у зависности од питања, тј. тачака разговора;
- коментар садржине разговора или оцена истог;
- потпис овлашћеног лица које је одобрило одашиљање забелешке, као и име и презиме дипломате нижег ранга који ју је саставио;
- на крају забелешке се наводе посебно имена свих личности којима је забелешка достављена, како у МИП-у, тако и ван њега (члановима владе, председнику скупштине итд.).

Да би забелешка била што прецизније дефинисана, пожељно је њено припремање непосредно по завршетку разговора због меморисања већих делова, као и семантичких нијанси које су често од великог значаја. У забелешци је потребно указати и да ли је разговор извршен непосредно између учесника или је извршен уз помоћ преводиоца. Поред локације, времена и трајања, пожељно је указати и на чију је иницијативу разговор одржан.

Да би забелешка била јасна и у потпуности прецизна, она мора да ослика тачан ток разговара, као и њен садржај. Ако је потребно, уколико су бројке предмет разговора, оне се могу износити у овом документу у пуном износу. Аудио-снимање разговора због прецизнијег састављања забелешки могуће је само уз претходну сагласност свих учесника разговора. Али, с друге стране, треба бити опрезан да управо снимање може да утиче на тон разговора, односно да се не одрази права слика ситуације.

5.1.3. Белешка и информација као облик интерне преписке

Белешка је још један облик интерне дипломатске преписке са доста сличним карактеристикама забелешци о разговору, а по меотодологији припреме готово идентична. Она представља форму кратког записа о одржаним разговорима

са страним представницима, радним састанцима на којима се разматрају поједини оперативни проблеми, о иницијативама и предлозима, уз апел на сагласност и сл. Од забелешке се највише разликује по дужини форме. Најчешће не прелази једну куцану страницу.³¹⁸

I

HITNA BELEŠKA MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA PREMIJERU

Premijeru Vlade Njenog kraljevskog veličanstva, ser Vinstonu Čerčilu

1. Ima indicija da bi Tito pozdravio neku vrstu političkog pakta o prijateljstvu sa Velikom Britanijom kao rezultat svoje posete. Takav pakt nam ne bi mnogo koristio, a mogao bi biti problematičan vis-a-vis Amerikanaca i Francuza, sa kojima smo do sada saradivali u tripartitnoj politici spram Jugoslavije; a svakako bi pod sadašnjim okolnostima bio omražen u Italiji. Ako ga ne ohrabrimo, Tito verovatno neće sam insistirati na njemu iz straha od negativnog odgovora.
2. Izgleda da je Tito veoma zainteresovan da se izvuče iz dosadašnje politike izolacije koju je birao. To nije loše, pod preduslovom da je spreman da prihvati i odgovornosti, a ne samo prednosti od vojne i političke saradnje sa zapadnim državama. Nije još došlo vreme da se Jugoslavija primi u NATO. Moglo bi, međutim, biti od pomoći kada bi se Titu dale neke garancije o našem zajedničkom interesu u opiranju agresiji. Problem je naći adekvatne reči.
3. Mislim da bi tokom razgovora bilo moguće razjasniti Titu da bi, što se nas tiče, svaki napad na Jugoslaviju verovatno vodio opštem ratu u koji bi svi bili uključeni. Ako bi pak Tito hteo da kaže nešto u kominikeu, a sigurno će hteti, to bi se moralo utišati, i sumnjam da bi mogli ići mnogo dalje od nečeg poput ovog: „Bilo je razgovora o našim zajedničkim interesima u opiranju agresiji. Predsednik Tito se uverio da bi svaka pretnja Jugoslaviji prirodno bila briga Vlade Njenog veličanstva, koja bi mogla dovesti do nepredvidivih rezultata“.

Entoni Idn

London, 17. mart 1953.

Izvor: The National Archives, Public Record Office, Prime Minister's Office 11/577, 17. March 1953.

Извор: Владимир Перовић, *Титова лична дипломатија – студије и документарни прилози*

У овој синтетичкој форми представљају се најкраће информације, захтева се прецизан став, мишљење или сагласност о неком текућем догађају или појави итд. Кроз форму белешке дипломата може и да изрази сопствени став или промишљање о одређеној појави, догађају или најави.

³¹⁸ Извор скенираног документа: Владимир Перовић, *Титова лична дипломатија – студије и документарни прилози*, Институт за савремену историју, Београд, 2010, стр. 52.

Белешке су део свакодневног посла дипломатских и конзуларних представништава, као и дипломата у МИП-у. Њени елементи су, такође, заглавље с адресом и датумом када су писане, прецизна листа личности које су учествовале у расправи и у ком својству су присуствовале (ово у случају вођења бележака с радних састанака и радних група). Стил писања белешке умногоме је подударан стилу писања депеше. У питању је јасан, телеграфски концизан стил, захваљујући ком се преноси директна порука. Као и код депеше, и овде је у писању препоручљиво максимално коришћење скраћеница, као и избегавање непотребних речи попут помоћних глагола. О концизности стила је било више речи у претходном поглављу.

За разлику од белешке, информација, као чест облик интерног писменог комуницирања, може бити знатно дужа у зависности, пре свега, од природе проблематике коју обрађује, као и од комплексности повода због ког се врши аналитичка обрада. Наиме, ова форма интерне преписке јесте вид комуницирања и између МИП-а и других државних органа, унутар дипломатске мисији и између мисије и МИП-а. Тако су, на пример, честе информације које се припремају за председника државе, председника владе или министра иностраних послова, а које, између осталог, служе као корисна платформа за међусобне разговоре и потребне анализе. Информације припремане за највише званичнике посебно се валоризују у дипломатској служби. Дипломата или припадници одређене дипломатске службе могу најбоље приказати ниво квалитета посла који обављају, као и своје квалификације, управо припремањем квалитетне и аналитички обрађене информације.

Елементи информације су сродни саставним елементима белешке, забелешке и депеше. Заглавље и предмет информације формулишу се готово на идентичан начин као и код забелешке. Предмет информације може бити шаролик, али често се пише циљано за одређене разговоре и поводе, на пример о перспективи економске сарадње Србије са скандинавским државама. Стил писања информације је доследан дипломатском стилу, те су концизност, прецизност и језгровитост примарне карактеристике у овом облику кореспонденције. Време и технологија припреме информације свакако зависе и од комплексности обраде

теме, али је потребно издвојити више времена и концентрације у односу на белешку или забелешку. Приликом припреме информације користи се сва расположива документација у МИП-у, али и расположиви резултати стручних и научних истраживања о некој конкретној проблематици. Уколико информације имају за предмет аналитичну обраду тема или питања у вези с државним пријемом, такве информације се припремају у оквиру дипломатске мисије. Када је достава информација у питању, хитност пошиљке утиче на доставу. Уколико је информација поверљивог карактера, информације се достављају затвореним или шифрованим депешама.³¹⁹

5.1.4. Интерни билтен и инструкција

Захваљујући *Информатору о раду*,³²⁰ који је објавило Министарство спољних послова Републике Србије, у јулу 2015, сазнајемо да **Одељење за аналитику и подршку спољнополитичком планирању** обавља истраживачко-аналитичке послове који се односе на:

- 1) укупно спровођење спољне политике Републике Србије, јачање њеног међународног положаја, заштиту интереса Републике Србије и њених грађана, и на односе Републике Србије са другим државама и међународним организацијама;
- 2) политичка, економска и друга међународна кретања, регионалне и глобалне односе;
- 3) усмеравање и дистрибуцију информација из дипломатско-конзуларних представништава корисницима у Републици Србији;

³¹⁹ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 139.

³²⁰ Увид у информатор, као и набавку штампане копије информатора, могуће је извршити у просторијама Министарства спољних послова, у улици Кнеза Милоша 24–26 у Београду. Електронска копија информатора може се преузети са следеће веб адресе: <http://www.mfa.rs/dokumenta/informator.pdf> <http://www.mfa.rs/dokumenta/informator.doc>.

- 4) **припрему билтена и других публикација за интерно коришћење;**
- 5) анализу информација из страних медија које се односе на Републику Србију и њену политику;
- 6) друге послове из области аналитике и подршке спољнополитичком планирању.

Информатор указује и на постојање у оквиру одељења за аналитику и подршку спољнополитичком планирању, четири унутрашње јединице, од којих је једна група за евиденцију и документацију, а која обавља послове који се односе на:

- припрему интерних билтена и других публикација за интерно коришћење;
- чување и одржавање архива некадашње Службе за информисање и документацију Министарства иностраних послова Савезне Републике Југославије (државне заједнице Србија и Црна Гора);
- друге послове из делокруга групе.

Наиме, ова аналитичка служба у нашој земљи задужена је за припрему посебних интерних билтена на основу депеша које су пристизале у МИП. У њима се саопштавају најзначајнија становишта о горућим политичким, економским, безбедносним и другима важним питањима.

Интерни билтен у дипломатији пише се за ограничен број корисника у највишим државним органима. Ови корисници билтена најчешће се не налазе на списку корисника шифрованих депеша.

У писање интерног билтена улази ограничен број најквалитетније припремљених депеша. О свакој од њих се дипломатска мисија одашиљалац обавештава. На основу броја депеше које су ушле у интерни билтен, дипломатска мисија може бити непосредно информисана о квалитативној оцени рада њених дипломата. Свака депеша која треба да буде прочитана на највишем државном нивоу у оквиру билтена представља аналитички квалитетно обављен посао.

Инструкција у интерно писаном комуницирању, као што и сама реч говори, представља јасно упутство министарства иностраних послова, усмерено на активности дипломатске мисије. Инструкција може бити писана у различитим

формама, али је пракса показала да се најчешће појављује у облику депеше. Њену садржину најчешће представља упутство о деловању у неким специфичним, ванредним или деликатним ситуацијама у земљи пријема. Инструкција може бити захтевана и жељена од стране шефа дипломатске мисије, јер му се на тај начин олакшава рад, као и његовој мисији уопште. Добивши јасну инструкцију, дипломатска мисија избегава потенцијалне грешке у деловању које држава пошљалац не би одобрила, а самим тим се део одговорности деловања пребацује на министарство иностраних послова. Такође, МИП може да пошаље инструкцију по свом нахођењу чим осети да тренутак у држави пријема дипломатске мисије повољан.

Међутим, уколико дипломатска мисија често захтева инструкције, то може да буде погубно за каријеру шефа те дипломатске мисије, а њен рад оквалификован као неадекватан. Стога и у овој сфери дипломатије, професионални дипломата мора бити дипломатичан и у односу са својом земљом, првенствено с министарством иностраних послова. Проналажење праве мере у овом делу дипломатске праксе указује само на искуство и професионалност шефа дипломатске мисије.

С друге стране, могуће су и супротне грешке. Наиме, кад шеф дипломатске мисије одлучи да повуче потезе „на своју руку“ без претходног консултовања МИП-а, и то у ситуацијама које су захтевале консултацију и договор, такав поступак се оцењује као крајње неадекватан и непрофесионалан, те се може одразити на даљу каријеру тог дипломате. Овакве грешке се најчешће дешавају код некаријерних шефова дипломатске мисије који су на овакву позицију дошли захваљујући политичком притиску и ургирању, а не на основу знања, искуства и довољне припремљености. Најчешћа грешка коју такве дипломате себи допуштају јесте прецењеност сопственог мишљења и уверења у потпуну исправност својих поступака, што може да има крајње негативне последице по билатералне односе двеју држава.

Последња опција код инструкције као важног и незаобилазног дела дипломатске интерне писане кореспонденције јесте када шиф дипломатске мисије поступа мимо инструкције коју је добио од МИП-а. Поред опасности од ремећења

билатералних односа, поступак који указује на непоштовање МИП-а државе пошиљаоца, тј. оцена дипломате да боље познаје прилике у земљи пријема, те деловање у складу с тим, овде се јавља и опасност од поремећаја односа на релацији МИП–ДКП (дипломатско-конзуларно представништво). Пракса у овим, додуше, ређим случајевима јесте позив на реферисање шефа дипломатске мисије, који том приликом може да изложи све аргументе и чињенице на основу којих је донео неку одлуку. Уколико МИП закључи да су наведени аргументи неосновани, те да су поступци шефа дипломатске мисије имали озбиљне политичке и дипломатске последице, једна од мера може да буде и привремени или стални премештај у земљу.

5.1.5. Поверљиви допис, извештај и монографија у дипломатској служби

Поверљиви допис у интерној дипломатској преписци представља облик комуникације који не захтева хитну доставу и реакцију због природе свог предмета. Садржина дописа, такође, има поверљив карактер. Достављање поверљивих дописа врши се курирском поштом, али не насумично, већ у тачно одређеним временским интервалима. Предмет поверљивог дописа може да буде тромесечни или годишњи извештај који дипломатска мисија редовно прослеђује министарству иностраних послова, аналитички и други материјали поверљивог карактера, али без префикса хитности, као и многобројни корисни документи које дипломатска мисија прикупља током свог деловања (попут статистичких података о спољнотрговинским активностима, необјављене научне студије и елаборати, обимне анализе итд.). Недостатак ове врсте преписке јесте спорост достављања, те се користе само ако временски фактор није апсолутан. Предност је могућност ширег и детаљнијег елаборирања сложенијег проблема који по својој природи захтева обухватнију анализу и податке.

Као и у свакој двосмерној комуникацији, поверљивим дописом се служи и МИП када прослеђује обимније аналитичке материјале и друге сложеније

документе поверљивог карактера, али не и хитности, у сврху обухватнијег и делотворнијег рада и припреме дипломатске мисије.

Значајан део дипломатске унутрашње кореспонденције представља и извештај. Као у свакој професији, писање и подношење извештаја важни су сегменти и у дипломатском деловању. О свом раду, деловању, утицају и учинковитости, дипломатска мисија пише редовне и периодичне извештаје. Наиме, годишњи и обавезни извештај представља огледало активности одређене мисије. С обзиром на то да овај извештај долази на читање и разматрање пред владу Републике Србије, која га после завршене процедуре и анализе прослеђује на разматрање парламенту, његовом писању и припреми придаје се велика пажња.

„Пракса МИП-а Краљевине Југославије била је да се обавезно припремају месечни извештаји о свом раду, онедавно доступни на увид широкој јавности, који снажно показују са коликом су бригом, дипломатско-аналитичким духом, знањем и вештином припремани, који својом садржином представљају право благо наше дипломатске историје и међународних односа 20. века.“³²¹

Некада су се извештаји писали краснописом и у литерарној форми, а наша земља је често међу дипломатама имала врсне књижевнике.

³²¹ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 141–142.

У извештаје из овог периода можемо имати увид на основу следеће литературе: Јелена Ђуришић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, књига 9, за 1938. годину, Архив Југославије, 2014. (Службени гласник, Београд).

Нада Петровић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, књига 8, за 1937. годину, Београд Архив Југославије, 201.3 (М-граф, Трстеник).

Нада Петровић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, предговор Душан Батаковић, индекси Драган Теодосић, Бранка Косановић, књига 7, за 1936, Београд, Архив Југославије, 2012. (М-граф, Трстеник).

Нада Петровић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, предговор Мира Радојевић, индекси Ивана Божовић, Бранка Косановић, књига 6, за 1935, Београд, Архив Југославије, 2011. (М-граф, Трстеник).

Нада Петровић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, књига 5, за 1934. годину, приредиле Нада Петровић, Јелена Ђуришић, предговор Милан Ристовић, Београд, Архив Југославије, 2010. (М-граф, Трстеник).

Нада Петровић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, предговор Предраг Симић, књига 5, за 1932. годину, Београд, Архив Србије и Црне Горе, 2008. (М-граф, Трстеник).

Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, књига 4, за 1933. годину, приредили Нада Петровић, Јелена Ђуришић, предговор Љубодраг Димић, Београд, Архив Југославије, 2009. (М-граф, Трстеник).

По завршетку свог дипломатског мандата, шеф дипломатске мисије је, по правилу дужан, да министарству иностраних послова поднесе целовит извештај о свом раду током мандата. Написани извештај дипломата усмено брани на одговарајућем нивоу у МИП-у и тим поступком се његов мандат закључује.

Монографија, као облик интерне дипломатске преписке, не представља кореспонденцију у дипломатији, али је једна од изузетно важних форми интерне документације. Њен значај се огледа у оперативној функцији сваког министарства иностраних послова, и то у делу припреме шефа дипломатске мисије и других дипломата на дипломатску службу у одређеној држави пријема. Наиме, монографија представља досије најактуелнијих података о држави са континуитетом писања и допуњавања. Један од потпуних описа и дефинисања функције монографије налазимо код Д. Дашића који тврди да је монографија „један актуелан и комплексан аналитичко-информативни преглед (досије) најважнијих података о држави пријема, њеној географији, историји, популацији, економији, унутрашњој политици, спољној политици, праву, религији, култури, спорту, медијима и др., који шеф дипломатске мисије систематски припрема током свог мандата, самостално или у сарадњи са сарадницима“.³²²

Правила писања монографије унапред су одређена, односно поштује се општи садржај или синопсис, којем је полазна тачка текст из претходног периода. На овај начин се обезбеђују континуитет писања и кохерентност предметне материје, а самим тим и најбољи и најпрецизнији увид шефа мисије у претходне активности. Наиме, проучавајући монографију коју је написао његов претходник, дипломата стиче недвосмислен приступ раду, достигнућима, задатим циљевима, активностима те дипломатске мисије и слично, што му олакшава процену околности и захтева ка тој дипломатској позицији. Монографије о појединим државама представљају ризницу драгоцених информација на којима су се темељили даљи дипломатски односи. Стога не изненађује чињеница да су многе каријерне дипломате након својих мисија и прецизно вођене евиденције обављеног посла, одлучили да ауторске делове монографија прераде и уобличе у

³²² Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 143.

монографије сјајних дипломатских садржаја и искустава, предвиђених за читање јавности.³²³

5.2. Форме екстерне дипломатске преписке

Као што интерна дипломатска преписка има најчешће функцију обавештавања, што представља окосницу сваке дипломатске службе, тако екстерна преписка представља службени облик комуникације између различитих дипломатских субјеката, о чему остаје трајно забележен траг. Како се у оквиру интерне комуникације информације преносе нагоре, надоле, дијагонално и хоризонтално у организационој структури министарства и дипломатско-конзуларног представништва, екстерна комуникација има задат смер информација, и то ка организацији и ван ње. Као и дипломатска мисија, и МИП се суочава са свакодневном разменом порука с различитим дипломатским субјектима, и то на више или мање формалан начин, кроз екстерну дипломатску преписку.

Екстерној дипломатској преписци се посвећује велика пажња. Пажљиво креирани документи који излазе из МИП-а или дипломатске мисије указују на њен квалитет рада, али и представљају важан историјски доказ о спољнополитичким околностима у датом тренутку. Најчешћи облици ове дипломатске преписке, које ћемо овде описати, јесу:

- вербална нота (протестна, ултимативна, колективна, циркуларна);
- дипломатско писмо (лично и службено писмо);
- порука у самит дипломатији;

³²³ Многобројна су оваква дела, а ми ћемо навести нека која су била од изузетног значаја и за стварање ове тезе.

Мирослав Перишић, *Дипломатија и култура – Југославија: преломна 1950: једно историјско искуство*, Институт за новију историју Србије, Народна библиотека Србије, Београд, 2013.

Владислав Јовановић, *Дипломатија и шах – ни конфронтација ни капитулација*, Службени гласник, Београд, 2011.

Живојин Јазјић, *Мој поглед на дипломатију (1957–2005)*, Чигоја штампа, Београд, 2010.

Зоран Јанаћковић, *Балкански троугао: српско-македонско-албански односи деведесетих година*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2014.

- меморандум и промеморија;
- експозе и Бела књига.

5.2.1. Вербална нота и њени облици

Вербална нота, често и само нота, представља најчешћи облик званичне екстерне дипломатске писмене кореспонденције, и то на нивоу министарства иностраних послова две државе, МИП-а и акредитоване дипломатске мисије, и дипломатске мисије и МИП-а државе пријема, као и између различитих дипломатских мисија. Порекло назива вербалне ноте води од латинске речи *verbalis* – вербално, јер су се ове ноте првобитно саопштавале у усменој форми. Вербална нота се пише увек у трећем лицу и карактеристика овог документа јесте да се не потписује. У дипломатским лексиконима је дефинисана као „најформалнији облик дипломатске кореспонденције“³²⁴ и као најчешћи облик дипломатских комуникација који „се пише у трећем лицу, не потписује се, може се парафирати“³²⁵.

Вербалне ноте садрже, пре свега, актуелна питања у односима МИП-а, дипломатских мисија и државе пријема, а једна од главних стилских карактеристика овог облика дипломатске кореспонденције јесте неизоставна форма поштовања и љубазности којима овај документ почиње и завршава. Вербална нота представља ексклузиван вид комуницирања за МИП и дипломатске мисије, јер се други дипломатски органи и влада не користе њиме. Конзулати са локалним органима власти не комуницирају преко ноте. Нотом се може пренети или затражити било каква информација или став, али се изражава и негодовање, објављује рат, предлаже или прихвата текст међународног уговора, па чак и је изјављивање саучешћа често у овом облику кореспонденције.

³²⁴ Станко Ницк, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999, стр. 146.

³²⁵ Ђорђе Лукић, *Српско-енглески дипломатски речник*, Албатрос плус, Београд, 2009, стр.135.

Ноте имају елементе који не смеју бити изостављени, али се и добро проверавају пре упућивања. Утврђени елементи ноте у дипломатској писаној кореспонденцији јесу следећи.

1. *Заглавље ноте* – у којем увек стоји грб државе акредитације, а испод прецизан назив дипломатске мисије са градом, адресом, бројем телефона и телефакса, односно подацима где је мисија смештена; а савремено доба је донело измену у честој допуни узглавља са веб-сајт адресом, као и електронском адресом.
2. *Број вербалне ноте* – свака нота има свој број под којим се евидентира, који је смештен испод заглавља на левој страни, на пример № 14/1 или 27 / БПХ. Поред архивске вредности, он отвара могућност позивања на неку претходну ноту у даљој преписци, попут: „у вези с вашом нотом бр. ..., извештавамо то и то...“, јер писани траг остаје на две стране или више страна.
3. *Тело ноте* – *увод, предмет и завршни део*. Уводна и завршна реченица је типизирана, односно понавља се у свим нотама, а постоји и мали број варијација. Уводни део се састоји од куртоазне реченице упућене адресату ноте и то: „Амбасада има част да извести ... Амбасада користи ову прилику да још једном изрази поштовање министарству...“, а пошто је чешће на енглеском или француском језику онда: „The Embassy of... prese its compliments to the... and has the hounour to refer to intention...“ и „Ministère des Affaires étrangères de la République ... présente ses compliments à l’Ambassade de la République ... et a l’honneur d’informer...“, или на руском: „Министерство Иностранных Дел Республики ... свидетельствует свое уважение Посольству ... Республики и имеет честь сообщить...“ Вербалне ноте се најчешће пишу на језику пошиљаоца. Ако, међутим, дипломатско-конзуларна мисија практикује да користи неки други језик, општи обичај је да то буде енглески или француски, као службени језици у дипломатији. Министарство спољних послова ће, у сваком случају, одговорити на свом језику, осим ако неки други није претходно договорен. Поједине амбасаде,

попут холандске, дају модел или бланко ноту са већ утиснутим неопходним деловима куртоазије, док се остали делови накнадно додају.³²⁶

Model Note Verbale Transmitting the Instrument of Accession

Sample

Embassy of
(Address)

No.
Ref.:

NOTE VERBALE

The Embassy of presents its compliments to the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Netherlands and, with reference to the Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA), concluded on 16 June 1995 in The Hague, the Netherlands, has the honour to advise that the accession thereto of (*Name of State*) has been approved by (*Legislative Body*) , promulgated by (*Title of Head of State*) , and published as State law in the (*Name of Official Gazette*) , on (*Date*)

The Embassy of herewith respectfully submits to the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Netherlands the instrument of accession of (*Name of State*) to the above-mentioned Agreement in accordance with Article XIII.

The Embassy of avails itself of this opportunity to renew to the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Netherlands the assurances of its highest consideration.

[Place and Date]

Stamp

Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Netherlands
Treaties Division
Bezuidenhoutseweg 67
2594 AC The Hague
The Netherlands

Пример модела ноте који се накнадно попуњава.Извор: Холандска амбасада,
www.unep-aewa.org

³²⁶ www.unep-aewa.org/.../aewa_model_note_verbal, приступљено 20. јула 2015. у 15.16.

Предмет или садржина ноте одређује и врсту ноте која се одашила (односно да ли је протестна, ултимативна, циркуларна или колективна). Порука коју нота преноси може бити од државне важности или само протоколарне природе у сврси закључивања или размене неког међународног уговора.³²⁷

Недавно је основана пракса размене таквих нота директно између влада о најважнијим међународним питањима посебно. Напомена вербале се такође користи у размени информација између Уједињених нација и влада и сталних мисија. Завршни део ноте је такође типски, што и холандски модел који смо приказали потврђује. Најчешће је у питању једна љубазна реченица уважавања адресату, и то: „The Embassy (назив амбасаде) avails itself of this opportunity to renew to the Ministry (назив адресата, тј. министарства) the assurances of its highest considerations“, или „Ministère des Affaires étrangères saisit cette ... occasion pour renouveler à l’Ambassade de la République de ... l’assurance de sa très haute considération“ и „Министерство Иностранных Дел Республики ... пользуется настоящим случаем, чтобы возобновить Посольству ... Республики уверения в своем высоком уважении“, а на српском: „Министарство иностраних послова Републике Србије користи ову прилику да обнови Амбасади (назив државе) изразе свог највишег уважавања...“

4. *Параф и печат* налазе се на крају завршног дела ноте. Након утискивања печата, у његову средину шеф дипломатске мисије ставља свој параф.
5. *Место и датум* писања вербалне ноте следују након печата и парафа.

³²⁷ Оваквих примера је много, што можемо и сагледати на официјелним сајтовима амбасада. На пример: 26. фебруара 2014. у Министарству иностраних послова Републике Србије обављена је церемонија потписивања и размене нота поводом донације Владе Јапана за набавку опреме са јапанском технологијом. Ноте су потписане и размењене између Њ. е. г. Масафуми Курокија, амбасадора Јапана у Републици Србији, и Њ. е. г. Ивана Мркића, тадашњег министра спољних послова Републике Србије. Будући да се ради о значајном износу од 1,43 милиона евра или 200 милиона јена, ова информација, као и слике свечаног потписивања и церемоније размене нота, пронашле су место, поред многобројне дневне штампе и електронских медија, и на званичном интернет веб порталу јапанске амбасаде у Србији, и то на српском језику. http://www.yu.emb-japan.go.jp/srpski_verzija/nabavka_opreme.html, приступљено 20. јула 2015. у 20.10.

6. Назив адресата је последњи елемент ноте. Пише се у доњем левом углу ноте и обавезан је пун назив са свим подацима адресата којем је упућена нота.

На следећој фотографији приложићемо пример вербалне ноте са свим наведеним елементима.

Verbalna nota
Zahtev za dozvolu preleta

No:

The Embassy of the Republic of Ghana presents its compliments to the Ministry of Foreign Affairs of Austria and has the honour to request a clearance for the flight described below/in the enclosed form.

Owner of the Aircraft	Ghana Air Lines
Type of Aircraft	DC 10
Identification Marks	AKA-SY
Call Sign & Radio Emergency	Akra Compass
Name & Surname of the Captain of the Aircraft	Bob Marley
Number of Officers & Crew Attendants	Co-Pilot, Signal Officer Radio Operator, Flight
Purpose of Flight	Technical Flight, Test Flight
Route and Corridor	TUV8; TUV 872
Landing at	Vienna International Airport
Time Table	The plane is expected to cross the Austrian frontier at 3 PM GMT and land at the Vienna Airport at 3.30 GMT

The Embassy of the Republic of Ghana avails itself of this opportunity to renew to the Ministry of Foreign Affairs of Austria the assurances of its highest consideration.

Vienna,

The Ministry of Foreign
Affairs of Austria
Vienna

June 3, 1966

Извор: Ђорђе Лукић, *Српско-енглески дипломатски речник* (Дипломатски документи и кореспонденција)³²⁸

Вербална нота се, такође, користи у размени информација између Уједињених нација и влада и сталних мисија. У савременој дипломатији развијена је пракса размене нота о најважнијим међународним питањима посебно. У зависности од садржине, тј. од врсте ноте и важности садржаја, вербална нота се доставља лично, по куриру или поштом.

³²⁸ Ђорђе Лукић, *Српско-енглески дипломатски речник*, Албатрос плус, Београд, 2009, стр.158.

Имајући у виду широк спектар питања које идентификујемо у писању вербалних нота, као и политичке, економске, научно-техничке и друге проблеме, али и билатералне и мултилатералне односе, разликујемо: протестну, ултимативну, колективну и циркуларну ноту.

Демарш или протестна нота

Протестна нота или демарш³²⁹ једне државе представља званичну интервенцију владе, министарства иностраних послова или дипломатске мисије према акту друге државе, те се сугерише предузимање хитних мера и акција због решавања насталог међународног проблема или одређених неспоразума у међусобним односима. Демарш упућен једној држави представља, пре свега, изразе незадовољства, а разлози могу бити различити:

- тешка повреда Бечке конвенције о дипломатским односима,
- грубо кршење принципа међународног права,
- грубе повреде билатералног споразума,
- директно наношење штете другој држави, указом или актом и слично.

Бројни су примери како у нашој дипломатској историји, тако и у суседним државама, где смо имали прилике да упућујемо и да добијамо протестне ноте.³³⁰

Природа и тежина насталог проблема због којег се међународни односи мењају, али и ниво билатералних свеукупних односа до тог момента, одређују тоналитет садржине протестног писма. Тон садржине одређује и ниво дипломатске службе одакле се одашила, односно прима демарш.

³²⁹ Од француске речи *demarche* – протест, а даља објашњења у речнику су и: корак, поступак, учинити демарш, предузети потребне мере, предузети кораке, поступати по некој ствари.

³³⁰ Леп пример вишеструког демарша имамо у октобру 2007. када су амбасадори Велике Британије, Немчке, САД, Француске и Италије уручили тадашњем министру спољних послова Србије Вуку Јеремићу демарш својих влада због изјава званичника Београда поводом покушаја високог представника у Босни и Херцеговини Мирослава Лајчака да измени одређене уставне елементе у Босни и Херцеговини. Овакав незапамћен демарш дипломате у Београду неформално коментаришу, сматрајући да је разлог упућивања протестног писма пет земаља управо утисак тих влада да део естаблишмента у Србији намерава да на вези будућности РС и Косова гради политику земље, а то је управо политика коју Запад не подржава. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/18067/VBC-Demars-kakav-nije-vidjen/print>, пристуљено 21. Јула 2015. у 8.30.

У писању ове врсте ноте постоји значајна разлика у односу на друге, поготово вербалну ноту, и то у делу комплимената и куртоазних делова текста. Јасно је да би такве речи у овом случају ослабиле протест, а самим тим искривиле природу ове дипломатске ноте. Међутим, опсег формула учтивости дипломатског протокола је веома широк, те увек оставља могућност да се ригорозност тона по потреби ублажи или му даје одређену дозу топлине.

Протестна нота има још једну значајну карактеристику. Она се саопштава усмено и писмено, односно истовремено на оба начина. Када се демарш уручује писменим путем, најчешће следује и неко званично и усмено образложење,³³¹ поготову ако је проблем осетљивији и са историјом неразјашњених односа. Скорији пример је протестна нота наше земље уручена суседној Хрватској, тј. отправнику послова Амбасаде Хрватске у Београду Ивану Саболићу. Овај пример потврђује праксу уручивања у којој министарство иностраних послова државе пријема позива на разговор шефа дипломатске мисије, где му уз усмено упознавање са њеном садржином званично и предаје протестну ноту. У складу с политиком и инструкцијама свог министарства, шеф дипломатске мисије има могућност да одбије или прихвати указани демарш.

Када протестну ноту упућује дипломатска мисија, правило је да се лично носи и преда у МИП државе пријема. Да ли ће ову дужност обавити шеф дипломатске мисије или ниже рангирани дипломата зависи од тежине и осетљивости демарша. „Формулисању садржине протестне ноте увек се посвећује

³³¹ Министарство спољних послова Србије, у августу 2015, упутило је најоштрији протест Хрватској поводом одлуке Градског већа Вуковара о промени Статута града, којим нису предвиђене двојезичне табле на градским установама, трговима и улицама у том граду и којом се захтева да свако обраћање на ћириличком писму подлеже посебној молби и плаћању таксе. Овом приликом, усмено саопштење Владе Србије које је уследило након демарша гласило је: „Република Србија упозорава Републику Хрватску да је дужна да поштује своје међународне преузете обавезе и тражимо хитну реакцију државних органа Хрватске на ову одлуку власти у Вуковару, чији су највиши представници ових дана, у години када цео свет слави 70 година победе над фашизмом, постали познати широј јавности по певању усташких песама из времена фашистичке Независне Државе Хрватске.“ Извор: www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/Политика/2009661/Протестна+нота+Хрватској+због+укидања+ћир+иличких+табли.html, приступљено 17. августа 2015. у 21.30.

посебна пажња, бирају се речи и реченице се нијансирају, од изражавања забринутости до ултиматума, зависно од тежине искрслог проблема.³³²

Ултимативна нота

Ултимативна нота се користи у ситуацијама озбиљнијих проблема, попут повреде територијалног интегритета, напада на политичко уређење држава, угрожавања суверенитета државе и сличних политичких проблема са највећом тежином. У поступку уручивања, прихватања или одбијања ове врсте ноте процедура је идентична као код протестне ноте.

Дипломатска пракса, по правилу, чешће одбија ноте него што их прихвата. У првом делу овог предметног истраживања приложили смо скениран телеграм Аустроугарске у ком се објављује рат Србији након познатог „јулског ултиматума“.³³³ Телеграм је упућен влади Србије месец дана после Сарајевског атентата. Наиме, посланик барон Владимир фон Гизл је 23. јула 1914. у 18 часова уручио ултимативну ноту заступнику српског председника Владе Лазару Пачуу, министру финансија. Одговор је тражен, како је изрично стајало у документу, у року од 48 часова.³³⁴ Садржина ове историјске ултимативне ноте имала је пре свега оптужујући карактер по Србију у вези са осмишљавањем и реализовањем Сарајевског атентата, а ултимативни захтев је био изнесен у десет тачака. Оригинални документ ултимативне ноте је писан на немачком језику. У прилогу можете видети како је изгледала.³³⁵

³³² Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 145.

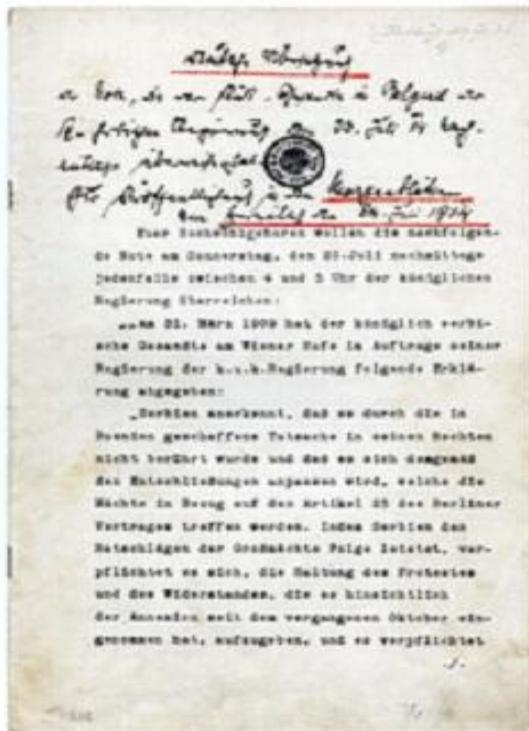
³³³ Видети више:

https://sr.wikipedia.org/srel/%D0%88%D1%83%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%83%D0%BC и

https://sr.wikipedia.org/sr/Србија_у_Првом_светском_рату#

³³⁴ Видети више: <http://www.intermagazin.rs/ultimatum-srbiji-koji-je-sokirao-svet-najuzasniji-dokument-koji-je-jedna-drzava-urucila-nekoj-drugoj-drzavi/>, приступљено 22. јула 2015. у 10.40.

³³⁵ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1216813>, приступљено 22. јула 2015. у 11.10.

Извор: <http://www.vreme.com>

Колективна нота

Колективна нота се практикује у случају обраћања две дипломатске мисије или више њих министарству иностраних послова државе пријема због неког заједничког проблема. Најчешћи разлози за колективну ноту су техничке природе и тичу се физичког обезбеђења амбасада, плаћања аеродромских такси, протоколарне процедуре на царини, организовања заједничких пријема, или спортских такмичења и слично. У зависности од природе садржине, колективна нота може имати информативни или протестни карактер.

Дипломатска пракса међутим не посеже толико често за овом врстом ноте јер се проблеми техничке природе најчешће решавају усменим путем.

Циркуларна нота

Ова врста ноте карактеристична је по идентичној садржини које министарство иностраних послова или дипломатско конзуларно представништво упућује свим акредитованим дипломатским мисијама у држави пријема. Најчешће су ово ноте информативне природе и обавештавају о именовану новог шефа мисије, одласку старог шефа мисије, променама саставу владе и слично. У прилогу можете видети да и ова нота садржи број, заглавље, параф и место и датум писања.³³⁶

³³⁶ Извор: <http://www.mzz.gov.si/>, официјални веб портал Министарства иностраних послова Словеније, приступљено 23. јула 2015. у 8.20. Приложићемо и њихов незваничан превод ове ноте на енглеском језику, који смо пронашли на истом порталу.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE

Diplomatski protokol

Št.: ZDP- 634/2011

CIRKULARNA NOTA

Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Diplomatski protokol, izraža svoje odlično spoštovanje diplomatskim predstavništvom, mednarodnim organizacijam in predstavništvom mednarodnih organizacij v Republiki Sloveniji ter ima čast v zvezi z vstopom diplomatov v območje omejenega gibanja v letališkem poslopju Letališča Jožeta Pučnika Ljubljana sporočiti:

Diplomatski predstavniki lahko pridobijo dovoljenje za vstop v območje omejenega gibanja v potniškem terminalu, ki je namenjen prihodu potnikov (območje prevzema prtljage), na podlagi predhodne pisne najave. Pisna najava naj bo posredovana vsaj 24 ur pred pristankom letala Strokovni službi za varnost in zaščito – Varnostno operativni center Aerodroma Ljubljana (VOC), faks: +386 4 206 11 06, e-pošta: aviseo@lju-airport.si. Najava naj vsebuje podatke o:

- dnevu in času pristanka letala,
- številki leta in kraju, od koder letalo prihaja,
- imenih in nazivih pričakovanih potnikov,
- imenih in funkcijah oseb, ki bodo goste pričakale,
- vozilih.

Ob prihodu na letališče se diplomatski predstavnik zgledi na informacijski točki v glavnem potniškem terminalu (prvo okence levo od vhoda) ter na podlagi najave vzpostavi kontakt z vodjo prometa. Vodja prometa ali oseba, ki jo le-ta določi, bo diplomatskemu predstavniku nudil ustrezno pomoč in spremstvo do območja omejenega gibanja za prevzem prtljage.

**DIPLOMATSKA PREDSTAVNIŠTVA,
MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN
PREDSTAVNIŠTVA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ
V REPUBLIKI SLOVENIJI**

Za vozila diplomatskih predstavništev je zagotovljeno parkiranje za krajši čas in sicer na prostoru pred vhodom v letališko zgradbo, ki je označen s prometnim znakom »Dovoljeno za protokol«. Zaradi omejenih možnosti za parkiranje na tem parkirnem prostoru je potrebno v predhodni najavi navesti tudi podatke o vozilih za prevoz pričakovanih visokih gostov. V primeru, da bodo označena parkirna mesta ob prihodu najavljenih vozil zasedena, se vozniki obrnejo na prisotne predstavnike varnostne službe, ki jih usmerijo na drugi parkirni prostor, ali VOC, telefonska številka +386 4 20 61 151.

Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Diplomatski protokol, ob tej priložnosti diplomatskim predstavništvom, mednarodnim organizacijam in predstavništvom mednarodnih organizacij v Republiki Sloveniji ponovno izraža svoje odlično spoštovanje.

Ljubljana, 10. junij 2011

Извор: Министарство иностраних послова Словеније.

<http://www.mzz.gov.si/>

UNOFFICIAL TRANSLATION

The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Slovenia, Diplomatic Protocol, presents its compliments to the diplomatic missions, international organisations and missions of the international organisations in the Republic of Slovenia and has the honour to communicate the following regarding the entry of diplomats into the restricted area of the airport facility of Ljubljana Jože Pučnik Airport:

Diplomatic representatives may obtain the restricted area access permit at the international terminal (i.e. baggage claim area) on the basis of a prior written notification. The latter should be communicated at least 24 hours before landing to the Security and Safety Department – Security-Operational Centre (fax: + 386 4 206 11 06, e-mail: avisoo@lju-airport.si). The notification must include the following information:

- Date and hour of landing;
- Flight number and departure airport;
- Names and titles of passengers expected;
- Names and functions of the meeting party;
- Vehicles.

Upon arrival at the airport, the employee at the information counter at the central passenger terminal (first window to the left from the entry) assists the diplomatic representative, on the basis of the above notification, to contact the Head of Traffic. The Head of Traffic or a person appointed by him will provide the diplomatic representative the necessary assistance and accompany them to the restricted area for baggage claim.

Short-term parking spaces marked "Dovoljeno za protokol" (Protocol Only) are available for vehicles of diplomatic missions in front of the airport building entrance. Due to limited parking capacities, the notification should include information on vehicles for the expected eminent guests. In the event that the marked parking spaces are occupied, chauffeurs are advised to contact a security service representative, who will direct them to another parking space or connect them with the Security-Operational Centre (telephone: +386 4 20 61 151).

The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Slovenia, Diplomatic Protocol, avails itself of this opportunity to renew to diplomatic missions, international organisations and missions of the international organisations in the Republic of Slovenia the assurances of its highest consideration.

Ljubljana, 10 June 2011

**DIPLOMATIC MISSIONS
INTERNATIONAL ORGANISATIONS AND
MISSIONS OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS
IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA**

REGERINGSKANSLIET

Ministry for Foreign Affairs
Sweden

The Ministry for Foreign Affairs presents its compliments to the Diplomatic Missions, Career Consular Posts and Offices of International Organizations in Sweden and has the honour to transmit the enclosed list of public holidays in Sweden as well as of the working hours at the Ministry in the year 2015.

The Ministry for Foreign Affairs avails itself of this opportunity to renew to the Diplomatic Missions, Career Consular Posts and Offices of International Organizations in Sweden the assurances of its highest consideration.

Stockholm, 17 November 2014

The Diplomatic Missions, Career Consular Posts and
Offices of International Organizations in Sweden

Postal address	Telephone	E-mail: registrator@ga.se
SE-103 39 Stockholm SWEDEN	+46 8 405 10 00	

Извор: Министарство спољних послова Шведске, <http://www.government.se>³³⁷

³³⁷ <http://www.government.se/government-of-sweden/ministry-for-foreign-affairs/diplomatic-portal/circular-notes-from-the-protocol-department/>, официјални веб портал Министарства иностраних послова Шведске.

5.2.2. Лично и службено писмо

Лично и службено писмо спадају у дипломатска писма која се често практикују у дипломатској екстерној преписци. Без обзира на информационо-технолошки напредак и глобална кретања која су револуционарно утицала на савремену реторику у дипломатији, лична писма су ипак остала у форми у којој су и некада постојала. То је форма писаног комуницирања између чланова дипломатског кора и шефова дипломатске мисије (или другог члана дипломатске мисије) међу којима се успоставио лични, пријатељски однос. Отуда и назив, а садржина указује на успостављени ниво блискости између пошиљаоца и примаоца.

Лично писмо је најчешће мање формално, некада се писало руком, док данас то више није честа пракса. Име и презиме амбасадора без титулара је чест уводни део текста, а уколико почиње речима „Драги пријатељу“, те речи се под обавезно пишу руком, и то пенкалом, никако хемијском оловком. Овакво писмо се често пише на личном меморандуму пошиљаоца уколико га он поседује или на папиру бољег квалитета. На крају оваквог писма налази се потпис, такође пенкалом. У овим писмима се не стављају печат нити број, док је датум увек битан. Лично писмо може да послужи као пропратно писмо захвалнице, честитке, лични позив или захтев итд. Оно у сваком случају наглашава личну природу писма – приватног догађаја. Уколико је лично писмо насловљено речима „Поштовани господине“, комплиментирањем или „Молим вас да прихватите моје уверење о свом највишем разматрању“, то указује на степен односа примаоца и пошиљаоца. У зависности од тог односа, лично писмо може бити и приватно и службено. Када примаоцу стигне лично писмо честитке (за преузимање одређене службене дужности или акредитива), дипломатска култура налаже да прималац лично одговори у најкраћем временском року као одраз учтивости и поштовања. Такав је случај и са следећем примером личног писма тадашњег председника СРЈ Војислава Коштунице упућеног председнику Руске Федерације.³³⁸

³³⁸ Извор: Прилог документи у практикуму Славољуба Ђере Петровића, *Дипломатски практикум*, Д. Т. А. Траде, Београд, 2004, стр. 139.

DOKUMENT 14

Zahvalnica

"Njegova ekscelencija
VLADIMIR VLADIMIROVIČ PUTIN
Predsednik Ruske Federacije
M o s k v a

Poštovani gospodine Predsedniče,

Najsrdahnije zahvaljujem na čestitkama i dobrim željama koje ste mi uputili povodom preuzimanja dužnosti Predsednika Savezne Republike Jugoslavije, kao i na razumevanju koje ste, Rusija i Vi lično, ispoljili za napore demokratskih snaga da se mirmim i političkim sredstvima stabilizuje složena situacija u našoj zemlji.

Koristim priliku da potvrdim visoki značaj koji Savezna Republika Jugoslavija pridaje razvoju prijateljskih odnosa sa Ruskom Federacijom i spremnost da se nastavi svestrana i stabilna bilateralna saradnja, na uzajamno korisnim osnovama.

Takođe, visoko cenimo principijelnu podršku i zalaganje Ruske Federacije za potpuno ukidanje sankcija, doslednu i potpunu primenu Rezolucije 1244 SB UN o Kosovu i Metohiji, uz puno poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Savezne Republike Jugoslavije i njen bezuslovni povratak u međunarodne političke i finansijske organizacije.

U želji da zajednički doprinesemo jačanju bilateralnih odnosa naše dve zemlje, zahvaljujem Vam se i sa zadovoljstvom prihvatom Vaš poziv da učinim zvaničnu posetu prijateljskoj Rusiji.

S poštovanjem,

Vojislav Koštunica
PRESEDNİK
SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE"

***Predsednik SRJ Vojislav Koštunica zahvaljuje Predsedniku
Ruske Federacije Putinu***

У посебну врсту дипломатских писама спадају и тзв. службена писма. У односу на лична, разликују се, пре свега, по степену формалности који је на значајно вишем нивоу. Меморандум је обавезан код писања службених писама, односно лого или ознака дипломатске мисије је обавезна. Заглавље службеног писма по типизираним систему садрже назив дипломатске мисије, редни број датум и место, име адресата (институције) коме се писмо упућује. Тело ове дипломатске форме је такође типизирано с уводном реченицом куртоазије, потом садржином поруке која се преноси, и на крају куртоазна реченица писана у првом лицу једнине. Због велике сличности са формом вербалне ноте, и због обраћања у првом лицу једнине, ова форма се често назива и *вербална нота у првом лицу*.³³⁹ У неким земљама службена писма се називају и дипломатска писма. Ова врста писма, као једно од честих средстава екстерне дипломатске преписке, представља конститутивни елемент међународног споразума, који може, ако је потребно, довести до правне последице.

Овај облик дипломатске кореспонденције често се користи у размени између шефова држава, или шефова дипломатских мисија који су најчешћи потписници истог, а упућен је државним и другим институцијама изван министарства спољних послова. Уколико је службено писмо саставило друго овлашћено лице у одређеној дипломатској мисији, онда се оно потписује уз пуно навођење своје функције, односно звања, након чега следи печат дипломатске мисије.

Службеним писмом могу да се третирају сва важна и актуелна питања која се сматрају и вербалном нотом. Оно се шаље у једном примерку, у белој коверти са комплетном адресом примаоца, иако се често испоручује посебном курирском службом. Подврсте службеног писма су: канцеларијско, кабинетско и позивно писмо. Ово последње уједно спада и у најчешћи облик службених писама у случајевима позивања лица или институција на састанке или поједине званичне догађаје.

³³⁹ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 147.

5.2.3. Порука, меморандум и промеморија

Порука у екстерној писаној дипломатској комуникацији представља посебан облик који се најчешће користи у самит дипломатији. С обзиром на то да је у питању директна самит дипломатија, порука се сматра њеним најформалнијим обликом. Током нашег истраживања, више пута смо помињали самит дипломатију као веома важну дипломатску активност. Наиме, састанци владиних највиших званичника, посете шефова држава и влада заузимају важно место међу методама и облицима дипломатског деловања. Током таквих састанака (тзв. дипломатија на врху) размењују се мишљења у вези с питањима од заједничког интереса, дефинишу се суштина и ниво билатералних односа између држава, а неретко се на мултилатералном нивоу прецизирају договори који утичу на судбину света у глобалистичком смислу. Управо се из тих разлога често не практикује порука у самит дипломатији између државника нижег ранга, већ се односи на размену садржаја на највишем дипломатском нивоу. Садржина поруке може бити различитог карактера, док се њеном формулисању придаје велики значај. „У њој се увек износе важни погледи, ставови, акценти, сугестије или упозорења на актуелно билатерално политичко питање које тангира односе две државе или које има шири мултилатерални контекст од посебног значаја за државу у чије име се упућује.“³⁴⁰ Пример поруке у самит дипломатији у сврхе научноистраживачког рада немогуће је пронаћи и навести, јер се оне сматрају високоповерљивим државним документима.

Важност ове дипломатске кореспонденције огледа се и у предаји поруке, односно начину достављања. За ову дужност је одређен специјални емисар шефа државе или владе, док у појединим ургентним случајевима, преношење поруке може да буде поверено и шефу дипломатске мисије.

Меморандум у екстерној комуникацији представља мање формалан документ који не садржи печат, потпис и заглавље. Најважнији и незаобилазни део

³⁴⁰ Исто, стр. 148.

овакве врсте дипломатске преписке јесте наслов који уједно одређује садржину документа, као и јасно назначен потпис пошиљаоца.

У форми оваквог документа не могу се наћи стандардни облици учтивости, јер он најчешће преноси одређену проблематику која је била или ће бити предмет дискусије у дипломатским сусретима. У њему се бележе званични ставови државе који дипломатска мисија представља (попут меморандум о питању Косова и Метохије, или меморандум о Фокландским острвима...). У писању оваквог документа не постоји строга одредница писања ни у трећем ни у првом лицу.

Меморандум се најчешће доставља као пратећи документ уз вербалну ноту, те се стога сматра помоћним документом екстерне писане дипломатске комуникације. Датум писања може да стоји на почетку или на крају документа.

Промеморија, такође, спада у мање формалне документе дипломатске екстерне комуникације. Попут меморандума, и она се пише на папиру без заглавља, јасним и прецизним стилем писања, без форми учтивости и веома фактографски. Обавезан је податак датум, али не и потпис на крају.

У дипломатским речницима стоји да реч промеморија потиче од латинског *Pro memoria*, што значи подсећање или у служби сећања. Дипломатски лексикон³⁴¹ је означава као писмени акт који се предаје уз усмену интервенцију или се шаље сам за себе, због скретања пажње другој страни на одређене чињенице (попут већег броја саобраћајних прекршаја учињених возилима дипломатске мисије или једним одређеним возилом, или подсетник за билатерални уговор који још чека на ратификацију и слично).

Промеморија се обично уручује ради ближег објашњавања и документовања питања и ставова који су изнети током дипломатског разговора, односно као резиме одржаног састанака или дискусије. Често је сврха њеног уручивања и да се саговорнику документује аутентичност садржаја ових састанака. „Саговорник може да се сагласи са садржином промеморије или да саопшти одговарајуће измене и допуне. Промеморијом се желе отклонити евентуалне сумње и нејасноће ставова изнетих током разговора, што је веома значајно за аутентично

³⁴¹ Станко Ницк, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999, стр. 189.

информисање МИП-а од стране дипломатске мисије, избегавање евентуалних неспоразума у њиховим односима.³⁴² Ова дипломатска форма може да се користи и за покретање одређене иницијативе у билатералним односима.

Веома слична форма промеморији је и ед-мемоар (од француске речи *aide-memoire*) који представља резиме усменог излагања, припремљен пре дипломатског разговора. Овај документ се оставља након дипломатских разговора, а служи такође избегавању нејасноћа и као потврда аутентичности. Наиме, он „документује аутентичност ставова владе које дипломатска мисија саопштава МИП-у државе пријема, односно које МИП саопштава дипломатској мисији државе акредитације“.³⁴³

5.2.4. Експозе и бела књига

У савременим политичким системима, пракса приказивања неког стања о унутрашњој и спољној политици прилично је распрострањена међу министрима различитих ресора, а и код председника владе једне државе. Свакако да ова пракса, односно њена учесталост у излагању, зависи и од индивидуалних личности и њихових афинитета, али је за одређене делатности попут дипломатије обавезна и незаобилазна. Излагање или извештај који министар подноси скупштини о неком важном питању или стању у свом подручју назива се **експозе**. Ова реч етимолошки води порекло од француске речи *exposition*, што значи излагање. У контексту овог истраживања мисли се на излагање пред Уједињеним нацијама или пред парламентом.³⁴⁴

³⁴² Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 149.

³⁴³ Исто.

³⁴⁴ Релевантан пример проналазимо на порталу: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=252323>, приступљено 16. новембра 2015. у 12.00, и наводимо га: „Београд, 18. новембар 2015. године – Први потпредседник Владе Републике Србије и министар спољних послова Ивица Дачић представљаће нашу земљу на седници Савета безбедности Уједињених нација која ће се сутра одржати у Њујорку. На седници ће бити разматран Извештај Генералног секретара Уједињених нација Бан Кимуна о раду УНМИК-а у периоду од 16. јула до 15. октобра.

Колико је важан експозе у парламентарним демократијама попут наше сведоче и многобројни радови, анализе политичких аналитичара у прогнозама даљих праваца спољнополитичких и праваца везаних за унутарњу политику. Експозе министра иностраних послова пред парламентом своје државе стога увек побуђује интересовање јавности, али и дипломатског кора. Релевантне организације неретко преузимају цео експозе ради његовог коментарисања, или најважније делове наводе као значајан део свог истраживања, попут: „у експозеу датом пред посланицима Народне скупштине приликом реконструисања владе у марту 2011. године, премијер је улазак у ЕУ назвао историјским циљем, те је нагласио важност добијања статуса кандидата као суштинског интереса. Он затим наводи да влада тежи најбољим односима са САД, Руском Федерацијом и Кином. Експлицитним навођењем ове три државе, Влада Србије их изједначава на лествици приоритета, за разлику од **претходног експозеа**, где је однос са САД имао приоритет. Председник Владе се затим осврнуо на добросуседске односа са земљама региона и нагласио значај регионалне сарадње, што није било наведено у **првом експозеу**. Коначно, поновљено је опредељење Владе за очување Косова дипломатским средствима. Министар спољних послова је у своја два обраћања пред Одбором за спољне послове Републике Србије дефинисао спољну политику.“³⁴⁵

За припрему експозеа задужен је, пре свега, министар иностраних послова, али му помажу у обради и припреми података и поједине дипломатске службе релевантних ресора. При самом изношењу, говору или читању експозеа, све допуне и измене су могуће, а о овим нијансама и појединостима медији воде посебну пажњу, будући да је интегрални део текста неретко послат медијима пре самог подношења, али уз обавезну клаузулу „Ембарго до читања“. Тако медији могу да прате директно излагање, али и припремљени експозе с могућношћу објављивања истог.

У свом иступању, Дачић ће изнети нашу оцену актуелне ситуације на Косову и Метохији и деловања УНМИК-а.“

Комплетан експозе ћемо приложити у завршном делу нашег истраживања у делу Прилози.

³⁴⁵ Игор Новаковић, истраживач, „Од четири стуба спољне политике до европских интеграција: Постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије“, ИСАЦ Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2013, стр. 16–17.

Поред министара спољних послова, шефови држава и влада током званичне посете у пријатељским билатералним сусретима подносе експозее у представничким органима и престижним форумима тих земаља, као и на заседањима форума међународних организација и институција.³⁴⁶

Бела књига и сличне публикације које могу да носе назив плава, жута и шарена књига, не спадају у форму класичне дипломатске преписке, али се често користе при дипломатској кореспонденцији. Најчешће ова специфична форма представља ширу документацију којом се, уз приложене фотографије, чињенице, званичне преписке и слично, анализира актуелна и политички значајна проблематика за државу именована. Када је наша држава у питању, најбољи примери објављених белих књига јесу књиге о агресији НАТО-а, или бела књига о ситуацији на Косову и Метохији. Наиме, објављене беле књиге на ту тему у издању МИП-а: *НАТО злочини у Југославији: Документи и докази 24. март – 24. април 1999*,³⁴⁷ књига прва, Савезно министарство за иностране послове, Београд, 1999; и *НАТО злочини у Југославији: Документи и докази 25. април – 10. јун 1999*,³⁴⁸ књига друга, Савезно министарство за иностране послове, Београд, 1999.

Према лексиконима и дипломатским речницима,³⁴⁹ бела књига спада у службену публикацију владе неке државе, али не и политичку документацију која има за циљ јавно приказивање одређеног становишта о неком питању, догађају или спору, за који је држава посебно заинтересована.

На интернет сајту Министарства иностраних послова Србије не можемо пронаћи електронске верзије беле књиге, иако је њена намена најчешће шира дистрибуција дипломатским и другим инстанцама широм света, али можемо пронаћи коментаре у оквиру дневног билтена ове институције владе, попут:

³⁴⁶ Видети више у: Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 150–151.

³⁴⁷ Предговор наведене беле књиге писао је Живадин Јовановић, а може се пронаћи у Народној библиотеци Србије (ISBN 86-7038-020-X).

<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?ukaz=DISP&id=1450585040986412&rec=2&sid=3>

³⁴⁸ Предговор наведене беле књиге писао је Родољуб М.Етински, а може се пронаћи у Народној библиотеци Србије (ISBN 86-7549-150-6).

<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?ukaz=DISP&id=1450585040986412&rec=1&sid=3>

³⁴⁹ Видети више у: Станко Ницк, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999, стр. 26.

„Цветковић је истакао, на представљању 'Беле књиге' Савета страних инвеститора, да постоје бројне макроекономске неравнотеже које се морају превазићи у успостављању функционалне привреде, као и бројни послови на побољшању привредног амбијента и примени заједнички договорених мера и препорука. [...] Наводећи да је овогодишња 'Бела књига' усмерила пажњу Владе на озбиљан проблем корупције, он је поновио да је борба против корупције од почетка била приоритет Владе и да недовољна изграђеност институција и недовољно модернизована јавна управа дају повод за незадовољство. 'Овог изазова смо у потпуности свесни и немали напори уложени су у успостављање независних и регулаторних тела, као и подизање административних капацитета јавне управе', рекао је Цветковић. 'Не одустајемо од успостављања ефикасне и професионалне администрације, а подршку Савета на том путу схватамо као велики допринос', оценио премијер.³⁵⁰ Разлог нетранспарентности садржаја беле књиге у дигиталној форми, с обзиром на технолошке искораке када је дипломатска делатност у питању, налазимо, пре свега, у традиционалном начину доставе владама других земаља, и то обично дипломатским путем, а често и преко мисија Уједињених нација.

Иако смо на почетку навели да назив бела књига може бити преименован у жута, црвена и слично, најчешће се користи израз бела књига који се, вероватно, везује за боју корица ове публикације. Поједине амбасаде, у складу са својим интересима значајно су транспарентније у електронским објавама ових књига.³⁵¹

³⁵⁰ Извор: Дневни билтен министарства индотраних послова од 3. новембра 2012. године. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/82-2011-06-14-12-04-14/8849---03112011?lang=lat>, приступљено 4. новембра 2015. у 15.53.

³⁵¹ Амбасада Руске Федерације у Црној Гори: <http://www.ambrus.me/topics-me/review528405/>, приступљено 21. октобра 2015. у 15.32.

„Министарство иностраних послова Руске Федерације припремило је издање Беле књиге кршења људских права и начела владавине права у Украјини, које обухвата период од јула до новембра 2014. године.

Током припреме овог документа, као и у прва два издања (новембар 2013. године – март 2014. године и април–јун 2014. године) били су искоришћени резултати пажљивог мониторинга украјинских, руских и неких западних медија, изјава представника кијевских власти и њихових присталица, многобројна сведочења сведока, као и материјали прикупљени Московским бироом за људска права, Групом информација о злочинима против личности и Специјалном мониторинг-мисијом ОЕБС-а. Подаци Беле књиге потврђује систематски, а у неким случајевима фокусиран карактер кршења основних међународних принципа људских права и владавине права у Украјини.“

BIJELA KNJIGA
KRŠENJA LJUDSKIH
PRAVA I NAČELA
VLADAVINE PRAVA
U UKRAJINI

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation

Unofficial translation

WHITE BOOK

ON VIOLATIONS OF HUMAN RIGHTS AND
THE RULE OF LAW
IN UKRAINE

(JULY — NOVEMBER 2014)

Moscow
November 2014

Министерство иностранных дел
Российской Федерации

БЕЛАЯ КНИГА

НАРУШЕНИЙ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА
И ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
НА УКРАИНЕ

(ИЮЛЬ — НОЯБРЬ 2014)

Москва
Ноябрь 2014

БЕЛАЯ КНИГА

НАРУШЕНИЙ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА
И ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
НА УКРАИНЕ

(АПРЕЛЬ — СЕРЕДИНА ИЮНЯ 2014)

Документы, относящіеся къ Великой Европейской Войнѣ 1914.

№ 3.

БѢЛАЯ КНИГА.

ЕВРОПЕЙСКІЙ КРИЗИСЪ.

Дипломатическая переписка Англии,
≡ предшествовавшая войнѣ. ≡

Августъ 1914 г.

Представлена обѣимъ Палатамъ Парламента по повелѣнію Его Величества Короля Георга V.

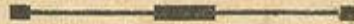
.....

СЪ ПРИЛОЖЕНІЕМЪ:

Рѣчи сэра Эдуарда Грея въ Палатѣ
Общинъ 3 августа 1914 г.

и

Извлеченія изъ парламентскихъ деба-
товъ въ историческихъ засѣданіяхъ
Палаты Общинъ.

ПЕТРОГРАДЪ.
ИЗДАТЕЛЬСТВО „ОСВОБОЖДЕНІЕ“ С. И. ПИТЕЛЬ.
1914.

ozon.ru

Извор: Архив Министарства Руске Федерација, Бела књига о европској кризи
1914.³⁵²

³⁵² Извор: Архив Министарства Руске Федерације – историјска грађа. Ова издања Руске Федерације су претворена у електронску форму скенирањем и на тај начин предочена широј јавности.
[http://archive.mid.ru/bdcmp/nsdgpch.nsf/03c344d01162d351442579510044415b/38fa8597760acc2144257ccf002beeb8/\\$FILE/White%20Book%2011.2011.2013-03.2014.pdf](http://archive.mid.ru/bdcmp/nsdgpch.nsf/03c344d01162d351442579510044415b/38fa8597760acc2144257ccf002beeb8/$FILE/White%20Book%2011.2011.2013-03.2014.pdf), приступљено 21. октобра 2015. у 16.02.

5.3. Усмени жанрови у дипломатији

У данашњем информационом друштву 21. века све значајније постаје и проучавање проблема усмених жанрова, јавних наступа и културе говора. Током историје вештина говора, односно њен реторички аспект се показао кључним у многим друштвеним процесима и односима. Оно што је грчки војсковођа и државник Перикле рекао пре скоро две и по хиљаде година и данас важи: „Онај који доноси суд о било чему, а не може га објаснити, на јасан начин, исто је као и да никада није размишљао на ту тему.“³⁵³ Иако је сфера проучавања разнолика и широка, у складу с нашим истраживањем осврнућемо се на говорне жанрове дипломатије, односно савремену реторику дипломатског говора. Мишљења смо да, без обзира на усмереност говора ка јавности, било да је сврха забава, информисање, уверавање, односно регулисање друштвених и међународних процеса, изучавање говорништва је неопходно у ери дигиталног друштва и брзине преноса података. С обзиром на то да се у складу са стилем, наменом, формом, тематским одређењем, па и садржином говора, разликују врсте говора, савремена реторика у дипломатији ипак највише потпада под политичко беседништво. Ова врста говорништва је најстарија врста, а самим тим и најразвијенија и веома проучавана, док је у сфери дипломатије остала на нивоу проучавања преговарачког стила, али не и самих говора. Државници су били и данас су најчешће политички беседници, док сродне и усковезане делатности попут дипломатије остају повезане и у беседничком смислу, поготову због сродности политичког дискурса. Како наши најеминентнији аутори из ових области тврде, политичко беседништво, попут савремене реторике у дипломатији, пре свега је „тематски врло сложено. Сврха му је била и остала уверавање и придобијање, па је, у складу с тим, рационално (аргументовање) и емотивно (побуђивање осећања) да се гласачи определе за доношење жељене одлуке. Пошто се понекад циљ жели

³⁵³ Em Griffin, *A First Look at Communication Theory*, 2nd ed., McGraw-Hill, New York, 1994, стр. 49.

остварити без обзира на средства (часна или нечасна) – најчешће је средство манипулације.³⁵⁴

У складу с предметним истраживањем, односно језиком, стилем и облицима савремене реторике у дипломатији, покушаћемо у овом поглављу да укажемо на диференцијацију примарних и секундарних усмених жанрова у дипломатији, савременој реторици и говору, као и на разлике реторичких жанрова дипломатије у односу на друге жанрове политике.

У оквиру литературе савремене дипломатије и историје дипломатских односа, издвојили смо основне писане жанрове савремене реторике у дипломатији које смо у претходном поглављу већ обрадили: белешка, записник и забелешка о разговору, интерни билтен и инструкција, различити облици нота (циркуларна, колективна, вербална...), лично и службено писмо, експозе итд. Од усмених жанрова које смо из истих извора издвојили и препознали у даљем истраживању проучавамо: поздравни говор, саопштење за јавност, говор честитања, док неформалне облике (говор на пријему, разговор током свечане вечере, неформални разговор, телефонски разговор дипломатских службеника, говор приликом потписивања уговора) нећемо посебно обрађивати, већ ћемо се само осврнути на разлику у односу на примарне жанрове.

Усмени формални жанрови у савременој дипломатији имају и своју опозицију, односно другу страну огледала савремене реторике у дипломатији, и то кроз дипломатску службену преписку, односно писану форму, што није случај у неформалним дипломатским жанровима (разговорима на вечери или телефоном). Када не постоји опозиција (друга страна), односно писани траг онога што је изговорено, онда такав говор не може бити у потпуности ни анализиран, нити се може упоредити с писаном формом. Дакле, у разматрањима савремене реторике у дипломатији примећујемо различитости у усменим жанровима формалне природе који се одликују, пре свега, политичким елементима (поздравни говор, говор при инаугурацији председника, саопштења за јавност), али и епидеиктичким елементима (поздравни говор поводом неке годишњице, јубилеја и слично, честитке новоизабраном председнику државе пријема, говор добродошлице

³⁵⁴ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 48.

приликом пријема стране делегације и слично). Епидеиктичко и политичко беседништво су у савременој реторици у дипломатији изузетно повезани и често долази до преплитања ове две врсте ораторства. Свечано расположење приликом прослава Нове године праћено јавним монолозима високих званичника и дипломатских представника протканим добрим намерама, позитивном односу према другим државама и свету уопште представља главну одлику епидеиктичког беседништва, док будућност као политички циљ, односно унапређење друштва јесте основа политичког критеријума ораторства. Ово су, истовремено, и основне карактеристике поздравног типа говора у дипломатији.

Ако полазимо од особености садржаја говора, теме и поруке који се преносе, структуре и стилско-језичких одлика дипломатских говора, јасно је да се ради о специфичном дипломатском дискурсу који се изградио и обликовао у оквиру ове делатности. Овај дискурс схватамо као друштвено значајан реторички дискурс који има и историјски значај, јер представља доказ или комуниколошки приказ друштвено-политичког стања на међународној сцени. На основу писаних и других трагова (снимака, интернет презентација и сл.) усмених жанрова у дипломатији, савременим теоретичарима модерне дипломатске историје знатно је олакшан посао и истраживачки рад.

Значајна карактеристика усмених жанрова у дипломатији јесте одговор на неколицину основних реторичких питања у говору. На овај начин одређујемо и тип говора у дипломатској делатности. Поред теме и повода за јавно обраћање у дипломатији, генерална сврха говора је једно од суштинских питања у савременој реторици у дипломатији. Овде се, пре свега, мисли да ли генерална сврха треба да информише или убеди аудиторијум. Уколико је генерална сврха информисање, односно изношење припремљених информација на јасан, прецизан или занимљив начин, онда је такав говор најчешће поздравни, акредитациони, говор честитки, док саопштења за јавност и конференције за штампу (у неким случајевима и акредитациони) за генералну сврху имају задатак да убеде аудиторијум, поред основног информисања. У складу с генералном сврхом дипломатског излагања врши се и припрема говора на одговарајући начин. Специфична сврха треба пажљиво да буде уређена с намером да прецизно одреди шта дипломатски

представник или високи званичник треба да постигне својим говором. Као и при сваком јавном говору са сврхом, главна идеја која се провлачи кроз излагање или саопштење учвршћује специфичну сврху дипломатске реторике.

5.3.1. Поздравни говор

Поздравни говор спада у посебне облике реторике, а изговора се у различитим приликама. У савременој реторици у дипломатији најчешће се изговара приликом сусрета државника или у сврху добродошлице страних делегација, мултилатералних сусрета и слично. Изговара га најчешће шеф државе или премијер у дипломатским сусретима на врху, или министар иностраних послова као председавајући одговарајућег мултилатералног скупа у својој држави.³⁵⁵ Специјалне прилике попут наведених, те интерпункције свакодневног живота представљају посебне тренутке који се издвајају из свакодневне рутине, па овај облик реторичког говора помаже у истицању посебности такве прилике. Поздравни говор најчешће представља церемонијални део који је у дипломатском протоколу неизоставан.

Поздравни говори у дипломатији разликују се од осталих усмених жанрова ове делатности. Они могу да садрже информативни тон, али им то није примарна функција. Поздравни говор представља израз срдачности и међусобног поверења,

³⁵⁵ Наша држава је 1. јануара 2015. преузела председавање Организацији за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) од Швајцарске. Министарски савет ОЕБС-а је својом одлуком од 10. фебруара 2012. утврдио да Србија председава ОЕБС-у у 2015. години, у склопу заједничке кандидатуре са Швајцарском, која ће председавати 2014. године. Видети више на званичном веб порталу Министарства иностраних послова <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/teme/oebs-2015?lang=sr>, приступљено 7. новембра 2015. у 13.55. У току израде ове дисертације, ауторка је у неколико случајева, због актуелности и релевантности догађаја на домаћој и међународној дипломатској сцени, имала потребу да се врати на одређена поглавља у циљу што обухватније анализе. С тим у вези ћемо након овог поглавља приложити и поздравни говор министра Ивице Дачића, као председавајућег овог скупа.

Примери поздравних говора на званичним сајтовима министараства:

Opening Remarks by H. E. Naci Korum, Deputy Minister of Foreign Affairs of Turkey at the International Junior Diplomats Training Program, http://www.mfa.gov.tr/opening-remarks-by-h_e_naci-korum_deputy-minister-of-foreign-affairs-of-turkey-at-the-international-junior-diplomats-prgm-2013.en.mfa

Welcome speech by Foreign Minister Steinmeier at the event "1914 – a Failure of Diplomacy"

<http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2014/140128->

[Rede_BM_Podiumsdiskussion_1.WK.html](http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2014/140128-Rede_BM_Podiumsdiskussion_1.WK.html)

а у одговарајућом приликама и сусретима може звучати као чврсто уверавање у позитиван исход тих сусрета. Циљ овог свечаног обраћања јесте учвршћивање сарадње или уверење у стварање нове сарадње и односа.³⁵⁶ С обзиром на то да се појединачне посете страних званичника унапред договарају и прихватају, а посете страних делегација реализују по програму међународних посета, време за припрему оваквог говора је обезбеђено, па чак и уколико постоји потреба прилагођавања специјалним ситуацијама.

Како смо у претходном поглављу и истакли, у овом специјалном облику реторског говора епидектичко и политичко беседништво наилази на своју тачку додира, иако се у бити налазе на супротним странама. „Естетска функција и разноврсност првог кода и стандардизираност и неекспресивност другог основне су њихове диференцијалне особине.“³⁵⁷ Наиме, узвишени чин добродошлице и позитивних намера и односа према другој држави води у епидектичко беседништво, док политичке интенције прелазе у други план, али не бивају занемарене. Овакав говор по правилу треба да буде кратак и конкретан, јер такви говори остављају најдубљи утисак, али у појединим ситуацијама дужина излагања ипак буде значајно дужа.³⁵⁸

Поздравни говор у дипломатији има више слојева за тумачење. Уважавање у овом говору осликава и међусобно уважавање између две државе. Професори Животић и Станојевић истичу да се овом врстом говора „госту жели добродошлица, успоставља први сусрет, дипломатским речником и стилем указује поштовање и поверење и истичу спремност и потреба за разговором и сарадњом, али се госту наглашава и жеља да му боравак буде пријатан. Здравнице државника могу садржавати и изузетне реторичке вредности, бити оригиналне и инспиративне.“³⁵⁹

У уводном и поздравном обраћању председавајућег ОЕБС-у првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на

³⁵⁶ Видети више у: Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 147.

³⁵⁷ Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига, Београд, 2002, стр. 355.

³⁵⁸ Излагање министра Дачићау поздравном говору при председавању ОЕБС-а, које ћемо приложити накнадно, трајало је 26 минута, а у целости се може преслушати на следећем порталу: https://www.youtube.com/watch?v=ItD_ScsLG3Q, приступљено 6. децембра 2015. у 16.32.

³⁵⁹ Радомир Животић, Добривоје Станојевић, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013, стр. 147.

отварању 22. министарског савета ОЕБС-у у Београду, министар се три пута обратио аудиторiju речима:³⁶⁰ „Уважени министри“, „Поштоване колеге“ и „Даме и господо“. Сваки од ових обраћања представљао је мању паузу у његовом говору, али и реторски трик за наглашавање значајног. Министар је ту прилику искористио да, поред поздрава и добродошлице, изнесе и понови званичне ставове Владе Србије по питању „украјинске кризе“, али и проблематике тероризма уопште, као и спремност наше владе за дугогодишњу сарадњу.

С обзиром на то да се у поздравним говорима истичу и званични политички ставови владе, они у писменој, а данас и у форми видео-записа, остају сачувани као битан архивски материјал.

И на крају треба напоменути да свака епоха носи своје жанровске промене када су усмена излагања у питању. Некада су анализирани говори престолонаследника, данас у демократском друштву проучавамо инаугуралне говоре председника, те свако доба доноси доминантне жанрове који се преплићу с другим жанровским облицима.

5.3.2. Особености саопштења за јавност

Саопштења за јавност у дипломатској делатности, као и у другим професијама, у служби су извршавања задатака из области односа с јавношћу, посредством средстава масовне комуникације. Аспект односа с јавношћу у дипломатији изучавали смо у поглављу „Дипломатска комуникација и односи са јавношћу“, где смо истакли да се односи с јавношћу у дипломатији баве начином на који се ставови, намере и циљеви влада међусобно преплићу, те њиховом димензијом прихватљивог презентовања. У овом поглављу ћемо се бавити управо димензијом изношења, говора, излагања и сваког вида усменог облика обраћања с циљем прихватљиве дистрибуције.

³⁶⁰ Видети више на порталу Министарства спољних послова:
<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/16122--22-?lang=cyr>, приступљено 6. децембра 2015. у 17.25.

С обзиром на то да дипломатска служба комуницира и с домаћом и са страном јавношћу, основна подела метода јесте на:

- саопштења за јавност у писаној форми;
- саопштења за јавност путем конференције за штампу – усмена саопштења.

„У савременим условима, која, поред осталог, карактерише и глобализација информативне сфере, такорећи свака међународно призната земља се истовремено представља и као држава акредитације и као држава пријема, и као такве су део светске јавности. Пракса свих МИП-ова у свету јесте да комуницирају са јавношћу, да јој се обраћају одговарајућим званичним саопштењима или преко конференција за штампу.“³⁶¹

Сврха саопштења за јавност у дипломатској делатности јесте управо дистрибуција савременом дипломатском реториком одређеног броја информација и чињеница о спољнополитичким процесима, да би се у што већем обиму стекло знање и постигло разумевање о њима. Израз саопштење синоним је стране речи *коминике*,³⁶² која управо има значење службеног обавештавања јавности о, по правилу, најважнијим спољнополитичким догађајима. Саопштење или коминике најчешће сусрећемо у писаној форми, када се достављају средствима за масовну комуникацију³⁶³, нарочито онима који су под контролом државе, али и савремено доба све званичне интернет презентације министарстава иностраних послова³⁶⁴ и амбасада³⁶⁵ имају сажетак (или цео текст) свих саопштења, као и могућност

³⁶¹ Давид Ђ. Дашић, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Привредни саветник д. о. о., Београд, 2008, стр. 155.

³⁶² Француски *communiqué* – службено обавештење, саопштење, саопштење владе о дипломатским преговорима или уговорима склопљеним између држава, као и другим спољнополитичким пословима.

Према речнику дипломатских термина на порталу <http://www.ediplomat.com/nd/glossary.htm>, представља кратак резиме јавног саопштења после важних билатералних или мултилатералних састанака.

³⁶³ Видети више: Радомир Животић, *Новинарски жанрови: штампа, радио, телевизија*, Институт за новинарство, „Најдиграф“, Београд, 1993.

³⁶⁴ На пример: <http://basedoc.diplomatie.gouv.fr/vues/Kiosque/FranceDiplomatie/kiosque.php?type=baen>
<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja?lang=cyr>
<http://www.mfa.gov.tm/ru/mfa-ru/diplomacy/diplomatic-relations>
<http://www.mfa.uz/ru/press/release>

³⁶⁵ <http://serbia.mfa.gov.by/sr/embassy/news>
http://www.yu.emb-japan.go.jp/srpski_verzija/a_3.html

праћења њихове архиве. Оваква саопштења се често могу прочитати у штампаним и електронским медијима, а ми се у овом делу дисертације бавимо њиховом усменом формом, односно савременом реториком дипломатског саопштења на конференцијама за штампу.

Дипломатски представници, нарочито амбасадори, министри иностраних послова, па и шефови држава, често су у прилици да излажу саопштења за јавност усменим путем, када их организатор сусрета позове да прокоментаришу исходе посете, билатералних или мултилатералних сусрета, преговора и слично. Јасна је и обавеза ових дипломатских актера да информишу јавност о свему што представља јавни интерес. Савремена медијска пракса приликом дипломатских сусрета намеће обавезу сазива конференције за штампу или саопштења за јавност у виду излагања најзначајнијих актера. Ово уједно представља и прилику да се дипломата искаже у најбољем светлу својим умећем исказивања ставова владе или исхода преговора на прихватљив начин. „Припремљеност, речитост и прихватање комуникације са јавношћу, преко медија, могу бити врло корисни квалитети дипломата, под условом да изјава или образложење буду врло кратки, прецизни, аргументовани чињеницама, а пре свега да се односе на изузетно актуелне проблеме, за тај моменат, дакле догађај са апсолутним приоритетом.“³⁶⁶

Конференција за штампу представља један од најефикаснијих метода општења министарства иностраних послова с јавношћу. Наиме, сазивањем конференције постиже се висок ниво публицитета, детаљније се представља одређена тема, шаље се јасна порука како домаћој тако и страној јавности о резултатима разговора и, на крају, уколико су билатерални преговори имали висок ниво успешности, конференција представља најефикаснију демонстрацију и потврду те успешности.

Савремена дипломатска реторика коју неретко чујемо на конференцијама за штампу обилује благим фразама које су типичне за дипломатска излагања: „пуни наде и отворени разговори“, „на добром путу до постизања споразума“, „усаглашени ставови око неопходних промена односа у региону“ итд.

<http://www.yu.emb-japan.go.jp/jointadmin/montenegro/sr/announcement.html>

<http://serbian.serbia.usembassy.gov>

³⁶⁶ Славољуб Ђера Петровић, *Дипломатски практикум*, Д. Т. А Trade, Београд, 2004, стр. 101.

Министарство иностраних послова сваке државе најчешће има особу која је на конференцијама задужена за одговарање на питања новинара. То је портпаролом и по правилу поседује изузетне реторичке способности, односно умеће лаког иступања пред камерама, као и широко образовање и познавање актуелних ситуација. Међутим, када је у питању битан самит, највиши дипломатски представници иступају сами, дајући уједно и на значају тог сусрета. „Многи предуслови су створени како би се отворило прво поглавље. Могу рећи да ћемо бити фер и можете да рачунате на то, нећемо постављати нове услове“, рекла је Ангела Меркел на конференцији за новинаре у Бечу.³⁶⁷ Оваква изјава Меркелове не може се сматрати типичном дипломатском изјавом, поготово део „да ћемо бити фер“, јер с позиције моћи многе државе своју дипломатску реторику прилагођавају ситуацији, док се наша држава неретко налази у нефер позицијама, како реторички тако и у дириговања услова ка њој. Када су с позиције моћи државе равноправне, савремена реторика у дипломатији је блага и с тоном неговања пријатељских односа.

Извор: www.blic.rs

³⁶⁷Извор: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/586115/MERKELOVA-S-VUCICEM-Bicemo-fer-necemo-postavljati-nove-uslove>, приступљено 12. новембра 2015. у 16.25.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Изучавање савремене реторике у дипломатији наметнула се увиђањем да ова проблематика није довољно истражена како на српском језику, тако и на светским дипломатским језицима.

Дипломатски језици који су познати историји, као што су латински, француски и енглески, данас су мутирала и попримили хибридне облике прилагођене глобализирајућем свету и информационим технологијама. Међутим, материја и предметност дипломатске комуникације обogaћена је тако невероватним обртима, те пауза или израз лица може представљати преокрет. Ово је уједно и једна од основних теза коју смо доказали у овом раду. Наиме, значај дипломатског изражавања умногоме је порастао с развојем технологија, мас-медија, односно услед глобализације, а истовремено осетљивост, поверљивост и распрострањеност дипломатског комуницирања добијају нову димензију услед наведених промена, што уједно представља и један од научних доприноса ове дисертације. Последице процеса глобализације и глобализма као идеологије данас се у науци разматрају у контексту насталих промена у међународним, политичким, економским и социокултурним процесима и односима, док савремена реторика као пратећи елемент ових процеса, као и доминантна улога једног светског и дипломатског језика као глобалног средства споразумевања, бива тек загребана у овим вишедимензионалним истраживањима. „Посебна пажња је посвећена сфери политике и променама позиције држава – некадашњих доминантних субјеката међународних односа – чија се улога у савременим условима глобализације значајно мења.“³⁶⁸

Предмет истраживања дисертације јесте савремена реторика у дипломатији с посебним нагласком на утврђивање њене језичке и стилске одлике изражене у различитим облицима изражавања карактеристичних за дипломатску службу и њене актере. Закључно констатујемо да убрзани развој науке и технике у савременом свету морају да прате и способност споразумевања, усмеравања и

³⁶⁸ Драгана Новаковић, *Међународни односи и глобализација*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2012, стр. 7.

употреба адекватне реторике у међународном комуницирању, јер се само тако оплемењује и уистину користи оно што нам модерно доба, наука и техника пружају.

У процес анализирања, промишљања, разумевања и објашњења предмета истраживања и интердисциплинарног истраживања кренули смо од следеће генералне хипотезе (X1): *Улога савремене реторике у дипломатији детерминисана је савременим економским, политичким, културним и укупним друштвеним процесима и односима на глобалном, националном и регионалном нивоу.*

Свет савременог друштва данас постаје толико међузависан и повезан да традиционалне методе решавања проблема војним силама престају да буду адекватне и довољно делотворне. Револуција у области комуникација поприма неколико облика у зависности од развоја технологије и посматраног региона. У целини, она је олакшала и убрзала трансфер информација, идеја, података, услуга и финансијских инструмената преко границе. Следствено томе, дипломатија постаје важнија него икад, али и она се огрће „новим рухом“, у складу са „глобалном модом“. Историја дипломатских активности је показала да је политика силе и наметања представљала краткорочно решење (које често добије и бумеранг ефекат), док се написана и изговорена реч појављује на белом коњу сазданом од битова и бајтова, те често постаје и једини начин превазилажења великих криза. Дуго оспоравана наука реторика с још дужом неоспорном традицијом удружује се са знатно млађом науком – дипломатијом и једри кроз глобализирајући свет, прилагођавајући своје методе невероватним променама.

Отуда и нужност и потреба за изучавањем савремене реторике у дипломатији као научне поддисциплине глобалног савременог друштва. Од престанка хладног рата и блоковске подела света, дипломатија савременог доба се нашла у веома сложеним искушењима и сталним трансформацијама и прилагођавањима захтевима новог доба, истовремено покушавајући да задржи високи историјски углед кључног актера међународних односа. Повлашћени статус специфичне делатности нашао се пред низом тешкоћа и реторичких

препрека на путу прилагођавања брзини делања и информисања у технолошки условљеном добу.

Глобализација у суштини симболизује дух времена у којем је настала. Савремено друштво је усмерено и подстакнуто сталним променама које диктирају социјалне, економске, политичке и друге промене, док дипломатија настоји да се оптимално прилагоди новонасталом окружењу на међународној сцени. У складу с тим, концепт традиционалне културне дипломатије је напуштен од стране влада и дипломатских мисија, те је еволуирао у популарну јавну дипломатију (такође проузроковану глобалистичким процесима) која завређује посебну пажњу и у научним круговима. Иако је културна дипломатија, историјски посматрано, била искључиво владина пракса, јавна дипломатија укључује знатно већи број актера, које неретко финансирају и администрирају управо владе. Технолошки развој и економска повезаност ујединили су свет у „глобално село“ и усмерили дипломатију пут нових праваца. Сам термин глобализација смо у раду дефинисали, али постоји стална потреба за додатним објашњењем овог феномена у свакој дискусији понаособ.

Међутим, сасвим је јасно да економска неједнакост, следствено неједнакости у доступности технологија, те различитости у концентрацији моћи, дотиче политиколошку тачку глобализације и чини је противуречно прокламованој вредности – једнакости. Глобално село постаје и непрегледни свемир различитости и утицаја. Традиционална дипломатија и традиционални медији сада се налазе на истој полици дипломатске историје, где је реторика била прилагођена уређивачкој политици, не слободно и не транспарентно, насупрот глобалном добу које омогућује свакој индивидуи да се изрази у форми новинара, коментатора и неслужбеног представника своје државе у исказивању политичких ставова и односа на међународној сцени. „У данашњем умреженом свету, одлуке се доносе моментално. У исто време, уз то обиље информација и немогућност да се оне апсорбују и да се реагује на њих, политичари су приморани да се прилагоде децентралишућем ефекту интернета – феномену који је назван 'дифузија дипломатије'. Интернет је отворио врата влада новим учесницима, који нису

ограничени традиционалним географским или другим физичким баријерама, већ активно учествују у процесу креирања политике...³⁶⁹

Током предметног истраживања ауторка не напушта концепт нити значај традиционалних метода дипломатске делатности. Напротив, закључујемо да одређена знања и вештине традиционалне дипломатије, круцијалне за учинковитост дипломатских делатника, бивају модификовани и прилагођени савременом добу глобализованог света. Наиме, дипломатска професија је готово незамислива уколико актери специјалних мисија не владају дипломатским језиком или језицима, и то на начин да своју мисао прецизно и изнијансирано изразе. Сложили смо се да је због тога добро познавање језика уједно и дипломатски алат, те ће друга знања, способности и вештине, колико год били импресивни, остати неискоришћени ако не буду могли адекватно да се презентују. У истраживању смо такође истакли важност говора тела, као значајне подршке у тумачењу и објашњавању понашања приликом дипломатских разговора и преговора. Уколико савремени дипломата поседује знање да препозна скривене поруке у гестовима, мимици или покретима тела итд., оно му бива од помоћи при извођењу различитих стратегија и тактика. Закључујемо да је у савременој дипломатији ова вештина препознавања изразито битна, јер невербална средства говора представљају сталан извор потенцијалних порука. Дobar преговарач у савременој дипломатији познаје законитости говора тела којима постиже да оно што је испричао добије много веће значење од самих речи које је употребио.

У овој докторској дисертацији истичемо још једну вештину која заслужује посебно место на скали вештина – комуникацијско слушање у дипломатији. Дипломатски представници треба да су способни да одреде сврху слушања у свакој ситуацији, макар и несвесно. Познавање природе слушања је изузетно значајно за дипломате без обзира на то у којој се улози нашли, било говорника, било саговорника. Да би јасно препознавао и вредновао појединачна слушања, говорник дипломата треба да познаје природу и врсте слушања, као и погодне методе и технике.

³⁶⁹ Војкан Васковић, Дарио Кршић, *Дипломатија и преговарање у информационом друштву*, Прометеј, Београд, 2009, стр. 62.

У претходним поглављима указали смо на природу језика у дипломатским односима. Она упућује на чињеницу да већина дипломатских језика поседује заједнички елемент, *форму* – односно начин којим државе учеснице међународне сцене изјављују своју вољу и заснивају дипломатски однос. Форма чини дипломатски језик јасним и прецизним и тако предупредује могуће спорове и сумње. Она је еволуирала у свој карактеристичан идиом, чији значајнији део има упориште у латинском и француском језику, два главна језика која су вековима користиле дипломате различитих земаља као средства њихове размене (трговине – преговора). Наслеђе разрађене фразеологије задржава се у формалној употреби и касније у Великој Британији и неким другим европским земљама, у којима је постојала потреба јасног изражавања и наглашавања појмова и идеја, а које је остало у основама дипломатије кроз векове. Ови језици су се у одређеним периодима користили као *lingua franca*. Да ли ће неки језик постати *lingua franca* или не зависило је умногоме од политичке, економске или друге врсте моћи земље у којој се тај језик говори. Глобализација, стога, има и у овом сегменту кључну улогу у апсолутној доминацији енглеског језика, и то не само у дипломатским круговима већ у свету као глобалној заједници уопште, што нашу генералну хипотезу још једном потврђује. Информационо-комуникационе технологије и глобална умреженост представљају кључну полугу у експанзији овог светски најраспрострањенијег језика данас.

Осим опадања употребе латинског, постојао је низ других фактора који доприносе експанзији француског језика у 17. веку. Од 16. века то је био заједнички језик европског високог друштва. Многа важна начела дипломатије као науке о међународним односима постављена су на француском језику од стране Француза. Кардинал Ришеље је био први државник који је признао дипломатију као континуиран процес који укључује сталне преговоре између народа. Своју доминацију дипломатског језика, француски језик је успео да одржи све до 20. века. Француска дипломатска машина је у том периоду била већа од било које друге. Суштинске особине самог француског језика учиниле су га најпогоднијим средством дипломатског дискурса. Строга синтаксичка правила и загарантована прецизност реченице управо су одлике које су неопходне за дипломатску

реторику. Речник француских израза је стално био под сталним надзором Француске академије (Académie Française), која је, у чишћењу језика од могућих корупција, гарантовала тачност својих необоривих значења и константне луцидности. Доминација француског језика у дипломатији потрајала је све до Версајске мировне конференције 1919–1920, када је први пут један мултилатерарни споразум (Версајски уговор) сачињен на два језика – француском и енглеском.

Накнадна доминација и ширење енглеског језика доживели су пуну снагу услед флексибилности у развоју овог англосаксонског језика, будући да лако усваја речи и фразе из других језика. Међутим, језик постаје традиционално међународан из једног разлога, а то је моћ његових говорника, нарочито њихова политичка и војна моћ, док економска моћ ту превласт одржава и проширује. Савремено доба условљено глобалним кретањима и технолошким развојем учврстило је апсолутност и доминацију енглеског језика. Иако енглески није званични језик у већини држава, он је најчешће други језик који се говори уз матерњи језик неке земље. Он је, такође, по интернационалним стандардима званични језик у авио-комуникацији.

Анализирајући дипломатске кореспонденције, писане административним стилем, указали смо на налазе устаљених правила састављања и изражавања. То су говори и документи са ограниченом лексиком. Строга структура у писању и изражавању диктира и употребу синтактичких и морфолошких средстава. Оно што дипломатски административни стил чини препознатљивим и различитим од других функционалних стилова јесу, пре свега, официјелност, чињеничност, логичност, јасност, једноставност, прегледност, устаљена структура, тачност, усклађеност с нормама дипломатског протокола. „Стандардизација подразумева примјену јединствених норми приликом састављања докумената, а унификација једнообразну израду са максималним бројем заједничких елемената. Ова се два поступка примјењују у циљу рационализације процеса израде докумената,

њиховог свођења на разумну меру, те ради што једноставније, брже и ефектније комуникације.³⁷⁰

Као израз вишедеценијске доминације, честа је употреба и латинских израза у овом подстилу. Што се тиче морфолошке структуре, углавном је карактеристичан номинални стил, јер у њему доминирају именице. С обзиром на то да је употреба овог стила усмерена на преношење информација које утичу на креирање државничких односа, сасвим је јасно да објективност мора да буде једна од најважнијих карактеристика овог подстила.

Јасноћа је једно од најважнијих обележја дипломатског подстила, поготову кад је у питању писано обраћање. Савремени дипломата при писању извештаја, нота, меморандума и остале писане кореспонденције своја сазнања и информације мора саопштити тако да га разумеју и они који о том предмету знају врло мало или готово ништа. Језик и стил у дипломатској делатности треба да буду једноставни, природни и одмерени. С обзиром на то да је употреба овог стила усмерена на преношење информација које утичу на креирање државничких односа, сасвим је јасно да објективност мора да буде једна од најважнијих карактеристика овог подстила. Дипломата мора водити рачуна о економичности и концизности израза. То значи да треба избегавати шупљи вербализам, али је то понекад немогуће избећи, када су у питању честа употреба клишеа, устаљених израза и конструкција.

Међународни уговори као „правни акти којима се реципрочно ограничава суверенитет држава, односно, реципрочно успостављају права и обавезе“³⁷¹ састављени су по принципу веома високог степена унификације.

Савремена реторика у дипломатији намеће и питање односа између дипломатске реторике и објективне истине, као и дипломатског дискурса и грубих чињеница. Већина савремених теоретичара дипломатије слаже се у томе да „објективна истина“ у традиционалном смислу не постоји. Стога можемо закључити да су дипломатски конструкти објективне истине, као и грубих

³⁷⁰ Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 359.

³⁷¹ Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 114.

чињеница, производи дипломатског дискурса у најширем смислу. Ако поставимо ствари тако да се упитамо о вези између дискурзивне представе света и самог света, доћи ћемо до питања из којих савремена реторика у дипломатији црпи провокативне одговоре и носи епистемолошке изазове.

Реторика у дипломатији супротстављена је пренаглашеној реторици какву често сусрећемо у политици у складу с глобалним кретањима. Управо је ублажавање или уздржаност израза једна од одлика савремене реторике у дипломатији. Наравно, у пракси то није увек случај, и када год се у свету објави изјава неког светског вође или дипломатског представника која превазилази оквире дипломатске реторике, углавном је осуђена, коментарисана, оспоравана или слављена.

Сложеност језика, када је реторика у дипломатији у питању, сада схватамо као производ низа законитости које нам омогућавају свођење појединачних реченичних конструкција на заједничке моделе. Груписање речи у одређене групе могуће је вршити на основу различитих критеријума у свакој области засебно, а у дипломатији поготову.

Савремена дипломатија има задатак и обавезу јавног деловања, а то се често и остварује кроз сегмент јавне дипломатије. Односи с јавношћу у дипломатији не представљају само помоћно средство већ важан елемент дипломатског деловања. Спрега између јавне дипломатије и односа с јавношћу представља подручје тзв. интернационалних (глобалистичких) односа с јавношћу, који означавају напоре и потребу побољшања репутације једне земље у другим земљама, уз помоћ ширења афирмативних, брижљиво припремљених информација. Наиме, у оквиру јавне дипломатије спадају политика информисања, културна дипломатија и размена, као и креирање имиџа једне државе. Уколико постоји губитак интересовања од стране међународне заједнице ка одређеној држави, што се манифестује у некомуникацији и неадекватној културолошкој и образовној размени, можемо слободно рећи да је јавна дипломатија те државе подбацила. Моћ и улога коју носе мас-медији у ери глобализације све су веће и омогућавају да се креира слика о некој држави, њеном народу, односу према другим државама, догађајима у њој и међу њима. Прилично је наивно мислити да

су усмеравани догађаји који резултирају одређеном представом о некој држави, било да је позитивна или негативна, спонтани и пасивни, односно неконтролисани. Информативна функција односа с јавношћу у дипломатији само је секундарна, јер она не обезбеђује изношење неутралних информација, већ је фундаментално дефинисана својом намером да убеди.

Када посматрамо активности ове врсте коју спроводе државе кроз канале економске дипломатије, онда је јасно да говоримо о планираним и организованим напорима једне институције или власти да успостави међусобно корисне односе с јавностима других земаља или нација. Имајући у виду глобална кретања знамо да се активности институционалних односа с јавношћу ефикасније реализују захваљујући глобалним медијима и комуникацији. У складу с интересовањем глобалних медија и законитости медијске реалности, многе дипломате данас различитим техникама и вештинама односа с јавношћу покушавају побољшати не само садржај него и креирати догађаје, који би били вредни медијског праћења, да би ојачали уверљивост јавног имица и интересовање за своју спољну политику. У оквиру креираних догађаја, ови спољнополитички актери проналазе простор за формулацију и имплементацију својих спољних политика и дипломатске реторике у складу са жељеним имицом.

Мишљења смо да једна проактивна, добро координисана, иновативна, чињенична и информативна јавна дипломатија праћена пажљиво уређеном реториком може бити од суштинског значаја у унапређењу нарушеног имица и спољне политике наше државе.

У предметном истраживању смо више пута истицали да и историја дипломатије указује на варирајућу брзину дипломатске комуникације, те је продор нових технологија неминовно утицао на развој и интензитет дипломатских односа. Нове технолошке могућности нам дају наговештај и отварају нова питања, где би се читава међународна комуникациона активност, укључујући ту и службене институције и начин коришћења и одашиљања информација, могли радикално изменити. Употреба информатичких и комуникационих технологија (компјутера, таблета, паметних телефона уз посредство интернета) не само да мења досадашњи начин дипломатског комуницирања, одлучивања и извршења одлука, већ нуди

грађанима нове начине учествовањима у процесима одлучивања. На тај начин, процес дипломатске комуникације добија нову димензију двосмерности, што представља једну од основних премиса која детерминише степен успешности неког комуникацијског чина.

Информационо-комуникационе технологије (ИСТ) допринеле су увођењу недржавних актера у ревију међународних односа, односно отворила су се врата свим заинтересованим појединцима за учешће у дипломатским пословима своје државе. Савремене дипломатске службе, поред тога што су суочене са значајним променама, проширеним улогама и захтевима, али и одговорностима услед глобалних кретања и изазова економске природе, приморане су да смањују своје ресурсе. Оваква ситуација не погодује чињеници да је ново доба информационих достигнућа донело и нове мултидисциплинарне изазове међу многобројним учесницима у међународној арени.

„Због свог плуралистичког потенцијала, интернет повећава вероватноћу избијања међународних сукоба – али зато што не постоји ниједан суверени међународни ауторитет који би то могао да пресуди, а нарочито да спроведе у дело, решење сукоба насталих на интернету веома је сложен процес. У исто време, интернет и информациона технологија имају потенцијал да поделе јавност због тога што омогућавају појединцима да информације које примају прилагоде својим потребама.“³⁷²

У савременој дипломатској комуникацији доминирају електронски медији, пре свега због могућности брзог и лаког успостављања везе са физички удаљеним особама (мобилни телефони) и релативно ниских трошкова слања података (електронска пошта). Онлајн сарадња путем различитих алатки, као што су могућност поделе документа, календари, базе података или групно састављање платформе, омогућила је потпуно функционалну сарадњу глобално раштрканих појединаца, дипломатских мисија, амбасада и влада.

Општи тренд савременог друштва у последњој деценији примећујемо и у инвазији друштвених мрежа. Овакав вид комуникације постао је

³⁷² Војкан Васковић, Дарио Кршић, *Дипломатија и преговарање у информационом друштву*, Прометеј, Београд, 2009, стр.156, а преузето од David Bollier, *The Rise of Netpolitik*, The Aspen institute, Washington, 2003, стр. 35.

мултидимензионалан, те се, поред размене информација, често користи као сегмент личног маркетинга како сваког појединца, па тако и високих државника, званичника и дипломата. Данас често можемо видети да након међународних тематских посета, преговарања или потписивања споразума, информација о току и атмосфери ових дипломатских сусрета буде пре објављена на личном профилу званичника него што осване у медијима. Није редак случај да се и домаћи и инострани медији управо позивају на изјаве на друштвеним мрежама као извор информисања и накнадног коментарисања. Највећа глобална студија под називом „Twiplomacy“³⁷³ идентификовала је 669 твитер профила председника држава, влада, министра иностраних послова и њихових институција у 166 држава широм света, међу којима је и наша држава.

Глобализацијски процеси и наведене промене које препознајемо крајем 20. и почетком 21. века нису само резултат глобалних информационих и комуникационих технологија, већ и радикалних промена у доктринама које теже осигуравању хегемоније и доминације у свету. Идејно полазиште глобализационих полазишта проналазимо у економској доктрини неолиберализма чија реторика о јединственој и неопходној улози слободног тржишта у међународној сфери привредног живота представља окосницу савремене реторике у дипломатији у наредном периоду. Глобализација као феномен који увелико креира светску политику, економију и кретање друштвеног живота, пре свега подразумева интензивно повезивање људи, народа и држава. Она доспева у средиште пажње свих савремених токова, па тако и сваког облика дипломатског испољавања. С обзиром на то да глобализациони процеси носе са собом прилагођавање и уједначавање друштва и држава у друштвеним, економским, културним, политичким и духовним процесима, тако се и сама дипломатска

³⁷³ Twiplomacy – студија Твипломатија из 2015. утврдила је да је велика већина (85 одсто) од 193 земље чланице УН присутна на твитеру. Више од две трећине (70 одсто) свих шефова држава и влада имају личне налоге на друштвеној мрежи. Међутим, твитер поама се не шири равномерно по свету. Све европске земље, осим Сан Марина, и све јужноамеричке земље, осим Суринам, званично су присутне на твитеру. Само три земље у Северној Америци не прихватају твитер комуникацију и то: Барбадос, Никарагва и Свети Винсент и Гренадини. У Азији, Африци и Океанији 81, 78 и 69 одсто њихових влада користе услугу микроблоговање. Званично присуство твитера немају 32 земље, углавном у Африци, Азији и на централном Пацифику. Извор: <http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2015/>

реторика прилагодила и усмерила ka бољем остварењу ових процеса, односно на ублажавање изазова и тешкоћа које ови процеси неминовно прате.

Дубоке промене у међународним односима последњих деценија често су резултат брзине и интензитета промена насталих управо из процеса глобализације. У сфери дипломатије, ове промене подразумевају и све веће укључивање и учешће шефова држава, као и појаве мноштва истовремених, али и различитих форума и самита у међународној арени.

Основ за ове нове глобалистичке ситуације проналази се у чињеници да у дипломатским процесима и односима не може да се ради са застарелим техникама и методама које нису одговарајуће за савремено доба. Стога, данас је сасвим јасно да је примарни фактор утицаја на међународне односе, појаве и процесе унутар њих, управо глобализација. Овај свеобухватни и трајни процес који је захватио све субјекте међународне сцене и цео свет у глобалу одређује употребу и улогу савремене реторике у дипломатији, њене облике изражавања, стилске одлике и имплементирани језик у њој. С обзиром на трајање и континуитет процеса, прогнозирамо даље промене, прилагођавања, обликовања и усмеравања савремене реторике у дипломатији у савременим међународним односима, али и облицима људског деловања уопште.

СПИСАК СЕЛЕКТИВНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

1. Аврамов Смиља, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011.
2. Аристотел, *Реторика 1, 2, 3*, с старогрчког превео, поговор и коментари Марко Вишић = *Technes retorikes*, Aristoteloys, Светови, Арт принт, Нови Сад, 1997.
3. Аристотел, *Органон*, с старогрчког превела Ксенија Атанасијевић, предговор написао Богдан Шеших, Култура–Дело, Београд–Љубљана, 1970.
4. Аћимовић Љубивоје, *Наука о међународним односима. Теорија и истраживачки правци*, Научна књига, Београд, 1987.
5. Базић Миљојко, *Пословна комуникација – савремени пут до успеха*, Мегатренд универзитет, Београд, 2009.
6. Бериџ Г. Р. (Berridge, Geoff R.), *Дипломатија теорија и пракса*, „Филип Вишњић“ – Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2009.
7. Блек Сем, *Односи с јавношћу*, Слио, Београд, 2003.
8. Бозало Симо, *Дипломатија и дипломатски протокол*, Свет књиге, Београд, 2009.
9. Бугарски Ранко, *Језици*, Чигоја штампа, Београд, 1997.
10. Бугарски Ранко, *Увод у општу лингвистику*, Чигоја штампа, Београд, 2009.
11. Вајовић Петар, „Обавештавање као дипломатска функција“ (према преводу текста Конвенције објављеном у *Југословенској ревији за међународно право*, 1/61), у: зборник радова *Дипломатија*, приређивач Ђорђе Н. Лопичић, Ваша књига, Београд, 2006.
12. Васковић Војкан, Кршић Дарио, *Дипломатија и преговарање у информационом друштву*, Прометеј, Београд, 2009.
13. Висковић Никола, *Аргументација и право*, Досије, Београд, 2004.
14. Влајки Е., *Увод у комуницирање постмодернизма*, Београд, 2007.

15. Волков Владимир, *Дезинформација – од тројанског коња до интернета*, Наш дом, Београд, 2001.
16. Вукадиновић Радован, *Политика и дипломација*, Политичка култура – накладно-истраживачки завод, Загреб, 2004.
17. Вукомановић Славко, *Српски језик и његов развој*, Завод за уџбенике, Београд, 2006.
18. Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2004.
19. Вуд Р. Цон, Серес Жан (Johnn R. Wood, Jean Serres), *Дипломатски церемонијал и протокол*, Мате, Загреб, 2005.
20. *Годишњак – 2009*, број 3, Факултет политичких наука, децембар 2009, Београд.
21. Голубовић С. Зоран, *Комуницирање у економској дипломатији*, Службени гласник, Београд, 2012.
22. Дашић Давид, *Савремена дипломатија*, Алтера, Београд, 2004.
23. Дашић Давид, *Савремена дипломатија*, Мултидисциплинарни центар за подстицање интеграционих процеса и хармонизацију права, Београд, 2008.
24. Добријевић Гордана, *Пословно комуницирање и преговарање*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2011.
25. Димитријевић Ж. Драгана, „Језик мира у Цицероновом беседништву“ (докторска дисертација), Филозофски факултет, Београд, 2011.
26. Диковић Јована, „Метафоре у оквиру политичког дикурса“, *Гласник Етнографског института САНУ*, LVIII (1), Београд, 2010.
27. Ђорђевић Бранивој, *Елементи дикције: акценат, реторика, версификација*,
28. Ђорђевић Тома, *Естетика – комуниколошки аспект*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
29. Ђорђевић Тома, *Теорија масовних комуникација*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.

30. Ђуришић Јелена, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, Књига 9, за 1938. годину, Архив Југославије, Службени гласник, Београд, 2014.
31. Енциклопедија *Атлас језика : подријетло и развирак језика у свијету* – Bernard Comrie, Stephen Matthews и Maria Polinsky, предговор Jean Airchison, превела Олга Шкарић, Stanek, Вараждин, 2004.
32. *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
33. Животић Радомир, *Изражавање новинара*, Штампарија „Стојадиновић“, Петровац на Млави, 2001.
34. Животић Радомир, *Новинарски жанрови: штампа, радио, телевизија*, Институт за новинарство, „Наудigraf“, Београд, 1993.
35. Животић Радомир, *Небрига о језку и политчко општење*, Јасен, Београд, 2013.
36. Животић Радомир, Станојевић Добривоје, *Реторика и политика*, Јасен, Београд, 2013.
37. Жугић Радивоје, *Језик медија : огледи о језику и телевизији*, Радио-телевизија Србије, Истраживања РТС, Београд, 2007.
38. Ивас И., Жаја Л., *Знакови усмене комуникације у писаној комуникацији на IRC-у и ICQ-у*, Медијска истраживања, 9(1), 2003.
39. Јазић Живојин, *Мој поглед на дипломатију (1957–2005)*, Чигоја штампа, Београд, 2010.
40. Јанаћковић Зоран, *Балкански троугао: српско-македонско-албански односи деведесетих година*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2014.
41. Јанковић М. Бранимир, *Дипломатија – савремени систем*, Научна књига, Београд, 1988.
42. Јанев Игор, *Дипломатија*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
43. Јанев Игор, *Културна дипломатија – спољна политика Југославије (СЦГ) према UNESCO-у*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.
44. Јанев Игор, *Увод у дипломатију*, АГМ књига, Београд, 2015.

45. Јакшић Миомир, *Парадокси и загонетке у економији*, Економски факултет у Београду, 1998.
46. Јовановић Владислав, *Дипломатија и шах – ни конфронтација ни капитулација*, Службени гласник, Београд, 2011.
47. Јосифовић Елезовић Сања, „Предуслови усавршавања и вредновања вештине слушања у настави страног језика“, у публикацији: *Политика и друштво*, приступни рад, Филолошки факултет, Бања Лука, 2011.
48. Јончић Душан, Ђуричић Јелена, *Иво Андрић у дипломатији – каталог изложбе*, Архив Југославије, Београд, 2011.
49. Катанић Бакаршић Марина, *Лингвистичка стилистика*, Research Support Scheme, Прага, 1999.
50. Келеменис Ксенија, Обрадовић Зоран, Живковић Катарина, Радовић Марија, *Преговарање у војним операција, а и утицај преговарања на цену операција*, Војно дело, Београд, 2014.
51. Кликовац Душка, *Језик и моћ: огледи из социолингвистике и стилистике*, Библиотека 20. век, Круг, Чигоја штампа, Београд, 2008.
52. Ковачевић Живорад, *Међународно преговарање*, „Филип Вишњић“, Београд, 2010.
53. Курцијус Ернест Роберт, *Европска књижевност и латинско средњовјековље*, ; (с немачког језика превео Стјепан Маркуш), 1971. год. Загреб, Матица хрватска.
54. Лукић Ђорђе: *Мали дипломатски лексон*, Дан Граф, Београд, 2013.
55. Лукић Ђорђе: *Српско-енглески дипломатски речник*, Албатрос плус, Београд, 2009.
56. Малетић Ђорђе, „Риторика“ (Београд, 1855), у: *Правителственой Књигопечатњи Княж. Србскогъ*, 1855.
57. Марковић Марина, *Пословна комуникација*, Слио, Београд, 2003.
58. Мејер Томас (Thomas Meyer), *Медиокрација. Медијска колонизација политике*, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу, Загреб, 2003.

59. Мразовић Аврам, *Руководство к славенскомү красноречију* (Матица српска, Нови Сад), приредио Јелић Војислав, Учитељски факултет, Сомбор, 2002.
60. Мразовић Аврам, *Рiководство к° славенскомi правочтенiю и правописанiю : во Употребленiе Славено-Сербских° Народних° Училишт,* Писменi Кралев. Всеiчилишта Венгерскагѳ, В° Бiдине градe, 1806.
61. Митић Миодраг, *Дипломатија – делатност, организација, вештина и професија*, Завод за уџбеника и наставна средства, Београд, 1999.
62. Митић Миодраг, *Поете у фраку*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002.
63. Милинковић, З. М., *Реторика*, Учитељски факултет у Ужицу, Ужице, 2004.
64. Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, *Основе методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2008.
65. Милошевић Миладин, Јончић Душан, *Јован Дучић у дипломатији – каталог изложбе*, Архив Југославије, Београд, 2012.
66. Мићуновић Драгољуб, *Историја друштвених теорија*, 1, Завод за уџбенике, Београд, 2010.
67. Негропонт Николас, *Бити дигиталан*, Библиотека Мултимедиа, Београд, 1998.
68. Ник Станко, *Дипломација*, Висока школа међународних односа и дипломације, Загреб, 2010.
69. Ник Станко, *Дипломатски лексикон*, Барбат, Загреб, 1999.
70. Новаковић Игор, *Од четири стуба спољне политике до Европских интеграција: Постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије?*, ИСАЦ Фонд – Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2013.
71. Новаковић Драгана, *Међународни односи и глобализација*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2012.
72. Нушић Ђ. Бранислав, *Реторика – Наука о беседништву*, Чигоја штампа, Београд, 2009.
73. Ораић Толић Дубравка, *Академско писмо*, Накнада љевак, Загреб, 2011.

74. Павловић Ст. Коста, *Јован Дучић*, Милано, 1967.
75. Пехар Дражен, Historical rhetoric and diplomacy – an uneasy cohabitation. Kurbalija J., Slavik H., *Language and Diplomacy*, DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta 2001
76. Петровић Сретен, *Реторика – историја, теорија, пракса*, Народна књига – Алфа, Београд, 2007.
77. Петровић Перо, *Пословна дипломатија*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
78. Петровић Ђера Славољуб, *Дипломатски практикум*, Д.Т.А Траде, Београд, 2004.
79. Петровић Нада, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, Књига 8, за 1937. годину, Архив Југославије – М-граф, Београд–Трстеник, 2013.
80. Петровић Нада, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, предговор Мира Радојевић, [индекси Ивана Божовић, Бранка Косановић, Књига 6, за 1935. годину, Архив Југославије – М-граф, Београд–Трстеник, 2011.
81. Петровић Нада, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, Књига 5, за 1934. годину, приредиле Нада Петровић и Јелена Ђуришић, предговор Милан Ристовић, Архив Југославије – М-граф, Београд–Трстеник, 2010.
82. Петровић Нада, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, предговор Предраг Симић, Књига 5, за 1932. годину, Архив Србије и Црне Горе – М-граф, Београд–Трстеник, 2008.
83. Петровић Нада, Јелена Ђуришић, *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*, Књига 4, за 1933. годину, Архив Југославије – М-граф, Београд–Трстеник, 2009.
84. Перишић Мирослав, *Дипломатија и култура : Југославија: преломна 1950. : једно историјско искуство*, Институт за новију историју Србије : Народна библиотека Србије, Београд, 2013.

85. Перовић Владимир, *Титова лична дипломатија – студије и документарни прилози*, Институт за савремену историју, Београд, 2010.
86. Пиз Алан и Барабара, *Дефинитивни водич кроз говор тела*, Моно и Мањана, Београд, 2009.
87. Платон, *Протагора, Горгија/Платон*, превели: Мирјана Драшковић и Албин Вилхар, предговор: Михајло Ђурић, Култура, Београд, 1968.
88. Платон, *Федар или о лепоти*, превео Милош Н. Ђурић, Народна књига – Алфа, Београд, 1996.
89. Поповић Јован Стерија, *Реторика*, Српска академија наука и уметности – САНУ, Београд, 1974.
90. Поповић Радован, *Жудња за фраком – српски писци у дипломатији*, Алтера, Београд, 2011.
91. Роберт А. Хајнемен, *Увод у политичке науке*, ЦИД, Подгорица, 2004.
92. Рот Никола, *Знакови и значења (Вербална и невербална комуникација)*, Завод за уџбенике – Службени гласник, Београд, 2010.
93. Радовић Блажо М., *Моћ и немоћ преговарања*, Библиотека Educatio, Задужбина Андрејевић, Београд, 2010.
94. Радоњић Радован, *Говорништво*, ЦИД, Подгорица, 1999.
95. Рогач Мијатовић Љиљана, „Дихотомије парадигми међународних културних односа“, *Часопис Теме*, вол. 36, бр. 3, 2012.
96. Сатоу Ернест (Sir Ernest Satow) : *Дипломатска пракса*, Holywell–Neopren, Београд, 2013.
97. Сегетлија Зденко, *Пословно преговарање*, ЕФОС, Осиек, 2009.
98. Симић Радоје, *Стилистика српског језика 1*, Јасен, Београд, 2010.
99. Сретеновић Јелица Штамбук, *Дипломатија у међународним односима*, Чигоја штампа, Београд, 2008.
100. Сретеновић Јелица Штамбук, „Да ли је дипломатија данас одржива?“, *Међународни проблеми*, Vol. LXII, бр. 4, новембар 2010, стр. 641–677.

101. Станојевић Добривоје, „Реторички топоси и говор у скупштини“, *Годишњак – 2009*, број 3, Факултет политичких наука, децембар 2009, Београд.
102. Станојевић Добривоје, *Медијска еристика и јавни дискурс*, Србика, Београд, 2009.
103. Станојевић Добривоје, „Глобализација и језик медија“, у зборнику радова: *Језик, књижевност, глобализација*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
104. Станојчић С. Живојин, *Језик и стил Иве Андрића (Функције синонимских односа)*, Филолошки факултет, Београд, 1967.
105. Тадић Љубомир, *Јавност и реторика*, Службени гласник, Београд, 2007.
106. Тадић Љубомир, *Политиколошки лексикон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996.
107. Томић Зорица, *Комуникологија*, Чигоја штампа, Београд 2003.
108. Тошовић Бранко, *Функционални стилови*, Београдска књига – „Филип Вишњић“, Београд, 2002.
109. Трајковић Предраг, Ђурић Станка, „Стратегије и тактике преговарања“, *International Journal, Scientific and applicative papers*, V-4 – KNOWLEDGE, Институт за менаџмент знања Скопље, 2014, стр. 165.
110. Kissinger Henry A., *Дипломатија*, Верзал прес, Београд, 1999.
111. Хајнеман А. Роберт *Увод у политичке науке*, ЦИД, Подгорица, 2004.
112. Чаркић Ж. Милосав, *Увод у стилистику*, Научна књига, Београд, 2002.
113. Чергић В., М. Варга, *Информацијска технологија у пословању*, Елемент, Загреб, 2004.
114. Чомски Ноам, *Контрола медија*, Рубикон, Београд, 2007.
115. Џомбић Ј. Илија, „Мјесто економске дипломатије у глобализацији економских токова“, *Часопис за пословну економију, бизнис и менаџмент*

и комуникологију – *Анали пословне економије*, III , број 4, Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент, Бања Лука, 2009.

116. Шушњић Ђуро, *Рибари људских душа*, Чигоја штампа, Београд, 2011

Селективна литература на страном језику

117. Biber Douglas, Susan Conrad, „Register variation a corpus approach“, *The Handbook of Discourse Analysis*, D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton (eds.), Oxford:Blackwe, 2001.

118. Baena Manzano Laura, „Negotiating Sovereignty: the Peace Treaty of Münster, 1648“, *History of Political Thought*, Volume 28, Number 4, 2007.

119. Van Dinh Tran, *Communication and Diplomacy in a Changing World*, Ablex, Norwood, NJ, 1987.

120. Grech Olesya M., „Virtual diplomacy – diplomacy of the digital age“, *Contemporary Diplomacy*, A dissertation presented to the Faculty of Arts in the University of Malta for the degree of Master of Arts in Contemporary Diplomacy, August, 2006.

121. Griffin Em, *A First Look at Communication Theory*, друго издање, McGraw-Hill, New York, 1994.

122. Gyorgy Szondi, *Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences*, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', October 2008.

123. Eigen Lewis D., Jonathan P. Siegel (eds.), *Dictionary of Political Quotations*, MacMillan, NY, 1993, стр. 117.

124. Jönsson Christer, Martin Hall, *Essence of Diplomacy*, Palgrave Macmillan UK, London, 2005.

125. Kane Thomas S., Leonard J. Peters, *A Practical Rhetoric of Expository Prose*, Oxford University Press, 1966.

126. Kennedy G., „The new negotiating edge“, *The behavioral Approach for Results and Relationships*, Nicholas Brealey Publishing, London, 2003.

127. Kurbalija J., Slavik H., *Language and Diplomacy*, DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta 2001.
128. Melissen Jan, Discussion papers in diplomacy, *Summit Diplomacy Coming of Age*, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', ISSN 1569-2981, University of Nottingham.2009.
129. Odeen Ishmael Ambassador of Guyana to Kuwait, *Notes on Diplomatic Practice*.
130. Otto von Bismarck-Schoenhausen (1872), цитиран у: Lewis D. Eigen and Jonathan P. Siegel (eds.), *Dictionary of Political Quotations*, Palgrave MacMillan, New York, 1993, стр. 90–92.
131. Rubin Jeffrey Z., *The Actors in Negotiation' in International Negotiation*, Jossy-Bass Publishers San Francisco, 1991.
132. Ralph G. Feltham, *Diplomatic Handbook*, Eighth Edition, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2004.
133. Solomon Richard H., Walter Wriston, George Shultz, *Keynote Addresses from the Virtual Diplomacy Conference*, Peaceworks No. 18.
134. Seidlhofer Barbara, „English as a lingua franca“, *ELT Journal*, Volume 59/4, October 2005, doi:10.1093/elt/cci064.
135. Fred Fisher *et al.*, *Building Bridges between the citizens and local governments to work more effectively together through Managing Conflict and Differences*, Part I Concepts and Strategies, 2000.
136. Milton C. Cummings, Jr. *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*, Washington, D.C: Center for Arts and Culture, 2003
137. Conflict Management and Human Rights, seminar, Nansen Dialogue Centre, November 2000, *What is negotiation?*, Partners Foundation for Local Development, sponsored by UNDP Romania, pg. 4.
138. Carnevale Peter J., Dong-Won Choi, „Culture in the Mediation of International Disputes“, *International Journal of Psychology*, 35(2), 2000.

139. Canagarajah Suresh, „Lingua Franca English, Multilingual Communities, and Language Acquisition“, *The Modern Language Journal*, 91, Focus Issue, 2007.
140. Cohen Raymond, *Negotiating Across Cultures: international communication in an interdependent world*, United States Institute of Peace Press, Washington, 1997.

Интернет извори

Званични говори званичника спољне политике Француске; кључна запажања:

<http://basedoc.diplomatie.gouv.fr/vues/Kiosque/FranceDiplomatie/kiosque.php?type=baen>

Министарство иностраних послова Републике Србије – званична саопштења:

<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja?lang=cyr>

<http://www.mfa.gov.tm/ru/mfa-ru/diplomacy/diplomatic-relations>

Министарство спољних послова Узбекистана – званична саопштења за јавност:

<http://www.mfa.uz/ru/press/release>

Амбасада Републике Белорусије у Београду – вести и саопштења:

<http://serbia.mfa.gov.by/sr/embassy/news>

Министарство иностраних послова Републике Јапан – вести и актуелности:

http://www.yu.emb-japan.go.jp/srpski_verzija/a_3.html

Министарство иностраних послова Републике Јапан у Црној Гори – званична саопштења:

<http://www.yu.emb-japan.go.jp/jointadmin/montenegro/sr/announcement.html>

Министарство иностраних послова Сједињених Америчких Држава у Србији – вести и актуелности:

<http://serbian.serbia.usembassy.gov>

Министарство иностраних послова Турске – говори министра и саопштења:

http://www.mfa.gov.tr/opening-remarks-by-h_e_naci-koru_deputy-minister-of-foreign-affairs-of-turkey-at-the-international-junior-diplomats-prgm-2013.en.mfa

Министарство иностраних послова Републике Србије – говори министра:

[http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15260--125-
?lang=cy](http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15260--125-?lang=cy)

Министарство иностраних послова Републике Србије – званична документа,
информатор о раду у pdf верзији:

<http://www.mfa.rs/dokumenta/informator.pdf>

<http://drumtidam.info/duh-i-tijelo/zanimljivosti/6643-miroljubiva-komunikacija>

https://www.fer.unizg.hr/.../VJESTINE_KOMUNIKACIJE

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=459105>

<http://www.diplomacy.edu/resources/general/ambiguity-versus-precision-changing-role-terminology-conference-diplomacy>

https://www.google.rs/search?q=miroljubiva+komunikacija&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=zjbHVqSqAqy6ASLpZp4

<http://ludruga.hr/radionice-miroljubive-komunikacije/>

<http://gendocs.ru/v3083>

<http://www.aa.com.tr>

<https://cablegatesearch.wikileaks.org/overview.php>

<http://www.kursevi.com/poslovni-seminari/otvoreni-treninzi/Asertivni-trening-Trening-vestina-komunikacije-i-samopouzdanja/5956>

<http://www.goodreads.com/quotes/tag/diplomacy>

[www.unep-aewa.org/.../aewa_model **note verbal**](http://www.unep-aewa.org/.../aewa_model_note_verbal)

<http://www.yu.emb-japan.go.jp>

<http://www.mzz.gov.si/>

<http://www.government.se/government-of-sweden/ministry-for-foreign-affairs/diplomatic-portal/circular-notes-from-the-protocol-department/>

www.academia.edu/.../in/Primenjena_Lingvistika_nastava_Stranih_Jezik

[eprints.ugd.edu.mk/4724/1/Primenjena%20lingvistika.pdf;](http://eprints.ugd.edu.mk/4724/1/Primenjena%20lingvistika.pdf)

<http://www.politika.rs/sr/clanak/141324/Politika/Uskratiti-podrsku-destabilizujucim-potezima-Pristine> <http://www.ambrus.me/topics-me/review528405/>

<http://www.diplomacy.edu/resources/general/historical-rhetoric-and-diplomacy-uneasy-cohabitation>

www.culturaldiplomacy.org

<http://grammar.about.com/od/rs/g/stasistern.htm>
<http://paralepsis.blogspot.com/2007/04/rhetoric-of-now-part-1-stasis.html>
<http://www.thefreedictionary.com/topos>
https://www.youtube.com/watch?v=Mm0yQg1hS_w
<http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/milboj/Konvencija%20o%20diplomatskim%20odnosima.pdf>.
<http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>.
http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Kagan ;
<http://www.theamericanconservative.com/larison/hard-power-and-democratization/>;
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203646004577213262856669448.html>
<http://serbian.serbia.usembassy.gov/sr/kancelarija-za-odnose-sa-javnoscu.html>
www.srpskadijaspora.com.
<http://www.kontrata.info>
<http://www.hereticus.org/arhiva/2007-3-4/alternativna-resenja-statusa-kosova-i-metohije.html>
<http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Grech.pdf>
<http://www.youtube.com/watch?v=Rg5NvKpJfKE>
<http://serbia.usembassy.gov/news/archive/2012.html>
<http://www.usip.org/>
<http://www.usip.org/sites/default/files/pwks18.pdf>
<http://www.dw.com/hr/diplomacija-u-140-znakova/a-18539182>
<http://abcnews.go.com/blogs/politics/2014/04/russia-the-us-and-hashtag-diplomacy>
<http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2015/>
<http://www.srbija.gov.rs/vesti>
www.afp.com/en/home/
<https://sh.wikipedia.org/wiki/Twitter>
<http://ediplomacy.afp.com>
<http://www.prezident.sk/?18th-central-europe-summit-of-heads-of-state>
<http://www.acp.int/content/outcome-documents-7th-summit-acp-heads-state-and-government-and-96th-acp-council-ministers>

<http://www.klix.ba/vijesti/bih/u-brdu-kod-kranja-poceo-samit-sefova-drzava-jugoistocne-evrope/130725051>

<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori?lang=cyr>

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:346043-Izvestija-U-Beogradu-uvredili-Konuzina>.

<http://www.e-novine.com/srbija/50944-Srbija-uvredila-ambasadora.html>.

<http://www.link-elearning.com/linkdl/elearning/>

<http://scholar.google.com/scholar?q=Znakovi+usmene+komunikacije+u+pisanoj+komunikaciji+na+IRC-u+i+ICQ->

<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Merkelova-Radujem-se-poseti-Srbiji.lt.html>

http://www.novosti.rs/vesti/zivot_+.75.html:293862-Formula-za-savrsono-rukovanje

<http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>

<http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/scsess.htm#jour>

<http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/032/53/IMG/NR003253>

<http://www.oxfordelite.com/>

<http://www.e-novine.com/kultura/kultura-vesti/61894-Kraj-meseca-frankofonije-Beogradu.html>

<http://www.istorijskabiblioteka.com/art:sveti-sava>

http://album.cirilica-beograd.rs/picture.php?/1646/category/vase_i_nase_biblioteke

<http://www.nspm.rs/politicki-zivot/rupa-na-saksiji-paralelna-diplomatija-i-ekonomski-ambasadori.html?alphabet=l>

<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/16055-2015-11-19-22-06-57?lang=lat>

<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/15989--38?lang=lat>

ПРИЛОГ 1

Извор- званично Саопштење министарства иностраних послова Србије.

Експозе министра спољних послова Ивице Дачића

Говор првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на седници Савета безбедности Уједињених нација посвећеној раду УНМИК-а, која је одржана 19. новембра у Њујорку:

"Поштовани господине председниче,
Уважени чланови Савета безбедности,
Даме и господо,

На самом почетку бих желео да најоштрије осудим недавне терористичке нападе у Паризу и Бејруту, као и обарање руског путничког авиона изнад Синаја. Користим ову прилику да изразим најдубље саучешће породицама жртава ових гнусних злочина, који задиру у срж цивилизацијских вредности око којих смо овде уједињени. Тероризам и екстремизам оличени у Исламској држави и другим терористичким организацијама представљају претњу која налаже глобални одговор.

Господине председниче,

Дозволите да Вам се и овог пута захвалим на континуираној пажњи коју посвећујете питању Косова и Метохије. О томе сведоче и ови редовни квартални састанци сазвани у складу са резолуцијом СБ УН 1244 посвећени теми од приоритетног значаја за Републику Србију. Сигуран сам у јачину порука које са овог места шаљемо свим становницима Косова и Метохије. Од изузетне важности је и допринос других међународних организација чије мисије, под окриљем УН, представљају саставни део међународног цивилног и безбедносног присуства у Покрајини, попут ЕУЛЕКС, КФОР и ОМИК. У процесу координације деловања међународног присуства и стабилизације прилика на простору Косова и Метохије, упркос бројним изазовима, неприкосновена је улога Мисије УН на Косову. Њеним представницима изражавам посебну захвалност на свакодневном залагању у проналажењу начина за превазилажење још увек дубоког неповерења међу

етничким заједницама и стварању основних претпоставки за њихов миран суживот и безбедност и поштовање људских и грађанских права свих становника Покрајине. Изражавам очекивање да ће, и у наредном периоду, УНМИК наставити са спровођењем свог мандата у складу са резолуцијом СБ УН 1244. Стога, у овој прилици, у своје лично и у име Владе Републике Србије, желим пуно успеха у раду новом шефу Мисије УНМИК-а, господину Захиру Танину, који у овом својству, по први пут, учествује на седници СБ-а.

Присуство и деловање УНМИК-а од кључног је значаја за Републику Србију, будући да је оквир УН-а, заснован на резолуцији СБ УН 1244, гарант статусне неутралности међународног присуства на Косову и Метохији. Имајући у виду укупну политичко-безбедносну ситуацију, као и наставак дијалога између Београда и Приштине, сматрамо да УНМИК мора остати активно ангажован у Покрајини у несмањеном обиму и са неизмењеним мандатом.

Господине председниче,

Влада Републике Србије је у пракси потврдила да је у потпуности посвећена дијалогу који се води уз посредовање ЕУ. Желим да подсетим да су за Београд кључни разлози за закључивање Бриселског споразума одсуство суштинског напретка у остварењу основних људских права припадника српске и других неалбанских заједница на Косову и жеља да се кроз конструктиван приступ допринесе решавању отворених питања у интересу мира и стабилности региона и његове интеграције у Европску унију. У Бриселском споразуму видимо гаранцију успостављања механизма који ће Србима на Косову омогућити нормалан и достојанствен живот. У околностима у којима живи, српски народ на Косову и Метохији, гаранцију свог опстанка и развоја види у ономе што му је од стране ЕУ гарантовано Бриселским споразумом. Реч је о успостављању Заједнице српских општина, која би артикулисала интересе српског становништва и понудила институционални механизам за колективно остваривање и заштиту његових основних права, те допринела даљој и бржој нормализацији односа.

Уважени чланови Савета безбедности,

Не могу а да не приметим да су сви претходни, као и Извештај који је пред нама, као кључно у спровођењу Бриселског споразума препознали и подвукли потребу што скоријег формирања Заједнице српских општина. Одлука косовског Уставног суда да суспендује споразум о формирању Заједнице српских општина је незабележен случај изигравања договора постигнутих уз посредовање ЕУ. Целовита и посвећена имплементација постигнутих договора од стране свих инволвираних актера од суштинског је значаја за даљи успешан ток процеса дијалога. Тежина овакве одлуке Приштине, у чију политичку позадину не треба сумњати, још је већа кад се узме у обзир да је њено објављивање уследило непосредно након потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП) са Европском комисијом. Наиме, чињеница је да је Споразум о оснивању ЗСО послат на оцену Уставном суду дан после потписивања ССП док је судска одлука о суспензији донета дан након што је Европска комисија објавила Извештај о напретку Косова. Иронија је што је у овом Извештају Европска комисија оценила да су „испуњена два важна обећања“ од стране Косова - усвајање уставних амандмана који омогућавају оснивање Специјалног суда и „потврду Приштине привржености нормализацији односа са Београдом постизањем споразума о енергетици, телекомуникацијама, мосту у Косовској Митровици и Заједници српских општина“.

Управо супротно овом што се наводи у Извештају о напретку, господине председнице, Приштина је послала јасну и недвосмислену поруку свима - српској заједници, Европској унији и Уједињеним нацијама, да не поштује договоре и преузете обавезе и да нема намеру да омогући иоле бољи живот и уживање основних људских права Србима у Покрајини. Кључно је питање шта ће урадити и како ће на то реаговати прво Европска комисија, а затим и државе чланице ЕУ, али и како ће се поставити Савет безбедности Уједињених нација како би се Приштина навела на поштовање међународно-правно устаљених и признатих токова у смислу спровођења преузетих обавеза, као и поштовања цивилизацијских

вредности и стандарда у погледу заштите људских и грађанских права свих становника Косова и омогућавања њиховог нормалног и достојанственог живота.

Уважени чланови Савета безбедности,

Са жаљењем морам и овај пут да констатујем, да упркос дугогодишњем присуству међународне заједнице, на Косову не постоје основни услови за несметани и одрживи повратак интерно расељених лица. Нажалост, ни у Извештају који је пред нама, проблем интерно расељених није добио простор и пажњу коју заслужује.

Подсећања ради, указујем да се Република Србија и даље налази на незавидном, првом месту у Европи по броју интерно расељених лица. У току сукоба 1999. године и након уласка КФОР више од 210.000 грађана је било присиљено да напусти своја пребивалишта на простору Косова, док је додатних 20.000 лица расељено у мартовском насиљу 2004. године. Тренутно је, унутар саме територије КиМ, расељено више од 18.000 лица, а на подручју уже Србије тренутно борави нешто више од 204.000 њих, од којих је, према истраживању УНХЦР-а, идентификовано 97.000 лица у потреби тј. отежаног социјално-економског положаја, којима је неопходна помоћ.

Стратешко опредељење Републике Србије по питању интерно расељених лица јесте да сваком лицу пружи пуну подршку, било за одрживи повратак или за локалну интеграцију у месту расељења, у складу са израженом намером сваког појединца. Међутим, свака врста подршке коју Република Србија може да пружи потенцијалним повратницима остаје недовољна ако изостане адекватно ангажовање Привремених институција у Приштини - прихватање или бар толерисање од стране примајуће заједнице, и све то уз активно ангажовање међународне заједнице.

Како би се на прави начин схватило колике су препреке да се расељена лица врате у своје домове на Косову и Метохији, треба знати да се, у свету, после окончања сукоба у просеку 25% избеглица и расељених лица врати у своје домове, с тим да је минимум 12%, а највиши проценат иде и преко 50%. На Косову и Метохији је

свега око 1,5%.

Суморна реалност и подсећање да овај задатак није обављен захтева посебну пажњу сваког наредног извештаја.

Неопходни услови за повратак укључују и одговарајуће безбедносне гаранције, слободу кретања, постојање ефикасног механизма реституције имовинских и других припадајућих права, заштиту од дискриминације, гарантовани приступ институцијама система, документима и правди, као и подршку економском осамостаљивању повратника. Неопходно је и спречавање опструкције повратка, уз поштовање принципа одговорности међународних и локалних актера ангажованих у процесу.

Зато апелујем на УН и друге представнике међународне администрације на Косову да помогну да се превазиђу проблеми који отежавају повратак интерно расељених и доприносе тешком положају повратника који су изложени и константним безбедносним инцидентима, који укључују и нападе на њих и њихову имовину, чиме се шаље снажна порука свим другим Србима и потенцијалним повратницима. Ово је додатно подстакнуто атмосфером некажњивости за злочине извршене над Србима. Овакву атмосферу одражава и чињенице да нема ниједног правоснажно осуђеног извршиоца убиства за више од 1000 Срба који су убијени од 1999.г.

Господине председниче,

Иако је пракса да се посебно поглавље Извештаја посвети Северу Косова, погрешно се може стећи утисак о задовољавајућем стању људских права припадника српске и других не-албанских заједница јужно од Ибра. У циљу стицања шире слике о ситуацији у којој живе, те чињенице да одавно нисмо имали приказ стања људских права у овом делу Косова, предлажем да се у наредни Извештај укључи исцрпан преглед ситуације у којој живе Срби, Горанци и припадници других не-албанских заједница јужно од Ибра.

И данас су имовинска права Срба угрожена на целом Косову, посебно продајом предузећа у српским срединама. Тиме се елиминишу могућности за економску

егзистенцију средина у којима живе Срби, доводе у питање услови за повратак и подрива безбедност. Треба имати у виду да је недостатак ефикасног механизма за повраћај узурпиране имовине, поред одсуства безбедности, један од најважнијих чинилаца који отежава и ограничава повратак расељених. Зато скрећемо пажњу на даље институционалне мере Приштине у виду нацрта Закона о оснивању Косовске агенције за упоређивање и верификацију имовине, који је у супротности са Техничким споразумом о катастру из 2011.г. и чијим усвајањем би се омогућила легализација противзаконито одузете имовине на КиМ и нанела непоправљива штета српској заједници. Напомињем да и поред тога, сам нацрт не предвиђа потребну већину мањинских посланика у смислу усвајања закона од виталног интереса заједнице.

Даме и господо,

Поред таксативног набрајања напада на споменике културе у извештајном периоду, Србија позива на даље интензивно ангажовање међународне заједнице у њиховој физичкој и правној заштити, имајући у виду актуелна политичких дешавања у Покрајини. Наглашавам да напади на споменике верске и културне баштине никад нису престајали. То је необориви доказ да већинска заједница никад није прихватила српску културну баштину као део заједничког наслеђа и културних вредности које баштинимо на Косову и Метохији. Самим тим, албанска заједница на Косову нема ни са правног, ни са историјског, моралног или било ког другог становишта право да својата споменике српске културе и духовне баштине који су од 1999. године били мете систематског уништавања. Албански ђаци и студенти на Косово и Метохији уче у својим удзбеницима да су српске цркве и манастири из дванаестог, тринаестог и четрнаестог века албански споменици, а да је српска династија Немањића из тог времена заправо албанска династија Нимани. То је фалсификовање историје у циљу брисања српског идентитета и присуства на Косову и Метохији.

Разговори о имовини Српске православне цркве, као и статусу и заштити српског

културног наслеђа на простору Косова и Метохије у оквиру Бриселског дијалога тек треба да уследе. Овом приликом поново апелујем на међународну заједницу да јасно и недвосмислено упути поруку локалним органима да ће интензивно пратити њихов рад на превенцији кривичних дела уперених против објеката културног и верског наслеђа и њихово реаговање на извршена кривична дела.

На крају, желим да поновим да је Србија снажно посвећена дијалогу са представницима Приштине који се води под покровитељством ЕУ и који представља један од ретких успешних примера мирног решавања спорова у данашњем свету. У оквиру дијалога постигнути су изузетно важни договори у интересу побољшања свакодневних животних услова целокупног становништва Косова и Метохије. Наша посвећеност овом процесу одраз је чврстог опредељења за активан допринос унапређењу политичке и економске стабилности региона Западног Балкана, као и решавању свих преосталих отворених питања искључиво политичким и дипломатским средствима. Управо са тим циљем, Република Србија је у дијалогу демонстрирала конструктивност и спремност на компромисе. На тај начин смо допринели да за многа комплексна питања у различитим сегментима, од законодавства до енергетике и телекомуникација, буду постигнута обострано прихватљива решења, у интересу, пре свега, помирења и заједничке будућности.

Уз оцену да су политичке, друштвене и економске прилике у којима живи српска заједница на Косову и даље врло сложене, Република Србија очекује од међународне заједнице, пре свега УН, континуирану помоћ на путу изградње поверења, за које дубоко верујемо да је једини чврст темељ за успостављање нормалног живота за све на Косову и Метохији. Закључићу тиме да искораци у правцу унилатерализма попут захтева за пријем Косова у Унеско и примери изигравања постигнутих договора попут суспензије споразума о успостављању ЗСО нису пут у добром правцу. Дијалог као начин решавања свих отворених питања нема и не сме имати алтернативу.

Хвала на пажњи."

ПРИЛОГ 2

Извор- званична имтернет презентација Министарства иностраних послова Србије – као и уживо пренос на Радио Телевизији Србије.

Уводно обраћање председавајућег ОЕБС-у, првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на отварању 22. Министарског савета ОЕБС-у у Београду:

„Уважени министри,

Задовољство ми је да вам пожелим добродошлицу на овај 22. Састанак Министарског савета ОЕБС-а. Драго нам је што се КЕБС/ОЕБС поново вратио у Београд. Поносни смо што нам се пружила прилика да још једном, након 1977-1978. године, овде у Београду будемо домаћини састанка наше Организације на високом нивоу. Надамо се да ћете уживати у нашем гостопримству.

Председавање Републике Србије ОЕБС-у има за циљ постизање консензуса о суштинским питањима која су важна за унапређење кооперативне безбедности у нашем региону. Упркос компликованим околностима, уверени смо да ћемо, уз политичку вољу, успети да водимо отворен, искрен и конструктиван дијалог о свим питањима од заједничког интереса.

Несумњиво је да је најзначајнији задатак ОЕБС у овом тренутку даља деескалација кризе у и око Украјине. Када смо преузели председавање почетком године, конфликт је трајао и било је много жртава. У међувремену, до сада, потписан је Пакет мера за спровођење споразума из Минска. Формиране су у оквиру Трилатералне контакт групе четири радне групе и започели су преговори о спровођењу Пакета мера који дају одређене резултате. Мандат Специјалне посматрачке мисије продужен је за годину дана, обезбеђено је њено стабилно финансирање и омогућено јачање њених капацитета, како у техничком погледу, тако и у погледу људских ресурса.

Напори Специјалне посматрачке мисије у Украјини – СПМ – и многих других делова Организације, усмерени су на успостављање мира и стабилности у

Украјини. Прекид ватре се углавном одржава и настављају се активности на повлачењу тешког наоружања. У том смислу, желим да подвучем значај усвајања Адендума Пакету мера, који се односи на повлачење одређених додатних категорија тешког наоружања. Несумњиво је да морамо све учинити да се прекид ватре одржи и тако спречи наставак насиља.

Трилатерална контакт група и њене четири Радне групе обезбеђују кључни механизам за успостављање дијалога међу странама о сложеним политичким, безбедносним, социјално-економским и хуманитарним питањима. Она представља ексклузивни формат који омогућава интензивније ангажовање страна у циљу спровођења договора усаглашених на високом нивоу у оквиру Нормандијског формата.

У спровођењу свог мандата, СПМ је показала способност непрестаног прилагођавања новим изазовима. То не би било могуће без политичке и практичне подршке свих нас у ОЕБС. Захваљујем свим државама учесницама на подршци СПМ, посебно у погледу ангажовања људи, обезбеђивању техничких средстава и доприноса буџету, што је од суштинског значаја за одржавање и јачање оперативног капацитета СПМ.

Дозволите ми да искористим прилику да се захвалим шефу СПМ и свим посматрачима на личној храбрости и посвећености, без чега оваква мисија, пуна изазова, не би била могућа. Такође бих желео да се захвалим бројном другом посвећеном особљу ОЕБС, како на терену, тако и у Секретаријату и институцијама ОЕБС, који доприносе овим напорима.

Поштоване колеге,

Наша решеност да допринесемо решавању кризе у и око Украјине, која је заоштрила већ постојеће поделе међу нама, значајно ће одредити колико смо способни да оживимо атмосферу повољну за заједнички рад на остварењу заједничке визије слободне, демократске, заједничке и недељиве безбедносне

заједнице региона ОЕБС.

Иако је криза у и око Украјине доминирала агендом Организације и нашег председавања, данас постоје и многи други безбедносни изазови у нашем региону. Такозвани замрзнути конфликти, који су и даље нерешени, још увек представљају озбиљну претњу нашој заједничкој безбедности. Због тога треба да истрајемо и појачамо напоре у циљу ревитализације одговарајућих преговарачких формата.

Истовремено, транснационалне и глобалне претње и изазови и даље подривају безбедност у региону ОЕБС и шире. Тероризам, организовани криминал, климатске промене, као и актуелна мигрантска криза, захтевају хитан, одлучан и координиран одговор свих нас. Као што смо се у недељама које су претходиле Министарском савету сагласили у осуди терористичких напада на Синају, у Паризу и Анкари, верујем да ћемо исто тако уједињени наставити нашу заједничку борбу против ове глобалне и све присутније претње. Оштро осуђујем ова дела и упућујем саучешће владама погођених земаља и породицама жртава.

Актуелне поделе не треба да нас спречавају да се укључимо у решавање изазова које сам поменуо. С тим у вези, наше председавање је, у сарадњи са другим државама учесницама, уложило велике напоре како би се дефинисао одговор ОЕБС на ове озбиљне претње. Повећано ангажовање ОЕБС око ових питања, заједно са другим међународним актерима, посебно нашим медитеранским и азијским Партнерима за сарадњу, од кључног је значаја за решавање ових сложених, често међусобно повезаних претњи, које погађају све наше државе учеснице.

Даме и господо,

Када сам у јануару ове године, на Сталном савету у Бечу, представио приоритете председавања Србије, говорио сам о примарном значају обнове поверења у креирању позитивне агенде за будућност. Истакао сам један број кључних речи, које у овом тренутку, више него икада, треба да одреде наше

деловање: дијалог и компромис, мирно решавање спорова, изградња поверења, солидарност, одговорност и сарадња. У овако сложеним околностима, питање обнове консензуса о европској безбедности мора бити наша централна преокупација. Покушали смо да подстакнемо конструктивну дискусију током неформалног састанка на високом нивоу у Хелсинкију у јулу месецу и у другим приликама током целе године. Надам се да ће нас наставак ове дебате овде у Београду одвести барем корак даље на тешком путу поновног успостављања поверења.

Уверен сам да је ОЕБС, са својим инклузивним чланством и свеобухватним концептом безбедности, најподеснији форум за вођење овакве дискусије. У години обележавања четрдесетогодишњице Хелсиншког завршног акта и двадесетпетогодишњице Париске повеље, дубоко смо свесни завештања које смо добили у наслеђе. Треба да црпимо инспирацију из храбрости лидера из времена Хладног рата који су успели да поставе нов темељ уређењу односа између држава упркос атмосфери оптерећеној снажним идеолошким антагонизмима. И даље сам оптимиста да ћемо временом успети да обновимо међусобно поверење и вратимо се на прави пут.

Имајући ово у виду, неспорно је да наши дијалог треба да се заснива на пуном поштовању принципа ОЕБС и спровођењу преузетих обавеза од стране свих држава чланица ОЕБС у све три димензије. Не може бити компромиса када је реч о примењивању основних принципа и обавеза које пружају основ за кооперативну безбедност на простору ОЕБС. Обезбеђивање њихове ефикасне примене је једина могућа основа за обнављање поверења.

Председавање Србије је такође настојало да подстакне ефикасан и отворен дијалог како на редовним састанцима ОЕБС, тако и у оквиру процеса „Хелсинки +40“. Иако вођен у тешким околностима у протекле три године, неформални дијалог кроз процес „Хелсинки +40“ донео је неке корисне идеје. Дозволите ми да посебно истакнем напоре за наставак разговора о побољшању ефикасности и делотворности ОЕБС-а, који могу да обезбеде значајну платформу за дебату која ће бити усмерена на будућност – дискусију коју треба да наставимо да водимо.

Мораћемо такође да продубимо и дискусију о јачању капацитета наше Организације да пружи адекватан одговор у свим фазама конфликтног циклуса, као и о ближем повезивању са радом партнерских организација, нарочито са УН, у складу са главом VIII Повеље УН. Са своје стране, допринели смо том циљу организовањем неформалне дискусије о мировним операцијама ОЕБС, којој су многи од вас присуствовали на маргинама Генералне скупштине УН у Њујорку. Верујем да је овај значајан догађај био само прва од многих расправа које морамо да одржимо ако желимо да ефикасно припремимо нашу Организацију за будуће безбедносне кризе са којима се можемо суочити у наредним годинама.

Наставак неформалног дијалога о широј кризи безбедности и сарадње на простору ОЕБС, као и о начинима јачања капацитета Организације за решавање безбедносних изазова кроз три димензије свакако мора да обухвати поштовање људских права и фундаменталних слобода и сарадњу са цивилним друштвом. Уверен сам да ће нас такав свеобухватан дијалог приближити пуном поштовању наших принципа и обавеза.

Ово ће представљати важан задатак за наредне председавајуће, Немачку и Аустрију, којима желим успех у вођењу овог дијалога у наредне две године.

На крају, посебно бих желео да се захвалим Швајцарској, нашем партнеру током консекутивних председавања, на блиској сарадњи и подршци. Верујем да оваква врста сарадње може бити корисно искуство и модел за пример за нека наредна председавања.

Србија ће као члан Тројке 2016, као и након тога, и даље бити активан партнер у овом настојању, јер чврсто верује да наша Организација може да обезбеди кључан допринос консолидацији безбедности и поновној изградњи поверења на евроатлантском и евро-азијском простору.

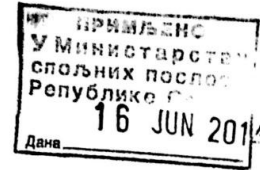
Хвала."

ПРИЛОГ 3

Прилог 3: Захтеви аутора за увид у дипломатску преписку у сврху научноистраживачког рада

**МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА
ДИПЛОМАТСКИ ПРОТОКОЛ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДИПЛОМАТСКУ ПРЕПИСКУ**

Поштовани,

Обраћам вам се у нади да ми можете изаћи у сусрет у циљу израде квалитетне докторске дисертације у оквиру мог истраживачко-научног рада на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду.

Моје име је Данијела Бјела и по звању сам магистар политичких наука. Докторску тезу под називом "Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања" пријавила сам 2009. године, а у фебруару 2010. добила одобрење одељења друштвено-хуманистичких наука, Ректората Универзитета у Београду. У нади да ће моја докторска теза послужити будућим генерацијама младих дипломата као и многим државним службеницима, анализирам подједнако и теоријске и практичне аспекте савремене реторике у дипломатији, као области од растућег значаја у савременом добу.

Последње поглавље мог научног рада носи назив "Облици дипломатског изражавања" и бави се како интерном тако и екстерном дипломатском комуникацијом и преписком. Уз помоћ савремених информационо-комуникационих технологија, много је приступачније обрађивати усмене жанрове у нашој и светској дипломатији, док је део са интерном и екстерном преписком (и аутентичним примерима за анализу) много затворенији за било који облик истраживачког научног рада.

Овом приликом бих Вас замолила за могућност увида, фотокопирања (скенирања) одређеног броја примера преписки (акредитивних писама, меморандума, вербалних нота, забелешки итд.) неутралнијег садржаја (или са могућношћу затамњивања поверљивих делова - анонимизације), како би докторска дисертација имала квалитетан и потпун приказ истих а извори валидни.

Надам се да ћете препознати моју искрену жељу у доприносу изучавања савремене дипломатије и њених аспеката и потврдно одговорити на моју молбу.

С поштовањем,

Данијела Бјела
Калемарска 28
11000 Београд
контакт телефон: 064/2275-780
danijelamartic@yahoo.com

МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА
ДИПЛОМАТСКИ ПРОТОКОЛ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДИПЛОМАТСКУ ПРЕПИСКУ

ПРИЈЕЉЕНО
У Министарству
спољних послова
Републике Србије
Датум 17 SEP 2015

Поштовани,

Обраћам вам се у нади да ми можете изаћи у сусрет у циљу израде квалитетне докторске дисертације у оквиру мог истраживачко-научног рада на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду.

Моје име је Данијела Бјеља и по звању сам магистар политичких наука. Докторску тезу под називом "Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања" пријавила сам 2009. године, а у фебруару 2010. добила одобрење одељења хуманистичких наука, Ректората Универзитета у Београду. У нади да ће моја докторска теза послужити будућим генерацијама младих дипломаца као и многим државним службеницима, анализирам подједнако и теоријске и практичне аспекте савремене реторике у дипломатији, као области од растућег значаја у савременом добу.

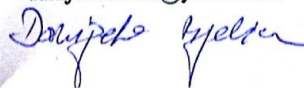
Последње поглавље мог научног рада носи назив "Облици дипломатског изражавања" и бави се како интерном тако и екстерном дипломатском комуникацијом и преписком. Уз помоћ савремених информационо-комуникационих технологија, много је приступачније обрађивати умене жанрове како у нашој тако и светској дипломатији, док је део са интерном и екстерном преписком (и аутентичним примерима за анализу) много затворенији за било који облик истраживачког научног рада.

Овом приликом бих Вас замолила за могућност увида, фотокопирања (скенирања) одређеног броја примера преписки (акредитивних писама, меморандума, вербалних нота, извештаја, информације, инструкције, интерног билтена забелешки итд.) неутралнијег садржаја (или са могућношћу затамњивања поверљивих делова - анонимизације), како би докторска дисертација имала квалитетан и потпун приказ истих а извори имали потпуну валидност.

Најљубазније бих Вас замолила за писмени одговор. С надом да ћете препознати моју искрену жељу у доприносу изучавања савремене дипломатије и њених аспеката и потврдно одговорити на моју молбу.

С поштовањем,

Данијела Бјеља
Калемарска 28
11000 Београд
контакт телефон: 064/2275-780
danielamartic@yahoo.com

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА
Господину Министру
Ивици Дачићу

ПРИМЉЕНО
У Министарству
спољних послова
Републике Србије
Дана 17 SEP 2015

Поштовани господине Министре,

Обраћам вам се у нади да ми можете изаћи у сусрет у циљу израде квалитетне докторске дисертације у оквиру мог истраживачко-научног рада на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду.

Моје име је Данијела Бјелја и по звању сам магистар политичких наука. Докторску тезу под називом "Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања" пријавила сам 2009. године, а у фебруару 2010. добила одобрење одељења хуманистичких наука, Ректората Универзитета у Београду. У нади да ће моја докторска теза послужити будућим генерацијама младих дипломата као и многим државним службеницима, анализирам подједнако и теоријске и практичне аспекте савремене реторике у дипломатији, као области од растућег значаја у савременом добу.

Последње поглавље мог научног рада носи назив "Облици дипломатског изражавања" и бави се како интерном тако и екстерном дипломатском комуникацијом и преписком. Уз помоћ савремених информационо-комуникационих технологија, много је приступачније обрађивати усмене жанрове како у нашој тако и светској дипломатији, док је део са интерном и екстерном преписком (и аутентичним примерима за анализу) много затворенији за било који облик истраживачког научног рада.

Овом приликом бих Вас замолила за могућност увида, фотокопирања (скенирања) одређеног броја примера преписки (акредитивних писама, меморандума, вербалних нота, извештаја, информације, инструкције, интерног билтена забелешки итд.) неутралнијег садржаја (или са могућношћу затамњивања поверљивих делова - анонимизације), како би докторска дисертација имала квалитетан и потпун приказ истих а извори имали потпуну валидност.

Најљубазније бих Вас замолила за писмени одговор. С надом да ћете препознати моју искрену жељу у доприносу изучавања савремене дипломатије и њених аспеката и потврдно одговорити на моју молбу.

С поштовањем,

Данијела Бјелја
Калемарска 28
11000 Београд
контакт телефон: 064/2275-780
danijelamartic@yahoo.com

ПРИЛОГ 4

Прилог 5: Одговор Министарства иностраних послова аутору дисертације

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО
СПОЉНИХ ПОСЛОВА

Одељење за административне
и архивске послове

Број: 308-5/18-2015
12. новембар 2015. године

Београд, Кнез Милоша 24
факс: 3618-366
тел: 3616-333

ПРЕПОРУЧЕНА ПОШТИЈКА

Госпођа Данијела БЈЕЉА МАРТИЋ
Калемарска 28
11000 БЕОГРАД

Гаштована госпођо Бјеља,

У зези Вашег захтева (који сте нам проследили мејлом од 21.10.2015) да Вам се за потребе научно истраживачког рада омогући експирање примера акредитивних писама, вербалних нота, извештаја, информација, инструкција, интерних билтена и других форми дипломатске преписке које су настале после 2000. године, овим Вас обавештавамо да ниемо у могућности да удовољимо Вашем захтеву из разлога што архивска грађа МСП постаје доступна за коришћење у научноистраживачке сврхе тек по истеку тридесет година од њеног настанка сагласно Закону о архивској грађи СРЈ ("Службени лист СРЈ" број 12 од 6. марта 1998) и Правилнику о коришћењу архивске грађе МСП (П-број 525/18 од 17. октобра 2003). Ови прописи се примењују без изузетка, односно нако бисте одређене податке из докумената учинили анонимним.

ГЕНЕРАЛНИ СЕКРЕТАР

Вељко Одаловић

ИНДЕКС СТРУЧНИХ И НАУЧНИХ ТЕРМИНА

- арбитража 49
архаизми 123
афектација 157, 158
билатерални 17, 159

вербална нота хii, 208, 212, 224

вулгаризми vi, 123
делегација 237
демарш 146, 214, 213
депеша 186, 187, 195, 197
дипломатски стил vi, 127, 146, 150

дипломатски језик vi, 106, 111, 117, 118, 124
127, 246
дискурс vi, 3, 11, 118, 146, 249
двосмисленост 147,106, 167
ескпозе хii, 228, 234
ентимем 21
епитет 123
еуфемизам 118, 154
идиом 106
инвенција 27
интонација 105

исказ vi, 240
конзулат 131, 189, 208
клише 122
конференција 9, 78,160,
241,288
консензус 163, 164, 177,
280
конзулат 131, 189, 208
контраст 33
конотативно 163, 164
мелодичност говора 111
меморандум 113, 225, 226,
280
метафора 167, 168
метонимија 122
протокол vi, 148,214,216,
236,247,254,255
парадокс 52
парафраза 105
перифраза 122, 154
плеоназам 105, 153
реторско питање 120
симбол 29, 31, 32, 85, 86
самит v,60,76,159, 241, 253

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Данијела Бјеља рођена је 30. септембра 1980. године у Книну (Хрватска). Основну школу је завршила у Книну а гимназију у Бања Луци (Република Српска). Дипломирала је 2004. године на новинарском смеру Факултета политичких наука, Универзитета у Београду. На истом факултету Универзитета у Београду похађа последипломске студије које завршава просечном оценом десет (10), и одбраном магистарске тезе: „Противречности глобализације друштвених предузећа у Републици Србији“ стиче назив магистра политичких наука.

Од 2008. ради на Факултету за дипломатију и безбедност, као стучни сарадник у настави, а потом као асистент и наставник вештина из поља друштвено хуманистичких наука. Већ 8 године ради на предмету „Говорништво и дебата“ у оквиру групе дипломатско - безбедносних вештина. Током своје академске каријере учествовала је у три пројекта:

- „Израда смерница за стратешки план и комуникациону стратегију Друштва судија Србије“ (имплементиран у сарадњи са Институтом за одрживе заједнице /УСАИД, у периоду од јуна 2011. до марта 2012.године)

- „Иницијатива у борби против трговине женама и девојкама у Југоисточној Европи“ (имплементиран у сарадњи са Организацијом за Европску безбедност и сарадњу / ОЕБС, у периоду од јуна 2008. до децембра 2011.године)

- „Правосуђе у борби против корупције“ (имплементиран у сарадњи са амбасадом Краљевине Норвешке у периоду од јануара 2012. до јануара 2013.године).ско – безбедносних вештина.

Учествовала је на бројним научним и стручним конференцијама и објавила више научних радова у националним и међународним часописима и тематским зборницима међу којима су: Мр Данијела Бјеља, МА Анита Лазић „ Креативно вођство “ прихваћено и штампано у часопису „Политичка ревија“ бр 4/2011. Година (XXIII) X, вол=30. Стр. 525-542. Института за политичке студије Београд; Мр Данијела Бјеља, МА Сања Стошић: Хумор као елемент савремене политичке комуникације: изборне кампање Србије и Шпаније “, Политичка Ревиија” Година (XXIV) XI, вол=33 Бр. 3 / 2012. стр. 327-351 ; Тематски зборник „

Србија и НАТО – за и против“, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010. године – Уређивање тематског зборника; Тематски зборник „ Међународне организације и њихов однос према Републици Србији “, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2012. године ИСБН: 978-86-87545-16-8; Проф. др Бранко Крга; Мр Данијела Бјеља; Геополитички аспекти косовско – метохијске кризе – Србија – отимање Косова и Метохије, Институт за политичке студије, Београд, 2012. године. ИСБН 978-86-7419-256-6 ; Данијела Бјеља, Татјана Јановац: Утицај савремених трендова на развој високог образовања , Међународна научно стручна конференција „На путу ка добу знања“ Зборник резимеа , Сремски Карловци ИСБН : 978-86-85067-41-9.

Током студирања радила је као маркетинг асистент у фирми “Алтернатива Медица”, Београд, Србија – фармацевтска индустрија.

По завршетку студија прелази у компанију “Пеарлхоме” д.о.о, Београд, Србије – ексклузивни заступник ”Херман Миллер” на позицију ПР менаџера.

Удата је и мајка двоје деце.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а _____ Данијела Бјеља _____

број уписа _____ 856 _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

« Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања»

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора : Данијела Бјеља

Број уписа : 856

Студијски програм : Коммуникологија

Наслов рада : « Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања»

Ментор: Проф. др Добривоје Станојевић

Потписани: Данијела Бјеља

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

« Савремена реторика у дипломатији – језик, стил и облици изражавања»
која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.